

HET LEVEN EN ARBEID VAN WILLEM FAREL

HERVORMER TE GENEVE

(1489-1565)

Uit het Engels vertaald

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2011**

INHOUD¹

1. HET KIND ZONDER BIJBEL
 2. GOD MAAKTE GEBRUIK VAN TURKEN, JODEN EN DRUKKERS
 3. WILLEM NAAR PARIJS
 4. DE BRON WAARUIT WILLEM DRONK EN WEER DORSTTE
 5. HET WATER, DAT JEZUS TE DRINKEN GEEFT
 6. HET LICHT, SCHIJNT IN DE DUISTERNIS
 7. HOE DE DONKERHEID OVER GODS KERK KWAM
 8. DE GENADETIJD VOOR PARIJS
 9. GELUKKIGE DAGEN TE MEAUX
 10. DE WEG VAN DE GEHOORZAAMHEID
 11. DE DONKERE DAGEN TE MEAUX
 12. GEEN VASTE WOONPLAATS
 13. HET DWAZE GODS IS WIJZER DAN DE MENSEN
 14. GEZEGEND WANNEER DE MENSEN U HATEN OM MIJNENTWIL
 15. EEN DONKER JAAR IN FRANKRIJK
 16. EEN AFGOD VERDRONKEN EN EEN HEILIGE VERBRAND
 17. AANGENAAM GEZELSCHAP; MET CHRISTUS ALLEEN
 18. DE OUDE BRIEF
 19. DE DORPSSCHOOLMEESTER
 20. DE VERWORPEN BOODSCHAP
 21. DE BEDELENDE MONNIK
 22. VRIENDEN EN MEDE-ARBEIDERS
 23. VELDEN WIT OM TE OOGSTEN
 24. HET LAND, DAT WEIGERDE HET EVANGELIE AAN TE NEMEN
 25. HET BELEG VAN NEUFCHATEL
 26. HET WOORD ALS EEN HAMER, DAT DE ROTSEN IN STUKKEN SLAAT
 27. FARELS ROEMRIJKE KRACHT
 28. HET DOORBREKEN VAN HET LICHT
 29. DE OUDE GRAVIN EN HAAR ONDERDANEN
 30. MOEITE EN VERDRIET
 31. DE PREEK VAN VADER MICHAEL
 32. VROUWE ELISABETH
 33. HET ZWAKKE GODS IS STERKER DAN DE MENSEN
 34. VERLOREN EN GEVONDEN. EEN AVONDMAALSBDIENING
 35. IN HET KLOOSTER
 36. DE OORLOGEN DES HEEREN
 37. DE OUDE GETUIGEN
 38. DE ONTMOETING IN DE BERGEN
 39. DE DONKERE DAGEN VAN GENÈVE
 40. DE TWEEDE AANVAL OP GENÈVE
 41. DE DERDE AANVAL OP GENÈVE
 42. DE BETOVERDE VROUWE
 43. EEN MIDDAG IN DE PASTORIE
 44. DE PREEK OP DE VISKRAAM
 45. HET AANBIDDEN IN GEEST EN WAARHEID
 46. HET OPROER VAN DE PRIESTERS
 47. HET FEEST VAN HET HEILIGE LIJKKLEED
 48. EEN ONVERWACHTE AANKOMST
 49. EEN ONVERWACHTE AANKOMST
 50. LICHT EN DONKERHEID
 51. DE WOLF EN DE SCHAAPHERDERS
 52. NAUWELIJKS ONTKOMEN
 53. VOORTGAANDE REFORMATIE
 54. DE BEVRIJDING VAN GENÈVE
 55. WERKEN VAN BOETVAARDIGHEID
 56. JOHANNES CALVIJN
 57. HOE LAUSANNE VAN DE ROOMSE KETENEN WERD BEVRIJD
 58. EEN DROEVIGE GEBEURTENIS
 59. EEN VREEMDELING EN EEN PELGRIM
 60. ZEVEN GEBEURTENISVOLLE JAREN
-

INLEIDING²

Hoe donker het soms ook was, dat u menen zou, dat Gods kerk geheel verdwenen was, toch bleek telkens en telkens weer, dat in schier ieder land God Zijn volk nog heeft.

Dit bleek ook het geval te zijn in het land der Alpen, namelijk Italië, en wel in 't bijzonder het Noord-Westelijk deel van dit roomse land. In eenzame plaatsen op de Alpen of in spelonken voor hun vijanden verscholen, hebben zich tot het begin van de 16e eeuw steeds mannen en vrouwen bevonden, die zich nog iets herinnerden van hetgeen Paulus onderwezen heeft en die God beleden en weigerden iemand anders te aanbidden dan God alleen.

Maar wanneer zij God alleen aanbaden en de Heere Jezus aldus beleden, dan werden zij levend verbrand of geslagen met het zwaard, vervolgd, gekweld en gepijnigd, totdat hun getuige stil was en zij waren buiten geworpen als een pest.

Sommigen van u zullen zich mogelijk in Londen nabij de Theems, bijna tegenover de Parlementsgebouwen een groot stenen gebouw herinneren. Het is het Lambeth-paleis, het oude paleis, waar honderden jaren geleden de aartsbisschop van Canterbury woonde, als hij in Londen was. De grote toren, gebouwd niet lang vóór de geboorte van Willem Farel, wordt genoemd de toren van de Lollards. Waarom? Omdat aan de voet van die toren een poort is, waar de Lollards door gingen als ze door de spionnen van de aartsbisschop gevonden werden. Zij werden dan naar de lange stenen wenteltrap boven in de toren gebracht.

Dit alles kunt u zien, nog precies eender als vierhonderd jaar en meer geleden. Als u de wenteltrap opgaat, vindt u boven aan twee kleine kamers. In de ene is een haard zonder schoorsteen; in de andere is een trapdeur in de vloer. Rond de muren van de eerste kamer zijn, drie of vier voet van de grond, sterke ijzeren ringen aangebracht, stevig vastgemaakt in de houten muren. Op de muren en op de vloer onder deze ringen ziet u vers, alsof ze juist gisteren waren aangebracht, de zwarte strepen, die in het hout gebrand zijn met rood-hete ijzers, u ziet er de sporen van hevige slagen op de muren! Dan wordt u meegedeeld, dat dit de folterkamer is en dat in die hoek een verschrikkelijke vechtpartij moet hebben plaats gehad. Ook wordt u verteld, dat er geen schoorsteen is, opdat de rook de gevangenen zou verstikken en dat de trapdeur opengaat in een schacht waarlangs hun lichamen in een goot konden geworpen en weggespoeld worden in de Theems. Maar er is nog meer te zeggen van deze afschuwelijke folterkamers. Daar is Iemand-anders bij de gemartelde Lollards en de aartsbisschop en zijn kwellers geweest. U leest op de muur, gesneden in het hout, de woorden van een Lollard-gevangene: Jezus is mijn liefde, Hij is nu bij mij. Ja, het was om het getuigenis van Jezus, dat deze Lollards daar werden vermoord; vermoord door de man, die de hoogste plaats in Engeland bekleedde en daar geplaatst was over de "heilige Catholieke kerk". Hij heeft zijn sporen op de muren van het Lambethpaleis gezet en de Lollards de hunne.

Ga een Engelse kathedraal binnen, zo mogelijk in meer dan één, en u zult er nog, gedurende vijfhonderd jaar bewaard, een pijnbank vinden, die gebruikt is om te folteren; dan zal u verteld worden, dat de bisschop zelf de pijnbank vasthield om de Lollards te kwellen.

Ga waar u maar wilt naar de z.g. Christelijke landen en u zult gedenktekenen vinden, die aan die verschrikkelijke dagen herinneren, toen donkerheid de aarde bedekte en een zondvloed van ongerechtigheden "zoals niet genoemd wordt onder de Heidenen" stad en land had overstroomd. Maar deze donkerheid was het diepst en het grootst dáár waar de priesters en

² Dit boek werd in 2 delen uitgegeven bij N.V. Uitgeverij "De Banier", Utrecht 1948

monniken en nonnen hun masker van goddelijkheid opzetten en de naam van Christus op hun lippen namen.

De reden, die gegeven wordt waarom monniken en nonnen in kloosters zouden wonen, was, dat zij aldus een veilige schuilplaats zouden mogen vinden tegen de goddeloosheid der wereld rondom. Maar luister naar de verklaring welke door iemand, wie de roomsen geen leugenaar noemen kunnen, gegeven is, want zij aanbidden haar tot op de huidige dag, onder de naam van St. Theresia.

Ze was een Spaanse non, die ten tijde van Farel leefde. Zij gaf een beschrijving van haar leven in het klooster en vertelt ons, dat de toestand, waarin een monnik en een non verkeren, van het grootste gevaar is, ja meer, ik denk, die toestand is voor hen, die slecht willen zijn, een weg naar de hel, eerder dan een hulp in hun zwakte. Zij raadt de ouders aan hun dochters uit te huwelijken aan personen van veel lager stand liever dan ze te plaatsen in zulke kloosters als zij bij eigen ervaring gekend heeft, tenzij, voegt ze er aan toe, de dochters van buitensporig goede genegenheid zijn en God geve, dat deze genegenheden tot iets goeds mogen leiden. Menige non en monnik zijn te beklagen, want zij wilden zich uit de wereld terugtrekken en meenden, dat zij de gevaren ervan zouden kunnen ontsnappen en dat zij God zouden gaan dienen. Maar zij hebben zich ineens in tien werelden bevonden, zonder te weten wat te doen of hoe zichzelf te helpen. De monniken en de nonnen, die werkelijk hun roeping begonnen op te volgen hebben redenen de leden van hun gemeenschap te vrezen, meer dan al de duivels te samen.

Zo luidt het getuigenis van de non Theresia. Maar, zult u zeggen, dit alles bewijst, dat er mensen waren als de non Theresia zelf. Dit is waar. Ongetwijfeld waren er niet weinigen, die gealarmeerd werden en een schok kregen bij het vernemen van de schandelijke zonden, welke werden bedreven en openlijk en zonder schaamte werden begaan, in de eerste plaats door de priesters en ook door het volk. Het zou moeilijk zijn om te midden van moorden, diefstal, godslasteringen en ongerechtigheid van allerlei soort zonder een begrip van het kwade, te leven zelfs al ware men een heiden. En daarom zijn er personen, die, zoals Theresia, de fouten erkennen en gaarne zouden hebben gewild de dingen te verbeteren. Maar daar zijn twee manieren om met de zonde te handelen: Gods weg en 's mensen weg. Ik zou u willen vragen voor een ogenblik het begin van het 5e hoofdstuk van Marcus op te slaan. Daar ziet u een voorbeeld van deze twee manieren.

Het was duidelijk voor het volk der Gadarenen, dat er iets verschrikkelijks was met de man, die de onreine geest had. Zij hadden er hun eigen geneesmiddelen voor en hadden hem menigmaal met boeien en ketenen gebonden. Maar wat gebeurde? De ketenen waren door hem in stukken getrokken en de boeien verbrijzeld en niemand was machtig om hem te temmen. En zo zoeken nu Theresia en anderen de zaken te verbeteren. Zij wilden kloosters hebben met scherpere bepalingen; zij wilden hardere boetedoeningen en geloften van grotere zelfverloochening; zij wilden sterkere ketenen en boeien hebben, en ze hebben ze gehad. Maar de duivel is niet veranderd sinds die dagen te Gadara. Het is nu nog waar zowel als toen: en niemand was machtig om hen te temmen. Dit is 's mensen manier. Maar nu verschijnt de Heere Jezus. Hij spreekt het woord. En wat dan? En zij kwamen tot Jezus én zagen de bezetene zittende en gekleed en wel bij zijn verstand. Geen behoefte aan ketenen en boeien; geen behoefte aan kloosters en geloften. Nee, laat hen nu, die zulke genade kennen, heen gaan en vertellen wat grote dingen Jezus gedaan heeft en hoe Hij zich hunner ontfermd heeft.

Dit is Gods weg.

En het is deze gezegende weg van ontferming, genade en macht waarvan ik u nu vertellen ga. Laten wij nu terugkeren tot het verhaal van Willem Farel.

Maar wacht, zelfs na dit lange voorwoord zou ik er graag nog een paar woorden van

waarschuwing aan willen toevoegen, omdat u anders misschien een verkeerde les uit het te volgen verhaal leert. Denk niet, dat ik het u wens te vertellen, teneinde u te laten zien hoe onwetend en goddeloos de roomsen waren en zijn. Nee, ik wens het u te vertellen, opdat u in de eerste plaats zien mag hoe onwetend en slecht wij allen zijn, zolang God naar Zijn barmhartigheid, ons niet bekeert. Het hart van een protestant en het hart van een roomse zijn in geen enkel opzicht verschillend. Gelijk men in het water zijn eigen spiegelbeeld terugziet, zo ook is het hart van de één het evenbeeld van het hart van de ander.

HOOFDSTUK 1

HET KIND ZONDER BIJBEL

Nabij de stad Gap in de Zuid-Oostelijke hoek van Frankrijk, ligt een klein gehucht half verscholen in de bomen en omgeven van groene en met bloemen begroeide weiden. Er boven uit rijzen de grote Alpen met hun met sneeuw bedekte toppen en woeste rotswanden. De rivier Durance komt onstuimig van de bergen gestroomd en dicht langs het dorp. Het moet een mooi vlek geweest zijn en waarschijnlijk slechts weinig veranderd met de tijd waarvan ik u nu ga vertellen, ruim vierhonderd jaar geleden.

Te dier tijd verrees boven de hutten een huis, dat bewoond was door de heer van de heerlijkheid, een edelman, Farel genaamd. Het kleine dorp wordt nog Les Farelles geheten en de overblijfselen van het oude huis, met zijn breed terras en zijn boomgaard, zijn er nog en geven een uitzicht over het kleine dorp er onder.

De heer, die daar ten tijde van ons verhaal woonde, had een vrouw, vijf zonen en een dochter. De namen der jongens waren Daniël, Jan Jacobus, Claudius, Willem en Walter. Willem, die de jongste op één na schijnt geweest te zijn, was geboren in het jaar 1489. Uit de beschrijving, die ik u gegeven heb, zult u wel denken, dat Willem's geboorteplaats een rustig en vredig klein vlekje was, waarheen moeite en tumult hun weg nauwelijks vinden konden. Maar in dat jaar (1489) was het allesbehalve vredig en rustig in die bergdorpen van Dauphiné. Gedurende vele eeuwen is er een arme dorpsbevolking geweest, die te midden van de Alpen woonde, nog steeds Gods Woord in ere hield en samenkwam om de Heere op een eenvoudige wijze te dienen. Deze bevolking erkende geen andere goden dan God alleen. Daarom weigerden zij het brood of de beelden te aanbidden, gelijk dit geschiedde in elk land, dat hen omgaf. Zij vertrouwden op de Heere Jezus Christus alleen, in het zaligmaken van al hun zonden.

Deze arme mensen, Waldenzen genaamd, zijn door de paus van Rome en zijn handlangers dikwijls vervolgd geworden. Twee jaar vóórdat Willem Farel het levenslicht aanschouwde, vaardigde paus Innocentius VIII een bevel uit, dat het kleine overblijfsel van dit godsdienstige volkje verjaagd en vernietigd zou worden. "Te wapen," zei hij, "en trap deze ketters onder de voet als giftige slangen."

Zo kwam het, dat in de jaren 1488 en 1489 de huizen van Christus' kleine kudde werden aangevallen door een leger van 18.000 man, aan welks hoofd de legaat des pausen stond. Het arme volk vluchtte en zocht een toevlucht in de holen en kloven van de rotsen, maar werd door de soldaten van de ene schuilplaats naar de andere achtervolgd. Iedere vallei, ieder bos werd doorzocht en overal werden de dode lichamen van de heiligen achtergelaten om getuigenis af te leggen van de schrikwekkende goddeloosheid van hem, die zichzelf de plaatsvervanger van Christus op aarde noemde.

Dit alles speelde zich af rond het dorp Les Farelles, toen Willem geboren werd. Zijn ouders moeten veel van deze dingen gehoord en gezien hebben. Denkt u, dat zij begonnen te twifelen of het 't werk van Christus wel was, dat de soldaten van de paus deden? Nee, zij hadden ogen maar zagen niet, oren maar hoorden niet; en harten maar verstonden niet. Zij moeten alles wat de paus beval als juist beschouwd hebben, omdat hij het beval en om geen betere reden. In dit geval hadden zij eveneens een andere, zij het dan ook geen betere reden om het juist te achten, dat de Waldenzen verjaagd en vermoord moesten worden zonder medelijden. De priesters vertelden hun, dat alle Waldenzen tovenaars en heksen waren en dat de Waldenzen 's nachts op de Joodse Sabbath samenkwamen om de duivel te aanbidden en allerlei soort goddeloosheid te bedrijven. Voorts zeiden de priesters, dat de wijze, waarop de

Waldenzen naar die samenkomsten gingen, deze was, dat zij op de rug van monsters, of gezeten op een bezemsteel van berkenhout gemaakt, door het luchtruim vlogen; dat zij op die manier van de verst verwijderde plaatsen door de lucht reisden met de snelheid van het weerlicht en dat deze gebeden voor de duivel gedaan, de oorzaak waren van slechte oogsten, ziekte en ellende.

“Mijn ouders,” zei Willem, “geloofden alles.” Maar voor ons is het inderdaad moeilijk te geloven, dat zulke onwetendheid en dwaasheid ooit bestaan heeft. Toch zijn er velen, die zelfs nu zulk een “geloof” hebben als de Farel. Dat wil zeggen, zij plaatsen het woord van mensen in de plaats van Gods Woord en noemen het: “geloof”, te geloven wat een mens heeft uitgevonden. Er zijn er duizenden, die nog geloven, dat de pastoor hun zonden kan vergeven en dat wij alleen nog maar door een geestelijke met water gedoopt behoeven te worden, om wedergeboren te zijn.

Ook Willem geloofde alles. Zijn ouders waren zeer strikt in hun opvoeding. Hij leerde tot zoveel heiligen en engelen bidden, dat, gelijk Willem ons zelf heeft meegedeeld, zijn verstand een afgodstempel werd en dat hij een wandelende kalender van heiligen- en feestdagen gelijk was. Willem werd ook in de wonderlijke geschiedenissen van deze heiligen onderwezen hoe de heilige Franciscus een Wolf, door vriendelijk met hem te praten, er van overreedde in de bossen geen mensen meer op te eten; ja nog meer, hoe hij de wolf beval in de kerk te komen en daar in de preekstoel, voor al de mensen, Franciscus zijn poot te geven als ’n teken, dat de wolf aldus gehoorzaamheid beloofde en hoe het hierna een goede wolf was; hoe St. Elisabeth door haar man verboden werd zoveel brood en vlees aan de armen te geven, maar daar ze een heilige was, ging ze er mee voort. Op zekere dag, toen ze met een mantel vol brood en vlees de stad inging, ontmoette ze haar man. Ze zei hem, dat ze niets dan bloemen bij zich had. En toen haar man in haar mantel keek, zag hij niets dan lelies en rozen, want God had het brood en het vlees in bloemen veranderd, opdat haar man niet boos zou zijn.

De kleine Willem, die over de dingen redeneerde, moet in verlegenheid geweest zijn te weten of het daarom voor de vrouwen juist was hun mannen ongehoorzaam te zijn en of het verkeerd kon zijn leugens te vertellen nu de heiligen het voorbeeld gaven.

Zo werden hem veel verhalen van heiligen verteld, verhalen zonder end: hoe ze over de zee wandelden; tot de vogels en vlinders predikten; hun hoofd meedroegen nadat ze onthoofd waren; draken doodden en visioenen zagen. Hoe sommigen gedurende jaren op de toppen van pilaren woonden; anderen wasten zich uit zelfverloochening nooit; weer anderen lieten zich door het ongedierte opeten en anderen vermengden vuil met hun brood en water.

Zo was de opvoeding van de arme kleine Willem. Hij leerde lezen toen hij een zeer kleine jongen was, maar leerde helaas niet in de Bijbel te lezen. Het was een boek dat noch hij, noch zijn ouders ooit gezien hadden. “Als ik bedenk,” zegt hij, “wat ik zelf geweest ben en herinner de eredienst, de gebeden en de diensten, die ik aan de kruisen en dergelijke dingen, in strijd met Gods gebod, heb opgezonden, dan ben ik vervuld met afschuw, indien satan mijn ogen niet uitgestoken had, wat ik zag en wat ik deed was zeer zeker genoeg mij ervan te overtuigen, hoe ver ik van het rechte pad was afgeweken. Het eerste grote stuk afgoderij, dat ik mij herinner begaan te hebben, en de eerste pelgrimsreis, die ik ooit volbracht heb, was naar het heilige kruis op de berg nabij Fallard. Men vertelde mij, dat het gemaakt was uit het hout van het wezenlijke kruis waaraan Jezus Christus gekruisigd was. Het was hout met een askleur, geheel verschillend van het kruis, dat ik nadien kuste en te Parijs aanbad. Dit kruis was, naar men beweerde, eveneens van Christus’ kruis gemaakt. Zo waren er veel meer kruisen, maar ze waren alle van verschillende houtsoorten gemaakt. Het kruis waar ik van spreek, was versierd met koper. Als het hout heilig was, dan was het koper het ook, volgens de priesters, want, zo zeiden zij, het was gemaakt uit het bekken waaruit de Heere de voeten der apostelen gewassen

heeft. Zij vertelden ons ook, dat wanneer dit kruis verplaatst werd, het vanzelf weer terug kwam en dat, wanneer het weer slecht werd, het kruis beefde en sidderde, Dit was speciaal het geval met een klein crucifix, dat op het kruis bevestigd was; een crucifix, zo opzichtig geschilderd, dat het gemaakt schijnt in een spotbui. Dit kleine crucifix, zei de priester, werpt sprankjes vuur uit, en als het dit niet deed, zou alles op de aarde vernietigd worden.

Er was nog een gezicht aan de voet van het heilige kruis. Het was een man, die handelde als bij een schouwspel en die de tovenaars van de priester genoemd werd. Hij was verschrikkelijk om aan te zien; zijn ogen waren bedekt met witte schalen. Hij stond daar om de priesters bij te vallen in al de vertelsels, die de priester over het kruis en het crucifix vertelde. Want, zo zei de priester, niemand kon het kruis zien bewegen, noch vonken zien uitwerpen, dan alleen hijzelf en de man met de witte ogen.”

De Farel's keerden huiswaarts, verheugd over het zien van het wonderlijke kruis. En hoewel hij over al het wonderlijke veel liep na te denken, hield de kleine Willem deze gedachten voor zichzelf. En toch geloofde hij alles wat zijn ouders hem leerden; ook waagde hij het niet te denken, dat één van de verhalen van de priesters vals kon zijn, maar toch had hij een vreemd gevoel.

Hoe zeer is het woord van Jeremia hier van toepassing (Jer. 5: 30 en 31):

Een schrikkelijke en afschuwelijke zaak geschiedt er in het land. De profeten profeteren valselyk en de priesters heersen door hun handen; en Mijn volk heeft het gaarne alzo,

En dat van Paulus (2 Tim. 4 : 4): *En zij zullen hun gehoor van de Waarheid afwenden en zullen zich keren tot fabelen.*

In de dagen van Parel, toen de Bijbels van het volk werden weggehouden, werkte de satan door zijn knechten op een andere wijze dan nu. Toen kon men Gods Woord niet raadplegen en werden de allerdwaaste fabelen geloofd.

Ver zij het van mij enig groot en- godvrezend leraar, die de waarheid verkondigt, tegen te spreken, Integendeel, zelfs de kleinste en laagst geplaatste persoon behoort, indien hij de waarheid spreekt, niet te worden tegengesproken. Maar wat ik eis is dit, dat de waarheid, die zij spreken, duidelijk bewezen worde.

Farel schreef in later tijd deze woorden, die waard zijn onthouden te worden: “Ik bid allen die Jezus Christus, Die alleen de waarheid is, liefhebben, dat zij het niet in mij afkeuren indien ik weiger de oudste en meest geëerde leraren op één lijn te stellen met de Heilige Schrift, en dat ik, als ik hun geschriften lees, naarstig de Schrift onderzoek om te zien of zij de waarheid schreven of niet, en of hun woorden gegrond zijn op de Heilige Schrift en door ons verdedigd kunnen worden, omdat ze overeenstemmen met Gods Woord. Want de Schrift is zeer vast en leert ons niets, dan datgene wat de waarheid is die een ieder moet aannemen en geloven. Maar elk eenvoudig ding, dat met de Schrift niet bewezen kan worden, legt geen gewicht in de schaal; heeft noch plaats noch gezag in de eredienst en dienst van God. Christus is de Waarheid; Hij is de Enige naar Wie wij moeten luisteren. Wij moeten ons niet keren tot iemand anders, noch ook luisteren naar wat een mens doet of zegt, maar Christus volgen en Hem alleen. En als wij twijfelen of iets, dat ons door mensen verteld wordt, werkelijk is hetgeen Christus gezegd en bevolen heeft, dan moeten we de Heilige Schrift opslaan, die de hoofdbron is waaruit naar Gods wil alle waarheid zou afgeleid worden. Wij moeten daar vinden wat Christus werkelijk gezegd heeft en daaraan moeten wij vasthouden, dezelve waarheid gelovende en doen; zonder er iets aan toe te voegen of er van af te doen, noch ook de waarheid op deze of die manier te verdraaien, maar zuiver te gehoorzamen.”

Het zou goed zijn indien allen, die zich Christenen noemen, bij deze regel wandelden.

HOOFDSTUK 2

GOD MAAKTE GEBRUIK VAN DE TURKEN, DE JODEN EN DE DRUKKERS

Maar om terug te keren tot de kleine Willem in de dagen van zijn onwetendheid: het doet me genoeg u te kunnen vertellen, dat al Willems tijd niet besteed werd aan het leren van legenden der heiligen. Hij was een stoutmoedige jongen, die veel durfde, misschien dikwijls onbezonnen en koppig. Hij kreeg een betere training voor zijn lichaam dan voor zijn verstand en ziel, want hij leerde al vroeg bergen klimmen en in rivieren zwemmen. Hij was sterk en taai en God had hem een grote lichamelijke activiteit geschonken welke hem op zekere dag zeer goed van pas kwam. Hij en zijn broers klommen hier en daar op rotsen, die zo gevaarlijk steil waren, dat het gevaar zeer groot was, dat zij van deze rotsen te pletter zouden vallen. Maar Willem hield van gevaar en was noch voor mensen of beesten, noch voor steile rotswanden of bergstromen bevreesd. Zijn vader zei, dat hij er juist de jongen naar was om een eerste klas soldaat te worden. En voor soldaat wilde zijn vader hem opvoeden. Maar toen Willem opgroeide, had hij zijn eigen plannen, welke u misschien verrassen: hij wilde zijn gehele tijd besteden aan de studie en een geleerd man worden, die boeken schrijven kon en grote naam maken.

Nu moet u weten, dat in die tijd het studeren juist “in de mode” gekomen was. Niet alleen onder de zonen van mannen van beschaving en eer, maar in iedere klasse van de bevolking was er grote begeerte om te leren. Het volk van Frankrijk en uit andere landen begon te gevoelen hoe onwetend zij waren en dorstten naar kennis op menig gebied. Daar waren misschien drie of vier redenen voor.

In de eerste plaats was een groot aantal geleerde mannen uit Constantinopel in Italië aangekomen. Het was ruim dertig jaar voordat Willem Farel geboren was, dat Constantinopel voor 't eerst door de Turken werd ingenomen; de Turken waren zo u weet, Mohammedanen. De Grieken, die vóór de Turken in Constantinopel woonden, waren Christenen in naam, hoewel met even grote blindheid geslagen aangaande Christus, als die in Frankrijk. Toen de Turken er aankwamen, vluchtten de Griekse geleerden, die wat de wereldse kennis betreft veel minder onwetend waren dan de Fransen en Italianen voor hun veiligheid, naar Italië en brachten de boeken uit de grote bibliotheek te Constantinopel met zich mede. Dit waren helaas meest heidense boeken, geschreven door de oude Griekse filosofen en dichters en konden daarom van geen wezenlijk profijt zijn voor de zielen van mensen juist het tegendeel maar God maakt alle dingen dienstbaar aan Zijn wijze en gezegende doeleinden. Teneinde deze boeken te kunnen lezen, begonnen velen Grieks te leren. Ons wordt verhaald, dat de Griekse scholen, die in Parijs geopend werden, overstelpt werden met leerlingen. Oude en jonge mannen en jongens kon men zelfs om 3 of 4 uur 's morgens in de winter door de straten zien hollen, in de ene hand een ijzeren kandelaar, in de andere een groot notitieboek. Alzo bereidde God de middelen, waardoor het Nieuwe Testament in het originele Grieks zou gelezen en in de verschillende talen van Europa vertaald worden.

De tweede reden voor het grote verlangen naar studie, dat toen zo opmerkelijk was, is de volgende. Kort voor de tijd van ons verhaal werden de Arabieren of Moren, die eeuwen geleden de meesters van een groot gedeelte van Spanje waren, verdreven door de zogenaamde Christenen. Deze Moren waren, evenals de Turken, Mohammedanen. Het was een volk, dat een veel grotere kennis van veel wetenschappen bezat dan hun Christelijke burens. Het schijnt, dat ze zeer veel van de Joden geleerd hebben en ze moedigden de Joden aan, onder hen te

wonen. De Joden hadden veel oude boeken, Kabbala genoemd, welke een zekere hoeveelheid merkwaardige kennis bevatten. Ook hadden zij, gelijk u weet, het Oude Testament in het Hebreeuws, dat door hen meer dan eens gekopieerd is. En terwijl nu de Bijbel van de Christenen werd weggehouden, hadden de Joden tenminste dat deel er van. Ook waren zij met dit Oude Testament goed bekend, d.w.z. ze hadden die kennis, voorzover het natuurlijk verstand die kan hebben. Maar in waarheid verstaan, deden ze het Oude Testament niet, want zij waren niet onderwezen door de Geest Gods.

Toen nu de Christenen de Moorse provincies in Spanje in bezit kregen, begon een verschrikkelijke vervolging der Joden. Massa's werden gemarteld, levend verbrand of op andere wijze gedood. In het jaar 1492 werden 800.000 Joden uit Spanje verbannen. En zo werden zij over Europa verstrooid, hun Kabbalistische boeken en hun Oude Testament met zich medenemend. Hun grote vervolgers waren de Dominicaner monniken; een miljoen Moorse en Joodse boeken werden te Granada verbrand. Tachtigduizend Joodse manuscripten werden in Spanje eveneens verbrand door kardinaal Ximenes. Dit feit nu deed waarschijnlijk de nieuwsgierigheid bij vele personen rijzen om te weten wat die Joodse boeken wel bevatten. "De Joden alleen," schrijft Reuchlin, een geleerde in Duitsland, die hun boeken bestudeerd had, "alleen de Joden hebben de Naam Gods gekend." Reuchlins boek over dit onderwerp werd in 1494 geschreven.

De priesters waarschuwden het volk tevergeefs, dat een ieder, die Hebreeuws leerde, ter plaatse in een Jood veranderd zou worden en dat Grieks een nieuw uitgevonden taal was, waarvoor alle goede Christenen moesten oppassen. Zeer velen nu leerden Hebreeuws zowel als Grieks. Als u te eniger tijd het zeer interessante boekje bemachtigen kunt, "Thomas Platter" geheten, dan zult u er in aantreffen hoe deze bejaarde man, Thomas Platter, die in dezelfde tijd van Willem Farel leefde en een geitenherder op de Alpen was; de gehele Hebreeuwse grammatica overschreef en zijn laatste stuiver gaf om een Hebreeuwse Bijbel te kopen. Zo bereidde God de weg tot het verspreiden van het Oude, zowel als het Nieuwe Testament en ook tot het overzetten in vele talen. Maar daar de boeken vele eeuwen geleden met de pen moesten worden gekopieerd, als er behoefte aan bestond, zouden ze nimmer naar heinde en verre verspreid geworden zijn, als God in Zijn voorzienigheid ook de middelen niet bereid had waardoor die verspreiding op grote schaal kon plaats hebben.

En dat brengt ons tot de derde reden waarom het leren nu de mode van de dag was, zoals Thomas Platter ons mededeelt. Ongeveer in de helft van de 15e eeuw is het boekdrukken uitgevonden. Vóór het jaar 1500 werden er 4.000.000 folianten gedrukt; in de volgende 36 jaar 15.000.000 meer. Vergeefs porde de satan de vijanden Gods aan zich teweer te stellen tegen de eerste lichtstralen, die over de mensen opgingen. Onophoudelijk vonden de vervolgingen in Spanje van 1480-1498 plaats; de Joden leden hevig. Onder hen waren er, die de Bijbel waren beginnen te lezen. In het jaar 1481 werden 2000 mannen en vrouwen door de Spaanse Dominicanen op een schavot in de stad Sevilla verbrand.

Maar het verspreiden van Bijbels alleen en de kennis van Grieks en Hebreeuws zou niet genoeg geweest zijn om zielen zalig te maken en het Evangelie Gods aan het licht te brengen. De Joden, die het Oude Testament met zoveel eerbied lazen, bleven blind als tevoren. De Bijbel alleen, zonder de leringen van God de Heilige Geest, is een verzegeld Boek. De Heilige Geest woont alleen in levendgemaakte tempels en in een gelovig volk. En zou er geen gelovig volk zijn, de wereld zou in uiterste donkerheid verkeren, al was ze gevuld met Bijbels. Daarom bereidde God niet alleen de middelen om Bijbels te verspreiden, maar ook mensen om die middelen te verstaan en, vervuld met de Heilige Geest, de blijde boodschap, die ze uit het gezegende Woord geleerd hebben, te prediken. Maar het licht was nog niet doorgebroken.

De drukkers waren dag en nacht ijverig aan het werk; soms sliepen zij slechts 3 uur per etmaal. Maar helaas, de persen werden maar al te vaak ijverig gebruikt, hetzij voor het drukken van Latijnse psalmen, die slechts weinigen konden lezen, of voor heidense filosofie en poëzie, of voor Roomse misboeken en nog te weinig voor het drukken van Gods Woord.

En Willem Farel en de andere uitverkoren vaten, die God Zichzelf bereidde, waren nog blind en in het duister gehuld. God alleen kon zeggen: “Er zij licht.” En toen de tijd der minne aanbrak, brak het licht door.

Die tijd was nog niet gekomen. De ongelovige Turken en Joden deden Gods werk, zonder het te bedoelen. God was iemand aan het voorbereiden, die dat werk uit liefde voor Hem in de kracht des Heiligen Geestes doen zou en die man was Willem Farel.

HOOFDSTUK 3

WILLEM NAAR PARIJS

Vader Farel was met de wens van zijn zoon, om te studeren, niet erg ingenomen, maar Willem won het van zijn vader. Hij trachtte iemand te vinden, die hem Latijn kon onderwijzen, doch slaagde hierin niet; zijn leraren, waarschijnlijk priesters, die in de omgeving van Parijs woonden, bleken zeer onwetend te zijn. Daar alle diensten in de kerken in het Latijn waren, mocht men toch aannemen; dat de priesters tenminste de Latijnse taal beheersten. Maar dit was niet het geval. De geestelijkheid op het platteland leerde de woorden van de misboeken van buiten, maar het is onder hen geen gewoonte geweest de taal, die zij dagelijks gebruikten, te leren en te verstaan. Wij mogen oordelen naar een beschrijving, die van de geestelijkheid gegeven is door iemand, die tot hen behoorde en die juist in de 17e eeuw leefde, in welke tijd reeds was gebleken, dat de geestelijkheid was weggezonden in slechtheid en onwetendheid. De naam van deze Duitse bisschop was Nicolaas de Clemangis en hij schrijft:

“De moderne en ongelukkige geestelijke geeft zich over aan tijdelijke dingen, ontbloot als ze zijn van het Goddelijk licht. Zij beminnen zichzelf, verwaarlozen Gods liefde en hun naaste, ze zijn erger dan de wereldse mens, die zij tegelijk met zichzelf verdelgen. Door het leven, dat zulke goddeloze geestelijken leiden, wordt het volk ongehoorzaam en oneerbiedig jegens de kerk: ze worden verleid door blinde leidlieden, die, o schande, onwetende dwazen, trots, hebzuchtig, huichelachtig, weelderig en afgunstig zijn. Op banketten, in café’s, bij spelen en in theaters worden ze vaker aangetroffen dan in plaatsen aan God gewijd. De bisschoppen versieren hun lichamen met goud, terwijl zij hun ziel bezoedelen met onzuiverheid. Zij rekenen het een schande zich met geestelijke zaken bezig te houden en hun heerlijkheid bestaat daarin, dat ze zich inlaten met die dingen, die gemeen zijn; met geweld nemen zij andermans goed, schenken de goederen der kerk aan hun bloedverwanten, toneelspelers en andere goddeloze mensen.”

Schokten deze dingen Willem Farel’s geloof niet? Nee, “als hij de zondige daden van de pausen vernam, dan knerste hij met zijn tanden als een nijldige wolf,” aldus vertelt Willem ons, dat iemand de man, die hij voor God zelf hield, kan belasteren. Ja, als God hield hij hem, want het was deze laatstgenoemde paus Julius II, die op het grote algemene Concilie, gehouden in het Lateraan te Rome, verklaarde: dat “alle macht in hemel en op aarde, hem gegeven was.”

Zeer terecht merkt de schrijver, aan wie ik dit ontleende, op: Het is gebleken, dat het leven van een groot aantal pausen zodanig geweest is, dat het een belediging van de Heilige Geest zijn zou te beweren, dat door Zijn leiding deze monsters van goddeloosheid gekozen werden en aan het hoofd van een Christelijke kerk geplaatst.

Maar Willem Farel was, gelijk u en ik, zolang wij in onze natuurlijke staat leven, zonder verstand. “Er is niemand die verstandig is.” Hoe waar is dit woord Gods en hoe zelden wordt het geloofd.

“Ik dacht van mijzelf,” zei Willem, “dat ik een waar Christen was. Maar juist die dingen bewezen, dat ik verder van Jezus Christus en het geloof van een christelijk man verwijderd was dan de hemel van de aarde. Ik was zo diep verzonken in de modder en slijk van het pausdom; zo diep in zijn diepten begraven, dat alles in de hemel of op de aarde mij er niet had kunnen uittrekken, indien de God van alle barmhartigheid en de liefhebbende Zaligmaker Jezus Christus in Zijn grote genade door de kracht van Zijn Evangelie der zaligheid mij niet eruit te voorschijn gehaald had. Ik zie en gevoel, als ik terugzie op mijn geloof in kruisen, bedevaarten, beelden, dode beenderen en andere duivelse bedriegerijen, hoe diep ik gezonken

was in de put van ongerechtigheid, afgoderij en de vloek Gods. Maar wanneer ik in 't bijzonder denk aan de afgoderij van de mis, dan schijnt het wel of legioenen duivelen uit de hel, zonder getal, mij bezet hielden en mij in hun macht hebben gehouden. Hoe anders heb ik zo afvallig kunnen zijn van al wat God gezegd heeft en van al hetgeen de heilige Schrift ons beveelt te geloven en te onderhouden. Want ik geloofde, dat wat de priester in zijn handen hield het ding, dat hij in een doos deed en daar opsloot, dat hij at en aan anderen te eten gaf, ik geloofde, dat dat mijn God was, de enige en waarachtige God en er was voor mij geen andere God, noch in de hemel, noch op aarde.

Kon ik God meer openlijk verloochenen en de duivel tot mijn meester nemen? Kon ik mij duidelijker tegen Gods woord verzetten dan mijzelf aldus aan de leugen over te geven en juist te doen wat in strijd was met hetgeen God bevolen heeft? O, de afkeer die ik van mijzelf en van mijn zonden heb als ik er aan denk! Want er kan in de hel niets gezegd, gedaan of gedacht worden, dat in Gods ogen verfoeilijker is dan deze afgoderij, waarvoor ik, als een getrouwe dienstknecht des satans, bereid was naar ziel en lichaam te lijden. "O Heere," zo was Willem Farel verzuchting, "als ik U maar gediend en geëerd had met een oprecht en levend geloof, gelijk Gij bevolen hebt en Uw trouwe knechten gedaan hebben, in plaats van mijn hart over te geven aan de afgoderij en neder te buigen voor dat stuk brood!"

Het was in het jaar 1509, dat Willem zijn vader overreedde hem naar Parijs te zenden. Hij was toen 20 jaar oud. De opvoeding, die zijn ouders hem gegeven hadden, voorzover het de godsdienst betrof, beantwoordde geheel aan het doel, dat zij er mee beoogden. Terwijl de meesten rond hem zorgeloos en onverschillig waren, was Willem een strikt godsdienstig jongmens. Hij deelt ons mee, dat het papisme op zichzelf werkelijk niet zo paaps was als zijn hart. "Het was niet die slechtheid of goddeloosheid, toen ik die als zodanig kende die enige bekoring voor me had," aldus verhaalt ons Farel zelf, "noch ook had ik vermaak met hen, van wie ik wist, dat ze in de zonde leefden. Maar de duivel was voor mij veranderd in een engel des lichts en ik geloofde niet, dat alle duivels samen enig arm hart vollediger konden verleiden en betoverd hebben dan zij het mijne deden. De duivel had mij geheel en al van God, van de waarheid, van de rechte weg, van het Christelijk geloof en de Christelijke leer afgevoerd, zodat ik God verloochend en Gods voornaamste geboden de rug toegekeerd had en was overgegeven aan de dienst van de satan. Deze dienst was er zo diep ingeworteld, dat ik mijzelf er nimmer van zou hebben kunnen bevrijden. Want de duivel had mijn ogen zo volkomen verblind en mijn ziel dusdanig verleid, dat, indien iemand de approbatie des pausen had, deze persoon voor mij als God was. Wanneer ik iemand met minachting over de paus hoorde spreken, of over iets dat hem toebehoorde, dan wenste ik, dat die persoon verdelgd werd en dat allen, die niet medewerkten de paus in ere te houden, vernietigd zouden worden."

Willem moet menig verachtelijk woord rond zijn woning te Les Farelles hebben horen spreken. "Steeds namelijk van de tijd af, dat hij vijf jaar oud was was er oorlog tussen de koning van Frankrijk en sommige Italiaanse staten. Franse soldaten passeerden de Alpen nabij de stad Gap voortdurend en de koningen zelf kwamen kort langs zijn huis en hij moet veel vernomen hebben van wat er in Italië omging. De soldaten kwamen met vreemde verhalen terug over de pausen, die zij plachten te respecteren als "God op aarde", totdat ze zelf in Rome kwamen.

Innocentius VIII, die de oorzaak van de moord op de Waldenzen was, werd drie jaar later opgeroepen om rekenschap voor God af te leggen. Zijn gedachtenis werd door het volk te Rome vervloekt, omdat hij de armen verwaarloosde en de staatsgelden voor zijn familie besteed had. Velen van de Franse soldaten hebben zijn opvolger, Alexander VI, gezien, maar de vreselijke geschiedenis van die goddeloze blijve beter onvermeld, maar Farel moet de verschrikkelijke geschiedenis van die paus vernomen hebben, want ze werd wijd en zijd

verspreid.

Deze paus nodigde enige kardinalen tot een feest uit, maar hij had in de wijn, die hij wilde schenken en de versnaperingen, die hij aanbood, vergif gedaan.

's Pausen goddeloze zoon, die kardinaal en aartsbisschop was, stond hem in dat moordplan bij. De paus zat namelijk in geldverlegenheid en de rijkdom van deze kardinalen zou bij hun dood in zijn handen komen. Moord was niets nieuws voor de paus en zijn zoon. De moorden in het paleis van de paus, het Vaticaan door de hand van deze twee rampzalige mannen begaan, waren vele. Maar dit keer viel Gods oordeel op de moordenaren. Het dienstpersoneel heeft, of uit vergissing, of door omkoperij door de kardinalen, het vergif aan de paus en zijn zoon gegeven. Diezelfde nacht stierf de paus, nadat hij nog om het sacrament, als een paspoort tot Gods tegenwoordigheid, geroepen heeft. De kardinaal, de zoon van de paus, genas na een ernstige ziekte en heeft een misdaad aan de lijst, die hij op zijn geweten had, toegevoegd.

Het was deze paus van wie gezegd kan worden, dat moorden slechts een klein onderdeel zijn van zijn misdaden. Deze paus verklaarde, dat hij algehele en volledige vergeving van zonden schenken kon. Waarom zei hij dit? Het was één van zijn plannen om geld te krijgen, want vergeving van zonden werd verkocht aan hen, die ze kopen wilden. En dat alles had de naam van de kerk Gods! Maar ze had zich van Hem, die vlekkeloos Heilige, afgekeerd, van Hem, die volledige vergiffenis en volkomen zaligheid schenkt, zonder geld en zonder prijs, teneinde Zijn volk te kopen en te redden van de zonde.

En nu de paus Julius II, die door Willem Farel vereerd werd alsof hij God zelf was. Wat was hij? Om de woorden van een rooms schrijver te gebruiken, aan wiens boek ik deze ontzettende geschiedenis ontleen: hij was "een wonder van verdorvenheid".

Onder zulke mannen zocht de arme Willem vergeefs naar een onderwijzer. Hij was bitter teleurgesteld, maar de ontdekkingen, die hij onder hen deed, wat hun onwetendheid in Latijn betrof, vormde slechts een klein deel van zijn teleurstelling. Het smartte en kwelde hem nog meer te zien, dat zij op de diensten, die zij opdreunden en op de vormen die zij gebruikten, met grote oneerbiedigheid, zo niet met minachting neerzagen. Willem zegt, dat hij overal, in de kloosters zowel als buiten deze, zocht naar enige priesters of monniken, die het eerlijk en ernstig meenden met de godsdienst die zij beleden.

"Ik zocht," zegt hij later, "naar enige personen, die boven de overigen in afgoderij uitmuntten, maar ik werd met afkeer vervuld jegens hen, die in de paapse kerken dienst deden zonder de minste eerbied." Daarom beoogde Willem tweërlei met zijn vader te vragen hem naar de universiteit te Parijs te zenden. Hij hoopte namelijk onder de geleerde priesters enigen te vinden, die God en de heiligen dienden met algehele toewijding en voorts hoopte hij te leren en te studeren naar hartelust. Na veel overredingskracht gebruikt te hebben, stemde Willems vader toe en, aanvaardde Willem de lange reis naar Parijs. "Ik eerde en aanbad 't, denkende dat Gij de goede wijze en waarachtige God behagen schepte in zulke goddeloosheid, krankzinnigheid en godslasterlijke leugens tegen de Waarheid. Ik wist niet, dat ik even ver van het ware geloof van een Christen verwijderd was als die ouwelgod verwijderd was van U. En in het volgen van de satanische lezingen van de paus en doende al wat de duivel door de mond van de paus beveelt, beeldde ik mij des te meer in Uw ware dienstknecht te zijn. En diegenen, die verleid waren, gelijk ik, toen zij zagen, dat ik zulk een volmaakte afgodendienaar was, hielden van me, hadden hoogachting voor me, menende, gelijk ik dat zelf ook deed, dat ik aan U gewijd was terwijl ik in der waarheid de duivel van de hel diende en mijzelf om mijn goddeloosheid Uw gunst waardig keurde. Want satan had de paus en het pausdom zodanig in mijn hart doen huisvesten, dat ik niet geloven kon, dat de paus ooit evenveel geloof in hemzelf bezat als ik in hem had. Want soms heeft hij, naar ik vernam, in

min of meerdere mate een angstig voorgevoel of zijn daden wel goed en heilig zijn. En ik had er geen.”

Zo was Willem Farel's toestand toen hij in de grote stad Parijs aankwam om er kennis en wetenschap te vergaren. Hij wist er maar weinig van, welke de kennis was die hij daar zou vinden.

HOOFDSTUK 4.

DE BRON WAARUIT WILLEM DRONK EN WEER DORSTTE

Wij willen nu terugkeren tot Willem Farel, tussen wie en de pausen dit verschil bestond, dat de pausen wandelden aan de modderige zijde en Willem aan de schone kant van de brede weg die naar het verderf voert.

Eindelijk was de dag aangebroken, dat Willem zijn bergdorp verlaten moest om de wijde wereld in te gaan. Ver van zijn dorp verwijderd.

Hij was een eenvoudige plattelandsjongen en in zijn rustig huis was hij bewaard voor vele verdorvenheden en misdaden der grote steden. Toen hij Lyon in zicht kreeg, hoorde hij het spelen der klokken van menig toren en hij vertelt ons, dat zijn hart van vreugde opsprong met de gedachte aan het goede en heilige volk, dat daar waar die klokken altijd dag en nacht luiden, wonen moet.

“Maar helaas,” zegt Farel, “hoewel ik slechts passeerde zonder te stoppen, zag ik genoeg, om me er over te verbazen, dat God de aarde niet opende om zulk een verdorven en goddeloze stad te verslinden.” Hij verwonderde zich ook over alles, wat hij in de grote stad Parijs zag.

De Universiteit van Parijs heeft lange tijd bekend gestaan als de voornaamste plaats waar de geleerde mensen samenkomen.

Zij woonden òf in een kostschool waarvan er verscheidene waren òf op kamers. Eén van de kostscholen voor de godgeleerdheid werd de Sorbonne genoemd en een groot gedeelte van de stad werd de Universiteit genoemd. Er waren colleges, lessen, studenten en professoren genoeg om de dorst naar kennis van jonge mensen te lessen. Willem kon in 't Latijn onderwezen worden naar hartenlust.

Wij lazten, dat in de huizen van de grote drukkers in Parijs zelfs de vrouwen, kinderen en dienstboden uitsluitend Latijn spraken. De reden was, dat zij op die manier converseren konden met al de vreemdelingen, die zich in Parijs ophielden. Eén van Willems wenssen was dus meer dan bevredigd, want hij kon niet alleen onmiddellijk, nadat hij in Parijs aankwam, een Latijnse leraar vinden, maar hij kon ook Grieks en Hebreeuws studeren. De vervulling van zijn andere en grootste wens echter, scheen verder verwijderd dan ooit tevoren. Het zag er niet naar uit, dat hij onder de Parijse studenten een man zou vinden, die zich aan God en de heiligen wijdde, want de studenten te Parijs stonden over geheel Europa bekend als een wild wanordelijk stelletje jonge mensen, die niets om de godsdienst gaven, of er alleen aan dachten als er een groot festival op handen was, b.v. Kerstmis of het “feest van de dwazen” of de kermis van Lendit. Bij die gelegenheden hadden zij hun deel in de viering volop, d.w.z. zij kleedden zich in de vrolijkste tenues, zongen, dansten, vochten en redetwistten in de kerken, op de straten of waar anders het zijn moge. Doch spoedig ontmoette Willem Farel een leermeester, Faber genaamd. Willems beide hartenwenssen waren nu dus vervuld en hij genoot van de vriendschap met meester Faber. De oude man was ook zo vriendelijk en sympathiek; zo aangenaam in de omgang en soms zo opgewekt, dat hij een aangename vriend was. Maar Faber had ook zijn droevige ogenblikken. Soms gingen Faber en Willem samen, de handen gevuld met rozen, goudsbloemen en lelietjes van dalen, het relikwieënkastje in de Notre Dame aanbidden. Dan knielden ze zij aan zij neder en baden vurig tot Maria. Voor een tijd voelden zij zich zeer gelukkig. Maar als zij dan naar huis wandelden, placht de oude man tot Willem te zeggen: “Alles is verkeerd gegaan, beste Willem, maar God zal eens alles nieuw maken; misschien zal je het nog zien.”

Ja, het was inderdaad noodzakelijk, dat God alle dingen nieuw maakte en meester Faber ook. Maar dit wist de oude man niet. Met smart en boosheid kon hij zien hoe weinig werkelijkheid

er was in de belijdenis van hen, die rond hem waren. “Hoe schandelijk,” zei hij, “dat een bisschop, de mensen vraagt met hem te drinken, te spelen, de dobbelstenen te laten rinkelen en dat hij zijn tijd besteedt met de valken- en hondenjacht, roeken en herten na te zitten, slecht gezelschap navolgend.”

Tot zover kon hij de splinter zien, die in zijns broeders oog was, maar de balk die in zijn eigen oog was, namelijk de verschrikkelijk, vervloekte zonde van afgoderij daarvoor was hij stekeblind. Ver van in bange twijfel te verkeren was meester Faber juist daartegenover in die tijd hard aan het werk de legenden der heiligen te schrijven. Deze waardeloze geschiedenissen had hij zorgvuldig verzameld en plaatste ze nu in orde zoals de namen van de heiligen in de kalender voorkomen. Dit was een taak, die veel tijd in beslag nam en moeilijk was, maar de oude arme man dacht, dat het welbestede tijd was en dat hij God een dienst bewees.

Ondertussen studeerde Willem hard. Eerst las hij de heidense boeken, in de hoop daar enige lering voor zijn ziel te vinden. Want men had hem verteld, dat de oude filosofen mensen waren van wonderlijke kennis en wijsheid. Maar hij bemerkte, dat al zijn lezen vergeefs was. Hij had een begeerte in zijn ziel, welke deze boeken niet vermochten te bevredigen: hij wenste vrede met God. “Ik wilde met de hulp van Aristoteles een Christen zijn,” zegt hij, “in de hoop, dat een kwade boom goede vruchten zou voortbrengen.” Toen las hij zorgvuldiger dan voorheen de geschiedenissen der heiligen. “En die heiligen,” zegt Farel, “maakten mij dwazer dan ik tevoren was.” Het kwam hem vreemd voor, dat ondanks al zijn ijver in het lezen, bidden en vervullen van zijn godsdienstige plichten, hij meer bevreesd werd voor God en de eeuwigheid. Juist in die tijd gaf paus Julius II, het wonder van, verdorvenheid, toestemming om de boeken van het Oude en Nieuwe Testament te noemen “de heilige Bijbel”.

Farel hoorde dit en voelde achting voor de Schriften waarvan hij nooit tevoren gehoord had. Voor de eerste maal begon hij ze te lezen. “Als het niet zo geweest was, dat ik de Bijbel begon te lezen,” deelt Farel ons mede, “dan zou het met mij gedaan geweest zijn. Want alles op het aardoppervlak was zo geheel van de waarheid Gods afvallig geworden, dat er niets gezonds en heels was overgelaten dan de Bijbel. Maar toen ik begon te lezen, vond ik mezelf uiterst verbijsterd. Ik zag, dat alles rond me, in leer en praktijk, juist tegenovergesteld was aan de heilige Schriften.

Hier dan was het tijd, dat mijn ogen hadden moeten opengaan en ik tot mijn, zinnen had moeten komen en de vervloekte zonde had moeten verlaten, waarin ik geleefd had. Maar zo was het niet; ik bleef even begoocheld en verstandeloos als voorheen; in feite ging het mij van kwaad tot erger. Want op het ogenblik, dat de gedachte, hoe wonderlijk het was, dat de Schriften zo afweken van alles wat ik geloofd had, indruk op mij maakte, werd Satan ongerust, dat hij een slachtoffer verliezen zou en handelde met mij naar zijn gewoonte, want tot op die tijd had de Satan mij gehoorzaam gehouden en liet mij hem dienen met mijn gehele hart, zonder vrees of twijfel. Nimmer was de gedachte bij mij opgekomen eens te onderzoeken of ik goed of kwaad deed. Ik had het als iets vanzelfsprekends gevonden, dat de dingen, die de duivel door middel van de paus onderwees, goed en volkomen waren om geen andere reden dan deze: dat het de paus en de kerk waren, die het zo zeiden. En dus, terwijl ik bezig was kwaad te doen en God ongehoorzaam was, viel de Satan mij niet lastig met enige vrees of twijfel. Maar nu, juist nu ik het Woord van God zonder twijfel in mijn hart behoorde te ontvangen, keerde Satan zich tegen mij en vervulde me met zoveel vrees voor en twijfel over verkeerd te doen, dat ik niet wist wat ik denken moest.

Soms zei hij mij, dat ik niet begreep wat de woorden betekenden en dat ik er een andere betekenis aan toekennen moest. Dan weer zei de duivel, dat ik mij niet op mijn eigen verstand en oordeel verlaten en zeer voorzichtig moest zijn te oordelen, dat de mening, die ik aan de woorden hechtte, juist was en dat ik de kerk gehoorzamen moest en geloven in de betekenis

van de woorden, die de kerk zei, dat ze hadden.

Daar ik aldus luisterde naar de prediking van Satan, keerde ik naar de duisternis terug en plaatste mij opnieuw onder de tyrannie des duivels en van het hoofd van alle goddeloosheid, de paus.”

Ook een doctor, die Willem lezende in de Bijbel aantrof, bestrafte hem ernstig zeggende, dat niemand de Schriften lezen zou die geen filosofie had gestudeerd. Willem gehoorzaamde, maar had genoeg gelezen om zich gans ellendig te gevoelen. Het Woord had zijn consciëntie geraakt en zijn valse vrede was voor altijd voorbijgegaan. “Ik was de ongelukkigste van alle mensen,” vertelt hij ons, “mijn ogen sluitend uit vrees te zullen zien.”

In deze rusteloosheid en hopeloosheid kon meester Faber hem niet helpen.

“Hij hielp me maar blinder te maken dan ik was,” deelt Willem ons mede, “en leidde me, om mijzelf dieper in de afgoderij te storten.”

Enige rijke mensen uit Parijs vonden het een goed plan Willem te gebruiken om geld weg te geven aan de armen en Willem was blij iets te doen om zijn geest gerust te stellen. Maar hij probeerde het ene plan na het andere te vergeefs: de vrede in zijn hart kwam niet, hoewel, zoals hijzelf zegt, “hij veel zaligmakers en voorspraken bij God had, die niet geteld konden worden”: d.w.z. de heiligen, die hij nu eerbiediger dan ooit te voren aanbad.

Nu was er in de bossen nabij Parijs een klooster van de Karthuizer monniken en naar dit klooster ging Willem nu voor enige tijd om zich te voegen bij de monniken in hun penitenties en om zich te stellen onder hun regels van vasten en kastijding. Hun regels waren, zeer streng. Nauwelijks was het spreken geoorloofd en iedereen die besloot een tijd met hen in afzondering te leven, gelijk Farel deed, mocht helemaal niet spreken, dan alleen bij de biecht aan de priester. Zij aten eens per dag en kwamen alleen maar samen voor het vervullen van hun godsdienstplichten. Geen wonder, dat Farel ons mededeelt dat, daar hij reeds een dwaas was, hij nu spoedig gek zou geworden zijn.

Gelukkig, dat hij maar een korte tijd bij de Karthuizer monniken vertoefde: hij keerde nu naar Parijs terug, misschien was het, dat hij naar het gezelschap van zijn geliefde oude meester Faber verlangde. “Waar ik ook ging,” zei hij, “ik kon nergens iemand vinden gelijk meester Faber.”

HOOFDSTUK 5

HET WATER, DAT JEZUS TE DRINKEN GEEFT

Maar niet van meester Faber, noch ook van een geleerde doctor moest hulp voor Willem Farel komen. Al wat we omtrent zijn bekering weten, is, dat enige woorden gesproken werden, die als een lichtstraal uit de heerlijkheid die boven is, omlaag kwamen en in Willems donkere en verlegen ziel schenen. In de verborgen schuilhoeken van Parijs was een kleine kudde van de Heere verborgen, arm en veracht, en reeds lang vergeten. Wij weten niet wie zij waren, maar zegt Willem: “Zij predikten en spraken over het Evangelie. En door die verachtsten heeft God mij de kracht en de waardij van de dood van Jezus leren kennen.” En toen Willem het eerst van deze dingen hoorde, bad hij tot God, dat Hij hem genade verlenen wilde om de rechte weg te weten. “Ik vergeleek wat ik hoorde,” deelt ons Willem zelf mede “met de Griekse en Latijnse testamenten, die ik dikwijls op mijn knieën las., En ik sprak over deze dingen, denkende onderwezen te worden zonder iemand te verachten.”

Het zijn een paar arme dienstknechten op een zoldertje van de grote stad Parijs geweest, die nu de onderwijzers van de jonge doctor geworden waren (want Willem werd in deze jaren doctor in de letteren en lector in de filosofie aan één van de voornaamste afdelingen van de universiteit van Parijs). Maar deze verscholen en verachte mensen hadden met hem gesproken over de waardij van het kruis van Christus en deze gesprekken zijn door God gezegend en als een lichtstraal gebruikt om hem de ogen te openen. En die ene straal uit de heerlijkheid van God had alles elders donker en vaag voor hem gemaakt; die wondervolle schat van de liefde van God was het enige, dat van nu aan waarde voor zijn gedachten en wensen had. Als hij dat, waarnaar de engelen begerig zijn in te zien, maar leren mocht, dan zou al het geleerde van de doctors van Parijs als mest en drek voor hem zijn. De waardij van de dood van Christus! Hebt u het leren kennen, lezer? De waardij van dat dierbare bloed van de Zoon van God?

Het zou blijken, dat het nog enige tijd zou duren voordat Willem zijn hart voor meester Faber uitstortte. Maar intussen steeg zijn achting voor zijn oude meester dagelijks. “Aangezien meester Faber veel geleerder was dan alle doctors van Parijs,” zegt Farel, “werd hij om die reden door hen vervolgd ik begon nu de gemeenheid van die doctors in te zien en had die achting voor hen niet meer die ik gehad had.

En daar die arme afgodendienaar meester Faber, aldus de oorzaak was, dat ik afhield de doctors te vereren, zo ook bracht hij mij door zijn woorden af van de valse gedachte, dat ik, iets voor God verdienen kon.”

Ja, het was deze kwestie, die Willem gedurende drie jaar en meer had verbaasd doen staan. Want als de dood van Christus en die alleen, de zondaar, die in Hem gelooft, zaligmaakt, welke waarde hebben dan 's mensen werken, zijn berouw, zijn gebeden en zijn aalmoezen? Welk antwoord zou meester Faber daarop geven?

“Hij zei,” aldus deelt Willem Farel ons mede, “dat wij geen enkele verdienste hebben, alles is door Gods genade en zuivere barmhartigheid geschonken aan hen, die niets verdienen. En dit nu geloofde ik, zodra hij het mij zei.”

Ja, meester Faber ook, “die arme afgodendienaar”, maakte melding van het Evangelie. Hij had deze dingen in zijn Commentaar op de Zendbrieven van Paulus in het jaar 1512 reeds neergeschreven. Maar het was een boek, dat maar weinig gelezen werd. En wat het onderwijzen in deze dierbare waarheid betreft, meester Faber schijnt deze in zijn hart verborgen te hebben gehouden, half begraven onder een stapel van heiligenverering en afgoderij. Dit schijnt voor ons moeilijk te verstaan, maar het verstand van de gevallen mens is een vreemde verborgenheid. Gelijk de man, die de mensen eerst als bomen zag wandelen, zo

moet meester Faber de eerste aanraking van Christus gevoeld hebben. Het licht had flauwtjes in zijn ziel geschinen, om bij een tweede aanraking groter en duidelijker te worden. Hiervan ga ik u nu spreken.

“Iemand,” zegt Farel, “voor wie ik God dank, sprak tot mij over de godsdienstplichten, dat wij God alleen aanbidden zullen. Geen heiligen, geen beelden, geen engelen, God alleen.” En toch was meester Faber druk bezig de legenden te schrijven van de niet meetellende heiligen. In 1519 publiceerde hij de legenden van alle heiligen voor iedere dag van januari. Toen februari aanbrak werden de legenden van de februari-heiligen ook gepubliceerd. Maar maart kwam en ging voorbij maar geen legenden verschenen. Een verandering, even plotseling als bovennatuurlijk, was de oude professor overkomen. De weg van de verlossing was Faber ontsloten. En nu was het met die legenden en andere fabels gedaan.

Het bleek, dat onder zijn inspannende arbeid de hand van Christus opnieuw zijn vaag ziende ogen hadden aangeraakt. Hij werd met vrees en afschuw bevangen over de woorden, die hij in de legenden las en over de gebeden tot de heiligen gedaan. Meester Faber verzamelde ze en wierp ze eens en voor altijd weg. “Ze waren zwavel,” zei hij, “om het vuur der afgoderij aan te steken. Wij moeten tot de heiligen niet meer bidden. Wij moeten God alleen aanbidden.”

En nu, met een nieuw licht, dat uit de heerlijkheid zijn hart bescheen, begon meester Faber allen rond hem te onderwijzen in alles wat hij gezien en gehoord had. Hij deed dat niet in zijn openbare lezingen want hij was alleen maar een professor in de filosofie en dus waren zijn colleges beperkt tot het verklaren van de oude boeken der heidenen maar in particuliere gesprekken en mogelijk in geheime vergaderingen om te preken, zoals men toen in Parijs begon te houden, sprak hij vrijmoedig en getrouw van zijn gezegende Heere. “God,” zei de oude man, “God alleen rechtvaardigt de goddeloze uit genade door het geloof en Hij geeft hun het eeuwige leven om niet.”

Het was alsof een donderstem onder de godgeleerden en studenten van Parijs geklonken had, toen deze wonderbaarlijke woorden gesproken werden. Velen hunner kwamen in oppositie, anderen zonken weg in verwondering. Maar er was intussen iemand, die in het wonder was weggezakt, niet over meester Faber, maar over het zien van die gezegende Borg en Middelaar, die nu aan zijn ziel was geopenbaard en Willem Farel zag noch meester Faber, noch de boze doctoren, maar hij zag Jezus alleen.

Na deze genade stond Willem voor grote moeilijkheden en vragen. Waren de heiligenverering en de mis, zonden in Gods ogen? Moest alles, dat hun heilig en eerbiedwaardig was, met één klap wegvallen? En kon hij de paus en al de priesters tezamen, die deze dingen bevelen, de rug toekeren?

“Paperij,” zegt hij, “werd slechts langzamerhand uit mijn hart verdreven. Bij de eerste aanval schudde het, maar viel niet. Ik was zeer traag in het aannemen en geloven van Gods Woord en om mij alleen aan Hem te onderwerpen. Ik was zeer traag te zien, dat alles, dat niet naar Gods Woord is, in Zijn ogen een vervloeking is.

Het was geen gemakkelijke taak, dat wat zo diep ingeworteld was, uit mijn hart te bannen. Hoewel het Woord duidelijk was en ik gevoelde, dat ik het moest gehoorzamen en het niet ontgaan kon, toch kon ik de dingen, die de paus beval, niet zonder bittere smart de rug toekeren, want deze dingen waren mij zeer dierbaar. Ik zou gewild hebben in Gods wegen te wandelen en die dingen medenemen, maar dat kon niet. Ook heb ik gevonden dat anderen, wier voeten op dezelfde weg gezet zijn, doch niet besluiten konden hun afgoden achter te laten, maar ze in hun gezelschap medenamen, dit niet deden zonder verschrikkelijke schade aan de kerk Gods toe te brengen. Zij zijn als Jerobeam in de kerk, die kalveren oprichtte, prachtig om naar te kijken, maar het was Jerobeam die scheuring en smart bracht en Israël deed zondigen. Wat wij nodig hebben is, dat God ons een Josias geve, die de kalveren en hun

altaren terneder werpt, opdat het hart van Zijn volk worde afgetrokken van alles, dat het zuivere Evangelie niet is.” Farel had gelijk en zijn woorden moesten ons wel opwekken onszelf te onderzoeken of wij, die zoo vaak menen rijk en verrijkt te zijn en geens dings gebrek te hebben, niet behoren tot hen, die met een mooie belijdenis, ten slotte uit Christus’ mond zullen gespuwd worden.

HOOFDSTUK 6

HET LICHT, SCHIJNT IN DE DUISTERNIS

Het moet ongeveer het begin van het jaar 1519 geweest zijn, toen meester Faber en Willem Farel het eerst geleid werden in de diepere kennis van het Evangelie van God. Dit was het begin van een stormachtige tijd aan de universiteit van Parijs. “Groot was het oproer onder de studenten,” zo wordt ons verhaald, “toen Jezus Christus door meester Faber aldus gepredikt werd. De studenten begonnen zich bijna even druk met de leer van het Evangelie bezig te houden als met hun studie en komediespelen. Ook wordt ons meegedeeld, dat enigen onder hen zich verenigden in de strijd tegen de oude professor om de leer van de goede werken te verdedigen. En wie waren het, die dat deden? Het waren diegenen onder de studenten, wier levenswandel het slechtst was. Dit is meestal zo. Zij gevoelden, dat het Evangelie hun boze daden veroordeelde. Daarom spraken zij het meest over de goede werken.

Jacobus was het met Paulus niet eens, zo lasterden de vijanden. “Jacobus,” zo zeiden ze, “leerde, dat men zalig wordt uit de werken.” Meester Faber weerlegde deze aantijging, door te zeggen, dat Jacobus in zijn eerste hoofdstuk leerde, dat alle goede en volmaakte giften van boven afdalen. “Kunt u ontkennen, dat de zaligheid een goede en volmaakte gift is?” zo vroeg hij zijn beschuldigers. “En kunt u ontkennen, dat de rechtvaardigheid een goede en volmaakte gift is? Het is waar, dat de werken een noodzakelijk teken, zijn van het geloof,” zo ging Faber voort, “juist zoals het ademen een noodzakelijk teken des levens is. Maar een man ademt omdat hij leeft en indien hij niet zou ademen, dan zou u weten, dat hij dood was. Een mens is gerechtvaardigd door het geloof en de werken volgen als een noodzakelijkheid.”

Meester Faber hield hier niet halt, maar ging verder te verklaren, hoe een heilig God in gerechtigheid met schuldige zondaren kon handelen, door ze niet alleen in Zijn liefde en barmhartigheid zalig te maken, maar ook handelt Hij in gerechtigheid als Hij de zonde straft. Hij moest de zonden straffen maar kon zondaren zaligmaken. “Wonderlijke ruil,” noemde Faber het. “De Onschuldige is veroordeeld en de schuldige vrijgesproken. De Gezegende is vervloekt en hij die vervloekt was, is gezegend; de Heerlijkheid is bedekt met schande, en hij, die zich tot schande gebracht had, is bedekt met heerlijkheid! En dat alles door Gods vrije en soevereine liefde. Zij, die zalig gemaakt zijn, zijn het omdat God ze verkoos, uit genade, door de wil van God, niet door hun eigen wil. Onze eigen keus, onze eigen wil, onze eigen werken, zijn nutteloos; het is Gods keus; die alleen is de oorzaak van onze zaligheid.”

Zo onderwees Meester Faber de studenten.

Van nu af aan waren er in de universiteit van Parijs twee partijen. Voor de ene partij was de prediking van het kruis een dwaasheid en voor de andere partij een kracht van God. Willem Farel dronk de woorden van zijn geliefde oude meester Faber, nu dierbaarder voor hem dan ooit tevoren, met blijdschap in.

“Alles scheen mij toe als een nieuwe schepping,” zei Farel

De Schrift werd mij duidelijk, het licht scheen in mijn ziel. Een stem, tot nu toe onbekend, de stem van Christus, mijn Herder, mijn Meester, mijn Leraar, sprak nu met kracht tot mij. God, die medelijden had met onze dwaling leerde ons, dat Hij alleen door Christus, de verzoening van onze zonden, door Christus, de Middelaar en de Voorspraak, onze overtredingen om Zijn Zelfs wil uitwiste, aangezien ze allen gereinigd zijn door Zijn bloed. Daar is geen naderen tot de Vader, dan door Jezus Christus. Indien iemand al zijn vertrouwen in Hem stelt, dan heeft hij het eeuwige leven. De gekunstelde uitwendige godsdienst, die het hart ongereinigd laat, het waarnemen van de dagen, het uitkiezen van maaltijden, het verbod, om te trouwen enz., werd mij een walg. Ik ontdekte in deze dingen geen spoor van de ware godsvrucht, maar zag

slechts kleren en ceremoniën en hoorde geluiden, welke niet alleen aan de Joden, maar ook aan de heidenen en aan afgodendienaars ontleend waren.

“Ik zag, dat deze ceremoniën gekomen waren in de plaats van godsvrucht en de ware dienst van God,” aldus schrijft Farel. “Ik las de Schriften, om uit te vinden, wat hiervan de oorzaak zijn mocht. Ik zag, dat de gedachten van de mensen, hun pogingen en hun nieuwigheden, in geen enkel opzicht samen kunnen gaan met de ware dienst van God.

Daarom zijn godsvrucht, het evangelie en de wet van God, welke liefde is, alle verdwenen, alleen het menselijk zuurdesem, dat huichelarij is, blijft over.

Nu zien we hen, die de naam van Christus dragen, maar liefhebbers van zichzelf zijn, hun eigen belangen zoeken; en er worden veel geluiden, waardeloze gezangen en woorden geuit, zonder wetenschap en er zijn ook vele mensen, die hun eigen buik dienen.”

Zo sprak Willem Farel en zó stonden de zaken in de scholen van Parijs: aan de ene zijde de verbaasde en nijdige professoren en studenten; aan de andere zijde: meester Faber, Willem Farel en de zuivere leer op Gods Woord gegrond.

Ongeveer negen maanden gingen voorbij, voordat meester Faber zich had afgewend van de heiligen-legenden, om Christus alleen te prediken. Gedurende die tijd onderwees hij ijverig in de dingen van de Heere, waar hij maar gelegenheid vond. Het was tevergeefs, dat hij door een groot aantal priesters en geleerden werd tegengesproken, bestreden, gehaat en veracht. Het leek wel alsof dit alles voor hem niets betekende en dit was ook inderdaad zo. De Heere had een deur voor hem geopend en niemand kon die sluiten. Faber schepte zelfs moed, in de hoop, dat de waarheid tenslotte door de velen; die deze hoorden, zou omhelsd worden.

In de eerste plaats heeft koning Lodewijk XII enige jaren tevoren een beroep gedaan op de Universiteit om te beslissen, of de paus absolute macht in kerkelijke zaken behoort te hebben. Een monnik had een boek geschreven om dit te bewijzen en daar de koningen van Frankrijk reeds vele eeuwen achter elkaar het recht van de kerk in Frankrijk hadden om aldaar bisschoppen aan te stellen, was Lodewijk XII niet bereid, om het gezag van de paus in ieder punt te onderschrijven. De Universiteit van Parijs had deze kwestie tegen de paus beslist.

Eindelijk kwam iemand luisteren van wie meester Faber en Willem grote dingen verwachtten. Het was graaf Willem Brigonnet, bisschop van Meaux. Deze kende meester Faber van vroeger dagen en achtte hem om zijn geleerdheid. Hij had Faber in zijn abdij van Germains van een huis voorzien; daar vond de oude man sinds 1507 een rustig verblijf en daar kon hij veel rustiger studeren dan hij temidden van de studenten van Parijs had kunnen doen. Sindsdien was Brigonnet tweemaal als ambassadeur van de koning van Frankrijk naar de paus te Rome gezonden. Nu was er een nieuwe koning, namelijk Frans de Eerste; Lodewijk XII stierf 1 januari 1515; ook was er een nieuwe paus gekomen; Julius II was 2 jaren vóór Lodewijk XII gestorven. De nieuwe paus kon geen verscheurend monster worden genoemd, hij was een aangename, beschaafde man, verzot op kunst en wetenschap en nog meer verzot op luxe en genoegens. Hij leefde om zich aan alles en nog wat over te geven, hetzij goed of kwaad, “in allerlei soort goddeloosheid”, gelijk een Rooms historicus, die hem gekend heeft, schrijft. De woorden van deze historicus zijn als volgt: “Wij herinneren ons een paus gehad en aanbeden te hebben, die het toppunt van ontrouw bereikt had. Hij gaf hier een duidelijk bewijs van door de beoefening van alle soorten slechtheid, want hij beleed voor enige van zijn knechten: dat hij, noch vóórdat hij paus was, noch nadien, in het bestaan van een God geloofde.”

Kardinaal Bembo heeft eens getracht hem uit de Schrift te bewijzen, dat de ziel des mensen onsterfelijk is. In woede riep hij uit: “Wat beweert u mij te overtuigen door een boek van fabelen?” Deze paus wakkerde de oorlog aan over geheel Europa, teneinde de belangen van zijn familie te bevorderen. Het is daarom geen wonder, dat de twee bezoeken aan deze paus

Leo X door de Bisschop van Meaux hem niet bevestigde in het geloof, dat de paus als God vereerd behoorde te worden. De bisschop kwam, door de braspartijen en de feesten in het paleis van de pausen gehouden, ziek terug en begaf zich naar zijn oude vriend, meester Faber. Ook was hij dankbaar kennis met Willem Farel te maken. Enige andere jonge mannen, o.a.: Arnold en Gerard Roussel; gaven er blijk van, dat zij het Evangelie in hun hart ontvangen hadden. Met dit kleine gezelschap bestudeerde de bisschop het Woord van God en luisterde nederig en gedwee naar de les, die hij nu voor de eerste keer hoorde. Hij kon zijn vreugde en dankbaarheid over het feit, dat het licht van het Evangelie hem aldus bestraald had, niet op.

Meester Faber spoorde de bisschop aan de Bijbel voor zichzelf te bestuderen, om aldus te leren, wat het Christendom was voordat de mens er had bij- of afgedaan. De bisschop las veel en nauwkeurig en zei, dat hij nooit genoeg van dit hemelse voedsel krijgen kon. Hij sprak over het Evangelie en de Schrift tot al zijn vrienden. Velen van hen waren vrienden van de koning en verkeerden veel aan het hof. De geneesheer, ja zelfs de biechtvader van de koning schenen met genoegen naar hem te luisteren en begeerden meer te weten omtrent Gods Woord. Dit alles bemoedigde Faber en Farel, waarom zij niet direct de kerk van Rome verlieten. Farel en Faber gingen nog naar de kathedraal en de kerken. Het was waar, wat Willem zei, dat de paperij slechts langzamerhand van zijn hart viel. Maar hoewel het langzaam viel, het viel zeker en gestadig. De vormen en de ceremoniën, het zingen en de afgoderij, schenen hem bij het voortschrijden van de tijd meer en meer ondraaglijk en hinderlijk, goddeloos en zondig. Wanneer het volk voor een beeld of een altaar knielde, stond Farel met smart en misnoegen tussen hen in: "O, God," placht hij te zeggen, "Gij alleen zijt wijs, Gij alleen zijt goed. Niets moet van Uw heilige wet worden afgedaan, noch er aan worden toegevoegd.; want Gij alleen zijt de Heere en Gij alleen moet bevelen."

De prachtige diensten, die het vermaak van zijn hart geweest waren, haatte hij nu en ze smartten hem. De priesters en theologen, die hij geëerd had, kwamen hem nu slechts voor als vijanden van het Evangelie. Hij had de heerlijkheid van Christus gezien en in de luister van dat licht was al het andere donker voor hem.

Meester Faber begon ongerust te worden, dat Willem te ver ging. Indien zij in die tijd waren beginnen te spreken over de noodzakelijkheid de kerk van Rome te verlaten, dan zou dat een punt geweest zijn, waarover zij het niet eens waren. Er zijn velen van Gods knechten, die tenslotte zeiden: "Wij hadden Babylon willen helen, maar zij was niet te helen."

Tot dezen behoorde meester Faber niet. Hij bleef de hoop koesteren, dat de kerk, waar hij nog van hield en die hij nog steeds hoog achtte, vernieuwd mocht worden en dat de priesters en het volk tenslotte van hun afgoden tot de levende God zouden wederkeren.

Spoedig vond er een gebeurtenis plaats, die ongetwijfeld meester Faber in zijn hoop op betere tijden bevestigde. Des konings zuster Margaretha, gravin van Alengon, reeds beroemd door haar gode talenten, haar vriendelijkheid en haar buitengewone invloed op de koning, haar broeder, was een vriendin van bovengenoemde bisschop Brigonnet. Zij sprak openhartig met hem en met anderen, die aan het hof kwamen en die de nieuwe opvattingen begonnen te huldigen. Enigen van haar hofdames overhandigden haar tractaten, die Brigonnet hun gegeven had. Margaretha las ze met graagte, want haar hart was ziek en vermoeid temidden van alle dwaasheid en vrolijkheid aan het losbandige hof van haar broeder. Zij begeerde meester Faber en Willem Farel te zien en het Woord van God met de bisschop te lezen. Wij mogen van haar geloven, dat ze na een wijfelende loopbaan bevonden zal worden onder het getal dergenen, die door Christus' bloed gekocht zijn. Hoe dit ook zij, het is zeker, dat zij haar invloed bij haar broer, de koning, aanwendde ten gunste van de waarheid. En zij bemoedigde hen, die dezelve predikten. Voor zover het in haar vermogen lag beschermde ze hen tegen vervolging en tegenstand.

De koning zelf was in geen geval bereid Faber en Farel het zwijgen op te leggen. Dit zal in de gedachte van meester Faber eveneens ijdele hoop hebben doen rijzen. Hij zal wel gedacht hebben, dat de koning bijna bewogen was een christen te worden, maar met Frans I was het zuiver en alleen een afkeer van de tyrannie van de priesters, en dit deed de koning er over verheugd zijn, dat er iemand was, die de priesters durfde tegen te spreken. "Hen te laten zien," zei de koning, "dat een koning van Frankrijk niet aan een lijntje kan lopen." De koning verachtte de priesters ook om hun onwetendheid en hun afkeer van studie. Zij spraken zelfs van de boekdrukkunst als van een goddeloze uitvinding van de duivel en beschuldigden de drukkers van toverij.

Frans I, die een ontwikkeld man was en die belang stelde in alle nieuwe ontdekkingen, zag naar het scheen op het evangelie neer als één van de moderne uitvindingen, welke de wereld in het algemeen zou verbeteren. Later evenwel bleek hem, dat het evangelie zijn ondeugden en misdaden veroordeelde. Toen bracht dit hem tot andere gedachten. Hij ontdekte bijtijds, dat de zondige daden, die de priesters hem toestonden en waarvoor hij vergiffenis van de paus kon kopen, door het evangelie ten scherpste werden veroordeeld. Daarom moesten hem door zijn geliefde zuster Margaretha alle dringende verzoeken gedaan worden om hem er van te weerhouden de zijde van de priesters te kiezen en het evangelie uit te bannen.

Daarna kwam er opnieuw verheugend nieuws naar Parijs; het kwam van over de Rijn. Een Duitse monnik had het reeds in 1517 aangedurfd openlijk te leren en te prediken, dat de vergiffenis van zonden niet met geld gekocht kon worden, maar door God aan zondaren, zonder geld en zonder prijs, geschonken wordt. Hij durfde zelfs een papier aan de deuren van de kerk van Wittenberg te bevestigen, waarin het volk gewaarschuwd werd geen vergeving van hun zonden van een aflaatverkoper te kopen. Luther, want deze was het was hiertoe aangezet, omdat paus Leo X een markt voor de verkoop van aflaten had geopend. Deze paus zond aflaatverkopers door de steden en dorpen van Europa, om voor geld zulke aflaten aan te bieden, als nog nooit één paus verkocht had. Het volk kon deze aflaten niet alleen voor zonden in het verleden kopen, maar ook voor de zonden, die zij van plan waren te begaan. Iedere zonde had haar prijs en kon zonder vrees of schaamte bedreven worden, mits maar van tevoren er voor betaald was. De zielen van de doden konden op staande voet van het vagevuur voor een kleine som geld verlost worden.

Al dit geld nu was bestemd voor de restauratie van de kerk van de heilige Petrus te Rome.

"Hoe profijtelijk," zei de paus, toen hij de grote sommen geld, die de aflaatverkopers voor hem medebrachten, ontving. "Hoe profijtelijk is deze fabel van Jezus voor ons geweest." Want de grote sommen geld waren niet alleen nodig voor de St. Pieterskerk, maar voor de feesten en gemakkelikheden van de paus.

De Duitse monnik, Luther, sprak stoutmoedig tegen deze verkoop van de zielen van mensen. Luther bezat het licht en de kennis, die Farel had, niet, maar hij was een eerlijk en dapper man en voorzover God zijn verstand verlicht had, sprak hij en hij schreef boeken, welke wijd en zijd verspreid werden. Ongeveer 1519 bereikten deze boeken Parijs en het kleine gezelschap christenen las ze gretig en dankte God er voor.

Maar het was niet door de lering van mensen, dat Willem Farel Christus had leren kennen. Terwijl velen bereid waren ieder woord, dat Luther, schreef, te geloven, begaf Willem Farel zich in het gebed. Hij onderzocht de Schriften en vergeleek ze met Luthers boeken. Daarom verhief Farel zijn stem tegen de dwalingen die Luther nog had overgehouden en die hij onderwees, inplaats van een volgeling van Luther te worden. Tegelijkertijd erkende Farel met blijdschap veel wat Luther schreef. Hij kon zich er echter niet over verheugen, dat Luthers boeken door velen gelezen werden, die geen onderscheid kenden tussen waarheid en leugen. Drie of vier jaar later schreef Farel, dat het evangelie in Frankrijk werd tegengewerkt door het

lezen van Luthers vroegere geschriften, welke tot op zekere hoogte de aanbidding van de heiligen toestaan en het bestaan van een vagevuur erkennen. “De fouten werden onder ons enige jaren voorheen reeds veroordeeld, zelfs in de openbare prediking.”

Met “onder ons” wordt ongetwijfeld de kleine kudde van gelovigen te Parijs bedoeld. We zagen immers, dat zij voor gebed en godsdienst oefening en het lezen en het prediken van Gods Woord tezamen kwamen. Wij weten ook, dat Willem Farel zelf de voornaamste prediker onder hen was, “Wij hebben geen spreker gehoord sinds u ons verliet,” schreef één van hen in het jaar 1524. “Hoe zijn de dingen na uw vertrek veranderd. De oude tradities zijn weer ingevoerd; het Woord van God wordt veracht en de getrouwen leggen het Woord uit in vreze en beven. Gerard Roussel heeft ons slechts één of twee bezoeken gebracht en dat zonder te prediken. O, dat u komen kon en ons helpen.”

HOOFDSTUK 7.

HOE DE DONKERHEID OVER GODS KERK KWAM

Zo kregen wij een klein kijkje op de korte tijd, die Willem Farel te Parijs op de voorgrond trad. Hij getuigde tegen alles, dat van de mens was, hetzij onderwezen door een Roomse doctor, door de grote Luther zelf, of zelfs door meester Faber. Want meester Faber geloofde nog steeds in een vagevuur; voor hem hingen nog wolken van donkerheid over vele gezegende waarheden. En Willem Farel wist hoe waar het woord is: “Eén is, uw Meester, namelijk Christus.”

Willem Farel onderwees niet alleen vrijmoedig, maar studeerde ook grondig; hij las het meest en zeer zorgvuldig in Gods Woord. Hij las ook de geschiedenis van de kerk en wenste te onderzoeken hoe het kwam, dat de mensen zozeer in duisternis wandelden en hoe men, na het evangelie gekend te hebben, nu het kwade goed en het goede kwaad noemde, even onwetend en verstandeloos als de heidenen. Hij las de droeve geschiedenis van de kerk en sprak er over met de geleerde priesters van Parijs, die hem aangeraden hadden deze werken van de voorvaderen te leren. Maar laten wij wat Willem Farel in zijn studies en gesprekken leerde in zijn eigen woorden weergeven.

“Paulus,” zegt hij, “sprak deze woorden: Indien wij of een engel uit de hemel u een ander Evangelie prediken dan wij u gepredikt hebben, die zij vervloekt.” Deze zin is waard in al onze harten geschreven te worden, daar het woorden zijn door God Zelf door de mond van de heilige Apostel gesproken.

“Al het verderf,” zo ging Farel voort, “kwam steeds weer uit dezelfde bron, namelijk deze bron, dat men hardnekkig was dingen aan het Woord van God toe te voegen of ervan af te nemen.” De apostel Paulus zegt in de eerste zendbrief aan de Korinthen, dat wat hij preekt bewezen moest worden uit de Schriften. Ook zegt hij, dat alle Schrift geschreven is door inspiratie van God en profijtelijk is voor de leer. *Al de Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing, die in de rechtvaardigheid is, opdat de mens Gods volmaakt zij, tot alle goed werk volmaakt toegerust* (2 Tim. 3: 16).

Ook zei Willem, dat het noodzakelijk is, dat zij, die nu onderwijzen en prediken, in staat zijn hun woorden met de Bijbel te bevestigen. “Anders,” zo gaat Farel voort, “zijn we gelijk aan het riet, dat door de wind heen en weder bewogen wordt, terwijl wij vast moeten zijn in Christus, zeker wetende, dat de poorten der hel Zijn gemeente niet zullen overweldigen.”

Willem Farel merkt dan verder op, dat de kracht van het Woord, indien het zuiver en eenvoudig gepredikt wordt, zeer groot is.

Het is juist om die reden, dat zij ertegen zijn, omdat zij de macht van het Woord gevoelen. De gehele paperij stort ineens in elkaar van het ogenblik af, dat zij het Woord Gods als richtsnoer van geloof en leven zouden erkennen. Waar is het gezag van de mis en dergelijke diensten? vraagt Farel. Waarop grondt men het gebruik van het teken van het kruis? God heeft geen enkele van deze dingen bevolen. En als wij eens erkennen, dat het wettig is voor de mens iets te bevelen of te ordonneren wat God niet bevolen heeft, waar moeten wij dan halt houden? Hoe zullen we een levensregel hebben indien we eenmaal boven het zuivere Woord Gods zijn gaan staan?

“O, dat het God in Zijn alvermogen mocht behagen de ogen van deze arme wereld te openen, zodat zij niet langer naar verontschuldigungen zoeken voor iets, dat in de Heilige Schrift niet gevonden wordt en opdat zij geloven mogen en doen en onderhouden wat in Gods onfeilbaar Woord ons geleerd wordt.”

Farel geeft het voorbeeld van de Raad te Jeruzalem in Handelingen XV. “Inderdaad een

heilige Raad,” zegt Willem, “niet van anti-Christelijke pausen, noch van de voornaamste vorsten van Sodom, noch van bisschoppen van Gomorra; noch van abten, die de weg van Bileam gaan. Deze zijn helaas van onnut voor de wereld, tenzij dan, om door hun goddeloze leer en afschuwelijk leven te zijn als bakens voor alle mensen. Met hun leer en leven zeggen ze: volg ons in niets na. Maar in de Raad van Jeruzalem waren de meest begunstigde en begaafde, getrouwe dienstknechten Gods vergaderd. En toch alles, dat zij daar ordonneerden was niet bindend voor wie dan ook, tenzij het bewezen werd uit de Schrift.

Maar om tot de vaders terug te keren, hoe kunnen ze dan zonder een goddeloze taal te spreken, beweren, dat alles wat zij leerden, volgens de Schrift was? Als b.v. één van hen beweert, dat de Keizerin Helena naar Jeruzalem ging om het ware kruis te vinden en zegt, dat zij op reis ging om de heilige plaatsen te bezien. Het zou mij aangenaam zijn, indien deze schrijver mij uit Gods Woord bewees, dat de ene plaats heiliger is dan de andere, want de Heere Jezus Christus zei: dat het volk noch op de heilige berg, noch te Jeruzalem de Vader aanbidden zou.”

Met deze woorden werpt hij de gedachten, alsof er enig verschil bestaan zou van de ene plaats boven een andere, omver. “En als zij ons medelen, dat de Geest Helena inspireerde om het hout van het kruis te zoeken, dan kunnen zij mij dit nog veel minder uit de Schrift bewijzen, tenzij zij bedoelen, dat het een boze geest was, die haar inspireerde. Want de Heilige Geest heeft nog nooit iemand geïnspireerd en zal dat ook nooit doen, om te geloven of te doen meer of minder dan de Heere Jezus hun tevoren had geleerd en dan de Schriften hebben verklaard. Te zeggen, dat de Heilige Geest iemand inspireerde om naar het hout van het kruis te zoeken, is tegen Zijn natuur.”

HOOFDSTUK 8.

DE GENADETIJD VOOR PARIJS

Willem Farel gaat voort met te zeggen, hoe de totale ruïnering van de kerk teweeggebracht werd door de gunst, die de roomse keizer Constantijn haar bewees. “De Christenen,” zei hij, “die deze gunsten ontvingen, vielen in een strik om hem, die hun begunstigde, te volgen en te gehoorzamen in plaats van naarstig de Bijbel te onderzoeken. Daarom mogen wij zeggen, dat de ketters, die valse leerredenen onderwezen, in werkelijkheid nuttiger voor de Christelijke voorvaderen waren, dan de keizers, die hen begunstigden. Want de ketters wekten tenminste de vaderen op de Schriften met meer vlijt te onderzoeken dan zij gedaan zouden hebben, indien er geen ketters geweest waren die hen tegenspraken.”

Hoe meer Willem van de voorvaderen las, hoe minder respect hij voor hen had.

Helaas, door het lezen van de vaderen hebben we gezien hoe zij niet alleen in deze laatste dagen van God zijn afgeweken in deze tijden van algehele onwetendheid, van afgoderij, van opstand tegen Christus, tegen het geloof en tegen het Evangelie; in deze dagen, waarin wij zien, hoever de blinde de blinden leiden kan, maar wij vinden in de boeken van de vaderen, hoe de wijze en heilige mannen van de rechte weg reeds begonnen af te wijken, zodra de kerken na de dagen van de apostelen tot bloei kwamen, Deze heilige mannen werden om hun wijsheid en goedheid grotelijks bewonderd; behalve in alles, waarin zij dwaalden en grotelijks zondigden, namelijk in het bevelen van dingen, die in Gods Woord niet voorkomen maar juist erin veroordeeld worden.

“Waar, zo vraag ik u,” zei Willem Farel, “is de duivel duidelijker zichtbaar en levender dan in de persoon van de paus, die drie kruisen boven op zijn hoofd draagt en bedekt is met kruisen tot onder zijn pantoffels? En waar is de duivel duidelijker zichtbaar dan in de dienst van de mis, waar meer kruisen te zien zijn dan in enige andere dienst?”

Tot zover hebben wij Farel laten spreken. Zien wij nu, welk een uitwerking zijn woorden hadden.

De priesters van Parijs vernamen met woede, wat Farel dorst te zeggen en wel, dat de vaderen zelf in zonde en dwaasheid gevallen waren. Maar Willem antwoordde, dat het er niet toe deed, wie er sprak, indien de gesproken woorden tegen de Bijbel waren. “Laat ons niet bevreesd zijn, om iemand tegen, te spreken, indien wat zij zeggen niet met de Schrift bewezen is,” zei Willem. En laat ons door dat Woord veroordelen alles wat de grootsten, de wijsten en de heiligsten hebben gezegd, indien hun woorden er niet mee overeenstemden. Wie zou de afgoderij van Salomo niet willen veroordelen? Zijn wijsheid is geen reden, waarom wij zijn zonden niet zouden verfoeien. David was een goed en godvrezend man, maar dat mag ons er niet van weerhouden te zeggen, dat hij zondigde. Het is een waarschuwing, ook voor ons, opdat wij niet zouden denken, dat wij voor zulke zonden gevrijwaard zijn.

Het bleek spoedig, dat de, theologen van Parijs in geen geval bereid waren te erkennen, dat de Bijbel genoeg was. Integendeel, zegt hij, de boeken van de vaderen, die dikwijls evenzeer tegen de Schrift indruisen als het vlees tegen de geest, worden door hen geprefereerd boven het Woord van God. In plaats van genoeg te nemen met de Bijbel, volhardden zij er in deze boeken aan Gods Woord toe te voegen, even alsof de mensen probeerden goud en juwelen te versieren door mest en vuil er op te stikken. In plaats van te trachten het Woord te verstaan en te verklaren, vermengen zij het met de dromen van mensen en hollen achter Helena's en stukjes hout, en drijven wat in Gods Woord absoluut niet voorkomt.

Maar Willem Farel sprak tevergeefs, hoewel het Woord aan sommiger hart geheiligd werd.

U kunt zich nu wel voorstellen, dat met het voortschrijden van de tijd, de priesters en

geleerden van de universiteit van Parijs meer openlijke en bittere vijanden van meester Faber en Farel werden. Hoewel zij beschermd en begunstigd werden door prinses Margaretha en de bisschop van Meaux, toch zou het voor hen onmogelijk geweest zijn, ten spijt van alle oppositie te prediken en te onderwijzen zoals zij deden, indien de Heere de deur niet open gehouden had en hen met Zijn sterke arm beschermd. In Zijn liefde en genade had Hij besloten, dat het Evangelie van Zijn Zoon aan de onwetende en blinde leiders van de blinden, zou gepredikt worden en niemand kon hem, die door God gezonden was, het zwijgen opleggen. De doctoren van Parijs konden in Willem Farel niet anders zien dan een oneerbiedig, eigengereid jongmens. Dat hij van een dorpje van de Alpen met een Bijbel in zijn hand kwam, om de pausen, de priesters en al de vaders tezamen uit te dagen, was een ongehoorde onbeschaamdheid. Om duidelijker te zijn: “De dingen bij hun juiste naam noemen,” zoals Willem zei, was toen een even ondragelijke gewoonte als nu. En om nu uitgedaagd te worden al hun zegen en hun daden aan de Bijbel alleen te toetsen, was inderdaad een dodelijke toetssteen voor één zowel als voor allen onder hen. Parijs verzette zich dus tegen Gods onfeilbaar Woord, en zo ging de genadetijd voor Parijs voorbij. De enige tijd, in de gehele geschiedenis van Frankrijk, dat de Heere Zijn blijde boodschap aan de leider en leraren van het volk bekend maakte. De plechtige vraag rees nu of zij erin geloven zouden of deze verwerpen.

Die oude professor en die jonge man, die hun zei: “Ons is met een stem des donders gezegd,” kwamen in de naam des Heeren en hij die hen verachtte, verachtte Hem, Die hen zond. Daarom was het een verschrikkelijk ogenblik in de geschiedenis van die ongelukkige natie. Als we lezen van de moorden en van de St. Bartholomeusnacht, van de verschrikkelijke slachting van de heiligen in de eeuwen die volgden en van Gods geduchte oordelen over koningin en volk, dan kunnen wij wel aannemen, hoe een gans andere geschiedenis wij hadden moeten schrijven, indien Parijs de boodschap, die Faber en Farel van Godswege brachten, aangenomen had.

Nu moet ik u het antwoord, dat de universiteit van Parijs op de boodschap gaf, mededelen. U zult zich herinneren, dat in de tijd van de oude koning Lodewijk XII, de universiteit van Parijs partij gekozen had tegen een Monnik, die zei, dat de paus het hoogste gezag in de kerk behoort te hebben. Maar nu waren de tijden veranderd. Twee personen hadden sinds de dood van Lodewijk XII voor zichzelf een groot deel in de zaken van de regering opgeëist. Deze tweepersonen waren de moeder van koning Frans, Louise van Savoye en haar gunsteling Anthonie Duprat, die kardinaal-aartsbisschop van Sens was en tevens kanselier van Frankrijk. Zij beiden hadden hun eigen redenen om het Evangelie met een buitengewone haat te haten. Louise was een vrouw van een losbandig leven en van een tyranniek temperament. Duprat, die door een roomse historicus genoemd werd “de verdorvenste onder de tweevoeters”, was een geestelijke geworden, teneinde rijkdommen te vermeerderen door de vele onwettige middelen, die steeds bij de hand waren voor priesters, die listig genoeg waren ze te gebruiken. Hij was ook een man van losbandige gewoonten. Door het Evangelie tegen te staan, dienden deze twee knechten van satan niet alleen hun natuurlijke begeerten, maar zij hoopten hun goddeloos leven met de mantel van ijver voor God en de kerk te bedekken.

Louise had grote invloed op haar zoon. Zij overreedde hem de paus toe te staan een grotere macht in de kerkelijke zaken van Frankrijk te hebben dan hij ooit te voren had. Als wederdienst voor 's konings vriendschap, gaf de paus hem het recht bisschoppen en geestelijken door het gehele koninkrijk aan te stellen. De koning maakte een winstgevend zaakje van deze ambten, “precies als het volk in Venetië fortuinen maakte met de handel in peper en kaneel”. Aangemoedigd door de haat, die Louise en Duprat tegen het prediken van het Evangelie toonden, nam de universiteit, in het bijzonder de Sorbonne, de moed om te overleggen hoe de

predikers het best de mond kon gestopt worden.

De voornaamste spreker in deze beraadslagingen was Noel Bédier, de syndicus van de Sorbonne. U doet goed zijn naam te onthouden als de derde grote vijand van het Evangelie Gods in die tijd.

Hij was een man van gemene bekwaamheden. Hij schepte behagen in twistgesprekken van alle soort en was meer verheugd een vijand te vinden dan de meesten zouden zijn in het vinden van een vriend. Hij had een speciale haat tegen meester Faber, omdat hij van dezelfde provincie Picardië kwam en zulk een reputatie van geleerdheid en talent had, dat Bédier met woede en jaloezie vervuld werd. Zoveel onwetendheid, domheid, vooroordeel en huichelarij vulden de ziel van deze ongelukkige man, dat Erasmus van hem zei, dat hij gelijk was aan drieduizend monniken in één persoon. Hij sprak lang, luid en dikwijls, ter beantwoording van Faber en Farel. Een menigte monniken en priesters, even onwetend als hun leider, luisterden naar hem met kreten van genot en instemming. Sommigen gingen met hem mee, zuiver uit domheid, denkende dat de man, die zoveel te zeggen heeft, gelijk moet hebben; anderen, omdat zij zich erover verheugden, dat Faber en Farel werden tegengesproken; en weer anderen, omdat zij dachten, dat iemand, die voor de roomse kerk sprak, de waarheid aan zijn zij moest hebben.

Bédier was te onwetend om enig argument tegen het Evangelie naar voren te brengen. Hij verstond de zaak niet voldoende om te weten, wat hij nu eigenlijk moest tegenspreken. Maar hij had eens in enige oude boeken gelezen, dat de zondares in Lucas 7, Maria Magdalena en Maria, de zuster van Lazarus, allen tezamen slechts één persoon waren. En toen meester Faber zei, dat zij drie verschillende personen waren, begon hij hem overluid te beschuldigen van ketterij. Niet alleen Parijs, maar de gehele Christenwereld was in toorn ontstoken tegen meester Faber, omdat hij er zulke goddeloze meningen op na hield. Een Engelse bisschop schreef een boek tegen hem, waarin hij trachtte te bewijzen, dat de drie vrouwen slechts die ene Maria Magdalena was. De gehele universiteit van Parijs verklaarde, dat meester Faber de straf moest lijden, die op ketterij staat, maar de koning stond op slechte voet met de universiteit en verheugde er zich nu over, dat hij deze gelegenheid kon aangrijpen om de priesters en geleerden te vernederen. Hij gaf orders, dat meester Faber met rust gelaten worden moest. De Heere gaf hem nog voor een kleine tijd vrijheid om in en uit te gaan.

Bédier, vervuld met woede en teleurstelling, omdat hij meester Faber niet verbranden kon, besloot echter hem op alle mogelijke manier te hinderen. De oude doctor ging voort met onderwijs te geven, ondanks de beledigingen en vervolging, totdat de maand november van het jaar 1519 aanbrak. Hij verliet toen Parijs om ergens anders heen te gaan, maar wij weten niet waarheen. Zeer waarschijnlijk was hij afwezig tot het voorjaar van het jaar 1521, toen zijn vriend, de bisschop van Meaux, hem uitnodigde naar hem toe te komen om het Evangelie te helpen verkondigen in zijn diocees. Hij beloofde hem alle mogelijke vrijheid in het prediken en onderwijzen. Meester Faber, afgemat door zijn vervolgers te Parijs, trok zich met blijdschap terug naar de stad Meaux en liet Willem Farel alleen achter om Bédier te bestrijden.

Meaux is een oude stad en ligt ongeveer 30 mijl van Parijs. Twee jaar tevoren had de bisschop het erg druk gehad in alle delen van zijn diocees en begeerde dat de waarheid, die hij had omhelsd, gepredikt zou worden in iedere stad en dorp. Daarom had hij zelf iedere parochie bezocht en informaties ingewonnen over het prediken en het leven van de geestelijken. Helaas vond hij overal hetzelfde droeve verhaal, waar hij ook ging. De geestelijkheid leefde om zichzelf te plezieren. Zij besteedden hun tijd voornamelijk in de amusemenen van Parijs en lieten hun parochies over aan hulppredikers of aan de Franciscaner monniken van Meaux. De hulppredikers waren niet beter dan de hoge geestelijkheid en de monniken waren eenvoudig

bedelende bedriegers, die rijk werden met de giften van de onwetende bevolking. “De enige zaak van deze schaapherders,” zei de bisschop, “is hun schapen te scheren.” Daarom verbood Briconnet de monniken om te prediken, ontsloeg een aantal priesters en besloot anderen op te leiden, die het Evangelie Gods predikten. Intussen was hij blij met de hulp van meester Faber. Men kan zeggen, dat Willem Farel in deze tijd te Parijs meestal alleen stond. Zijn vrienden, Gerard en Arnold Roussel en anderen, die naar het scheen het Evangelie omhelsden, hoopten door deszelfs middelen de kerk van Rome te reformeren.

Wilden zij Zijn gezegend Woord van genade en zaligheid aanvaarden, of wilden zij het verwerpen? Luther, wiens stellingen door de roomse kerk veroordeeld waren, had een beroep gedaan op de universiteit van Parijs om te beslissen tussen hem en de kampioen van Rome, Johannes Eck. Luther en Eck hadden elkaar te Leipzig ontmoet om er een openbaar dispuut te houden, wat betreft de eis van Christus en van de paus. Parijs nu moest bestuderen alles wat aan beide zijden gezegd was en beslissen wie van de twee, Luther of Eck, de waarheid gesproken had. Twintig kopieën van ieders argumenten werden in het jaar 1520 naar Parijs gezonden.

De universiteit raadpleegde deze papieren gedurende meer dan een jaar. Geheel Europa wachtte op de beslissing van de Parijse universiteit. Bédier had over het onderwerp veel te zeggen. Hij met zijn luide stem en zijn vele onwetende volgelingen en boze priesterschaar, won de strijd. In april 1521 besloot de universiteit, dat Luthers boeken openlijk in de straten van Parijs zouden worden verbrand.

Voor Willem Farel kon er nu niet langer meer twijfel bestaan over de vraag, of Parijs het Evangelie verworpen had of niet. Meester Faber smeekte hem naar Meaux te komen, waar hij vrij kon prediken en waar de zielen naar het brood des levens snakten. Zo keerde Willem met enige vrienden, de Roussels inbegrepen, de stad, die voor Christus en Zijn Woord gesloten was, de rug toe en kwam te Meaux aan. Niemand zal waarschijnlijk gedacht hebben, dat met Willem Farel's vertrek de genadetijd voor Parijs gesloten werd. Christus heeft Zijn dienstknechten in oude tijden gezegd: Hij, die u hoort, hoort Mij en die u veracht, veracht Mij en die Mij veracht, veracht Hem, die Mij gezonden heeft.

En zo heeft Parijs in de persoon van die jonge man God zelf veracht. Maar God, Die het licht kan laten schijnen uit de duisternis, heeft in Zijn genade en macht de zinneloze en onwetende redevoeringen van Bédier veranderd in een aanleiding om een ziel te zegenen. Een jonge edelman van Picardië, Lodewijk de Berquin, was gedurende enige tijd opgefallen vanwege zijn strikte eerbied voor de kerk van Rome. Hij was een man van een zuiver moreel karakter en besteedde zijn tijd in het studeren en in het bijwonen van de diensten van de kerk. Hij sprak scherp en veelvuldig tegen de leringen van Luther, maar terzelfder tijd berispte hij de priesters en de monniken, die in zonde leefden en een winstzaakje van de godsdienst maakten. Hij haatte gemeenheid en huichelarij en was naar het scheen door en door eerlijk en oprecht, hoe vaak ook misleid. Hij luisterde naar de argumenten van Bédier en de leraren van het Evangelie te Parijs. En hoewel hij niet geloofde, dat Faber en Farel juist waren, ontstak hij toch in woede over de valse argumenten en het snoeven van Bédier en de monniken, maar bovenal om hun boosaardige pogingen om hen, van wie zij niet bewijzen konden, dat zij het bij het verkeerde eind hadden, te hinderen en verkeerd voor te stellen. Aan de andere kant zag hij, dat Faber en Farel op zijn minst openhartig en oprecht waren en dat zij zich beriepen op de Bijbel, om alles wat zij zeiden te bewijzen. Berquin, die nu van de priesters een afkeer kreeg en die verbaasd stond over de duidelijke uiteenzettingen van Farel, zette zich tot het lezen van de Bijbel en toen hij las, werd zijn verstand verlicht. Wij zullen zo nu en dan opnieuw van hem horen. Laat ons intussen naar Willem Farel terugkeren.

HOOFDSTUK 9.

GELUKKIGE DAGEN TE MEAUX

Willem Farel preekte met zijn donderstem in de straten en op de markten en waar er maar plaats kon gevonden worden. Het volk liep storm om de nieuwe en gezegende woorden te horen. Niet meer hoe zij hun geld aan de priesters en monniken moesten afdragen, maar hoe zij van God de ondoorgrondelijke rijkdommen konden deelachtig worden. Laat mij u vertellen in Farels eigen woorden wat hij tot hen te prediken had.

“Welke dan zijn die schatten van de goedheid Gods, die ons in de dood van Jezus Christus geschonken worden? Ten eerste als wij naarstig beschouwen wat de dood van Jezus was, dan zullen wij in waarheid zien hoe al de schatten van de goedheid en genade van God onze Vader, verheerlijkt en verhoogd worden. In die handeling van barmhartigheid en liefde. Is dat gezicht niet een uitnodiging van arme zondaren om tot Hem te komen, Die hen zo zeer lief gehad heeft, dat Hij Zijn enige Zoon niet gespaard heeft, maar Hem voor ons allen heeft overgegeven? Verzekert het ons niet, dat zondaren bij Gods Zoon welkom zijn, Die ze zo zeer liefgehad heeft, dat Hij Zijn leven; Zijn lichaam en Zijn bloed gegeven heeft tot een volmaakt offer? Een volledig rantsoen voor allen, die in Hem geloven. Want Hij is het, Die tot allen, die vermoeid en belast zijn roept, zeggende: “Ik zal u rust geven.” Hij is het, die in Zijn liefde tot de ongelukkige moordenaar gezegd heeft, toen Hij hem een plaats in de hemel gaf: “Voorwaar zeg ik u, heden zult gij met Mij in het paradijs zijn.” Hij is het, Die Zijn vijanden zo lief had en in ontferming op hen neder zag, hoewel zij Hem tot de dood toe haatten, dat Hij bad: “Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.” Het was toen, toen Hij voor ons leed en stervende was, dat Hij toch nog tot het hart van die ongelukkige moordenaar spreken kon en hem tot Zich halen; dat Hij zichzelf in Zijn genade aan die zondige en afschuwelijke Romeinse soldaten kon openbaren, zodat zij en hun overste belet werden, zichzelf kwaad te doen, opdat, zij zouden erkennen, dat Hij een rechtvaardige was, de Zoon van God.

Als we nu tenslotte die dood van Christus naarstig beschouwen, dan zien we, dat het voorhangsel in de tempel in tweeën scheurde van boven naar beneden. Waarom? Omdat die verborgen plaats, waarin niemand komen mocht, nu geopenbaard was en geopend door Jezus' dood, zodat allen, die geloven een vrije toegang daarin hebben en daarin vrijmoediglijk binnen treden in volle verzekerdheid des geloofs en komen mogen voor de genadetroon om er overvloedig barmhartigheid en genade te vinden om geholpen te worden ter bekwamer tijd; want Hij is Gods Zoon, de kracht en de wijsheid Gods. Hij, Die God Zelf is, heeft Zichzelf, zo vernederd om voor ons te sterven, Hij de heilige en rechtvaardige offerde Zichzelf op voor goddelozen en voor zondaars opdat wij zuiver en rein mogen gemaakt worden. Het is de wil van de Vader, dat zij, die door de dierbare gave van Zijn Zoon zalig gemaakt worden ook zeker zouden zijn van hun zaligheid en leven, en zouden weten, dat zij geheel gereinigd zijn van hun zonden.

En de Vader uit liefde voor zichzelf en niet om de liefde voor ons, noch om onze daden of verdiensten of gerechtigheid (die alle eenvoudig verfoeilijk zijn), Hij, de Vader, maakt ons zalig en schenkt ons het eeuwige leven. Ja, het is uit liefde tot Zichzelf, dat Zijn raad zal bestaan om ons levend te maken; om hen te zaligen, die Hij ten leven verkoren heeft, zonder aanzien des persoons. Hij ziet niets in de zondaar, die Hij zalig maakt, noch in zijn werken, noch in zijn geslacht, noch in zijn land, noch in iets, dat hem behoort, dat een oorzaak voor Zijn liefde zou kunnen zijn. Hij vergeeft al de zonden en overtredingen, om het werk van Zijn geliefde Zoon. Hij geeft de dierbare gift van Zijn Zoon aan de ellendige gevangene van

duivel, zonde, hel en verdoemenis. Hij geeft hem Zijn Zoon om Zijn volk, in zonden geboren en kinderen des toorns van nature, zondaren in wie zonde en opstand tegen God leeft en regeert, van de eeuwige dood te verlossen. De genadige God, de Vader van de barmhartigheid, neemt zulk één als deze om hem als Zijn kind aan te nemen. Zijn erfgenaam te zijn en mede erfgenaam van Christus te worden. Hij maakt hem een nieuw schepsel. Hij geeft hem, bij wie Hij woont, het onderpand van de Geest, verenigt hem met Christus en maakt hem een lid van Zijn lichaam. Hij maakt hem één met Christus, verenigd met de Heere. Allen dan, die geloven, ontvangen de volheid van de genade, die in Christus Jezus is. De Heilige Geest verenigt hen met de Zaligmaker, om voor altijd één met Hem te zijn, leden van Zijn lichaam, zelfs vóór de wereld geschapen was, waren zij afzonderlijk gezet in de raad van God om de Zijnen te zijn, zo dan zijn wij door Gods grote kracht hersteld tot een edeler staat dan die welke Adam verloor. Adam verloor een aards paradijs. Wij hebben een hemels. Dat was een aards leven, maar dit is een onverderfelijk en geestelijk leven; een leven, dat wij nooit meer verliezen kunnen. Wie in God gelooft, heeft het eeuwige leven en heeft niets meer te maken met dingen, die gezien worden; hij kent de Vader in de Zoon, hij kent de wondervolle eindeloze liefde van God. Laat ons daarom niet ervoor terugschrikken dit sterfelijke leven af te leggen voor de eer van onze Vader als een getuige voor het heilig evangelie, want in ruil ervoor krijgen wij een zoveel hoger, zoveel heerlijker leven, dat de gedachten des mensen het niet meten kunnen.

En o, hoe mooi, hoe gezegend, hoe triomfantelijk, hoe verheugend en hoe gelukkig is de dag, die aanstaande is. Dan zal de Heere en Zaligmaker in Zijn eigen lichaam, dat lichaam, waarin Hij zoveel voor ons geleden heeft, dat lichaam waarop gespogen en geslagen, dat gegeseld en gekweld is, in dat lichaam zal Hij wederkomen, roepende tot allen, die de Zijnen zijn en die deelgenoten zijn van Zijn Geest, in Wie Hij door de geest gewoond heeft, ze oproepende tot de heerlijkheid zich vertonend aan hen in Zijn verheerlijkt lichaam en Hij zal ze in hun levende lichamen, met een onsterfelijk leven opwekken, om, aan Jezus gelijk gemaakt, voor eeuwig met Hem in vreugde te heersen.

Naar die gezegende dag zucht het gehele schepsel, naar die dag van de triomfantelijke wederkomst van onze Zaligmaker en Verlosser, wanneer alle vijanden onder Zijn voeten zullen vertrapt worden en Zijn uitverkoren volk zal met Hem opstijgen en dan zal de kracht en de grote heerlijkheid van de Heere Jezus gezien worden. Hij zelf in Zijn verheerlijkt lichaam; het teken van de Zoon des mensen, dat in de hemel zal gezien worden. En daar er in het lichaam van Zijn heerlijkheid geen dood, geen zwakheid is, zo zal er evenmin in de lichamen van Zijn leden iets zijn, dat hun volmaaktheid zal verminderen; zij zullen voor de Vader staan, volmaakt in Christus.”

Ik meende goed te doen u in Farels eigen woorden weer te geven, wat het evangelie was dat hij predikte. Driehonderdvijftig jaar zijn verstreken en de Bijbels zijn wijd en zijd verspreid. Maar kunnen we zeggen, dat er velen zijn, zelfs nu, die evenveel van een getuigenis, dat God in Zijn Zoon gegeven heeft, geloven; die door de kringen van de heilige Geest niet alleen weten gelijk Willem Farel, hoe, maar ook waarom de zondaar zalig wordt. Hoe velen zijn er, die mogelijk van dood levend geworden zijn, maar die het verkeerd vinden om te zeggen, dat ze er zeker van zijn, dat zij zalig zullen worden. Laat mij u deze vraag stellen: Weet u wat met de woorden van Willem Farel: “De Vader maakt ons zalig uit liefde voor Zichzelf, niet uit liefde voor ons en geeft ons het eeuwige leven” bedoeld wordt? Indien u die gezegende woorden nog niet verstaat, laat ik u dan aanraden het 15e hoofdstuk van het evangelie van Lucas te lezen en God te vragen de geopenbaarde schatten van liefde in die woorden van Christus te openbaren. Geopenbaard door Gods grote liefde, maar verborgen voor vele duizenden, door

het kleed van ongeloof, dat hun ogen verblindt. In het 16e hoofdstuk van, de tweede Zendbrief aan de Korinthen lezen wij van een verborgen evangelie.

Ook meester Faber predikte veel. Daarnaast is hij druk bezig geweest met het vertalen van de vier evangeliën in het Frans. Deze werden nu gepubliceerd. Zo we reeds zeiden, spaarde de bisschop noch goud, noch zilver om iedereen van het Woord van God te voorzien. De hele stad begon de evangeliën te lezen. Op zondagen en vrije dagen kwam het volk in groepjes samen om gezamenlijk te lezen en te spreken over de blijde tijding. De werklieden droegen het evangelie met zich mede in het veld en de handwerkslieden namen de evangeliën mede naar hun werkplaatsen om ieder ogenblik, dat zij maar over hadden, te besteden met het lezen uit Gods Woord. Zij hadden voldoende voorraad van de bisschop gekregen om ze onder de hooiers en de mensen van de oogst, die in deze tijden uit zeer verre provinciën kwamen, te verspreiden. En zo werd het evangelie in de steden en dorpen ver van Meaux afgelegen heengedragen, waar het goede zaad opkwam en vruchten voortbracht.

Maar de goede vrucht werd ook spoedig in Meaux zichtbaar. Godslastering, dronkenschappen, twistpartijen werden, naar men ons vertelde, bijna niet meer gezien. De Godverheerlijkende en heilige gesprekken werden schier overal vernomen. De bisschop was niet tevreden, dat slechts het volk, behorende tot zijn eigen diocees, het Woord Gods zou kennen, maar hij zond de brieven van Paulus in het Frans naar prinses Margaretha. De bisschop drong er bij haar op aan om ze haar broer, de koning, en haar moeder te laten lezen. Zeer waarschijnlijk heeft ze het gedaan, maar helaas, het leidde alleen tot verzwaring van hun oordeel.

Intussen begonnen velen van hen, die het goede nieuws te Meaux vernamen, nu zelf van Christus en Zijn grote zaligheid te spreken tot hen, met wie ze in aanraking kwamen. In het bijzonder moeten vier personen onder de getuigen voor Christus speciaal genoemd worden. Eén van hen was een jong student van Picardië, die van de bisschop een uitnodiging kreeg om een korte tijd te Meaux te verblijven. Hij wordt ons beschreven als een man van grote zuiverheid en oprechtheid. Zijn naam was Jacobus Pavanne. Voorts waren er Peter en Johannes Leclerc. Deze twee jonge mannen waren wolkaarders. Hun vader was een dweepziek papist, maar hun moeder geloofde het evangelie. In de vierde plaats was er een arme man, wiens naam alleen bij God bekend is. Hij is slechts, bekend als de “kluizenaar van Livry”. Deze man, die zijn ziel begeerde te redden door goede werken van het pausdom, was in de bossen van Livry niet ver van Parijs als een kluizenaar gaan wonen en leefde van bedelarij aan de deur. Maar op zekere dag gebeurde het, dat hij een paar mensen uit Meaux ontmoette, die hem iets beters hadden aan te bieden dan het brood dat vergaat. De kluizenaar keerde naar zijn cel terug en was van die dag af een rijk man, geworden. Hij bleef in zijn kleine hut in het bos wonen, maar ging nu rond niet om te bedelen, maar om vrijelijk te geven, dát wat hij voor niets ontvangen had. Hij ging van huis tot huis, trok van dorp tot dorp om van de Heere Jezus te vertellen en van algehele vergeving van zonden welke God schenkt aan allen, die in Hem geloven, een pardon gekocht door het bloed van Christus. In de loop van de tijd werd zijn kleine cel een verzamelplaats voor velen, die de last van hun zonden gevoelden en die deze boodschapper van Christus vroegen, wat zij moesten doen om zalig te worden.

U doet goed deze vier dienstknechten Gods te onthouden; U zult meer van ze horen. Dus bleek het, dat men in Meaux, van de bisschop in zijn paleis af tot de wolkaarder in de fabriek toe, Christus had omhelsd.

HOOFDSTUK 10. DE WEG VAN DE GEHOORZAAMHEID

Hoe vreemd het ook schijnen moge, deze tijd, waarin het evangelie zo vrijelijk gepredikt en waarin zo begerig naar het evangelie geluisterd werd en ook door zo velen werd omhelsd, was, wel beschouwd, toch niet een tijd van onverdeelde blijdschap voor Willem Farel.

Meester Faber was vervuld niet blijdschap en hoop: “Hoe springt mijn hart op van vreugde,” zei hij, “als ik de zuivere kennis van Christus zo zie verspreiden. Ik heb hoop, dat ons geliefd Frankrijk tenslotte de genade Gods zal kennen. Want, staat onze genadige koning zelf niet aan zijn volk toe, het Woord van God in hun eigen taal te lezen? Nu, in dit diocees tenminste wordt het evangelie op zondagen en heiligendagen gelezen en dagelijks voor het volk verklaard en worden eenvoudige zielen verblijd en gevoed met het gezegende Woord.” Tot zover kon Willem Farel de blijdschap van zijn oude meester delen, hij kon zich er eveneens over verheugen, dat het evangelie gepredikt werd en dat zielen behouden werden. Maar er was meer. Kon hij zijn ogen sluiten voor de droeve waarheid, dat toch nog na alles wat er gebeurd is, de mis bediend werd en de beelden de kerken vulden en dat de bisschop zijn prachtig priestergewaad, dat een uitvinding van mensen was, nog droeg? Overal naar alle zijden waren dingen zichtbaar en werden klanken vernomen, die hen eraan herinnerden hoe de mensen dingen aan het Woord van God hadden toegevoegd, God tot toorn verwekkende met hun uitvindingen. Het was goed, dat zij Christus erkenden als de enige Zaligmaker; maar erkenden zij Hem ook als hun enige Heere?

Het was goed, dat het evangelie op heiligendagen gelezen werd, maar waarom waren er eigenlijk heiligendagen? Moest Christus door zondaren geloofd worden en niet door “heiligen” gehoorzaamd?

Willem Farel voelde zich daarom niet tevreden en hij voelde zich ongelukkiger, omdat er niemand was, die in preken of in het onderwijs geven de dingen zag zoals hij deed. Misschien waren er onder de armen en onbekenden enige personen, die de dingen zagen zoals hij. En uit wat volgde zou blijken, dat er inderdaad zulken waren. Moest hij met de bisschop en de geachte meester Faber en Gerard en Arnold Roussel breken op deze punten? En erkennen, dat zelfs zijn oude meester de Heere niet geheel volgde? Zij spraken samen veel over deze dingen. Laten wij uit Willem's woorden vernemen wat beiden zeiden.

“Laten wij ons zelf niet bedriegen,” zei Farel, “denkende, dat wij goed doen, terwijl we alleen maar ons eigen oordeel volgen. Laten we noch ons eigen oordeel, noch iets dat in ons is volgen, want het vlees is niet veranderd en wij zijn niet volmaakt. Maar laat ons kijken naar het heilige zuivere en volmaakte Woord van God en hulp vragen van onze genadige Vader. Laten wij oppassen onszelf te vleien met de gedachten, dat het wettig is te doen wat recht is in onze eigen ogen, b.v. door onze wegen aan te passen aan hen, met wie wij leven. Ik bedoel hier niet een overeenstemming van geest en gedachten, maar een uitwendige overeenstemming. Laten wij voorzichtig zijn, niet uitwendig overeen te stemmen in die dingen, die het aanbidden van God, en de dienst van God betreffen. Laten wij niet zeggen, dat zo en zo een ding slechts een uitwendig iets vormt en een onverschillige zaak is. Als God het verboden heeft is het volstrekt geen onverschillige zaak en wij moeten anderen in het doen ervan niet navolgen. Zeg niet, dat wij wel, voor een beeld mogen neerknielen, mits wij het maar niet in ons hart aanbidden; dat wij woorden mogen gebruiken, omdat anderen ze gebruiken, ook al onteren zij God; dat wij uitwendig de feesten door Satan uitgevonden, bij mogen wonen mits ons hart er maar niet in is. Want God eist de ware gehoorzaamheid des harten, maar Hij eist ook, dat deze gehoorzaamheid gezien wordt in uitwendige handelingen en door het doen van alles wat Hij gebiedt, zelfs indien iedereen in de gehele wereld het tegendeel zou doen. Want om geen enkele reden, welke dan ook, moeten wij nalaten het Woord Gods te horen of 's

Heeren tafel te gebruiken. Aangezien wij uitwendig gebonden zijn te doen wat God beveelt,” aldus ging Farel voort, “zo zijn wij ook gebonden ons te onthouden van datgene, wat Hij verboden heeft.

Wij moeten niet alleen openlijk Christus en Zijn Evangelie belijden, maar wij moeten ook openlijk de antichrist en de samenkomsten van de satan verzaken en wanneer wij dit niet prompt en openlijk nakomen dan behoren wij voor God te erkennen, dat wij gezondigd hebben en moeten wij Zijn hulp afsmeaken in het volgen van Zijn heilige geboden met ziel en hart en geest en lichaam.”

“Maar,” was het argument van Faber en de gebroeders Roussel, “kan het niet goed zijn, dat de mensen zulke uitwendige vorm tot eer van God uitvaardigen, zodat God met meer heiligheid en eerbied gediend wordt dan het anders het geval zou zijn?”

“Het vlees,” antwoordt Willem, “wil God soms openlijk lasteren, maar het is ook het vlees, het verdorven hart dat bedenkingen maakt en nieuwe middelen uitdenkt om God te dienen en Hem te aanbidden. Het vlees is op de bodem van alles, dat aan Gods Woord toegevoegd of in dat Woord niet gevonden wordt. Het vlees maakt sekten en regelen en instellingen en is een leugenaar en bedrieger in alles dat het doet, al beweert het, dat het heiligheid is en dat de liefde voor God er het motief van is. Het bedriegt ons door dit werkelijk te geloven. Daarom moeten wij zeer voorzichtig zijn niet te volgen wat voorwendt van God te zijn of ons schijnt van God te wezen. Wij moeten de geesten beproeven om te weten of zij uit God zijn, want satan kan veranderd worden in een engel des lichts en zijn dienaren eveneens. Daarom moeten we uit Gods heilig Woord bevestigen en onderzoeken of het werkelijk uit God is of uit het vlees.”

“Maar als onze bedoeling nu werkelijk goed is, als we werkelijk oprecht zijn, maakt dat de daad niet Gode aangenaam?” “Onze bedoeling is vaak verkeerd,” antwoordde Willem, “kijk naar Petrus met zijn goede bedoeling; het was de reden waarom God hem satan noemde. Kijk naar koning Saul en de andere koningen, die God aanbaden op de hoogten. Behaagde dit God? Zulke goede bedoelingen zijn de wijsheid en de voorzichtigheid van het vlees, dat altijd begeert de boventoon te voeren. De Geest daarentegen zal geen enkel ding doen, dan op het uitdrukkelijk gebod van God. De Geest zal niet zeggen: nu de tijden veranderd zijn, moeten wij onze koers veranderen. Nee, nee, de Geest houdt vast, zonder één haarbreedte aan het zuivere Woord van God te veranderen.”

Willem Farel moest spoedig ervaren, wat het betekende voort te gaan op het eenzame pad van gehoorzaamheid. In het eerst was het hard geweest, zich van vader en moeder, priesters en leraren, die hem in de paden der afgoderij geleid hebben: af te wenden. Maar het was veel harder zich van meester Faber af te keren, die één van Gods dienstknechten was om licht en vrede in zijn hart te brengen. Maar als God duidelijk gesproken heeft, moet Hij ten koste van alles worden gehoorzaamd.

Er staat geschreven: het fundament Gods staat, hebbende dit zegel: De Heere kent degenen, die de Zijnen zijn. Meester Faber erkende de waarheid met blijdschap. “Kan ik niet in Rome zijn,” dacht hij, “en niet van Rome? De Heere weet, zelfs temidden van de kwaden, de Zijnen te onderscheiden.” Maar Willem Farel herinnerde hoe dit vers verder luidt; daar is een tweede opschrift op het zegel van God: “Laat iedereen, die de naam van Christus noemt, afstaan van ongerechtigheid.” Wij moeten onszelf niet alleen afscheiden van een zondige loopbaan, maar in dit verband worden wij verder bevolen speciaal hen te verlaten, die vaten ter oneer zijn. Indien meester Faber het geloof en de moed om aldus te handelen, niet bezat, dan was het duidelijk, dat hij en Willem Farel niet langer konden samen wandelen op dezelfde weg het heilige pad van de afscheiding van het kwaad. En dus moest Willem voortgaan zonder hem.

HOOFDSTUK 11.

DE DONKERE DAGEN TE MEAUX

Intussen kwam een storm opzetten. De Franciscaner monniken begonnen luidkeels te klagen over de nieuwe leer, Het was een droevige tijd voor hen toen het geld besteed werd voor het Evangelie, welk geld anders in hun zakken gevloeid zou zijn. Zij gingen naar de bisschop en vroegen hem de ketterse prediking stop te zetten. Maar de bisschop stond vast in zijn schoenen. Hij predikte van de preekstoel in de kathedraal, dat de monniken Farizeën en hypocrieten waren en dat de nieuwe leraren van God waren. De monniken wisten tot wie zij zich om hulp wenden moesten, nu de bisschop hun die weigerde. Zij verschenen te Parijs en rapporteerden aan Noel Bédier al wat er geschiedde te Meaux. Noel Bédier hoorde met blijdschap, dat zijn oude vijand, de bisschop, nu bezig was zich een verschrikkelijk vonnis op de hals te halen. Hij bracht de zaak voor het parlement te Parijs en was temeer verheugd over de gelegenheid het Evangelie te verhinderen, omdat hij juist een ernstige teleurstelling had beleefd in het geval van Lodewijk Berquin. Deze jonge edelman was door zijn studie van de Bijbel waarlijk bekeerd geworden, niet tot het protestantisme alleen, maar tot God. Hij had zich ernstig bezig gehouden met het schrijven, vertalen, drukken en verspreiden van Evangelische traktaten en boeken. Het parlement, opgewarmd door Bédier, had zijn boeken en papieren in beslag genomen en hem in de gevangenis geworpen. Men besloot, dat hij ondervraagd zou worden als een ketter door de bisschop van Parijs. Om deze reden werd hij overgebracht van de publieke gevangenis naar het bisschoppelijk paleis. Maar op hetzelfde moment verschenen de koninklijke garden in de gevangenis en brachten een brief van de koning, waarin bevolen werd, dat Berquin aan hem moest worden uitgeleverd en niet aan de bisschop. Het bleek, dat Prinses Margaretha voor hem tussenbeide gekomen was.

Het parlement stond met tegenzin zijn gevangene af en moest zich ermede tevreden stellen op het plein voor de Nôtre Dame zijn boeken te verbranden. De koning stelde Berquin in vrijheid en deze keerde naar zijn landgoed in Picardië terug.

Uj kunt wel begrijpen, dat Bédier nu dubbel begerig was zijn handen aan een Lutheraan te slaan, om zodoende zijn wraak aan de bisschop te wreken, nu Berquin hem ontsnapt was. Gesteund door de gehele Sorbonne, slaagde hij er spoedig in het gehele parlement op te hitsen om te informeren naar de vreemde gebeurtenissen te, Meaux en de bisschop werd spoedig voor zijn wandaden ter verantwoording geroepen. Hij werd allereerst er van beschuldigd ketterij te plegen en de voornaamste kettters, die zulk een lange tijd de rust verstoord hadden, te helpen en bij te staan; dat hij hen zelfs naar Meaux had uitgenodigd, hen geholpen en door zijn werkzaamheden en zijn geld aangemoedigd had dat hij zelfs de jonge Willem Farel, die nog niet eens tot priester gewijd was, maar een leek en een ketterse pest was, toegestaan had openlijk in de stad Meaux te prediken.

Het moet juist op dit tijdstip geweest zijn, dat Willem Farel de oude stad Meaux verliet. Het moet een droef afscheid met meester Faber geweest zijn en met de kleine schaar van gelovigen, die hij achter zich liet. Maar de tijd was aangebroken, dat hij met Rome, met hen, die, gelijk zijn dierbare oude meester, nog aarzelden de grote stap te doen om uit Rome's kerk te treden, brak. Waar moest Willem nu heen? Parijs, waar Bédier zijn wraak bijna op Lodewijk Berquin had gewroken en welke stad door hem was opgewarmd om de bisschop aan te vallen, naar dat Parijs keerde Willem Farel terug. Hij sprak aldaar vrijmoedig en getrouw van Christus en Zijn Evangelie en klaagde openlijk de goddeloosheid en afgoderij van Rome aan. Maar de deur was gesloten. Niemand ontving nu de boodschap. Het wonderlijke is, dat niemand zijn handen aan hem sloeg. Wij weten niet hoe dit kwam en toch, wij weten het wèl;

wij zullen het. nog dikwijls in deze merkwaardige geschiedenis tegenkomen. God beschermde Zijn knecht. Farel gaf zijn laatste boodschap aan de Parijse universiteit en het bleek aan dovemansoor geklopt. Voor de laatste maal dan vertoefde Farel in deze grote stad. Weldra keerde hij haar zijn rug toe, om zich via Metz naar zijn oude woning te La Farelle te begeven. Wat gebeurde er intussen met de bisschop van Meaux? Hij luisterde met vrees naar de beschuldigingen en dreigementen van het parlement en de monniken. Hij wist zeer goed, hoe meester Faber nauwelijks aan het vonnis om levend verbrand te worden, ontsnapt was; wie kon het lot voorzien, dat over Lodewijk Berquin hing indien hij opnieuw in de handen van Bédier zou vallen. Wat moest hij doen? Aan de ene kant ongenade en brandstapel; aan de andere zijde mijter en troon, de gunst van het hof en parlement én de achting van allen, die de paus als hun meester erkenden. Zou hij Christus verloochenen? Satan fluisterde hem in, dat er een middenweg was. Hij hoefde het Evangelie niet prijs te geven, maar hij kon uitwendig Rome tevreden stellen. Hij kon twee heren dienen en dit nu besloot hij te doen. Hij zei, dat hij Luthers geschriften zou prijsgeven en toestaan, dat de maagd zou worden aanbeden. “Ik kan het volk altijd zeggen, dat het door Christus alleen is, dat zij macht kan hebben om te helpen,” zei hij tot zichzelf. Maar zou hij ook zijn goede vrienden, meester Faber en de Roussels opgeven? Het was Satan opnieuw, die de laffe verontschuldiging ingaf dat, wanneer hij ze uit Meaux zou verbannen, zij het licht slechts elders heen zouden dragen en zodoende zou hij de zaak van het Evangelie dienen. Zo keerde een bedriegelijk hart deze arme man af Op de vijftiende oktober 1523 publiceerde hij drie orders. Ten eerste, dat voor de doden moest gebeden worden en dat de maagd en de heiligen aanbeden moesten worden. Ten tweede, dat niemand Lutherse geschriften kopen, lenen of lezen mocht of in zijn bezit hebben. Integendeel, zij moesten verscheurd, door de wind verspreid of verbrand worden. Ten derde, dat de leer van het vagevuur moest onderwezen worden. Een maand later verbood hij de priesters van Meaux om toe te staan, dat de Lutheranen predikten. De predikers van het Evangelie werden dit keer Lutheranen genoemd, hoewel, zoals wij gezien hebben, Farel het Evangelie duidelijker kende dan Luther gedaan had. Ja zelfs had Farel tegen de Lutherse dwalingen gepredikt. In januari daaraan volgend, kondigde de bisschop af, dat de beelden geëerd moesten worden. De eerste president van het parlement en een lid van de raad, Verjus, ging naar Meaux om de handelwijze van de bisschop na te gaan. In hun tegenwoordigheid had hij gepreekt tegen de nieuwe ketterij. Zij keerden, geheel over de bisschop tevreden, naar Parijs terug en de enige straf, hem voor zijn overtredingen, die hij begaan had, opgelegd, was een betaling van een zware boete. Hun volgende aanval was op meester Faber gericht, die zich nog steeds in Meaux ophield. Maar de koning stond ten tweede male op om hem te verdedigen. Hij respecteerde zijn geleerdheid en verachtte de monniken en doctoren om hun onwetendheid, die zij in hun argumenten tegen hem betoond hadden. Daarom werd meester Faber opnieuw met rust gelaten. Hij kon weliswaar niet in het openbaar te Meaux prediken, maar hij onderwees in het geheim en trachtte zichzelf gelukkig te maken als hij zag, dat menige ziel tot de Heere bekeerd werd. Maar zijn consciëntie verweet hem soms, als hij dacht aan Lodewijk Berquins gevangenschap en aan Farel, die stoutmoedig alle gemeenschap met Rome verbroken had. Toch was meester Faber getrouw in wat hij onderwees. In tegenstelling met de bisschop mogen we van hem geloven, dat hij een getrouw maar zwak dienstknecht van de Heere was, Die hij werkelijk liefhad.

HOOFDSTUK 12.

GEEN VASTE WOONPLAATS

Keren we nu naar Willem Farel terug. Met een gevoel van vrees vernam zijn familie, dat hij op weg naar huis was. De berichten over zijn vreemde gedragingen te Parijs en te Meaux hadden hen lang bereikt voordat hij aankwam. En nu was hij weer eens in de oude woning in hun midden. De grote Alpen, de diepe groene valleien, de bergdorpen rond hem, alles was als in de oude tijden; maar bij hem was alles veranderd. In zijn geliefde Dauphiné zag hij alleen maar de zielen, die in duisternis zonder de kennis van Christus verloren gingen. Onmiddellijk nadat hij arriveerde, gaf hij allen, met wie hij in aanraking kwam, de gezegende boodschap, waarmee God hem uitgezonden had. Zoals hij het in Parijs en Meaux deed, zo deed hij dit ook in La Farelle en Gap en de omliggende dorpen. Hij predikte in de straten en velden, in fabrieken en hofsteden, op de rotsen aan de zijde van de rivieren en op de berg, hellingen. Waar er maar twee of drie mensen vergaderd waren, was hij met zijn Bijbel en zijn donderstem om te prediken. Het duurde maar zeer kort voor zijn broeders Daniël, Jan, Jacob, Walter en Claudius geloofden en tot God bekeerd werden.

De priesters vlogen op van woede: een jonge man, niet eens een geestelijke, zo te preken! Ketterij te preken! En overal te prediken! “Hij is noch priester, noch monnik,” zei de bisschop van Gap. Farel werd voor de bisschop en de magistraat van Gap gedagvaard en uit het district verbannen; maar het Woord Gods kon niet verbannen worden. Behalve zijn vier broers, bleek het, dat in deze tijd velen tot God bekeerd waren. Onder hen bevond zich een jongen, Anthonie Boyve genaamd, die in Dauphine woonde. Onthoudt deze jongen Anthonie. U zult opnieuw van hem horen. Wie was deze jongen?

Niet ver van het kasteel van Les Farelles was het oude kasteel Chastelard, alwaar een familie woonde, Coct genaamd. De oude Heer van Chastelard had verscheidene zoons; zijn tweede zoon Anemond was een ridder, die blijkbaar heen en weer trok en op zijn reizen Willem Farel ontmoette. Zeer waarschijnlijk kenden zij elkander reeds als jongens en hadden elkaar in Parijs ook ontmoet en het was door middel van Willem Farel, dat Anemond de Heere Jezus Christus had leren kennen. Hij keerde daarop in Dauphiné terug, waar hij de goede tijdingen aan de huisgenoten overbracht. Onder degenen, die geloofden, behoorde een priester van Gremible, Peter Sebville genaamd. Deze priester predikte het Evangelie reeds met grote kracht, toen Willem Farel in Dauphiné aankwam. Ons is verteld, dat hij een prediker was, met grote welsprekendheid, met een eerlijk en goed hart en die niet te rade ging met vlees en bloed. Maar de jonge ridder Anemond was daar niet langer; juist ongeveer de tijd, dat Willem Meaux verliet, was Anemond naar Wittenberg in Duitsland vertrokken om kennis met Luther te maken. Vandaar was hij naar Zürich in Zwitserland gereisd om Zwingli te ontmoeten.

Wie was Zwingli? Wij kunnen natuurlijk niet de gehele geschiedenis gaan vertellen, maar willen alleen in een paar woorden zeggen, dat hij sinds 1518 de prediker in de kathedraal van Zürich geweest is. Hij had, zoals Luther in Duitsland, leren verstaan, dat zondaren zalig worden door de dood van Christus en daar hij bij mate het licht uit Gods Woord ontvangen had, had hij stoutmoedig gesproken tegen sommige goddeloze leerstellingen van het pausdom. Een jaar later, in 1519, werd Zwingli door een gevaarlijke ziekte aangetast. En deze ziekte nu heeft God willen gebruiken Zwingli van blind ziende te maken. Juist in de tijd, dat Farel de stad Meaux verliet, werd het nieuws verspreid, dat Zwingli al de beelden en reliquieën in de kerken van Zürich en omliggende dorpen had laten wegnemen en vernietigen. Hij had dus een grote stap gedaan en toch bediende hij de mis nog en nam andere pauselijke vormen waar. Dit deed hij niet zozeer, omdat hij dacht, dat het op zichzelf goed was, maar uit

vrees de priesters aanstoot te geven, door het na te laten. Hij bezat veel ongemene kwaliteiten, waarvoor velen hem toen en ook in later tijden prezen en bewonderden. Zij noemden het wijsheid en gematigdheid, maar Farel zou het “voorzichtigheid van het vlees” noemen. In dit opzicht stonden Zwingli en Farel lijnrecht tegenover elkaar. Zwingli was altijd in grote mate populair en trachtte de mensen niet tot toorn te verwekken. Zwingli handelde voorzichtig en met mate.

Maar Bédier en Duprat hadden Farel “die vuurbrand van tweedracht”, die hun in Parijs ontsnapt was, niet vergeten. Zij zonden waarschuwingen naar de bisschop van Gap en men begon ijverig naar ketters en predikers te zoeken, maar Willem Farel was onvindbaar. Hij was ondertussen in westelijke richting gereisd, de Cevennes-bergen overgestoken en had de verafgelegen provincie Guyenne bereikt. Daar predikte hij voor een korte tijd, maar de priesters en monniken lagen spoedig op de loer en opnieuw zag Farel zich vervolgd door een schare van vijanden en opnieuw ontkwam hij aan hun handen. Zijn vriend Anemond Chatelard had Farel geschreven en hem dringend verzocht naar Zwitserland te komen. Onder de beschermende bewaring Gods reisde hij af, zich in bossen en bergkloven verschuilend, totdat in December 1523 hij de oude stad Bazel bereikte.

HOOFDSTUK 13. HET DWAZE GODS IS WIJZER DAN DE MENSEN

Toentertijd woonden er te Bazel verscheidene merkwaardige mannen. Deze stad met de voornaamste universiteit van Zwitserland, stond bekend om zijn geleerdheid en het aantal boeken, dat daar toen gedrukt werd. De man, tegen wie geheel Europa opzag als het hoofd van de geleerden van ieder land, de grote Erasmus, woonde te Bazel sinds 1514. Een aantal mannen, eveneens beroemd om hun geleerdheid, waren te Bazel samengestroomd om in Erasmus' gezelschap te verkeren. Niemand scheen voor geruime tijd te weten, of Erasmus de zijde van het Evangelie gekozen had of ertegen was.

Zwingli kende hem gedurende enige tijd en bewonderde hem grotelijks. Erasmus prees en bewonderde op zijn beurt Zwingli en er was een prediker van het Evangelie te Bazel, die Erasmus eveneens eerde. De naam van deze man was Hausschein. Hij was een Duitser van Frankenland. Hij was een monnik geweest; had zijn klooster twee jaar tevoren verlaten, maar was niet openlijk uit de kerk van Rome getreden. Hij bewandelde dezelfde weg als meester Faber te Meaux, maar het was bij hem gebrek aan licht, geen gebrek aan moed. Hij was zacht en edelmoedig van aard en was tegelijkertijd een ernstig prediker van het Evangelie, voor zover dat hem bekend was. Hausschein was hulpprediker van de St. Maartenskerk en zijn prediking werd door een grote massa mensen bijgewoond. Erasmus mocht hem niet zo graag lijden, want in zijn hart haatte Erasmus de waarheid, hoewel er van overreed, voor zover het verstand daartoe in staat is. Zij, wier verstand overreed is, maar wier harten niet tot God bekeerd zijn, zijn dikwijls de grootste vijanden tegen God en de waarheid.

Langzamerhand begon Erasmus meer openlijk te tonen, aan welke zijde hij stond. Hij was boos geworden om een brief van Luther, waarin deze hem zei, dat hij, Erasmus, niet de moed had om Gods zijde te kiezen. Ook was hij juist in die tijd door de paus en Hendrik VIII, koning van Engeland, ernstig aangezocht een brief tegen de Lutheranen te schrijven ter verdediging van het pausdom.

Hausschein nam Farel met blijdschap in zijn huis op en gaf hem zijn kleine kamer, die hij over had. De Heere beloonde Hausschein voor zijn liefde en gastvrijheid. Hij zat toen zeer in de put, omdat, hoewel velen hem kwamen beluisteren, er weinigen zich om de waarheid die hij predikte schenen te bekommeren. Aan Zwingli had hij geschreven: "Helaas, mijn spreken is tevergeefs en ik zie niet de minste reden voor hoop. Misschien zou ik onder de Turken meer oren vinden om te horen, maar helaas, ik moet mijzelf alleen de schuld geven." Tot deze nederige dienstknecht Gods nu, werd Farel gezonden met woorden van hulp en bemoediging. Hausschein leefde op en was verheugd door het blijmoedige geloof van zijn Franse broeder. Van de eerste dag van zijn aankomst af beminde hij hem zeer vurig.

"O, mijn beste Farel," zei hij, "ik hoop, dat de Heere onze vriendschap een eeuwige zal maken; en indien wij hier beneden niet samen kunnen wonen, dan zal onze blijdschap slechts te groter zijn, wanneer wij samen aan Christus' rechterhmid in de hemel zullen verkeren."

Farel was ook verblijd te zien hoeveel liefde voor de Heere het hart van Hausschein vervulde en het verheugde hem de vrienden van deze goede man te leren kennen, maar hij weigerde om Erasmus te gaan zien. "Nee," zei hij, "hij sluit zijn deur voor Gods volk. Hij is bevreesd om de zijde Gods te kiezen; ik wens geen kennis met hem te maken."

Het was tevergeefs, dat Hausschein en anderen Erasmus aanprezen als een geleerde in de theologie en wonderlijk van intellect. "De natuurlijke man," zei Farel, "verstaat niet de dingen van God. De vrouw van een drukker verstaat er meer van dan hij. De waarheid is, dat hij het Evangelie begeert te verstikken."

Farel werd door velen als een buitenstaander en als bekrompen beoordeeld en door Erasmus werd hij gehaat. Evenals de gunst van de koning Haman niet behagen kon, zolang Mordechai

de Jood voor hem de knie weigerde te buigen, zo gaf alle hulde van Europa Erasmus geen blijdschap, zo lang deze jonge Fransman, Farel, die niemand was in zijn ogen, hem als zijn meerdere weigerde te erkennen. Erasmus nam de gelegenheid om te bewijzen, dat hij een ware aanhanger der kerk was, met graagte aan, door zijn mening over Farel uit te spreken. Erasmus was bevreesd er van verdacht te worden tot de partij van de Reformatoren te behoren. Hij schrok ervoor terug om Luther aan te vallen, maar het was gemakkelijk zijn toorn over deze zwervende Fransman lucht te geven.

“Ik heb nooit iemand valser, heftiger en ondeugender gezien dan deze man,” zei Erasmus. “Zijn hart is vol van ijdelheid en zijn tong spuwt haat. Deze Fransman bedient zich voortdurend van vijf uitdrukkingen, welke de satan hem in de mond legt: Evangelie, Woord Gods, Geloof, Christus, Heilige Geest.”

Een andere beschuldiging door Erasmus tegen Farel geuit, was, dat Farel deze grote geleerde, die geheel Europa aan zijn voeten had, Badlam noemde. Maar het zou blijken, dat Farel hem niet Badlam genoemd heeft, hoewel het zeer wel mogelijk is, dat Farel gehoord heeft van Erasmus' briefwisseling met Hendrik VIII en dat hij gedacht heeft aan en gesproken heeft over Bileam (dat is Badlam) die, als hij kon, God vervloeken zou voor de beloning van de koning. Farel echter spreekt in zijn brieven over Erasmus zonder bitterheid of scheldwoorden. Anemond arriveerde kort na Farel te Bazel. Er waren vele Fransmen, die nu een schuilplaats in Bazel gevonden hadden voor de storm, die in Frankrijk over Christus' dienstknechten losgebarsten was. Droevig nieuws kwam er uit Meaux. Toen Willem Farel de kleine kudde aldaar verlaten had, welke kudde in hoofdzaak door middel van zijn prediking tot God bekeerd was, hadden zij zich om hulp en onderwijs naar de wolkaarder Johannes Leclerc gewend. Deze Leclerc ging van huis tot huis Christus verkondigen. Maar hiermee niet tevreden, plakte hij op zekere dag aan de kathedraal een plakkaat aan, waarin hij stoutmoedig van de paus als de antichrist sprak, die de Heere met de adem van Zijn mond zal verdelgen. De Franciscaner monniken stelden zich als één man tegen deze belediging van de paus teweer. Johannes Leclerc werd direct gevangen genomen, door de rampzalige bisschop verhoord en veroordeeld om drie dagen lang onder het uitdelen van zweepslagen door de stad te gaan en op de derde dag aan zijn voorhoofd als een ketter gebrandmerkt te worden.

Dit vonnis werd uitgevoerd. Een ontzaggenlijke menigte verzamelde zich om de straf van Leclerc te zien. Op de derde dag werd zijn hoofd met een gloeiend rood ijzer gebrandmerkt door de beul. Uit het midden van het volk kwam een stem: “Jezus Christus en Zijn getuigen zij de heerlijkheid.” Het was de stem van Johannes' moeder. De monniken en de dienaren waren met stomheid geslagen, maar niemand durfde die vrouw aan te raken en zij wandelde midden door het volk naar huis, ja zelfs ging men opzij waar zij passeerde.

Johannes werd nu weer in vrijheid gesteld en vestigde zich te Metz. Zijn broeder Pieter zette zijn werk voort en maakte het Evangelie te Meaux bekend, terwijl Johannes op dezelfde wijze werkzaam was te Metz.

Niet lang woonde Farel te Bazel of hij vroeg toestemming om enige vragen aan de universiteit te mogen voorleggen. De zaak, die hij aan de universiteit wilde voorleggen, kwam in het kort hierop neer: “Het Woord Gods is voldoende.” De universiteit echter weigerde deze discussie toe te laten, waarop Farel aan de raad van de stad toestemming vroeg, dit onderwerp in een openbare samenkomst te behandelen. Dit werd goedgekeurd en de raad kondigde aan, dat Farel zulk een openbare samenkomst houden zou.

Deze kennisgeving was een zeer merkwaardige. De raad schreef namelijk: “Het is zojuist gebeurd, dat door de inspiratie van de Heilige Geest, zoals het ons geoorloofd is te veronderstellen, dat een Christen, een broeder, Willem Farel genaamd, nederig verzocht heeft toestemming te verkrijgen om enige vragen voor openbare discussie in de universiteit te

mogen bespreken. Zijn bedoeling was bestraft te mogen worden en onderwijs te ontvangen, als hij dwaalde, liever dan zichzelf als een leraar over anderen op te werpen. Ondanks zijn goede bedoelingen en zijn Christelijk gedrag is zijn verzoek door de universiteit botweg geweigerd; daarom doet hij een beroep op ons als het college met hoger gezag. En daar wij overwogen hebben, dat de zaken, die voor discussie worden voorgesteld, in overeenstemming zijn met het Evangelie en eerder nuttig zijn dan dat ze de mens zouden kunnen schade veroorzaken, hebben wij aan de genoemde Willem toestemming gegeven een dispuut over bovenstaande zaken te houden, opdat onze leraren daarbij hun winst zouden kunnen doen.”

De raad beval verder, dat indien iemand, hoog of laag, een ander zou beletten deze vergadering bij te wonen, de toegang tot de openbare fabrieken, ovens en markten verboden zou worden; en dat, indien er iemand is, die leengoederen heeft en zou weigeren tegenwoordig te zijn, of anderen zulks zou beletten, dan zullen zij van hun leengoederen worden berooid. Een grote menigte was dus verzameld; Erasmus was ook tegenwoordig.

Farel nu bracht 13 punten naar voren. Het eerste was, dat Christus gegeven was, als de volmaaktste regel van het leven, aan wie wij niets kunnen toevoegen, maar waarvan wij ook niet kunnen afdoen. Het tweede verklaarde, dat het goddeloos was tot enige partij of fractie te behoren of andere regels voor ons gedrag samen te stellen, dan die welke in de woorden van Christus zijn vervat. Het derde artikel was, dat alle onderscheidingen van kleding of voedsel, alle vormen en ceremoniën Joods zijn en tegen het licht van het Evangelie indruisen. In een ander artikel zegt hij, dat een Christenleraar zichzelf geheel en al op de studie en het onderwijs van het Woord van God moet toelagen. In een ander punt: dat wanneer men zegt, dat de leerregels door Christus gegeven, slechts voor ons bevorderlijk zijn, maar niet bindend of aan de andere kant te zeggen, dat iets bindend is, omdat wij het nuttig achten, dit de leer van satan is. Weer in een ander artikel zegt hij: onszelf trachten zalig te maken of onszelf door onze eigen kracht en verdiensten te rechtvaardigen, betekent, ons zelf in de plaats van God stellen. In nog een ander artikel zegt hij, dat, wat het aanbiddèn van God betreft, wij moeten afzien van afgoderij en van alles, dat niet uit de Heilige Geest is. De woorden van het laatste artikel waren: onze poolster is Jezus Christus. Door Zijn macht moeten alle dingen geregeerd worden; geen andere ster mag in zijn plaats gesteld worden. Dat dit van nu af aan gedaan zou worden, mogen we hopen, wanneer we zien, dat alle dingen weer hersteld worden naar de oude orde van het Evangelie en dat alle twist tussen Christenen terzijde geschoven wordt en de vreze Gods in hun harten heerst.

Farel begon zijn toespraak met deze woorden: “Ik ben overtuigd, dat ieder Christen niet beter te doen heeft dan de waarheid naarstig te onderzoeken, die waarheid namelijk, waarvan Christus gesproken heeft, toen Hij zei: Ik ben de waarheid.” Hij ging voort met allen, die zich herders en leraren noemden, met alle ernst onder de aandacht te brengen, dat zij hun eigen geloof onderzoeken zouden en zien of zij het licht van die waarheid bij zich dragen. “Laat het aan het licht gebracht worden en vergeleken met het Woord van God. Hiertoe vermaan ik u, bid ik u ernstiglijk om onze Zaligmaker Jezus Christus’ wil, die ons plechtig bevolen heeft voor elkander zorg te dragen.” Toen Farel gesproken had, werd er een antwoord van de priesters verwacht, maar niemand kwam naar voren. Hausschein rees stoutmoedig met Farel op en daagde hen uit te voorschijn te komen, maar tevergeefs, allen zwegen. Zij, die het Evangelie in Bazel lief hadden, prezen en dankten God voor deze samenkomst. “Farel is sterk genoeg,” zeiden zij, “om de gehele Sorbonne alleen te vernietigen.” Ons werd verteld, dat er veel goeds uit deze vergadering geboren werd. Farel stond sterk in de kracht van de Heilige Geest. Het was een eenvoudige boodschap: “Het Woord Gods is genoeg”, die hij te brengen had. Maar deze vijf woorden, geloofd en ernaar gehandeld, zouden niet alleen de Sorbonne vernietigd hebben, maar de grote stapel van corrupte christelijkheid.

HOOFDSTUK 14.

GEZEGEND WANNEER DE MENSEN U HATEN OM MIJNENTWIL

In het voorjaar van het jaar 1524 verliet Farel Bazel, om Zwingli en andere predikers van het Evangelie in Duitsland en Zwitserland te bezoeken. Hij was slechts voor een korte tijd afwezig, maar gedurende die tijd hebben zijn vijanden elke gelegenheid aangegrepen om de stad tegen hem op te zetten. Aan het hoofd van deze vijanden stond Erasmus. Farel's beschuldiging, waarin Erasmus Bileam genoemd werd, had zijn schuldige consciëntie geraakt. Farel had hem noch gezocht noch vermeden. Indien hij één van beide gedaan had, dan zou Erasmus zich daarover verheugd hebben. "Het spijt me," zei Farel, "dat ik ooit een woord verspild heb door met hem te disputeren. Hij noemt zichzelf een vriend van het Evangelie, maar ik heb nooit zulk een trots en onbeschaamd mens en een vitter gezien als hij is. Ik heb zijn karakter zó goed leren kennen, dat ik hem niet waardig keur mijn vriend noch mijn vijand te zijn."

Erasmus beschouwde Farel in zoverre waardig om zijn vijand te zijn, dat hij erin slaagde het stadsbestuur ervan te overtuigen, dat opstootjes zouden kunnen veroorzaakt worden, indien zij een ketter als Farel in de stad lieten blijven. De raad had tot nu toe Farel niet alleen toegestaan om te prediken, maar zij hadden begeerd, dat hij zulks deed "voor de heerlijkheid van Christus". Zij hadden hem zelfs, één van de stadskerken afgestaan. Maar toen hij van zijn bezoek aan Zürich weer thuis kwam, vond hij de tijden veranderd. "De Zondag was op komst," schrijft hij, "toen ik mijn vierde preek moest doen. 's Zaterdag om tien uur kwam een openbare boodschapper mij arresteren; maar daar ik een goede consciëntie had, legde ik de weg naar het stadhuis zo snel af, dat de boodschapper mij nauwelijks kon bijhouden. Ik moest zeer lang voor de deur wachten, maar tenslotte werd ik door een van de overheidspersonen binnengeropen. Daar hij mijn taal niet verstond noch zichzelf bij mij verstaanbaar kon maken (vele personen te Bazel spreken Duits) leidde hij mij naar de wachtkamer en daar waagde hij de poging mij in het Latijn aan te spreken, zeggende: Wij hebben nu gezien wat uw Evangelie is. Maar daar ik wist, dat hij de bedoeling had om het Evangelie te beschuldigen van scheurmakerij, antwoordde ik hem: Het Evangelie is niet dat wat u zich ervan voorstelt. Het onderwijst vrede en staat klaar om te geven, en het vraagt niets in ruil en het leert ons om demoedig te lijden om Christus' wil." "Wij bezien het in een ander licht," zei hij. "Mijn meesters wensen, dat u de stad deze dag nog verlaat." Ik antwoordde, dat ik niet in de stad begeerde te blijven tegen de wil van zijn meesters, maar ik wilde weten, wat voor misdaad ik bedreven had, of welke schade ik gedaan had. "Ik ben bereid om iedereen, die ik beledigd heb voldoening te geven en indien ik de dood verdiend heb, weiger ik niet om te sterven."

Hij antwoordde: "Mijn meesters wensen, dat u vertrekt en dat u zich verplicht om geen wraak tegen deze stad of tegen enig burger te nemen, noch de stad door uw brieven een slechte naam te geven."

"Nu was ik reeds verplicht," aldus Farel, "deze dingen na te laten, aangezien ik door genade de zonde heb leren haten, maar niet de mensen. Ik wil hun gebreken beoorlogen, maar goed voor henzelf zijn. Echter, daar ik hen een aanstoot zijn zou, indien ik geweigerd had mijzelf aldus te verbinden, heb ik het gedaan en heb de orders zonder uitstel opgevolgd en de Heere weet, dat ik enige stad nooit met grotere vreugde verlaten heb dan Bazel." "Dit verwonderde mij", zo ging Farel voort, "daar ik er zoveel vrienden en broederen had. Maar om u de waarheid te zeggen, toen ik een mijl gewandeld had, begon ik te denken: Wat mag de oorzaak wel wezen, dat ik de stad zo plotseling verlaten moest en ik verwonderde mij erover, toen ik

er over nadacht. Hoe is het mogelijk, zei ik tot mijzelf, dat zulk een verlichte en rechtvaardige raad mij veroordeelt, zonder mijn verdediging gehoord te hebben? En welke misdaad heb ik begaan? Waarom beschuldigen zij mij niet ergens van, zodat, indien ik straf verdiend heb, anderen gewaarschuwd werden, dezelfde misdaad niet te begaan?"

Zo werd Farel uit de geleerde stad van Bazel verdreven. Zijn vertrek was voor velen in de stad een oorzaak van grote droefheid, voor hen namelijk, die van Farel het gezegende Evangelie van God geleerd hadden. Hausschein was verontwaardigd; hij miste zijn geliefde vriend en 't smartte hem, dat hij de waarheid van God, die door hem zo wonderbaarlijk onderwezen was, niet meer van hem horen zou.

Farel nam een ridder, Esch genaamd, als zijn metgezel en ging naar Straatsburg. De Heere had in deze stad op een bijzondere wijze gewerkt en Farel werd gesterkt en bemoedigd door de warme ontvangst, die hem daar bereid werd.

Enige historici menen, dat Farel hier in Straatsburg in het leraarsambt bevestigd is. Spoedig werd hij te Montbéliard beroepen.

Farel, die nu voelde, dat de Heere hem zelf als predikant geroepen had; was bereid te gehoorzamen. De jonge vorst Hertog Ulrich van Wurtemberg gaf Farel toestemming om vrijelijk het Evangelie te Montbéliard te prediken. De Heere had een deur voor hem geopend en zo zien we, dat Farel in juli 1524 Straatsburg verlaat en een nieuw arbeidsveld betreedt.

HOOFDSTUK 15.

EEN DONKER JAAR IN FRANKRIJK

Montbéliard is een stadje, dat nu tot Frankrijk behoort, maar in die tijd deel uitmaakte van het Duitse Rijk. Dit aardige stadje in het dal van de Allan, is nu bewoond door horlogemakers en katoenfabrikanten. Er bevindt zich op een hoge heuvel een kasteel met oude ronde torens, terwijl een grote brug aan de voet van het kasteel over de rivier ligt.

Farel had spoedig volop werk. Hij preekte voortdurend en werkte hard aan de vertaling van Duitse verhandelingen in het Frans; hijzelf schreef verhandelingen in de Franse taal, welke alle te Bazel gedrukt werden, terwijl Anemond hem ijverig bij dit werk hielp. Meester Faber had ondertussen zijn vertaling van het Nieuwe Testament in het Frans beëindigd. Het gelukte Anemond er één te bemachtigen en een groot aantal te laten nadrukken op de pers te Bazel en daar noch Farel, noch Anemond zelf enig geld bezaten, werden alle onkosten door Gods volk te Metz, Grenoble en Lyon betaald.

Nu waren er te Lyon veel gelovigen, want het zaad in Dauphine gezaaid, was opgekomen, en de predikers van het Evangelie waren naar andere plaatsen getrokken. Toentertijd was er een reden waarom verscheidene predikanten zich naar Lyon begaven: de Koning van Frankrijk, Frans I, was zijn Italiaanse oorlogen begonnen. Zijn moeder en zuster hadden hem naar Lyon vergezeld, waar zij voor een tijd bleven. Dit was in augustus 1524. Margaretha had geen gevolg meegebracht dan alleen zij, die het Evangelie beleden. Zij begeerde, dat het Woord Gods in Lyon zou gepredikt worden en daarom vonden verscheidene predikanten, die elders vervolgd werden, te Lyon een schuilplaats.

Velen geloofden in de blijde boodschap en onder hen bevonden zich rijke kooplieden, die met blijdschap geld aan Farel en Anemond afstonden om hen bij het drukken te steunen. De twee vrienden waren elkander tot grote steun: Anemond reisde op en neer tussen Bazel en Montbéliard en hield Willem goed voorzien van verhandelingen en boeken, welke aan colporteurs gegeven werden. Deze colporteurs droegen de boeken, in pakken verpakt, de steden en dorpen van Frankrijk binnen, waar zij ze goedkoop verkochten. Zo had het Woord Gods toch, hoewel de predikanten verbannen waren, zijn vrije loop; en dit zaad, wijd en zijd gestrooid, kwam op en bracht vruchten voort. In korte tijd werden er over geheel Frankrijk mannen en vrouwen gevonden, die in de Heere Jezus geloofden en die de afgoden de rug toekeerden en zich tot de levende en waarachtige God bekeerden.

Maar het was gedaan met het werk van deze jonge mannen. Anemond was tengevolge van het drinken van koud water, toen hij oververhit was, plotseling te Schaffhausen ziek geworden. Hij wist, dat hij ging sterven en zond zijn knecht om het Willem Farel mee te delen. Tot het laatste toe was hij druk bezig geweest met het drukken van de Testamenten en verhandelingen en deze naar Frankrijk te zenden.

Willem aanvaardde de reis om hem te zien, maar hij kwam te laat aan. Wat was het verscheiden van Anemond een reden van diepe droefheid voor Farel! Maar het smartte hem ook zeer voor het verlies, dat Gods volk had te lijden, nu zulk een getrouwe dienstknecht naar Huis geroepen was. De jonge Laurens de Châtelard, Anemonds broer, had het Evangelie mogen omhelzen en was Willem zeer dankbaar, dat hij zulk een verknocht vriend voor zijn geliefde broeder Anemond geweest was.

Farels prediking werd door velen van het volk van Montbéliard met grote blijdschap aangehoord. Het schijnt, dat er zeer velen bekeerd zijn. Hausschein verheugde zich over het nieuws, dat God op die manier zijn geliefde vriend wilde erkennen en zegenen, maar hij was steeds bevreesd als hij aan Farel dacht, hoezeer hij hem ook liefhad.

Hij was bang, dat hij het volk tot toorn verwekken zou door zijn krachtige taal en verzocht hem met nadruk opnieuw om zachtmoedig en gedwee te zijn; het volk te leiden, maar ze niet te drijven en op niet te scherpe wijze van de mis-priesters te spreken. “Herinner je,” zei hij tot Farel, “dat het meest mensen zijn, die niet beter weten, zij zijn onwetend en bijgelovig en denken werkelijk, dat ze goed doen: wees vriendelijk voor ze en tracht ze te winnen door ze te overtuigen; spreek niet tegen de mis zolang de antichrist niet uit hun harten gepreekt is.”

Farel deed inderdaad een poging om zacht en demoedig te zijn, maar tegelijkertijd aarzelde hij niet om te zeggen, dat de mis afgoderij was. Hij predikte Christus stoutmoedig en getrouw. Maar weldra werd hij in zijn prediking gestoord: Een monnik en een priester stonden in de kerk, waar hij predikte, op en verstoorden de dienst door hem een leugenaar en een ketter te noemen. De hertog arresteerde de priester en de monnik en beval hun onder bedreiging van straf met het verstoren niet voort te gaan. De monnik echter verstoorde de dienst 's middags weer en trachtte het volk tot opstand te brengen. De hertog arresteerde nu beiden, de monnik zowel als Farel en deelde de monnik mede, dat hij voor de keus gesteld werd: òf uit de Bijbel te bewijzen, dat datgene wat Farel gezegd had vals was, òf indien hij dat niet doen kon, dan te erkennen, dat Farel de waarheid gesproken had. Nadat de monnik de zaak wel overwogen had, zei hij, dat hij Farel met de Bijbel niet tegenspreken kon, waarom hij erkennen wilde, dat hij in toorn en in een kwade bui gesproken had, zonder dat wat hij gezegd had, enige redelijke grond had. De hertog verlangde van hem, dat hij deze erkenning neerschreef, opdat het in het openbaar zou kunnen gelezen worden. De eerlijke monnik deed alzo, waarna beiden, de monnik en Farel, ontslagen werden.

Naar het preken werd nu met meer graagte geluisterd dan voorheen en Farel's tijd werd geheel en al in beslag genomen, want zij, die veranderd waren, wensten verder onderwezen te worden en begeerden, dat hun kinderen ook onderwijs zouden ontvangen, gegrond op deze leer. Deze voorspoedige tijd had ongeveer negen maanden voortgang, maar het nieuwe jaar 1525 bracht donkerheid voor de gelovigen in en nabij Frankrijk. Vroeg in het jaar werd de koning van Frankrijk, Frans I, door Keizer Karel V gevangen genomen in de strijd om Pavia. Gedurende het jaar, dat de gevangenschap van de koning duurde, werd het bestuur in handen van 's konings goddeloze, moeder Louise van Savoye gelegd. U zult zich Louise en kanselier Duprat herinneren als twee bittere vijanden van het Evangelie. De tijd was nu aangebroken, dat zij precies konden doen, wat zij wilden. Een verschrikkelijke vervolging van Gods kerk begon onmiddellijk in ieder deel van Frankrijk, waar de gelovigen maar gevonden werden.

Bédier en de theologen van de Sorbonne waren nu geheel en al vrij om hun bedreigingen en slachtingen tegen allen, die het Evangelie omhelsd hadden, uit te braken. “Laten wij deze gehate leer uit Frankrijk wegbannen,” zei Bédier. “Dit verwaarlozen van de goede werken is een noodlottige misleiding van de duivel.”

En om één voorbeeld van goede werken te geven, ging Bédier voort om uit iedere hoek van Parijs, Meaux, Lyon of waar elders het Woord Gods gepredikt was, allen die erin geloofden, te verjagen.

De eerste aanval werd op Brigonnet gedaan. Na zijn verschrikkelijke verloochening van de Heere, had deze arme man het weer gewaagd om Christus te prediken. Hij had enige Evangeliedienaren rond zich verzameld en had zelfs in zijn diocees in gezelschap van meester Faber een rondreis gemaakt en had drie maanden besteed aan het wegdoen van de beelden uit alle kerken. Hij had ze één voor één verbrand, de kruisbeelden alleen uitgezonderd. Daarom werd Brigonnet gegrepen; hij verzocht om voor het parlement te mogen verschijnen om gehoord te worden, maar deze gunst werd hem geweigerd. Bédier was bevreesd, dat Brigonnet te veel zeggen zou; daarom werd hij in het geheim door twee raadsleden onderzocht. Dezen trachtten hem, indien mogelijk, te bewegen zijn geloof af te zweren.

Bédier oordeelde juist, dat zijn martelaarschap het Evangelie eer zou aandoen en dat zijn verloochening van het Evangelie het geloof, dat hij beleed, slechts in discredit brengen zou.

Voor de tweede maal nu werd op de arme bisschop een beroep gedaan tussen Christus en satan te kiezen en voor de tweede keer deed hij de afschuwelijke keus om de Heere af te zweren. Hij stemde er in toe boete te doen over zijn verleden dwalingen; hij veroordeelde Luthers boeken openlijk; hij gaf orders, dat de heiligen weer aangebeden zouden worden als tevoren en hij liep aan het hoofd van een statige processie om zijn geloof in het pausdom te betuigen. Zo viel Brigonnet om nooit weer op te staan; hij leefde nog 8 jaar, nadat hij de Heere, Die hij gepredikt had, verloochend had. In zijn testament beval hij zijn ziel aan de maagd Maria en aan het hemelse koor van het paradijs en verlangde, dat 1200 missen na zijn dood voor hem zouden worden gedaan ...

Zo zien wij, hoe ver het gaan kan. Christus gepredikt, de afgoderij openlijk verzaakt en toch, toen, het er op aankwam, bleek, dat hij met Lot's vrouw wél uit Sodom was uitgegaan maar nimmer in Zoar aankwam omdat de ware godsvrucht werd gemist.

Meester Faber was Bédiers volgende slachtoffer. Hij was de man, die in het bijzonder door Bédier gehaat werd, want hij zag op Faber neer als de aanstichter van alle onheil.

Verder in het jaar uitte het parlement een beschuldiging tegen meester Faber, maar toen hij gezocht werd, kon men hem niet vinden; de oude doctor had Meaux in alle stilte verlaten en was heengegaan; wij zullen zo nu en dan nog van hem horen. Bédier wierp zich nu met alle woede over de geleden teleurstelling op Louis Berquin. Hij werd voor de tweede maal gegrepen en in de gevangenis geworpen. "Hij zal ons niet ontsnappen," zei het parlement.

Het volgende voorwerp van Bédiers haat was Erasmus. Dit was niet omdat Erasmus een leraar van het Evangelie was, integendeel, hij had juist tegen Luther en de Lutheranen geschreven. Maar Bédier wist, dat Erasmus hem en de priesters en de monniken in het algemeen om hun onwetendheid, domheid en huichelachtigheid verachtte. Bovendien had hij de zaak van het Evangelie zonder het te bedoelen door de studie van het Grieks en dus die van het Nieuwe Testament aan te moedigen, voortgeholpen. Ook had hij het Nieuwe Testament vertaald en over het geheel genomen had Erasmus meer gedaan om de nieuwe leer te verbreiden dan te verhinderen en daarom, aldus Bédier, moet Erasmus ten spoedigste verbrand worden. Maar Erasmus deed, om zich te beschermen, een beroep op Keizer Karel V. Dit plan gelukte en een ander slachtoffer ontsnapte uit de klauwen van de Sorbonne.

Eén van de volgende personen die gegrepen werden, was een predikant van het Evangelie nabij de stad Nancy in Lorraine, Schuch genaamd.

Lorraine werd toentertijd bestuurd door een hertog Anthonie de Goede genaamd, maar Anthonie's goedheid begon en eindigde met 's Heeren gebed en het Ave Maria op alle mogelijke geschikte of liever ongeschikte gelegenheden te herhalen. Wanneer hij daar niet mee bezig was, dan gaf hij zich over aan ondeugden op zedelijk gebied of hij vervolgde het volk van God. Hij en zijn biechtvader, de monnik Bonaventura, grepen Schuch, om door de hertog gehoord te worden. Het verhoor geschiedde in het Latijn, doch deze taal verstond Hertog Anthonie niet, maar hij werd geprikkeld omdat hij Schuch zo kalm en gelukkig zag kijken. En toen hij dacht, dat het verhoor lang genoeg geduurd had, stond hij op en veroordeelde Schuch om levend verbrand te worden. Schuch keek naar hem en antwoordde rustig: "Ik was blij toen men tegen mij zei: Laat ons in het Huis des Heeren ingaan."

En het was in augustus 1525, dat Schuch en zijn Bijbel te Nancy verbrand werden. Maar daar waren nog meer slachtoffers op wie Bédier zijn oog gevestigd had.

De volgende, die gegrepen werd, was de jonge student Jacobus Pavanne. U herinnert zich, dat hij in de gelukkige dagen van Meaux door Brigonnet uitgenodigd werd met Faber en Farel in het Evangeliewerk te komen helpen. Toen Brigonnet Christus de eerste keer verloochend had,

werd Pavanne door de Sorbonne ingerekend en gevangen gezet; dit was einde 1524. Arme jongen. Alleen in zijn gevangenis voelde hij, dat zijn moed hem begaf; hij besloot om tot het pausdom terug te vallen, waarop hij vrijgelaten werd. Maar van dat ogenblik af was hij zeer ellendig. Ons wordt verteld, dat hij zijn tijd met huilen doorbracht. Nu kwam hij zichzelf melden en zei, dat hij tegen de Heere gezondigd had, begerend gerekend te worden onder diegenen, die op Christus hun vertrouwen stellen mochten en op Hem alleen. Hij zei niet in het vagevuur te geloven en dat hij tot de heiligen niet bidden kon; hij wilde Christus als zijn Zaligmaker en Christus alleen omhelzen. Pavanne werd nu naar de Pláce de Gréve te Parijs gebracht om aldaar verbrand te worden. Maar zijn droefheid en vrees waren van hem weggenomen; hij wandelde opgewekt en blijmoedig naar de brandstapel. Gedurende de weinige minuten, die er over bleven, predikte hij stoutmoediglijk. En de kracht van die kleine preek was zo groot, dat één van de priesters zei: “Ik zou liever gezien hebben, dat de kerk een miljoen goudstukken betaald had, dan dat Pavanne gesproken had zoals hij gedaan heeft.” Pavannes verbranden werd spoedig opgevolgd door een ander glorieus getuigenis voor Christus. De arme kluizenaar van de bossen van Livry werd in de stad Parijs gesleept om door een langzaam vuur voor de kathedraal de Nôtre Dame verbrand te worden. De gehele stad stroomde samen naar de plaats van executie. De kluizenaar was kalm en vastberaden. De priesters verdrongen zich rond hem en hielden een kruisje voor zijn ogen, terwijl de geleerden van de Sorbonne luide uitriepen: “Hij is verdoemd; hij gaat naar het helse vuur.” De kluizenaar antwoordde slechts, dat zijn vertrouwen op Christus was en dat hij besloten was te sterven en dat hij alleen in Christus als zijn Zaligmaker geloofde.

HOOFDSTUK 16.

EEN AFGOD VERDRONKEN EN EEN HEILIGE VERBRAND

Dit alles en veel meer marteling en vervolging vond in Frankrijk gedurende het jaar 1525 plaats. Onderwijl had Willem Farel de eerste drie maanden van het droeve jaar in het stadje Montbéliard ongedeerd gepreekt.

Maar hoewel het niemand was toegestaan Farel te grijpen, betekende dit niet, dat de ijver van de priesters er minder om was. Zij deden hun best Farels werkzaamheid te hinderen, verzetten zich er tegen en deden wat zij konden om, waar maar aanbidders konden gevonden worden, de afgodische eredienst in stand te houden.

De paapse kantons in Zwitserland zonden ook boodschappers naar Hertog Ulrich, teneinde hem te bewegen de ketter Farel, die de vrede van de kerk verstoorde, te verbannen. Doch de hertog weigerde zulks te doen. Zo ging het vroege voorjaar van 1525 voorbij en Farel ging voort met prediken.

Doch op zekere dag, waarschijnlijk in Maart 1525, gebeurde het, dat de priesters van Montbéliard ter ere van St. Anthony een processie hielden. Twee priesters, die het beeld van de "heilige" droegen, liepen voorop, door andere priesters in schitterende kledij, door koorzangers, jongens en meisjes in verschillende kleuren, die vaandels, kandelaren en bloemen droegen, gevolgd. Toen zij de brug van de Allan passeerden, stond er een man voor hen; die rode baard en flitsende ogen waren welbekend in het stadje. Hij trad vooruit, nam het beeld van de schouders van de priesters af en slingerde het over de brug in de rivier. "Arme afgodendienaars," zei Farel, "wilt u u nimmer van uw afgoderij bekeren?"

De priesters en het volk stonden stom van verbazing; maar een paar ogenblikken later renden zij op Farel toe. Op datzelfde moment werd er een geschreeuw gehoord, dat er een draaikolk in de rivier zichtbaar was en dat het beeld verdronk. Aller ogen waren nu gericht op het stromende water. En toen zij zich weer naar Farel keerden om hem te grijpen, was hij verdwenen; hij was weggewandeld, zonder dat iemand de hand aan hem sloeg. De heftigheid van de priesters en van de gezanten van de Zwitserse kantons schijnen enige invloed op Hertog Ulrich gehad te hebben. Farel werd spoedig uit Montbéliard verbannen, hoewel de hertog, die zijn goedkeuring over zijn verbanning gaf, Farels vriend bleef.

De priesters waren sterk genoeg om een sterke partij tegen het Evangelie op te hitsen, maar het Evangelie kon niet, zoals Farel, verbannen worden; en zelfs tot op de huidige dag was het pausdom niet in staat Montbéliard weer in bezit te krijgen. Farel schijnt eerst naar Bazel gegaan te zijn, naar zijn vriend Hausschein, maar hij mocht daar niet blijven. Wij horen weer van hem in de kronieken van Metz. Sinds het begin van dat jaar werden de dienstknechten Gods in die stad verschrikkelijk vervolgd. In Januari was een getrouw predikant van het Evangelie, Châtelain genaamd, door de kardinaal van Lorraine gegrepen. Deze Châtelain was een priester en monnik geweest, maar had de kleren, die hij toen droeg, nog niet afgelegd. Hem werden deze "heilige kleren", zoals ze genoemd werden, afgestroopt en zijn vingers met een stuk glas afgeschraapt, "opdat hij niet langer de macht zou hebben tot offeren, wijding en zegenen, welke macht hij ontving bij de zalving van de handen. Hij werd verbrand in de straten van Metz. En de oude kroniek van Juni 1525 luidt als volgt:

"Ongeveer ten tijde van het feest van St. Barnabas, keerde er een zeer jeugdige Kanunnikmeester, Pieter genaamd, van de kathedraal van Metz terug. Hij bracht met zich mee een grote doctor, zeer geleerd in wetenschap, genaamd meester Willem, die de leer van Luther hield." (Wij weten, dat dit niet geheel juist is.)

De kroniek gaat dan voort en beschrijft, dat meester Pieter eiste, dat hem en meester Willem

een verhoor zou worden afgenomen, maar zijn verzoek kon niet ingewilligd worden. Integendeel, hij zag, dat hij en zijn vriend in gevaar verkeerden van gegrepen en onmiddellijk gevangen gezet te worden: Daarom verlieten zij een paar dagen vóór de St. Johannesdag Metz met spoed en lieten hun paarden, uit vrees van gegrepen te zullen worden, de hele nacht galopperen.

Deze meester Pieter, wiens achternaam Toussaint was, had korte tijd geleden het Evangelie omhelsd. Welke middelen God gebruikt heeft om hem te bekeren, wordt ons niet medegedeeld, doch het is zeer waarschijnlijk, dat de prediking van onze oude vriend Johannes Leclerc (die zoals u zich zult herinneren te Metz was) en van de martelaar *Châtelain*, als middel daartoe hebben mogen dienen. En het is interessant te weten, dat op de Zondag, die Farel te Metz doorbracht, hij met zijn vriend de ridder Nicolaas d'Esch, die ook meester Pieter en de wolkaarder Johannes Leclerc uitnodigde, het middagmaal gebruikte.

Willem keerde daarna naar zijn oprechte vrienden te Straatsburg terug. Hij was daar nauwelijks een paar weken, toen hij verschrikkelijk nieuws uit de stad Metz ontving. Johannes Leclerc was, ondanks bedreigingen en vervolgingen, voortgegaan het Evangelie te prediken. Velen zijn, naar gebleken is, door middel van zijn bediening, tot God bekeerd. En de priesters en monniken ten spijt, vond het werk Gods voortgang met een wonderbaarlijke en zegenrijke kracht. Maar ... een grote feestdag voor de papisten was op komst.

Ieder jaar, op een bepaalde dag, maakte het volk van Metz een pelgrimsreis naar een kapel, ongeveer drie mijl van de stad gelegen. Deze kapel bevatte beelden van de Maagd en de voornaamste heiligen des van het land. Het volk nu geloofde, dat door op die feestdag aldaar te bidden, zij vergiffenis van hun zonden ontvingen.

De avond aan die grote dag voorafgaande, kwam er, terwijl het donker was, een man in de kapel. Het was Johannes Leclerc. Hij had over de woorden van de Schrift zitten peinzen: Gij zult hun altaren vernietigen en hun beelden verbreken. Hij was vervuld met schaamte, droefheid en afschuw en de gedachte, dat de volgende dag de menigten, die zich met de naam van Christus tooien, uit geheel het land samen komen zouden, om zich voor deze afgoden van hout en steen neder te buigen, bezette hem geheel en al. Hij geloofde, dat God in deze woorden van de wet tot hem gesproken had

Leclerc brak de beelden één voor één af en verspreidde ze, in kleine stukjes, vóór het altaar. Hij was zo de gehele nacht in de kapel bezig, om bij het aanbreken van de dag naar Metz terug te keren.

's Morgens begon de grote processie met banieren, trommelen en trompetten; priesters in hun schitterende kledij, monniken en verenigingen, kruisen en bellen. De priesters betraden de kapel het eerst en kwamen er met van af grijzing vervulde gezichten uit om het verschrikkelijke schouwspel, dat zij gezien hadden, mede te delen.

Niemand twijfelde er aan of Leclerc was de dader. Sommigen hadden hem vroeg in de morgen de stad zien binnen komen. Onmiddellijk werd hij gegrepen. Hij maakte geen geheim van wat hij had gedaan. "Ik deed het," zei hij, "opdat u God alleen zou aanbidden."

Leclerc werd veroordeeld om levend verbrand te worden, maar als toegevoegde straf zou zijn vlees eerst met rood-hete nijptangen van zijn lichaam afgescheurd worden. Leclerc bleef onbewogen. Hij werd nu naar de plaats van executie gedragen. Eerst werd zijn rechterhand afgekapt ... maar ik zal de afschuwelijke kwellingen, die volgden, niet beschrijven; het moet een werk van uren geweest zijn. De monniken omringden hem en schreeuwden hem in hun woede allerlei lelijks toe, terwijl Leclerc intussen met een luide en plechtige stem de woorden Gods herhaalde: "Hun afgoden zijn zilver en goud; het werk van mensenhanden. Ze hebben monden maar spreken niet; ogen hebben zij, maar zien niet", enz.

Dit was de laatste preek door Johannes Leclerc gehouden, terwijl hij in een langzaam

brandend vuur in de straten van Metz verbrand werd.

Willem Farel's hart was vervuld met smart en dankbaarheid, toen dit droevige, maar toch ook roemrijke nieuws naar Straatsburg gebracht werd; vervuld met smart, vanwege het lijden van Gods dierbare knecht; maar ook was Farel met dankbaarheid vervuld, omdat Leclerc zowel als Châtelain, getrouw bevonden werd toen zij beproefd werden in het vuur van de vervolging.

HOOFDSTUK 17

AANGENAAM GEZELSCHAP; MET CHRISTUS ALLEEN

Dit grote verdriet maakte plaats voor grote blijdschap. Toen oktober aanbrak, arriveerde in Straatsburg niemand anders dan de geliefde Faber zelf. Gerard Roussel en enige andere Franse vrienden, die eveneens voor de vervolgingen van Louise, Duprat en Bédier gevlucht waren, kwamen met hem mede. Een goed man, Capito genaamd, nam ze, met nog enige anderen, op in zijn huis. Wat moet dat een gelukkig gezelschap geweest zijn.

Meester Faber was aanvankelijk bevreesd in de stad herkend te zullen worden. Daarom nam hij de naam aan van Anthony Pelgrim, terwijl Gerard Roussel de naam aannam van Solnin. Maar de oude man was spoedig bij iedereen, jong en oud, bekend en zelfs de kinderen maakten een beleefde buiging als zij hem in de stad tegenkwamen. Hij was zeer verheugd te zien, dat het Evangelie, dat hij in Parijs was begonnen te brengen, terwijl er niemand was die er in geloofde, nu vrijmoedig in de kerken van Straatsburg gepredikt werd; er waren lezingen, gebedssamenkomsten en godsdienstige gesprekken genoeg om van de ochtend tot de avond te duren. De oude doctor zonk in verwondering weg. Hij bemoedigde zijn geliefde Farel stoutmoedig met het prediken voort te gaan maar kon toch zelf al zijn vrees en voorzichtigheid van zijn eigen vlees niet van zich afzetten, of liever, hem ontbrak het geloof dit te doen en om met Paulus te zeggen: “Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft.”

Het deed Willem veel meer genoegen zijn oude meester een uitgeworpene en verbannene te zien dan aan hem te moeten denken als samenwerker met de bisschop van Meaux. In Straatsburg tenminste kon meester Faber zich afzijdig houden van priesters en missen. Maar zoals de haas naar het veld, waar het van verjaagd is, terugkeert, zo was meester Faber bereid terug te keren, zodra het niet meer gevaarlijk was dit te doen.

“Het is jammer, dat wij maar met zo weinigen samen zijn,” zei Faber.

“Bekommer je daar niet over,” antwoordde Willem, “getallen zijn geen bewijs van Gods gunst. De duivel zal altijd meer leerlingen hebben dan de Heere Jezus.”

Zo gingen de vredige dagen te Straatsburg voorbij in christelijke gemeenschap, in lezen en prediken en in gebed.

Maar gelukkige dagen zowel als donkere komen aan een eind. Het jaar 1526 zou voor de onderdanen van Koning Frans I veel veranderingen brengen.

Vroeg in het jaar 1526 werd de Koning uit zijn gevangenschap in Spanje bevrijd. Hij keerde naar Frankrijk terug, tot grote blijdschap van zijn zuster Margaretha. Margaretha was niet alleen blij voor de Koning en terwille van zichzelf, maar vooral om Gods vervolgte kerk. En hoewel Frans I om God en Zijn volk evenmin iets gaf als zijn moeder, toch was hij, terwille van Margaretha, bereid aan de vervolgingen van hen die zij lief had, een halt toe te roepen. Het parlement had haast gemaakt Louis Berquin te vonnissen, dat hij levend verbrand moest worden, tenzij hij wilde zeggen, dat hij gedwaald had.

Maar de koning beval, dat Berquin onmiddellijk uit zijn gevangenis zou bevrijd worden.

Eén voor één werden de verbannen predikanten door Prinses Margaretha naar Frankrijk teruggeroepen. Een boodschap kwam naar Straatsburg, tot meester Faber, tot Gerard Roussel en tot allen; Willem Farel alleen uitgezonderd. De prinses wenste, dat zij allen terugkwamen en zich onder haar zorg stelden, allen, behalve Willem Farel. Want zij waren bereid gemeenschap te hebben met de roomse kerk, hoewel zij het Evangelie tegelijkertijd meenden te verkondigen. Dat was de richting, die Margaretha goedkeurde. Ze hield er van het Evangelie te horen maar zij wilde van de ergernis van het kruis niet weten.

Eén voor één verlieten de Franse predikanten Straatsburg. Willem zag ze gaan met lede ogen. Met hart en ziel wilde hij ook gaan, om de blijde tijdingen aan zijn geliefde Frankrijk weer te brengen. Maar hoe dierbaar Frankrijk ook voor zijn hart was, Christus was hem dierbaarder. En als hij terug moest gaan ten koste van de weg, die hem van het kwade scheidde, dan zag hij liever Frankrijk nooit weer terug. Farel bleef dus achter en wachtte op de Heere, Die hem zou tonen waar hij heen moest of wat hij moest doen.

Het was een plechtig ogenblik in zijn leven. Misschien is hij nooit tevoren zo ernstig in verzoeking gebracht om van het rechte pad van eenvoudige gehoorzaamheid aan God af te wijken. Aan de ene kant was het Frankrijk met zijn miljoenen die vergaan; niet alleen zou hij daar veilig terug mogen keren, maar zelfs onder Margaretha's bescherming in vrede, ja zelfs in eer leven. Hij zou de blijde tijdingen aan de geliefde bewoners van zijn vaderland met Margaretha's algehele instemming mogen verkondigen. En dit alles, als hij zich alleen maar aanpassen wilde aan de diensten en ceremoniën, welke, zoals meester Faber zou zeggen, per slot van rekening uitwendige dingen zijn. "En wie kan zeggen," zou meester Faber er aan toevoegen, "hoe spoedig al die dingen mogen hervormd worden, indien wij slechts het Evangelie van Christus prediken en op het resultaat wachten. Wij moeten pogen het huis Gods te zuiveren en het niet vernietigen."

Dit alles overwoog Willem wel. En er waren ogenblikken, dat dit goed klonk in zijn oren; de weg naar Frankrijk stond voor hem open, alsof het de weg was waarin God wilde dat hij gaan zou. Aan de andere kant het moeizame wachten in een vreemd land, waar hij van geen nut scheen, ofschoon hij er naar verlangde de blijde boodschap wijd en zijd te verkondigen: Bovendien kreeg hij smeekbrieven uit Frankrijk. Pieter Toussaint en Gerard Roussel schreven en smeekten hem terug te komen en met hen te arbeiden. Hij was juist de man, zo zeiden zij, die Frankrijk nodig had, en hij zou het middel kunnen zijn voor ontelbare zielen. Hij, Farel, zou van hen tenminste het warmste welkom ontvangen.

Kon hij hun verzoek weigeren? Wat moest hij doen? En zo ging maand na maand voorbij en van al de Franse gelovigen, bleef Willem alleen in Straatsburg achter. De eer van Christus stond op het spel en het verlangen van zijn eigen hart en de dringende verzoeken van zijn vrienden konden voor hem daartegen niet opwegen.

Tenslotte bekende Gerard Roussel in één van zijn brieven, dat, hoewel hij prediken mocht zoveel als hij wilde, hij verplicht was de helft van de waarheid van het Evangelie achter te houden om geen ergernis te veroorzaken. Maar hij berustte er in de andere helft te prediken.

Farel echter wilde liever niet preken dan de halve waarheid verkondigen. Hij wachtte liever totdat de Heere de weg voor hem zou openen, "om de gehele raad van God te verkondigen". En de Heere gedacht Farel in zijn ballingschap.

Gezegend zijn allen, die op Hem wachten.

Intussen had Farel andere droeve lessen te leren. In Straatsburg ontstond een groot twistgesprek over de leringen van Maarten Luther. Luther zei, dat, terwijl het brood en de wijn in des Heeren Avondmaal brood en wijn bleven, zij niettemin wezenlijk en waarlijk het lichaam en het bloed van Christus waren.

Farel smartte het zeer, dat Luther deze dwaling leerde en dat velen, die het Evangelie beleden, het met hem eens waren. Hij schreef scherp tegen Luther, er bij blijvend, dat brood en wijn slechts tekenen waren ter gedachtenis van het lichaam en bloed van Christus.

Maar Luther was en bleef doof voor Farels argumenten en een droevige tijd van disputeren en argumenteren volgde. Farel had door bittere ervaring te leren hoe weinig men kan vertrouwen zelfs op mannen, die God verwekt heeft om Zijn werk te doen en aan wie Hij licht en kennis geeft.

Het maakte Farels weg eenzaam, want hoezeer hij Luther, Faber, Roussel en Hausschein ook

liefhad, er was onder hen allen niet één, die de paperij geheel en volkomen wilde loslaten en naar Gods Woord alleen terugkeren. Zo werd de gelukkige tijd te Straatsburg bewolkt en donker. Maar Farel leerde intussen minder op de mens te zien en meer op God te letten. Het was ongetwijfeld een zeer verdrietige tijd voor hem. Ons wordt verhaald, dat een oneerbiedig woord van Christus gesproken, hem meer ontroerde dan het steken met een zwaard. Dat Luther, die nu de leider van duizenden was, in het stuk van de alomtegenwoordigheid van Christus naar Zijn menselijke natuur (ubiquiteit) en dus ook in de leer van het Avondmaal dwaalde, was een bittere teleurstelling voor Farel. Zo gingen de dagen voorbij tot de herfst van het jaar 1526.

HOOFDSTUK 18

DE OUDE BRIEF

Uit die oude herfstdagen is een herinnering overgebleven, welke waard is verteld te worden. Het gebeurde in het jaar 1836, dat familie-documenten, die tot een oud Frans geslacht behoorden, te voorschijn gebracht werden uit oude kisten en kasten, waarin ze gedurende eeuwen waren opgeborgen. Talrijke oude brieven bevonden zich er onder, welke lang, lang geleden, geschreven waren en waar niemand zich, gedurende verscheiden geslachten om bekommerd had, die te lezen. Wilde iemand zich de moeite getroosten ze te lezen, nu ze uit hun donkere schuilplaatsen te voorschijn gebracht werden? Nee, er werd onmiddellijk besloten, dat ze alle zouden verbrand worden. Maar toen pak na pak aldus in de vlammen geworpen werd; werd er een klein pakje opgemerkt, dat een label had, waarop geschreven stond: "Brieven alleen betrekking hebbend op militaire zaken".

Dat zal de moeite waard zijn om te bewaren, zei de eigenaar, en zo werd het kleine pakje bewaard. Maar toen het was opengemaakt, bleek het helaas, dat de label gemaakt was voor een pakje, dat al verbrand was. Het bevatte slechts enige oude brieven, die meer dan 300 jaar geleden geschreven waren en met militaire zaken niets te maken hadden. Daar waren brieven van de jonge kanunnik meester Peter en van zijn vrienden, alsook van Willem Farel. En zo kunnen wij tot die herfst van 1526 teruggaan en enige woorden lezen, die Willem Farel te Straatsburg op 16 oktober aan de ridder Nicolaas d'Esch in de stad Metz schreef. Deze luiden:

Mijn goede heer en broeder,

Genade zij u, barmhartigheid en vrede, van God onze Vader en van onze Heere Jezus, om Zijntwil, die Zijn bloed voor ons vergoten heeft. Hij moge u met kracht en sterkte van Boven vervullen, om Zijn Naam voor allen uit te dragen en dapper voor de heerlijkheid van Zijn Evangelie te strijden. Want alle valse lering is een verloochening van Jezus Christus. Alle ware prediking is een Hem belijden: bijvoorbeeld als wij leren, dat wij door het geloof in en vertrouwen op Jezus Christus zalig worden en niet door iets benevens Hem.

Want daardoor, namelijk door het geloof in en vertrouwen op Jezus, hebben wij het eeuwige leven, zijn we goede bomen gemaakt, kinderen van het licht, kinderen van God en van het koninkrijk. En uit deze wortel ontspringen de vruchten van het leven, werken van het licht, zoals het Gods kinderen betaamt. Niet de werken geven 't leven of maken zalig, maar de werken tonen aan dat wij het eeuwige leven en de zaligheid deelachtig zijn.

U vraagt om een Bijbel. Welnu, u kunt kleine Bijbels te Parijs verkrijgen en ik geloof, dat er spoedig een nieuwe vertaling zal uitkomen van de vijf boeken van Mozes, waardoor de Heere beter zal gekend worden.

Ik behoef u over mijn begeerte niet te schrijven. Met bereidwilligheid zou ik mezelf in een muis veranderen, indien ik door dat middel een toegang tot de stad (Metz) verkrijgen kon, waar ik voor Hem, Die ik alles verschuldigd ben, begeer te arbeiden. Moge de Heere ons genade geven om Hem in zuiverheid en heiligheid te dienen.

En boven alles, mogen wij bewaard worden in de zachtheid van de Heere Jezus, Die begeert, dat wij van Hem zouden leren.

Ik verzoek u, mijn Heer, uw broeder en allen die God, Die alleen maar geliefd moest worden, liefhebben, van mij te groeten. U kunt uw brieven naar deze stad zenden, gericht aan Capito.

Nog één woordje: Laat de Heere Jezus uw gehele hart behouden en bezitten, zodat u over geen ander ding moogt denken dan Jezus alleen en niets moogt doen dan voor Jezus, zodat hier en hierna u altijd in Jezus moogt blijven. De uwe van ganser harte in de Heere,

WILLEM FAREL

P.S. Ik heb nergens behoefte aan; integendeel, ik ben Gode zij dank even rijk als Job. Geloofd zij God, Die mij tot nu toe gegeven heeft en mij nog dag aan dag genoeg geeft om van te leven, hoewel bescheiden, gelijk ik begeer.

Geadresseerd aan de zeer edele Ridder Nicolaas d'Esch te Metz.

Zo luidde de brief, die op zulk een bijzondere wijze van de vlammen werd gered en die nu tot ons spreekt als tot de goede ridder, zoveel jaren geleden. En het was ongetwijfeld niet zonder een bedoeling, dat Gods oog op die brief rustte en de slordige hand die het pakje van een label voorzag; bestuurde. Gedurende een paar dagen bleef Farel in Bazel tot blijdschap van zijn vriend Hausschein; daarna vertrok hij naar Bern, waar hij maar gedurende korte tijd bleef. Hij was blij Berthold Haller te ontmoeten, maar hij verlangde er naar onder de Franse Zwitsers te verkeren, waar hij vrijelijk van zijn gezegende Heere kon spreken. Haller raadde hem aan naar het dorp Aigle te gaan, dat tot Bern behoorde.

Nu moeten wij een weinig stilstaan bij het land, waarin Farel de rest van zijn leven zou besteden in de dienst van God en bij het mooie Frans Zwitserland, waar zijn naam nog in de gedachtenis voortleeft en waar nog mensen gevonden worden, die God danken en prijzen omdat Hij Zijn knecht naar hun bergdorpen met de blijde boodschap gezonden heeft. Ik wenste wel, dat ik u deze prachtige bergen met hun met sneeuw bedekte toppen en de groene beboste valleien met hun snelstromende rivieren, met mos beklede rotsen, de ontelbare watervallen, de groene weiden met een tapijt van wilde bloemen, zoals u in onze noordelijke landen nimmer aantreft, kon laten zien; u zult daar aantreffen de diep-blauwe gentianen en de witte als de sleutelbloem gekleurde anemonen en witte bedden van vergeetmijnietjes, leliën, aurikels en vele bloemen, die geen Hollandse namen hebben. En hoger op zult u de wilde Alpenrozen vinden, welke geen rozen zijn, maar kleine rode Rhodondendrons, Welke de grijze rotsen bedekken. u zou tussen de blauwe heuvels het prachtige meer van Genève zien liggen met veel dorpen en steden langs zijn oever en de sneeuwbergen weerspiegelen in het stille water. Duizenden gaan ieder jaar deze grote bergen en het prachtige meer alsmede de mooie dorpen bezien, maar het was om een andere reden, dat Willem Farel zijn weg door regen en sneeuw in de winter van 1526 hierheen vond.

Het was niet, omdat het land zo groots en mooi was, maar omdat het zo donker en ellendig was, dat hij verlangde hier te zijn. Laat me u iets van die donkerheid en ellende mogen zeggen.

Vier paapse bisschoppen zwaaiden hun scepter over de steden en dorpen van Frans Zwitserland. Zij regeerden daar in naam van de paus, wiens getrouwe dienstknechten zij waren. Wie was de paus in die tijd? Leo X was opgeroepen om rekenschap van zijn daden te geven. Hij wist nu, dat er een God was, hij geloofde het tenslotte, zoals de duivelen het geloven en sidderen. Zijn neef Clement VII droeg nu zijn drievoudige kroon en zat op zijn troon. Hij was een man met eindeloze eierzucht en had zich erop toegelegd voor zijn familie een grote naam in Europa te verwerven. Later slaagde hij erin zijn nicht Catharina de Medici met de koning van Frankrijk te doen trouwen. U herinnert zich, dat zij in haar ouderdom

schuldig stond aan de moord van duizenden en nog eens duizenden van 's Heeren volk in haar ongelukkig land.

Zelfs door de roomsen werd in de tijd van deze paus luid geprotesteerd tegen de ondeugden en de misdaden van de roomse geestelijkheid. Vele vorsten vergaderden te Neurenberg en deden een beroep op de paus van hem begerend de kerk te reformeren. De paus antwoordde, dat hij zou zien, wat hij tegen de priesters en hulppredikers in de parochie kon doen. Maar wat zijn eigen hof betreft, weigerde hij alle reformatie; en als iemand één woord tegen de daden van de kardinalen en bisschoppen durfde zeggen, dan werd hij beschouwd als een ketter en moest hij dienovereenkomstig behandeld worden.

De vier bisschoppen van Frans Zwitserland waren dus vrij het voorbeeld van de paus in zelfvoldaanheid, onwetendheid en zonde op te volgen en opdat het licht niet zou doorbreken en hun daden niet zouden openbaar worden, was het noodzakelijk, dat zij het volk eveneens in onwetendheid hielden. De Bijbel was in die mooie bergdorpen onbekend; onbekend ook in de grote steden Genève en Lausanne. Het volk kwam bij hopen naar de St. Pieterskerk te Genève gestroomd, niet om het gezegende Evangelie te horen, maar om de hersenen van Petrus en de arm van Anthonius te zien. Voor deze relikwieën bogen zij zich neder en die aanbaden ze, maar weinigen dachten eraan hoe de priester, die deze relikwieën liet zien, in zijn hart om hun dwaasheid lachte, maar verheugd was over het geld, dat het volk voor het zien ervan betaalde en welk geld hij in zijn zak kon steken. De priester was zich zeer wel bewust, dat de hersenen van Petrus slechts een stuk puinsteen was en dat de arm van Anthonius het been van een hert was. Het arme volk kwam eveneens in massa naar Genève op Kerstmisavond; daar in de kerk van St. Gervais konden ze de dode heiligen horen, die honderden jaren geleden begraven waren onder het hoge altaar, zingende en sprekende met elkander ...

In dit bijgelovige Genève nu kwam Farel aan.

In deze korte geschiedenis zullen wij u niet alle dwaze en slechte geschiedenissen, die door de priesters aan dit arme volk verteld werden, kunnen mededelen. Hoezeer het volk deze leugens slikte, kunt u zelf beoordelen, als wij weten, dat zij werkelijk geloofden, dat alle kerkklokken gedurende de passieweek uit zichzelf naar Rome liepen om de paus vergiffenis van hun zonden te vragen. Zeker, daar waren ongetwijfeld klokken in de torens, maar, zeiden de priesters, die waren slechts de gelijkenis van klokken. Als u ze zou luiden, zouden ze geen geluid geven. Zelfs de ondeugendste jongens durfden niet te proberen of deze klokken luiden of niet.

Zó groot was de donkerheid van dat mooie en schitterende land! Tot nu toe was er nog geen stem gehoord, welke van betere dingen sprak; geen licht nog was tot dit land van de schaduw des doods doorgebroken.

HOOFDSTUK 19.

DE DORPSSCHOOLMEESTER

Aan het Zuidoosten van het meer van Genève, niet ver van de rivier de Rhône, ligt het dorp Aigle. In de nabijheid van dit dorp stort de grote waterval, de Grande Eau geheten, zich van de steile rotswanden omlaag en verschaft zich toegang tot een bosachtig bergdal.

Aan alle zijden rond deze waterval bevinden zich de grote bergen en de mooie bergdalen met hun rijke groene weiden en de schaduwachtige wouden, de kleine houten huisjes omgeven door notenbomen en wijngaarden en boven deze de grazige hellingen waar de koeien en de geiten grazen. De grote rotsen met de met sneeuw bedekte toppen liggen daarachter. Het was op een winterdag in het jaar 1526, dat een eenzame reiziger in dit mooie dorp aankwam. Hij noemde zichzelf meester Ursinus en zei, dat hij een dagschool in een van de dorpen ging openen, waar de dorpskinderen konden leren lezen en schrijven. De ouders waren blij hun kinderen in deze winterdagen er heen te kunnen zenden, omdat er toch weinig werk buitenshuis gedaan behoefde te worden en andere scholen waren er niet in de buurt. Na enige tijd vertelden de kinderen hun ouders, dat de meester hun na het lezen en schrijven mooie verhalen van de Heere Jezus deed, hoe Hij zondaren liefhad en gestraft is geworden in plaats van Zijn volk en hoe Hij gestorven en uit het graf opgestaan was en toch was Hij de vriend van zondaren, hoewel Hij in de hemelen gezeten was aan Gods rechterhand.

De ouders luisterden en waren verwonderd. Ook zij nu gingen de één na de ander naar meester Ursinus om hem te vragen ook hun deze wondervolle geschiedenissen te verhalen. En meester Ursinus, die een hartelijk en vriendelijk man was, vertelde hun met genoeg meer en meer over de gezegende Heere Jezus en Zijn liefde en genade. Hij deelde hun ook mede, dat een vagevuur nergens gevonden werd en dat zij, die door de Heere zalig gemaakt waren, witter gewassen waren dan sneeuw; Hij maakt ze even geschikt voor de hemel als Hij Zelf is en neemt hen direct van deze droevige en zondige wereld op in des Vaders woningen boven in de grote heerlijkheid van God. Meester Ursinus vertelde hun ook; dat zij naar deze gezegende Heere zelf en niet naar Petrus of Maria of enige andere heiligen of engelen gaan moesten om vergiffenis voor hun zonden of om genade te vragen, maar dat zij tot de Heere Jezus alleen moesten gaan en door Hem tot de Vader. Het arme volk luisterde met genoeg. Zij waren dankbaar, dat deze vriendelijke Franse heer onder hen gekomen was, want hij toonde hun de Zaligmaker zoals zij Hem nooit tevoren gekend hadden. Zoals de Israëlieten opzagen naar de slang, die Mozes op een paal geplaatst had, zo keken deze arme mannen en vrouwen van Aigle op tot de Heere in heerlijkheid; en gelovende bekwamen zij het leven in Zijn Naam. Er was juist toentertijd geen geestelijke in Aigle; de oude geestelijke was dood en de nieuwe was nog niet aangesteld. Op zekere dag zag het volk meester Ursinus de kerk binnen gaan en de kansel betreden. Daar deelde hij mede, dat hij nu, regelmatig zou prediken en dat zijn ware naam Willem Farel was en dat hij zich er zeer over verheugde daar te zijn om hun het blijde nieuws en de liefde van God te verkondigen. Aanvankelijk was het prediken hem door de raad van Bern verboden, omdat hij geen geestelijke was, maar een maand of twee later werd deze order herroepen en werd hij niet alleen toegelaten tot het prediken, maar zelfs begeerd. Wij wensen, zei de raad, dat alle predikers in ons land het Woord Gods vrijelijk, in het openbaar, openlijk en zonder enig voorbehoud prediken, wat overeenkomstig Gods Woord blijkt te zijn, zelfs al zou hun prediking bevonden worden te strijden tegen de besluiten, ordeningen en leer van mensen, wie zij ook zijn mogen.

Het volk had nooit van Willem Farel gehoord, maar de priesters kenden die naam maar al te goed. Zij waren vol van woede toen zij hoorden, dat hij werkelijk in hun midden was en het

Evangelie predikte en dat in een kerk, van de kansel! Maar het was niet zo gemakkelijk hem het zwijgen op te leggen, want de heren van Bern hadden hem algehele toestemming tot het preken gegeven, zolang de priester nog niet gekomen was. Al wat de priesters konden doen was het volk van Aigle en het gehele land ophitsen en elk kwaad gerucht, dat zij van de nieuwe prediker konden bedenken, verspreiden. Farel schreef toentertijd aan zijn vrienden: De vader der leugenen staat dagelijks in zijn volk tegen mij op en wil me doen afschrikken het Evangelie te prediken. Maar Christus, in Wiens dienst ik sta, is veel machtiger dan satan. Vertrouwende op Hem ben ik niet bevreesd de vijand onder mijn voeten te vertreden, zijn koninkrijk binnen te treden en hen, die de Vader tot Christus getrokken heeft, door middel van het Woord te bevrijden; over Gods Woord uit te weiden en 's mensen gewoonten en uitvindingen te vertreden en alle vermoeiden en zij, die zwaar beladen zijn, uit te nodigen tot Christus, de Zaligmaker te komen.

De Heere paarde grote kracht aan het Woord door Farel gepredikt. Velen werden zalig en in groten getale kwamen zij uit het gehele land om Farel te horen.

Juist in deze tijd kwam er eindelijk een uitnodiging van zijn geliefd Frankrijk. Het schijnt, dat op zekere dag, toen er een grote receptie aan het Franse hof was, dat er twee jonge prinsen kwamen om aan prinses Margaretha te worden voorgesteld. Zij waren de zonen van Vorst-Robert de la Marck. De prinses zei tot Gerard Roussel, die ook tegenwoordig was: grijp deze gelegenheid aan, om met deze twee jonge prinsen over Christus te spreken. Roussel deed zo en merkte, dat de twee jongens reeds geloofden en dat ze op één of andere manier het Evangelie gehoord hadden. Roussel deelde hun dan mede, dat ze hun uiterste best moesten doen; dit onder hun onderdanen bekend te maken, waarop zij antwoordden, dat ze gaarne zo zouden doen, maar dat ze te jong en te onwetend waren om zelf veel te doen. Als er slechts één dienaar van het Evangelie tot hen kon komen, dan zouden zij hem in alle opzichten helpen en bemoedigen. Roussel zei: ik ken een man, die door en door geschikt is voor het werk, hij is Willem Farel, nodig hem uit.

De jonge prinsen zeiden, dat ze overgelukkig zouden zijn, indien Roussel hem tot hen wilde zenden. Onze vader zou zeer verheugd zijn, zeiden zij. Farel zou in het paleis bij ons wonen, als behorende tot onze eigen familie en allen die daar waren zouden hem verwelkomen. "Laat hem vroeg in het jaar naar ons toe komen," zo besloten zij.

Het was 1527 en vroeg in het jaar ontving Farel de smeekbrieven, welke Gerard Roussel en Peter Toussaint geschreven hadden. Deze vrienden waren beiden vervuld met blijdschap over de gedachte, dat er eindelijk voor Farel in Frankrijk een deur open ging. De jonge prinsen waren zo zeker van zijn komst, dat ze onmiddellijk een drukpers kochten, waarop hij boeken en tractaten zou kunnen laten drukken en die door het gehele koninkrijk verzenden.

Al deze dingen verhaalde Gerard Roussel aan zijn vriend Willem, maar hij voegde er aan toe: weest er echter uzelf van bewust, wat wij van u verwachten, namelijk dat u zich onthoudt van het noemen van enig onderwerp, dat scheiding of verdeeldheid (de mis b.v.) zou kunnen veroorzaken en dat u u zelf tevreden stelt met Christus te prediken en het rechte gebruik van de sacramenten.

Opnieuw dus had Willem te beslissen, welke de weg was die de Heere wilde dat hij gaan zou. Nog eens kon hij door één woord voldoen aan zijn hartewens, namelijk terug te keren tot zijn geliefde vaderland.

Het zal u misschien bevreemden, dat Willem, na alles wel beschouwd te hebben, zei aan het verzoek niet te kunnen voldoen. Hij was er de man niet naar, om enige waarheid, die de Heere hem getoond had, achter te houden. Al zou het ook verdeeldheid veroorzaken, hij moest het prediken. En had zijn Meester niet gezegd: Meent gij, dat Ik gekomen ben om vrede op aarde te brengen? Nee, zeg Ik, maar het zwaard. Het was beter te gaan in Jezus' voetstappen dan in

die van Gerard Roussel en van prinses Margaretha.

Hij kon bovendien 's Heeren werk in de Zwitserse dorpen niet vaarwel zeggen, want hij voelde nu goed, dat de Heere hem daarheen gezonden had. Zijn werk was zwaar en werd op een wonderbaarlijke wijze gezegend. En hoewel de hongerigen en dorstigen rondom hem niet tot zijn vaderland behoorden, toch waren zij schapen en lammeren van Christus. Het was naar dit gezegende Woord, dat zij hongerden en dorstten; en het was 't gezegende Evangelie, waarom zij zich verdrongen om het te horen en de getrouwe schaapherder Farel wilde hen niet verlaten. Ongetwijfeld heeft God de jonge prinsen niet zonder de hulp gelaten, die zij nodig hadden en Hij wist welke hulp de beste was. Deze teleurstelling behoeft ons niet te smarten.

Intussen verspreidde het heugelijke nieuws zich van plaats tot plaats en van stad tot stad onder de Zwitserse valleien en rond het meer van Genève. En gelijk we in de dagen van de Apostelen lezen: velen werden toegebracht tot de gemeente die zalig werd, zo was het ook hier. Zij waren één lichaam, namelijk allen, die in de Heere Jezus geloofden; niet alleen in Zwitserland, maar overal. "Laten er vingers of handen, voeten, ogen of armen zijn, die afzonderlijk werken, maar laat er één hart zijn, dat door niets verdeeld kan worden."

HOOFDSTUK 20

DE VERWORPEN BOODSCHAP

Zo werd dan het Woord van God onderwezen en in het ene dorp na het andere begon het licht door te breken en werden er mensen tot God bekeerd. Zoals licht te begrijpen valt, kon satan dit werk van God niet laten begaan en spoedig had hij dan ook een grote partij van priesters en monniken opgehitst. Deze luie en onwetende mensen begonnen te beven voor de gevolgen van de zuivere, Gode verheerlijkende prediking. “Zij zullen zich van ons afkeren,” zeiden de priesters. En het zal spoedig gehoord worden, “weg met de kerk”. Helaas, wat verstonden ze er weinig van wat de kerk was.

De schout van Aigle en de gouverneur van het district werden nu voor hun zaak overgehaald. De gunst, die Farel door de heren van Bern bewezen was, verwekte jaloezie en vijandschap van deze twee mannen. Hun toestemming was niet gevraagd, noch ook met hun wensen rekening gehouden, Indien Farel enigermate op de macht van mensen vertrouwd en niet zijn kracht in God gezocht had, dan zou hij nu een les te leren krijgen. De schout en de gouverneur deelden hem mede, dat hij een ketter was en zij verboden hem, niet alleen te prediken, maar ook in zijn school onderwijs te geven.

De heren van Bern haastten zich een boodschapper te zenden om plakaten op iedere kerkdeur het gehele land door aan te plakken, waarin stond, dat zij tot hun ongenoegen gehoord hadden, dat de zeer geleerde Farel verboden was, het Woord van God te prediken. Zij bevalen alle dienaren en bestuurders Farel toe te staan openlijk de leer van de Heere te verkondigen. Het enige gevolg van deze order was, dat op 25 juli 1527 een woedende menigte zich te Aigle en in alle naburige plaatsen verzamelde. Zij scheurden de plakaten van de kerkdeuren af en schreeuwden: geen onderwerping aan Bern! Weg met Farel! Daarna snelden zij naar Farel met de bedoeling hem te grijpen. Maar dezelfde macht van Boven, die deze dienstknecht van de Heere voorheen reeds zo dikwijls bewaard had, was sterker dan de vijand. Daar stond Farel in het midden van de kleine kudde van de Heere, die kalm, maar beslist afwachtte, bereid om hem, indien het nodig was, te verdedigen. Maar het was niet nodig. De woedende massa durfde niet verder te komen en de één na de ander verdween en liet Farel ongedeerd.

Farel verliet Aigle om een paar dagen in de dorpen rond Aigle te prediken en onderwijs te geven. Hierna keerde hij weer tot zijn werk in de school en kerk van Aigle terug. De priesters stelden zich voor een korte tijd tevreden met Farel scheldnamen te geven en hem op een afstand te houden. Zij waren te onwetend om met hem te argumenteren, wetende, dat hij een beroep doen zou op de Bijbel, indien zij poogden hem te weerspreken. Farel vernam, dat er te Lausanne een priester woonde, die veel intelligenter en minder bevooroordeeld was dan de rest en dat hij bovendien een oprecht en eerlijk man was. Zijn naam was Natalis Galeotto, kapelaan van de bisschop van Lausanne. Farel was niet van plan om met deze priester te spreken, daarom schreef hij hem een brief.

In deze brief zei Farel, dat de Heere Jezus gewillig was om te luisteren als er enig zondig mens tot Hem sprak; nooit keerde Hij Zich van de geringste of de laagste af. Daarom vroeg Farel Natalis de voetstappen van Zijn Meester te volgen, door een ogenblik naar iemand te luisteren, die geen aanspraak maakte op geleerdheid of grootheid.

Farel dan deelde hem zijn eigen geschiedenis mede; hoe de Heere hem uit de grote donkerheid overgebracht had tot Zijn wonderbaar licht en drong er bij Natalis op aan toe te zien, dat hij hetzelfde gezegende Evangelie bracht, dat God in Zijn grote, barmhartigheid meester Faber en hem had geleerd. En, voegde hij er aan toe, u zult niet in staat zijn, anders te

prediken, indien door de wonderbaarlijke genade van God u ook bent ontkomen aan de macht van de zonde en van satan. Maar helaas, zo ging Farel voort, daar zijn er enigen, die op hun voorhoofden het kenteken dragen, dat zij vijanden van God zijn. Zij werpen zichzelf op als God en geven een andere weg van zaligheid en vergiffenis aan dan die, welke Christus geleerd heeft. Zij stellen hun eigen ordinantiën in de plaats van het Woord Gods, hoewel datgene wat zij bevelen evenzeer indruist tegen wat God beveelt als het licht tegen de duisternis. En de mensen zijn helaas zo blind geworden, dat zij zich vastklemmen aan deze menselijke uitvindingen; zij willen ze niet opgeven, terwijl zij tegelijkertijd het geloof, dat hun zalig maakt, gaarne vaarwel zeggen. Er is niets, dat van deze kwade en verdorven boom van 's mensen planting kan verwacht worden. Er kan niets voor gedaan worden, tenzij wij tot God opzien, of 't Hem behage in Zijn barmhartigheid takken en takjes te verzamelen en ze één voor één in de levende Wijnstok in te planten. Maar niemand kan met Christus verenigd worden dan door de Heilige Geest; niet door uitwendige ceremoniën en ordonnanties maar door de Heilige Geest alleen. En wat is er geworden van 's mensen bemoeiingen en sollen met de dingen van God, zoals ze gedaan hebben. Zelfs de uitwendige diensten, welke God bevolen heeft, zijn verdwenen. Waar is het Avondmaal van de Heere? Wie zal dat gezegende feest, waarin wij geroepen worden, Hem in gedachtenis te houden en Zijn dood te verkondigen totdat Hij komt, weder instellen? Helaas, de mensen leven alsof zij aan de heidense goden waren gewijd. Maar wie is er, die zich er om bekommert, dat Christus eenmaal wederkomt op de wolken van de hemel?

Farel smeekt Natalis er acht op te geven, dat al deze dwalingen en goddeloosheid uit één wortel kwamen, namelijk de baatzuchtigheid en de hebzucht van de geestelijkheid; de liefde voor geld, welke de wortel voor alle kwaad is. En Farel vervolgt zijn brief in deze woorden, welke ik wel zou willen, dat allen, die belijden te prediken en te leren, lazen en wilden herinneren:

“Moge het inderdaad onze harten breken, als we zien hoe de eer van God in het stof geworpen is. Hoe Zijn kerk in stukken ligt en haar muren verbroken zijn; de heiligheid van God is bezoedeld. Indien wij werkelijk geloofden, dat Christus voor ons geleden heeft, indien onze harten ooit zijn aangeraakt door de herinnering aan Zijn bloed, dat hij voor ons vergoten heeft; indien de Heilige Geest ons de liefde voor God, hoe weinig die ook zijn mag, getoond heeft; indien we weten, dat wij voor Hem rekenschap hebben af te leggen en indien wij ons er van bewust zijn, dat Hij ons zal oproepen, om verantwoording te doen van de zielen, tot welke wij gepreekt hebben en dat het dan een verschrikkelijke dag voor ons zijn zal, als wij ze nu in de verkeerde weg geleid hebben; indien al deze dingen inderdaad zo zijn, dan hebben wij geen tijd te verliezen; wij hebben geen ogenblik uitstel om God luid te prijzen, zodat allen het kunnen horen. Laten wij de goddeloze ter oorzake van zijn zonden waarschuwen en alarmeren; en laten wij hem dan voor ogen stellen de troost van de rijke genade van het evangelie. Laat ons dan Christus als de enige standaard van christelijke wandel en gesprek prediken; laten wij leren, hetgeen Hij en Zijn apostelen onderwezen en laten wij niets meer leren. Indien dat onderwijs niet genoeg is, wat is dan wèl genoeg? Indien dat niet volmaakt is, wat is dan volmaakt? Indien dat de zielen niet ten hemel inbrengt, wat vermog dan hen er te brengen? Indien dat geen gerechtigheid voortbrengt, wat dan wel? Indien alles niet in het Woord van God vervat is, waar anders zoeken wij dan naar? De wijsheid van God behoeft geen andere wijsheid om ze volmaakt te maken. Dat alleen wil ik het volk prediken, ik wil niets weten, buiten dat.”

En Farel eindigt met Natalis te dringen alles weg te werpen wat de mens heeft uitgevonden en

Gods Woord alleen te nemen als de enige schat waaruit voortkomt al hetgeen gepredikt en geleerd moet worden en dat hij zichzelf geheel aan dat Woord en dat Woord alleen zal onderwerpen.

Deze brief werd door Natalis met stille verachting gelezen. Maar eens zal hij, die deze brief verachtte, er aan herinnerd worden. De dag zal komen, waarop hij staan zal voor de rechterstoel van Christus en dat die boodschap van Gods liefde en genade tegen hem zal getuigen; namelijk Christus roepen door Zijn knecht, de roep, welke hij geweigerd heeft en ongehoorzaam is geweest. Wat een plechtig ding is het voor een ieder van ons, wanneer zulke boodschappen ons bereiken, dat wij ons zouden onderwerpen aan het Woord van God, door wie het ook gebracht moge worden. Mogen wij ons doen aan dat Woord alleen maar toetsen. Zulk een boodschap kan van God alleen maar komen en indien iemand, die deze woorden van Farel gelezen heeft, stelling zou nemen tegen deze arme priester, het zou een gezegende dag voor zijn ziel zijn.

Was het teveel van Natalis te verwachten, dat hij onmiddellijk een Bijbel zou krijgen om zijn geloof met Gods Woord te vergelijken? Dat hij dat Boek zou doorzoeken en het erkent als het Woord van God, om te zien, of zijn missen, zijn kledij, zijn heilige dagen, zijn beelden, zijn zeven sacramenten, daarin ook gevonden werden? Inderdaad, het was teveel dit van hem te verwachten.

HOOFDSTUK 21. DE BEDELENDE MONNIK

Het was omstreeks deze tijd, dat een bedelende monnik de dorpen rond het meer Van Genève bezocht. De bedelende monniken waren de volgelingen van Franciscus van Assisi. Deze Franciscus had zijn monniken verboden eigendom te bezitten; zij moesten alleen van bedelen leven. Daarom zwierven deze monniken door het land en bedelden zij van deur tot deur. Beladen met geld, kaas, wijn, fruit eieren of tot welke andere waardevolle dingen zij de dorpsbevolking konden overhalen hun te geven als een middel om de hemel te verdienen, keerden zij naar hun kloosters terug. Farel kende deze bedelende monnik van gezicht. Hij wist ook, dat hij in een ander dorp gepreekt en gezegd had, dat allen, die naar Farels prediking gingen luisteren, de eeuwige helse straf ontvangen zouden.

De monnik was nu naar Aigle gekomen. Het was zijn bedoeling niet om zijn waarschuwingen daar te geven. Hij was er de man niet naar een leeuw in zijn hol aan te vallen. Hij was alleen maar naar Aigle gekomen, om wat wijn te bedelen, waarvoor dit dorp bekend stond. Hij maakte een plotselinge beweging van schrik toen in de straten van het dorp Farel voor hem stond.

“Ik sprak hem vriendelijk aan,” zegt Farel, “zoals de Heere bevolen heeft en vroeg hem of hij in Noville gepreekt had.” “Ja,” antwoordde hij, erg verschrikt kijkend.

“Ik vroeg hem of de duivel het evangelie van onze Heere Jezus kon prediken en of allen, die het evangelie horen, verdoemd zijn.” Toen hij hierop “nee” antwoordde, zei ik: “Waarom hebt u dat dan openlijk gepreekt? Ik verzoek u uw woorden te bewijzen en mij te tonen waarin ik gedwaald heb, want ik wou liever sterven, dan het arme volk, dat de Heere Jezus met Zijn dierbaar bloed gekocht heeft, misleiden en ik zou liever sterven dan een ander evangelie verkondigen, dat niet van onze Heere Jezus is.”

Toen fluisterde hij mij in het oor: “Ze hebben me verteld, dat u een ketter was en dat u het volk misleidde.

“Ze hebben me verteld ... Daar neem ik geen genoegen mee,” antwoordde Farel. “Bewijs, dat ik het volk misleid heb en blijf bij hetgeen gij gepredikt hebt. Wat mij betreft, ik ben bereid om voor wat ik gepredikt heb, in te staan, al ware het in het vuur.”

“Ik ben hier niet gekomen om met u te disputeren, maar te bedelen voor mijn klooster,” zei de monnik “en of u de waarheid predikt of niet, is een zaak die mij niet aangaat.”

“Er is geen aanleiding om te disputeren,” antwoordde Farel, “alleen verzoek ik u mij wat u gezegd hebt voor de eer van God te bewijzen, want Gods eer moest ons dierbaarder zijn dan wat ook.”

Aldus samen voortwandellende, terwijl ik hem preste zijn woorden te bewijzen, draaide hij zijn hoofd dan links dan rechts, alsof hij een beschuldigde consciëntie had. Daarop fluisterde hij in mijn oor: “U bent een ketter en u misleidt het volk.

Er kwamen toen juist enige arbeiders van hun werk en volgden ons. Ik zei tot hen: “Deze goede priester heeft in zijn preek gezegd, dat ik een leugen-leraar ben en zij die mij horen, verdoemd zijn. En zo juist zei hij mij, dat ik een ketter was en het volk misleidde.”

Toen zei de monnik: “Wat beweert u dat ik zei? Het komt alles uit uw eigen brein voort, u bent gek!” waarop Farel antwoordde: “God is getuige van wat u gezegd hebt; waarom ontkent u het? Indien ik ben wat u beweert, welnu, bewijs het; niemand zal u kwaad doen; bewijs het voor deze goede mensen. Zij zullen u eerder horen dan mij.”

De monnik mompelde nu iets over Farel, dat hij gepreekt had tegen de geschenken, die aan de kerk gedaan werden. Hij twijfelde misschien of hij zijn wijn zou krijgen ...

“Ik predikte,” zei Farel “en ik blijf daarbij, dat een levend mens het recht niet heeft een andere manier om God te dienen te bevelen dan die, welke God zelf bevolen heeft. Hij heeft ons

gezegd niets tot Zijn woorden toe te voegen, noch er van af te doen. En indien er een Engel uit de hemel kwam om ons te zeggen iets te doen dat God niet bevolen heeft, hij zij vervloekt!”

De monnik antwoordde: “Giften moeten geschonken worden voor de eer van God en in dankbaarheid aan Hem.”

Farel zei: “Wij eren God door de armen te gedenken en Gods geboden te betrachten. Wij betonen Hem dankbaarheid door Hem te aanbidden in geest en waarheid, met een gebroken en verslagen hart. Want wij moesten wel ontevreden over onszelf zijn, dat wij Zijn heilige geboden niet hebben opgevolgd volgens de belijdenis in onze doop gedaan. Het was een belijdenis van leven en sterven in het geloof van onze Heere; en dat geloof is de enige wet voor ieder christen. Wij behoeven geen meerdere wetten voor onszelf te maken, want er is niemand beter dan God en wie kan een betere regel geven dan Hij gedaan heeft? Er is niemand wijzer die weten zou hoe zo te doen en er is niemand groter die een recht heeft zo te doen.”

De monnik, die niet wist wat hij zeggen moest of hoe hij moest ontsnappen, gedroeg zich als een ondeugend kind. Hij trok zijn muts af, gooide die op de grond en stampte er met woede op, zeggende: “Het verwondert me, dat de aarde u niet verslindt.”

“Luister naar meester Farel,” zei een landman, terwijl hij zijn hand op de mouw van de monnik legde, “hij is ook bereid naar u te luisteren.”

“Raak me met je van de kerk afgesneden hand niet aan” zei de monnik.

“Is iedereen die u aanraakt, met de ban afgesneden?” vroeg de landman. “Hebt u een andere God dan wij?”

Intussen had zich een menigte rond Farel en de monnik verzameld. Een politie-agent, die een verstoring van de orde vreesde, greep de monnik en Farel en leidde hen naar het kasteel van Aigle. De monnik sloot hij in de ene toren op en Farel in de andere. De volgende morgen werden zij voor de overheid gebracht, waar Farel zijn verdediging maken kon. “Heren,” zo begon Farel, “u vormt het bestuur, aan wie wij, naar Gods bevel, eer verschuldigd zijn. Hij heeft u met gezag bekleed, welk gezag aangewend moet worden tot Zijn heerlijkheid. Indien ik het volk misleid heb, zoals deze monnik beweert, dan begeer ik gestraft te worden. Maar de monnik moet in dat geval bewijzen, dat wat ik predik, tegen Gods Woord is. Maar als hij het niet kan bewijzen, dan begeer ik dat zij, tegen wie hij mij valselijk beschuldigd heeft, uit de droom geholpen worden.”

De bevreesde monnik viel hier op zijn knieën en zeide: “Mijne Heren, ik vraag u vergeving. Meester Farel, ik vraag u ook om vergiffenis. Ik ben bereid te erkennen, dat wat ik tegen u gesproken heb, berustte op valse geruchten welke over u verspreid zijn.”

“Vraag mij geen vergeving,” zei Farel. “Ik had u al vergeven en voor u tot God gebeden, vóór ik u in de straat ontmoette. En ik zou er niets van gezegd hebben, als het alleen mij gegolden had. Maar de eer van God was in het geding. Het was Zijn gezegend Evangelie, waarvan kwaad gesproken werd. Wat mij betreft, ik ben maar een arm zondaar, zonder gerechtigheid van mezelf, maar alleen zalig gemaakt door de dood van Jezus. Ik wens u niet te laten straffen, maar wil alleen hier in het openbaar en in uw gezicht zeggen, wat u achter mijn rug gezegd hebt; ik kan u dan de redenen geven van mijn prediken zoals ik gedaan heb.”

Een heer uit Bern, die op datzelfde moment binnen kwam, stelde voor, dat de monnik veroordeeld zou worden Farels predikatie de volgende dag aan te horen. Zou hij er niets in vinden, dat tegen de Bijbel streed, dan moest hij openlijk belijden, dat hij er mede instemde. Aan de andere kant, als hem bleek, dat het een valse leer was, die Farel bracht, dan moest de monnik zijn redenen daarvoor geven. De monnik werd dienovereenkomstig veroordeeld en toen vrijgelaten, belovende onder het geven van een hand, dat hij onder de preek zou verschijnen. Maar hij is nooit meer terug gezien.

HOOFDSTUK 22

VRIENDEN EN MEDE-ARBEIDERS

Farel hervatte zijn werkzaamheden. Het was een werk van geduld waarvan toen nog geen resultaten gezien werden. De priesters daarentegen werden overal gezien en gehoord. Sommigen kwamen uit Savoye en van de Zuidelijke provincies van Zwitserland, om hun vrienden, van het Vaudland te helpen. Zij verzamelden het volk in ieder dorp, veroorzaakten opstootjes en spraken luid en heftig. Zij hitsten de onwetende mensenmassa op, de regering van Bern te wederstaan en haar orders van de kerkdeuren, waar ze aangeplakt waren, te verscheuren; zij vormden processies en sloegen de trom; zij leidden troepen van opgewonden mensen in de kerken om te gillen en te schreeuwen, opdat de stem van de prediker niet gehoord zou kunnen worden.

Op een plaats, waar de mannen niet zoveel moed hadden om Farel aan te vallen, werden de vrouwen met hun washouten gezonden om Farel te slaan. U moet weten, dat een Zwitserse wasvrouw niet over een tobbe vol heet water en zeepsop staat, maar zij neemt de kleren mee naar het bergstroompje, legt ze uit op een plank waar schoon water overheen stroomt, terwijl zij ze ondertussen met een soort houten spade klopt. Dit maakt de kleren inderdaad schoon, maar heeft het nadeel, dat er gauw gaten in de kleren komen. Met deze houten spaden nu werd Farel door een troep opgewonden vrouwen aangevallen. Het was slechts één van de vele gevallen, waarin hij sneden en builen opliep als eretekenen. “Ik draag in mijn lichaam,” zegt de apostel Paulus, “de merktekenen van de Heere Jezus.”

Andere verdrietelijkheden kwamen over Farel, naast die van het verwerpen en verachten van het Evangelie. Enige priesters kwamen na zekere tijd uit Frankrijk om hem te helpen en ook iemand van Zürich, wiens naam was Ballista. Deze Ballista kwam uit Parijs, waar hij vroeger monnik geweest was; hij was nu vervuld met een wrevelige haat jegens het pausdom. Maar haat tegen het pausdom en liefde voor Christus is niet hetzelfde. Het is mogelijk, dat men veel van het eerste bezit, zonder een greintje van het laatste te hebben.

Farel kwam spoedig tot de ontdekking, dat zijn nieuwe vriend een verschrikkelijke hinder was in zijn werk. Hij is opgebracht, zei Farel, in de ijdelheid van een klooster en is vraatzuchtig en lui. Het was helemaal niet naar zijn smaak om ruwe reizen onder alle weersomstandigheden te maken en juist zulk eenvoudig voedsel te gebruiken als in de bergen gevonden werd. Hij wenste zichzelf van ganser harte, voorzien van zijn monnikskap, terug en toen hij zag, dat hij beschimpt en beledigd werd gooide hij vele en lage bedreigingen uit. Zo eindigde het werk van Ballista, en Farel voelde zich opgelucht, nu Ballista's werk slechts van korte duur was.

Terwijl satan aldus aan het werk was, bewerkte de Heere veler harten. In de ene plaats na de andere werden zondaren tot God bekeerd. Hier een koeherder, daar een bootsman; hier een arme wasvrouw en daar een wijngaardenier: mensen, die bij niemand in tel waren behalve bij God, die hen voor de grondlegging van de wereld had uitverkoren, opdat zij als parelen gehecht zouden worden aan Christus' middelaarskroon.

Als Farel niet bezig was met het leren, prediken of bidden, zette hij naarstig zijn studie van de Bijbel voort. Menige brief aan zijn vrienden van die tijd is nog bewaard. Hij schreef hun over de onderwerpen, welke hij uitzocht in de Heilige Schrift; aan verscheidene vrienden schreef hij b.v. over de grote vraag welke vraag reeds opgeworpen was in de dagen van de apostel Paulus en waarover nog zo dikwijls door sommigen geredetwist wordt namelijk deze: Is hij, die gelooft, onder de wet of niet? Sommigen van zijn vrienden geloofden, dat hoewel de gelovige niet langer onder de ceremoniële wet valt, hij toch onder de wet van de Tien geboden staat (zie Rom. 6: 14; Gal. 5: 18).

Toen Farel meer dan een jaar in Aigle geweest was, werd hij verkwikt met een bezoek aan Bern bij een zeer merkwaardige gelegenheid. De raad en de burgers van Bern hielden in november 1527 een vergadering, waarin besloten werd, dat een openbaar dispuut tussen de papisten en de hervormers aldaar zou plaats vinden in januari van het volgend jaar. De roomse bisschoppen en priesters, de voornaamste heren en burgers van de Zwitserse steden en de predikers en leraren van het evangelie waren allen uitgenodigd. Elke partij moest een reden geven voor het geloof, dat hij omhelsde, maar deze redenen moesten aan de Bijbel alleen ontleend zijn; voor geen enkel onderwerp kon een beroep op een ander boek gedaan worden. Welk antwoord zouden de roomsen geven op zulk een uitnodiging als deze? De vier Zwitserse bisschoppen van Lausanne, Constance, Basel en Lion vonden allerlei excuses om zelf niet te komen en evenmin andere priesters te zenden, die namens hen het woord voeren zouden.. De raad van Bern verzekerde hen, dat als zij niet kwamen, zij voortaan beroofd zouden zijn van alle voorrechten van Bern en toch weigerden zij om tegenwoordig te zijn. De andere bisschoppen en vele priesters volgden hun voorbeeld. Keizer Karel V zelf beval, dat de conferentie zou worden uitgesteld, maar de raad van Bern antwoordde, dat het onmogelijk was deze te verdagen, daar iedereen, die de uitnodiging aangenomen had, reeds was aangekomen.

Laten wij ons nu verplaatsen in de oude stad Bern in de maand januari 1528. Wie zouden wij daar vinden?

Daar was natuurlijk de grote prediker van Bern, Heller. Oók Zwingli was daar en onze vriend Hausschein van Basel. Farel's oude vriend van Straszburg, Bucer en Capita en velen, velen meer van heinde en verre, die geloofd hadden en gepredikt de heuglijke boodschap van Gods genade. Aan de andere zijde waren ongeveer 350 Zwitserse en Duitse priesters tegenwoordig. De conferentie zou gehouden worden in de kerk van Cordeliers. Farel kon niet verstaan, wat er gezegd werd, daar alles in het Duits plaats vond, maar toch was het aangenaam onder zo vele oude en dierbare vrienden en medewerkers in het evangelie van Christus te verkeren.

De conferentie begon met de regel, dat het dispuut hardop zou gelezen worden en geen bewijs zou worden aangevoerd, dat niet getrokken was uit de Heilige Schrift en geen verklaring van die Schrift zou gegeven worden, die niet van de Heilige Schrift zelf voortkwam, verklarende donkere teksten door zulke die duidelijk zijn. Wat een regel! Geen oude boeken van de "vaders", geen gebedenboeken, geen kanoniekewetten: niets dan de Bijbel, de Bijbel zonder noten of commentaar. Driehonderdvijftig priesters staken de hoofden bij elkaar om te zien wat zij daar konden vinden en wat niet. De namen van de roomse bisschoppen werden toen afgeroepen, maar daar was niemand, die antwoordde. Het eerste onderwerp werd hardop gelezen: "De heilige Christelijke kerk, waarvan Christus het enige hoofd is, is geboren uit het Woord Gods, blijft in dat Woord en luistert niet naar de stem van een vreemde." Een monnik stond op en zei: "Het woord "enige" komt niet in de Schrift voor, Christus heeft een plaatsvervanger hier op aarde nagelaten."

"De plaatsvervanger, welke Christus hier gelaten heeft, is de Heilige Geest," antwoordde Berthold Haller.

Een priester maakte toen enige opmerkingen over de eenheid van de roomse kerk en de verdeeldheid onder de reformatoren. Bucer antwoordde, "dat wie Christus, als de enige Zaligmaker predikte, als een broeder werd aangenomen. Bovendien, eenheid in dwaling is niet iets om trots op te zijn, Mahomed kon daar ook op pochen. God staat verdeeldheid toe, opdat zij, die tot Hem behoren, leren mogen niet op mensen te zien, maar naar het Woord van God en de leringen van de Heilige Geest. Daarom te meer, laten wij onszelf tot de Schrift wenden."

De roomse schare keerde echter niet naar de Schrift terug; zij zochten vergeefs naar de mis,

naar het vagevuur, gebed voor de heiligen en aanbidding van de beelden. De priesters werden bozer en bozer, toen de teksten uit Gods Woord hardop gelezen werden. “Indien het volk de twee predikanten van Bern zou willen verbranden,” zei één van de priesters, “dan zal ik het ondernemen om hen beiden naar het schavot te dragen.”

Toen de zondagmorgen aanbrak, verzamelde het volk zich in de kerk, zoals ze dit tot nu toe steeds gedaan hadden, om de mis te horen. De priesters stonden gereed in hun opgesmukte kledij op de trappen van het altaar, want deze dingen waren in Bern nog niet verboden. Maar voordat de dienst begon, verscheen Zwingli op de kansel en las overluid de Twaalf Geloofsartikelen voor. Toen hij bij de woorden kwam: Nedergedaald uit de hemel, zittende ter rechterhand Gods, vanwaar Hij komen zal om te oordelen de levenden en de doden, hield hij op. “Als deze woorden waar zijn,” zei Zwingli na een pauze, “dan is de mis een leugen.” Toen hij voortging met spreken keek het volk hem met verwondering en ontzetting aan. Maar nog groter werd hun verbazing, toen de priester op de trappen van het altaar plotseling zijn priesterlijke gewaden uittrok, ze op het altaar gooide en luid zei: “Tenzij de mis betere bewijzen in de Heilige Schrift heeft dan ik ken, wil ik met de mis niet meer te maken hebben.” De gehele stad van Bern stond verslagen over het nieuws van deze zondagmorgen. Drie dagen later werd het feest van St. Vincent, de beschermheilige van Bern, gehouden. Op die dag werd de heilige mis in de kathedraal altijd gecelebreerd. De raad verbood het nu zelfs niet. De dienaren, belast met de sacristi, gingen als gewoonlijk naar de kerk om wierook te bereiden en de grote waskaarsen aan te steken, maar zij bleven alleen in de kathedraal wachten; noch priesters noch mensen verschenen. Des avonds, ten tijde van de vesper, ging de organist naar zijn plaats. Maar ook nu verscheen er niemand; de arme man wachtte met een droevig voor gevoel. Zou er een eind gemaakt worden aan die mooie dienst, die voor hem een levensbestaan betekende? Het eind kwam spoediger dan hij verwachtte. Toen hij het wachten moe, de kerk verliet, kwamen enige burgers erin, vielen op het orgel aan en braken het in stukken. Geen koraaldiensten meer in Bern!

De conferentie was nu bijna ten einde. Nog twee priesters hadden zichzelf gewonnen gegeven door de bewijzen uit de Heilige Schrift, dat de mis in strijd was met het Christelijk geloof. De laatste discussie zou in het Latijn gehouden worden tussen Farel en een Parijse priester. Het punt, dat de priester begeerde te verdedigen was, dat de mensen zich aan de kerk behoorden te onderwerpen. Gedwongen om uit de Bijbel dit te bewijzen, haalde hij Matt. 5: 25 aan: “Weest haastelijk welgezind jegens uw wederpartij.” Hij verklaarde het aldus: de wederpartij is de duivel. Hier worden we bevolen ons aan de duivel te onderwerpen, hoeveel te meer dan aan de kerk. Dit was te veel voor de ernst zelfs van de reformatoren en de priester werd van de wijs gebracht, toen hij alleen met lachen een antwoord ontving. Het was zeker onmogelijk zulk een speech met argumenten te beantwoorden.

Toen de conferentie over was, beval de raad, dat de mis zou worden afgeschaft en dat de kerken ontdaan zouden worden van versieringen en beelden. Vijf en twintig altaren en een massa beelden werden in de kathedraal direct vernield. Zwingli predikte tot het volk temidden van de brokstukken. Zijn laatste woorden waren deze: “Staat vast in de vrijheid, waarmede Christus u vrijgemaakt heeft en weest niet meer met het juk der dienstbaarheid bevangen.” Wat een woord voor ons land heden ten dage!

Zo was dan de kathedraal van Bern ontdaan van beelden; in hun plaats waren levende aanbidders van de levende en ware God. In de ogen van de priesters en van de arme organist was de kathedraal een stal geworden: “alleen geschikt om er vee in te houden,” zeiden zij en één van hen reed in zijn grote woede op een ezel er binnen. Zijn er niet velen, wier gedachten over een plaats van eredienst gelijk zijn aan die van de arme Zwitserse priesters? Zijn er geen personen, wie de dingen, die gezien kunnen worden als geschilderde ramen, gesneden

beelden, de lange paden, lief en zelfs heilig zijn, maar die geheel blind en onbewust zijn van de tegenwoordigheid van de onzienlijke Christus in het midden van 2 of 3, waar ze ook in Zijn naam vergaderd zijn. Waar Hij niet is, missen zij Hem niet; waar de muziek en het schilderwerk en het beeldhouwwerk niet aanwezig zijn, denken zij slechts in een schuur of in een stal te zijn. De Heilige Geest is het, die de wereld niet kan ontvangen, omdat ze Hem niet zien, noch kennen. Maar waar Hij de eredienst leidt en waar Christus tegenwoordig is, hunkert het gelovige hart niet meer naar het zienlijke en naar het geluid, dat het enige is, dat de dienst van de wereld uitmaakt, een dienst, die de ogen en oren van de mensen verheugt, maar welke helaas in Gods ogen te dikwijls als zwijnendraf is.

HOOFDSTUK 23.

VELDEN WIT OM TE OOGSTEN

Op 27 februari vaardigde de raad van Bern een edict uit, dat de roomse bisschoppen in het kanton niet langer macht en gezag zouden hebben. De vier bisschoppen, zeiden ze, weten zeer wel hun schapen te scheren, maar niet hoe ze te voeden. De schapen moesten nu niet langer meer geschoren worden en het was het verlangen van de raad, dat ze nu zouden gevoed worden.

Farel keerde naar de dorpen van het land van Vaud terug en hoewel voor korte tijd nog alleen, hij bracht het evangelie in iedere bergheiling, predikend in kerken, waar hij maar kon, of indien dit niet mogelijk was, in huizen, op de velden, op bergheilingen of in de straten. Zo ging de rest van het jaar 1528 voorbij. De heren van Bern begeerden met ernst, dat de vier parochies of districten van het land van Vaud, die onder hun heerschappij stonden, het evangelie zouden ontvangen. Boodschap na boodschap werd naar de magistraten en naar de priesters gezonden, waarin aangedrongen werd Farel ongestoord te laten prediken. Opstootje na opstootje werd door de priesters opgewekt. Zij verzekerden het volk, dat als zij het roomse geloof zouden afzweren, de paus zelf, Keizer Karel en de koning van Frankrijk, in eigen persoon met een groot leger zouden komen om hun land te verwoesten en de Berners te straffen. Het gespuis werd bij het horen van de trom opgeroepen en door de opgewonden priesters heftig aangesproken totdat zij bereid waren daden van geweld te begaan. Een man, Anthonie Nicodei genaamd, kwam de kerk, waar Farel preekte, binnenhollen en wierp de preekstoel omver. Het gespuis verstoorde Farels preken door groot lawaai te maken en door domme vragen te stellen. Beide, mannen en vrouwen, scholden hem gedurende de preek uit en wilden Farel in de straten slaan. Zij scheurden de edicten van Bern van de kerkdeuren af, zodra ze er tegen aangeplakt werden en brachten de raad van Bern in de war. Tegelijkertijd beschuldigden zij Farel voor de raad, alsof hij het volk tegen de regering zou hebben opgezet en hun verboden belasting te betalen.

Zo gingen maand na maand voorbij. De Heere werkte door Zijn knecht en de satan door zijn knechten eveneens. Tenslotte zond de raad van Bern enigen uit hun midden naar het land van Vaud. Deze raadslieden moesten de voornaamste inwoners van de vier districten samenroepen. Zij zouden dan aan iedereen in alle steden en dorpen van hun district vragen, of zij van nu aan de mis of het evangelie wensten. De regering zou dan doen, wat de grote meerderheid besliste. Zij konden niet gedwongen worden het evangelie aan te nemen, maar als zij het wensten dan zouden zij beschermd worden tegen allen, die hen konden hinderen. Wat zouden zij aannemen? En nu verscheen de vrucht van Farel's afmattend werk. In drie van de vier districten verklaarde het volk eenparig, dat zij de mis niet meer wensten, maar dat zij het evangelie, zoals meester Farel dit gepredikt had, begeerden en dat zij in dit geloof wensten te leven en te sterven. Het vierde district of parochie Ormont genaamd, verklaarde zich voor de mis en de raadslieden zeiden, dat zij met de mis konden voortgaan tot Pinksteren. De regering zou hun meningen dan opnieuw vragen en zij hoopte, dat het volk tegen die tijd een evangelieprediker in de plaats van een priester zou verwelkomen.

Intussen kwamen de predikanten van verschillende delen van het land aan, om de plaatsen van de priesters, die nu uit de parochies Aigle, Bex en Oleron ontslagen waren, in te nemen. Niet alleen werden evangeliedienaars naar de steden en dorpen in deze drie parochies geroepen, maar een nieuwe order van de raad van Bern volgde, welke de laatste slag aan de roomse eredienst toebrengt.

“Laat niemand hopen,” zei de raad, “dat de paapse dagen zullen wederkeren. De altaren zullen

vernield, de afgodsbeelden verbrand en de schilderijen vernietigd worden en er zal niets overblijven, dat aan de voorbije afgoderij herinneren zal. Deze orders werden onmiddellijk uitgevoerd. Het was een vreemd gezicht, de brandende hopen in ieder dorp te zien, waar de afgoden op elkaar geworpen waren. Vreemd, temidden van het dankbare volk. De nieuwe bestuurders, door Bern gezonden, voerden hun orders geheel en volmaakt uit. Zij, die Farel mishandeld hadden, werden ter verantwoording geroepen; de vrouwen, die hem met hun washouten geslagen hadden, hadden ieder vijf livres te betalen en zij, die hem valselijk van opruiing beschuldigd hadden, tien livres. Waar was Anthonie Nicodé? Hij had zich te verantwoorden voor het omver gooien van de preekstoel, maar hij was gevlucht en kon niet gevonden worden.

Ormont bleef dus alleen over. Maar of het volk er van hield of niet, een evangeliedienaar kreeg volle vrijheid onder hen te prediken en als ze hem durfden aan te raken ... ! En zo gebeurde het, dat in de zomer van het jaar 1529 Ormont ook de blijde boodschap ontving; de mis werd afgeschaft en de priester ontslagen. Geheel de vier parochies waren nu bevrijd van de duisternis van de gebondenheid van de vele eeuwen van paperij. Het is waar, velen onder het volk bleven aan de oude dienst verkleefd, maar hun getal werd ieder jaar minder. En tot op de huidige dag belijden die dorpen en steden in het land van Vaud op zijn minst het protestantisme.

Wij moeten niet denken, dat allen, die handelden als boven omschreven, nu ook werkelijk geloofden, of dat allen, die zo deden, werkelijk tot God bekeerd waren. Er zijn vele redenen waarom de roomse regelen als een zwaar juk gevoeld worden. En duizenden, die geen liefde voor God hebben en zich niet om hun zielen bekommeren, zijn blij genoeg deze van zich te werpen. Het is een geldgodsdienst, is een gezegde van negen van de tien, misschien wel van 99 van de honderd in de roomse landen. Maar wij moeten niet concluderen, dat, omdat iemand het niet lijkt zijn geld voor zinloze dingen uit te geven, hij daarom verlicht is, of dat hij God lief heeft. Maar toch kunnen wij duidelijk zien, tenzij wij blind zijn, dat het prediken van het evangelie door God steeds gebruikt is om ontelbare zielen zalig te maken. En indien wij ons inbeelden, dat het grote werk, waartoe God de evangeliedienaren van de 16e eeuw heeft opgewekt, alleen maar was om de mensen van de slavernij en het bedrog van de priesters te bevrijden, dan verliezen we Zijn gezegend doeleinde geheel uit het oog. Wij zouden dan geheel misverstaan, welke macht het was, die in de mensen van het land van Vaud, toen zij in het gezicht van de priesters verklaarden, dat zij geen mis meer wilden, maar het evangelie van Christus, werkte.

Farel dankte God voor wat Hij gewrocht had en werd er door bemoedigd. Vele andere predikanten waren intussen aangekomen. De tijd was aangebroken, dat hij zijn voeten ergens anders kon neerzetten en hij prees zich gelukkig te weten, dat de schapen van Christus gevoed werden door de getrouwe schaapherders, ook als hij afwezig was. Er waren andere steden en kantons van Zwitserland, die een verdrag met Bern hadden gesloten, zonder evenwel gelijk de vier parochies van Vaud, aan Bern onderworpen te zijn. Onder de grote steden, die gedeeltelijk van Bern, wat de bescherming betreft, afhingen, waren Lausanne en Freiburg en in feite was geheel Zwitserland, ten Westen en Noorden van het kanton Bern, in verbond met het Bestuur van Bern. De Berners wensten, dat het evangelie bekend gemaakt zou worden, waar hun invloed zich uitstreckte en de raad van Bern gaf aan Farel een introductiebrief mee voor de verschillende steden en dorpen van West-Zwitserland. Zij raadden hem aan, alleen daar te prediken, waar er enige begeerte was, de blijde boodschap te horen en tegelijkertijd zonden zij naar verschillende steden boodschappers, die het volk vermaanden de prediker; die onder hen zou komen werken, te ontvangen.

Voor de rest van het jaar 1529 ging Farel daarom van stad tot stad en van dorp tot dorp, zelfs

zover noordelijk als de vallei van Munster. Op de kaart zult u deze vallei vinden, zich uitstrekkend over het land tussen Bazel en het meer van Bienne. Ook ging Farel naar Lausanne. Hier echter was de deur voor hem gesloten. De raad van Lausanne was aanvankelijk bereid, ja zelfs begeerde zij het, Farel te laten prediken, maar de bisschop en de priesters waren besloten, dat Farel dit niet zou worden toegestaan. Tot twee maal toe verscheen Farel voor de Raad om hem verlot te vragen in de stad te prediken. De raad van Bern zond een brief van aanbeveling, begerende, dat de raad van Lausanne Farel's verzoek zou inwilligen en pas op, voegde de raad van Bern er aan toe, dat gij geen haar van zijn hoofd krenkt. Maar de raad van Lausanne had nu meer vernomen over de preken en het leven van de reformatoren.

De reformatoren hadden luid geklaagd over de ondeugden en misdaden van de roomse geestelijkheid en de raad van Lausanne wilde hun gaarne tegemoet komen, als zij dat hadden kunnen doen zonder het evangelie er voor in ruil te krijgen. Maar hoe slecht het losbandige leven van de priesters ook was, de raad vond het strenger leven van de evangeliedienaars nog verschrikkelijker. Zij vonden het minder erg voortdurend scènes te moeten meemaken van opstootjes en dronkenschappen, dan geen spelen, geen dansen, geen voorstellingen en processies meer te hebben en geen vrolijke partijen meer verzameld te zien in de herbergen en geen lolmakers op de heilige dagen meer te horen. Daarom gaven zij zich over aan de priesters en Farel ging ergens anders preken.

Het was niet moeilijk om gewillige hoorders te vinden. In stad na stad kwam het volk te samen, begerig om te weten, wat de grote prediker van het land van Vaud te zeggen had. In Morat schijnt het, dat zeer velen oprecht bekeerd zijn. Zij kwamen samen van afgelegen dorpen. Bij hopen kwamen roomse handlangers uit de bergen aan het volk waarschuwend onderweg niet in des ketters val te lopen. Maar toen Farel predikte werd het hart van de één na de ander gewond en zaten zij, in het wonder wegzinkend over het grote en blijde nieuws neder.

De raadsliden van Bern zonden boodschappen naar het bekeerde volk om hen te bemoedigen. Zij deelden hun mede, dat voor zover het aan hen lag, zij hen beschermen zouden tegen alle misbruiken, mits zij aan de Heere verbonden bleven. "Wees niet bevreesd," zeiden zij, "vertrouw op de Heere, Die hemel en aarde gemaakt heeft en alle dingen door de macht van Zijn Woord staande houdt; vertrouw op Hem en laat Hem zorgen voor het Zijne." Aan de andere kant stookten de priesters hen, die in hun ongeloof bleven volharden, op. Er waren vaak stormachtige scènes, waarbij Farel wel eens erg verwond werd. Maar het waren glorieus dagen, welke hem goed betaalden voor zijn afmattende reizen en ruwe behandeling. Niet weinigen onder de priesters geloofden zelf en werden zalig. Overal werden zij gevonden, die hun afgoden wegwierpen. En van menig dorp en berghut begon de godsdienst, die is in geest en waarheid, tot God op te stijgen. De Berners waarschuwden Farel niet te haastig voort te gaan met het vernielen van de beelden. Zulke maatregelen moesten weloverwogen genomen worden en niet in een ogenblik van opwindung.

HOOFDSTUK 24

HET LAND, DAT WEIGERDE HET EVANGELIE AAN TE NEMEN

Voor ik u vertel van de laatste merkwaardige reis, die Farel in dat jaar volbracht, doen we goed voor een ogenblik naar het ongelukkige land te kijken, dat zijn boodschap weigerde aan te nemen en hem verbande. Gedurende drie jaren sinds Farel zijn kleine school te Aigle opende, hadden hem van tijd tot tijd nieuwsberichten uit Frankrijk bereikt. Meester Faber had voor korte tijd in Blois gewoond onder bescherming van Prinses Margaretha en hij was aangesteld als huisonderwijzer voor 's konings drie jongere kinderen Margaretha, Abed-Nego en Magdalena. Hij was ook bewaarder van 's konings bibliotheek in het kasteel van Blois.

Niet lang hierna kwam het nieuws, dat prinses Margaretha haar tweede man, Henry, koning van Navarre gehuwd had. U zult zich herinneren, dat het koninkrijk van Navarre in Zuidwest-Frankrijk lag. Koning Henry was een vadsig man en liet zich niet erg gelegen liggen aan de roomse godsdienst die hij beleed. Margaretha was toegestaan aan haar hof vele evangeliedienaars te beschermen, die daar gaarne hun toevlucht zochten. De koning en koningin van Navarre leefden in die tijd in Frankrijk in hoofdzaak in het kasteel van Blois, waar Margaretha veel van meester Faber leerde. Zij was dankbaar voor zijn gezelschap. Louis Berquin zowel als meester Faber vonden bij Margaretha een tehuis; ook Gerard Roussel behoorde tot Margaretha's hofhouding. De laatste was haar kapelaan en hofprediker. Hij had zich zelf eraan gewend om de halve waarheden van het evangelie achter te houden en hij had zijn loon weg. Maar Louis Berquin zou een beloning hebben van een andere soort, een beloning, die groot is in de hemelen. Herinnert u zich deze mooie woorden? "Zalig zijt gij, wanneer u de mensen haten en wanneer zij u afscheiden en smaden en uw naam als kwaad verwerpen, om de Zoon des mensen wil. Verblijd u in die dag en zijt vrolijk, want ziet; uw loon is groot in de hemel."

Louis Berquin dacht er niet aan de helft of een vierde deel van het evangelie, waarin hij geloofd had, weg te laten. De Sorbonne en de priesters loerden op hem als een tijger op zijn prooi, maar de bescherming van de koningin van Navarre was voor de jonge man een schild; hij beleed zijn geloof niet alleen in het openbaar, maar viel ook openlijk de zonden en de ondeugden van de priesters aan. "Zij hebben een mantel van godsdienst," zei hij, "maar het is alleen maar om de laagste hartstochten en de schandelijkste levenswijze en de grootste ontrouw te bedekken." Tevergeefs drongen Erasmus en andere vrienden er bij hem op aan het stilzwijgen te bewaren en tevergeefs waarschuwde Margaretha hem, dat zelfs haar bescherming hem niet lang kon bewaren, als hij op die manier openlijk en duidelijk sprak.

Tenslotte, in de zomer van 1528, werd een excuus gevonden om hem opnieuw te grijpen. Een beeld van de heilige maagd, datop een hoek van een straat in Parijs stond, werd op zekere morgen in stukken gebroken gevonden. Dit was een teken tot een vernieuwde aanval op de evangeliepredikers en Berquin in het bijzonder. Koning Frans was zelf vervuld met afkeer over zulk een gruwelijke handeling, als het breken van een beeld. Hij wandelde in een processie, gevolgd door de geestelijkheid van Parijs, terwijl hij in zijn hand een kaars droeg. Hij ging blootshoofds teneinde zijn eerbied te tonen voor wat van het gebroken beeld was overgebleven. Toen hij de hoek van de straat, waar het beeld stond, bereikte, aanbad hij het zeer "deemoedig", zoals ons verhaald wordt. Nu vond hij goed, dat Louis Berquin gevangen gezet werd, zonder dat een poging gedaan werd, gelijk tevoren, hem te bevrijden. Berquin werd ogenblikkelijk gevonnist om blootshoofds en met een kaars in zijn hand in het grote hof van Louvre, het paleis van de koning, boete te doen. Hij moest God en de koning vergiffenis vragen; daarna zou hij geleid worden naar het Place de Grève, waar zijn boeken zouden

verbrand worden; daarna naar de kathedraal van Notre Dame, waar hij God en de Maagd Maria vergiffenis vragen moest. Hierna zou zijn tong doorstoken worden hij zou voor de rest van zijn leven in een kerker opgesloten worden zonder boeken, pen of inkt.

Mensenmassa's vulden die middag de straten, om de boetedoening van Berquin gade te slaan, want ze werd ogenblikkelijk ten uitvoer gebracht. Maar Berquin kwam niet opdagen; hij had zich op de koning beroepen en geweigerd zijn gevangenis te verlaten. Margaretha smeekte de koning hem te redden, maar de koning sloeg op Berquins beroep geen acht, evenmin op Margaretha's verzoeken. Berquins vrienden verzochten hem zich aan de boetedoening over te geven. "Als u het niet doet," schreef Budé, "dan zullen zij u veroordelen om verbrand te worden."

"Ik wil liever verbrand worden," antwoordde Berquin, "dan mij schikken in de verkrachting van de waarheid, al zou het alleen maar zijn met mijn stilzwijgen."

Hij werd direct veroordeeld om levend verbrand te worden. De 22e april 1529 kwamen de dienaren van het parlement zijn kerker binnen en bevalen, hem hen te volgen naar de brandstapel, welke op het Place de Grève voor hem gereed stond. Een ooggetuige vertelt ons, dat er geen teken van stoornis op zijn gezicht te lezen stond zo lang hij liep; hij keek als een mens, die in hemelse gedachten verzonken was. Hij sprak, terwijl hij op de brandstapel stond de omstanders aan, maar zijn stem werd onderdrukt door het lawaai, dat gemaakt werd om hem te overstemmen. Zijn blik van vrede en vreugde was zijn laatste getuigenis.

Margaretha was diep bedroefd over zijn doodsbberichten. Meester Faber smartte het ook zeer, maar Margaretha's verdriet gold Berquin, terwijl meester Fabers verdriet zichzelf betrof. Hij kon wensen, dat hij in de plaats geweest was van de man, die voor Christus durfde te sterven. Van die tijd af verdween de ene heilige na de andere in de vlammen, welke in dat ongelukkige land opgingen. Voordat 18 jaren verstreken waren, waren er niet minder dan 81 martelaren van Jezus geroosterd boven de langzame vlammen in de Franse steden. En lang na dien heeft het vuur en het zwaard in het land gewoed, totdat duizenden en nog eens duizenden van Gods heiligen Louis Berquin in het paleis gevolgd waren.

Dit waren de tijdingen, die Willem Farel temidden van de Zwitserse bergen bereikten, en de herinnering aan Le Clerc, Pavanne, de kluizenaar en Berquin wekte hem op in dezelfde glorierijke paden te wandelen, want ook hem was de hemelse beloning dierbaar. Hij treurde over meester Faber en Gerard Roussel, maar als hij aan Louis Berquin dacht, dan dankte hij God en werd hij bemoedigd.

Margaretha vreesde, dat meester Faber nu aan de beurt zou zijn. Zij besloot hem naar haar kasteel van Nérac in Navarre te brengen daar zou hij buiten het bereik van zijn vervolgers zijn. Zij schreef aan haar neef Montmorency, de chef van 's konings hofhouding: "De goede Faber schrijft, dat hij zich niet goed voelt te Blois en voor verandering van lucht zou hij gaarne voor een korte tijd bij een vriend verkeren, mits het de koning behaagde hem daartoe verlof te geven. Hij heeft de bibliotheek in orde gebracht, de boeken genummerd, er een inventaris opgemaakt, welke hij aan iedere persoon, welke de koning gelieve te benoemen, zal afgeven. Ik verzoek u de koning voor deze goede man verlof te willen vragen. U zult haar, die uw goede tante en vriendin is, een bijzonder genoeg doen. Margaretha."

De koning stond Margaretha dit toe en nu bracht zij haar oude vriend weg, om de rest van zijn dagen in het rustige oude kasteel van Nerac door te brengen, waar zij zelf ook ging wonen. Gerard Roussel ging met haar mede en in plaats van een kerker en een brandstapel, had hij een paleis en een mijter en leefde en stierf als bisschop van Oleron in Navarre.

Keren wij nu naar de Zwitserse valleien terug waar wij Farel in november 1529 achterlieten: Hij had gepredikt en onderwijs gegeven, ten spijt van alle verzet en moeilijkheid en gevaar. Voor een groot deel van zijn tijd had hij gewerkt op zijn eigen kosten, maar een korte tijd

daarvoor hadden de Heren van Bern in zijn behoeften voorzien. Eerst gaven zij aan hun gouverneur van Aigle orders hem van voedsel, drinken en kleren voor zijn lichaam en andere noodzakelijke dingen te voorzien en gedurende het laatste jaar of iets langer hadden zij hem en een andere prediker, Simon Robert, een huis met een hof en moestuin en 200 gulden gegeven.

Gedurende lange tijd was Farel geheel alleen, maar later had hij de hulp van verscheidene predikers, die voor hem van meer nut waren dan de luie monnik Christopher. Een van deze mannen was eveneens een monnik. Hij was door Capito van Straszburg naar Farel gezonden. “Zend u een broeder” zei Capito, “die ik van zijn kloostergeloften bevrijd heb. De stoffenverver, de kleermaker en de barbier hebben allen hun hand gehad in deze gedaanteverandering. En ziet nu onze oude monnik, gekleed als u, in een zwarte jas. Maar in ernst, ik denk, dat deze broeder u in het, prediken zal behulpzaam zijn, want hij is een Fransman en hoewel hij eenvoudig is, is hij godvruchtig en gewillig.” Zo kwam de oude monnik te Aigle aan en werd spoedig voor zijn werkzaamheden beloond door de eer van gevangenneming om Christus’ wil: De bisschop van Lausanne greep hem en sloot hem op in de gevangenis, waar hij gruwelijk gemarteld werd. Tot tweemaal toe, schreven de Heren van Bern een brief aan de bisschop, waarin zij verlangden dat hij zou worden vrijgelaten. De bisschop beloofde hem uit de gevangenis te ontslaan, hoewel, naar hij zei, deze schuldig stond aan de dubbele misdaad van trouwbreuk en afvalligheid.. Maar ondanks de beloften van de bisschop kwam deze oude man niet meer boven water. Willem Farel zond tenslotte een andere prediker, eveneens een monnik, naar Lausanne om te informeren wat van de oude man geworden was, maar het enige antwoord, dat, de tweede monnik ontving was, dat hij zelf verdiende in een kerker opgesloten te worden. De oude man werd weggedragen naar het kasteel van Chillon en in een duistere kelder gesleurd, welke u nog zien kunt als gij aan dat mooie oude kasteel een bezoek brengt. U kunt er de pilaar in de martelkamer, waaraan de knecht van de Heere werd vastgebonden, nog zien, om met een katrolblok gefolterd en met rood hete ijzers gebrand te worden, net als in het Lambeth Palace in Londen, waar u de zwarte merktekenen van de houten muren en vloeren vinden kunt, die u de verhalen doen van de martelingen en de dood. Spoedig ontving de gouverneur van Chillon een brief van de Heren van Bern, waarin zij schreven: “Wij betreuren het zeer, dat die personen, die door ons gezonden worden, zonder enige reden gegrepen en op wrede wijze gemarteld worden. Wij wensen, dat u die persoon zonder uitstel aan ons terugzendt. U moet goed bedenken, dat wij zulk een aanranding en daden van geweld niet dulden. Wij weten zeer goed, dat u de gevangene zonder enige redelijke oorzaak gegrepen hebt.

Ware hij een misdadiger, zoals u beweert, dan zou onze vriend Willem Farel hem niet genomen hebben als een medewerker in het Woord van God. Wij wensen dan ook, dat hij ogenblikkelijk wordt losgelaten en dat u zich voortaan van zulk een gewelddaad onthoudt, want wij zullen het in geen enkele vorm dulden.”

De gouverneur van Chillon begreep, dat het het beste was; toe te geven aan iets, dat Bern beval; maar wat was er van de oude monnik geworden? “Het is gebleken,” schreven de heren van Bern aan de bisschop van Lausanne, “dat de oude man, Johannes Clerc, ondanks de beloften van de bisschop, een maand later naar het kasteel van Ripaille, waar hij nog gevangen zat, verplaatst is.” Of hij ooit zou worden vrijgelaten kan ik u niet zeggen. Velen van ’s Heeren getrouwe knechten zijn uit kettingen en kerkers verlost en het paradijs hierboven ingegaan. Het kan wel zijn, dat hij het kasteel van Ripaille verlaten heeft. Wij zullen dat nog zien.

HOOFDSTUK 25

HET BELEG VAN NEUFCHATEL

Farel nu had, terwijl de tijd voortschreed, het genoegen de vier Bernse parochies van het Vaudland van hun afgoden tot de levende God te bekeren. Gedurende de laatste zes maanden mocht hij zich verheugen over velen in andere delen van West-Zwitserland, die in de Heere Jezus geloofd hadden en die het eeuwige leven ontvingen. Maar er waren drie grote steden, waar het Evangelie nog niet gepredikt was. Deze drie steden waren Lausanne, Neufchatel en Genève. U zult zich herinneren, dat Farel tweemaal gepoogd heeft in Lausanne te prediken, maar tweemaal ook was hij er, zonder gehoord te zijn, uit verdreven. Nu wilde hij er op zekere dag weer heen gaan, indien het de Heere behaagde de weg te openen, maar intussen zou hij zijn schreden richten naar de plaats, waar zijn gedachten vaak 'naar uit gegaan waren, de oude stad Neufchatel.

U zult Neufchatel op de Noordelijke kust van het meet vinden, dat diezelfde naam draagt. Het is een rustige mooie stad op de helling van met wijngaarden begroeide heuvels, het meer ten zuiden ervan; steile heuvels van de Jura benoorden de stad. En er tegenover verweg over de blauwe wateren, ziet u de sneeuwtoppen van de Alpen, zich uitstrekkend tot de grote Mont Bleue tussen de bergen van Savoye, Het was op een novemberdag van het jaar 1529, dat een man met een verweerd en verbrand gezicht, met een rode baard en vlammeende ogen met een stok in de hand, aankwam voor de muren van Neufchatel. Hij was gekomen, zo wordt ons verhaald, om Neufchatel in de naam van de Heere Jezus in bezit te nemen. Daar lag de oude paapse stad met zijn mooi kasteel en kerken en vijf grote kloosters, naast het grote college van de kanunniken. Dezen bezaten het land aan iedere zijde. Alles was in handen van de priesters en monniken. Zij hadden het precies, zoals zij wensten, want de gouverneur van Neufchatel was een gehoorzame knecht van Rome. Deze gouverneur, George de Rive, vertegenwoordigde de werkelijke souverain van Neufchatel, Jeanne de Hochberg. Zij was de erfgename van de graven van Neufchatel, maar was gehuwd met een Franse prins, de hertog van Orleans. Zij verkoos een vrolijk leventje in Frankrijk boven het zich opsluiten in het oude kasteel van Neufchatel, waar volgens de oude manieren van de Zwitser zich haar staatsvertrekken bevonden en de burgervrouwen haar enig gezelschap waren. Zij was een ijdele buitensporige prinses, die van plezier hield en zij was blij, dat George de Rive voor alles in Neufchatel zorgde en haar nooit met zaken lastig viel, behalve dan haar de opbrengsten van de kleine staat over te maken, teneinde die in Parijs te kunnen besteden. Zo was de stand van zaken, toen Farel er aan kwam. Hij was er zich wel van bewust, dat het horen van zijn naam de priesters en het volk in woede zou doen ontsteken. Hij was nu wijd en zijd bekend als de grote “ketterprediker, de beeldenprediker en de godslasteraar”. En zo zijn gezicht even bekend zou geweest zijn als zijn preken waren, dan kon hij een slechtere behandeling verwachten dan iemand ooit gehad had. Maar Farel wist wat hij deed, toen hij op die manier de oude donkere stad binnen trok. Hij bracht met zich mee het wapen, waarvoor “ieder hoog ding” zal neergeworpen worden, dat zichzelf verhoogt tegen de kennis van God. Hij bracht met zich mee het Woord van God, dat “,als een vuur is en een hamer, dat de rotsen in stukken slaat”. En wat vermochten vijf kloosters, of zelfs vijfduizend kloosters te doen tegen de macht van de Heere, Die gekomen was om te zoeken en zalig te maken wat verloren is? Wat moest nu eerst gedaan worden? Hoe moest Farel beginnen dit bolwerk van satan aan te vallen? Farel ging naar de kleine pastorie van Serriere. Dit dorp, dat de haven van Neufchatel is, behoorde niet tot Neufchatel, maar tot de stad Bienne, dat reeds door Farels prediking de waarheid ontvangen had. Farel had gehoord, dat de hulpprediker van Serriere,

Emer Beynon genaamd, het evangelie niet ongenegen was. Naar hem zou hij dus toe gaan. Zo dacht God aan deze eenzame priester in dit dorpje, wiens hart verlangde naar iets beters dan de dode vormen en de wezenloze ceremoniën van zijn kerk.

Emer Beynon had nog geen stap uit Rome gedaan. En waar er maar een lichtstraal de ziel beschenen heeft, daar zal die lichtstraal uit stralen. Het licht, dat wij in ons hebben, stralen wij uit. En van dat arme aardse vat, de hulpprediker van Serriere, scheen een licht, dat genoeg was om de voetstappen van Farel te leiden naar de deur, welke de Heere geopend had.

Het was een onvergetelijke dag in het leven van de arme hulpprediker, toen de vreemdeling op de deur van zijn kleine pastorie klopte en hem vertelde, dat hij Willem Farel was. God had tenslotte zijn hartewens vervuld. Hij ontving Farel niet alleen met blijdschap en verwelkomde hem met warmte, maar overdacht hoe het prediken onmiddellijk kon beginnen. Het zou een vrijmoedige stap zijn, Farel te vragen in zijn kerk te prediken en dat is ook verboden, zei Beynon. Maar waarom niet op het kerkhof? Niemand heeft dat verboden en bovendien zijn daar velden en heuvels, die zich even goed voor het preken lenen als een kleine kerk.

Farel verloor geen tijd. Toen het volk naar de mis kwam, stond hij op een steen op het kerkhof en begon het evangelie te prediken. Mensenmassa's waren rond hem vergaderd en het nieuws verspreidde zich te Neufchatel, dat de grote "ketterse" prediker gekomen was, maar "hij predikt schone dingen," zei het volk van Serriere, "hij vertelt ons de liefde Gods en van Christus in de hemelen." De burgers van Neufchatel besloten hem zelf te horen en een menigte, van mannen, vrouwen en kinderen stroomde de oude stad uit en vulde het kerkhof van Serriere. Tevergeefs bedreigden en waarschuwden de gouverneur, de kanunniken en de priesters het volk. De hongerige zielen schenen niet genoeg te kunnen horen. Als u ooit Neufchatel bezoekt, zult u de steen nog aantreffen, die als Farel's predikstoel gediend heeft.

Onder de burgers van Neufchatel was een dapper soldaat, Johannes Wildermuth genaamd. Hij had van Farel's prediken te Aigle en andere plaatsen gehoord en bovendien had hij zelf in de blijde tijding van Gods genade geloofd. Groot was zijn blijdschap toen hem verteld werd, dat Farel gekomen was. "De arme godvruchtige Farel is hier aangekomen en hij toonde een uitnodigingsbrief aan hen, die hem in de stad het Woord van Christus hoorden brengen, maar de autoriteiten verboden het hem. Daarop ging ik naar de gouverneur George de Rive om te zien, wat ik doen kon." Maar George de Rive dacht er niet aan een ketter toe te staan in de stad te prediken. De dappere Johannes Wildermuth en enige andere burgers besloten nu om de zaak in eigen handen te nemen. Zij gingen Farel opzoeken en leidden hem in triomf door de poort van het oude kasteel, langs de steile straat naar de markt. Daar werd het eerst een evangeliepreek in Neufchatel gedaan.

Wij, die het Woord Gods steeds kunnen horen, kunnen ons nauwelijks voorstellen hoe vreemd en wonderlijk, maar ook hoe gezegend die woorden van genade, welke tot het Zwitserse volk gepredikt werden, klonken. "Die preek," zei de oude kroniek van Neufchatel, "won veler harten." Rond de prediker stond de met verwondering geslagen mensenmassa: de wevers, de wijnpersers, de kooplieden en de werklieden, begerig om ieder woord op te vangen. Farel sprak met grote plechtigheid, dat hen met gezag vervulde en stil deed zijn. Maar plotseling werd er geschreeuwd: "Weg met die ketter, sla hem dood! Verdrink hem in de bron." De monniken waren tussen de mensenmassa doorgeslopen en hadden plotseling de prediker bestormd. Maar Farel had nu verdedigers genoeg. Het bleek de monniken spoedig, dat het een wagen van hun leven was, indien ze de man, die van God gezonden was, enig kwaad deden.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL

DEEL II.

HOOFDSTUK 26

HET WOORD ALS EEN HAMER, DAT DE ROTSSEN IN STUKKEN SLAAT

Dag na dag ging het preken door. “Ik houd Farel hier,” schreef Joh. Wildermuth, “en laat hem prediken in de huizen, omdat ik weet, dat hij zoveel goeds doet. Het is waar, dat ik dientengevolge veel bedreigingen heb te verduren, maar ik moge leren ze niet te achten, wetende dat God sterker is dan de mens of de duivel.”

Niet alleen in, maar ook buiten de huizen werd de gezegende boodschap gepredikt; de scherpe winden van december en de vallende sneeuw waren niet in staat de mensenmassa's, die zich verzamelden, waar Farels stem maar gehoord werd, te verhinderen. Wanneer zij hem maar in de straat zagen, dan verdrongen zij zich rondom hem. Iedereen had iets te vragen en de grote vraag, die het meest gedaan werd, welke Farel met graagte beantwoordde was: “Wat moet ik doen om zalig te worden?”

U zult ongetwijfeld gaarne Farels eigen woorden over deze gelukkige dagen willen lezen. Hij was er nauwelijks een week, toen hij aldus aan zijn vriend, de prediker van Noville, nabij Aigle, schreef: “Ik wil u niet onwetend laten, geliefde broeder, van het werk dat Christus in Zijn eigen volk doet, want tegen alle hoop in heeft Hij de harten van velen geraakt. Niettegenstaande tirannieke bevelen en de vijandschap van de mannen met de geschoren kruintjes, kwamen massa's mensen het Woord, dat in de straten, in de schuren en de stadswijken en huizen gepredikt werd, beluisteren. Zij luisterden begerig en bijna allen hebben geloofd wat zij hoorden, hoewel het lijnrecht inging tegen de dwalingen, die zo diep in hun harten waren ingeworteld. Daarom; sluit u bij mij aan de Vader van alle barmhartigheden te danken en Hem om grote zegening te bidden. Gaarne zou ik met u naar Aigle terugkeren, maar de heerlijkheid van Jezus Christus en de dorst van Zijn schapen dwingen mij in het gezicht van 't lijden, dat de tong niet kan uitspreken, voort te gaan. Maar Christus maakt alle dingen licht voor mij. O, mijn vriend, moge Zijn zaak het liefste zijn, wat wij kennen.”

Een paar dagen later werd Farel naar Morat geroepen, waar gedurende de zomer zo velen bekeerd waren. De gehele stad was vergaderd om te beslissen of de mis voortaan nog bediend zou worden of niet. Het merendeel verzette zich tegen de mis en zo werd deze afgeschaft. Het evangelie alleen moest in de kerk gepredikt worden. Maar daar prediken en de kerkdienst twee zaken waren, had de bevolking van Morat nu te zien, hoe de zaken naast het prediken zouden bevolen worden, zodat zij, die in de Heere Jezus geloofden, God in eenvoud konden aanbidden. Pratende over deze zaken begeerden zij, dat Farel hen bezocht. Velen in andere steden wensten hem ook te zien en zo ging het voorjaar van 1530 voorbij. Farels vele avonturen gedurende die tijd zouden een lang verhaal vormen. Wij vernemen van hem in de ene plaats na de andere en wij horen overal van dezelfde zegening Gods en het zelfde verzet van de vijand.

“Verleden Donderdag,” schreven de Heren van Bern aan de graaf van Gruyère, “toen meester Willem Farel bij zekere gelegenheid door uw land ging en daar voor een nacht voor St. Martin logeerde gebeurde het, dat de geestelijkheid van de plaats, vergezeld van twee andere priesters, genoemde Farel aanvielen en de vicaris zichzelf bezoedelde met slechte taal en scheldwoorden en hem met een pot sloeg en onze bediende eveneens raakten, welke beledigingen wij beschouwen als zijnde tegen ons zelf gericht. U gelieve een onderzoek naar deze dingen in te stellen en hem te straffen en de straf toe te meten, welke met zulke beledigingen overeen komt.”

Dit is maar één van de vele klachten door de Heren van Bern geuit over hen, die Farel en

andere predikers mishandeld hadden. Aan de andere kant ontvingen zij voortdurend dringende verzoeken van de bisschop van Lausanne en van hun bondgenoten van Freiburg om het prediken te willen doen stopzetten. Farel kreeg op zijn beurt weer waarschuwingen van Bern toch niet te ver te gaan, niet te prediken, waar hij niet begeerd was, geen aanstoot te geven en geen beelden te verbreken of opschuddingen te veroorzaken. Farel schonk aan deze waarschuwingen juist zoveel aandacht als hij nodig oordeelde. Hij verklaarde zijn orders van niemand anders aan te nemen dan van zijn Meester, Die hem gezonden had, En hoewel hij dankbaar was voor de bescherming, welke hij van Bern genoot, hij vond het niet juist, dat zijn vrienden aldaar een recht hadden zijn plannen te dwarsbomen of hem in zijn bewegingsvrijheid te beperken. Het zou goed zijn, zei hij, indien de mensen van Bern met evenveel ijver voor het evangelie vervuld waren als de mensen van Freiburg met afgoderij.

In de maand april van hetzelfde jaar 1530 zong de priester van Tavannes de mis in de dorpskerk (Tavannes is een dorp niet ver van Bazel). Terwijl hij aan het zingen was kwamen twee mannen de kerk binnen, één van hen beklom de preekstoel en begon te prediken. Het was niet nodig, dat men de priester zei, dat het Willem Farel was. De andere man was zeer jong, slechts 18 of 19 jaar oud en Anthony Boyve genaamd. Kunt u zich Anthony Boyve van Dauphiné nog herinneren? Sommigen zeggen, dat hij een neef van Farel was, maar ik weet niet, of er goede redenen zijn, om dit te beweren; evenmin weet ik, waarom hij in het algemeen Anthony Proment genoemd wordt, van de tijd af, dat hij in Zwitserland aankwam. Met deze laatste naam zullen wij hem voortaan noemen. Hij deelt ons mede, dat de godsdienstoefening te Tavannes zo machtig was, dat zodra de predikatie beëindigd was, het volk eenparig opstond om beelden zowel als altaren. neder te werpen. De priester vluchtte in grote verslagenheid, De bisschop van Bazel hoorde van deze vreemde gedragingen spoedig. Hij schreef een brief aan de heren van Bern: “Een man, Farel genaamd,” schreef hij, “zwerft in ons diocees rond en braakt beledigingen tegen onze persoon uit, welke hij ongetwijfeld in het evangelie niet leerde. Hij poogt zijn leer onder onze onderdanen te verspreiden en beweert, dat hij een af gezant van u is, maar wij kunnen niet dulden, dat een vreemdeling komt en wanorde onder ons volk zaait. Iemand minder dan wij zou zich daaraan niet onderwerpen. Wij verzoeken ernstig, dat u eist, dat genoemde Farel ons land in vrede verlaat en zich tevreden stelt met het prediken waar hij gewenst wordt en waar een volk is, dat er een behagen in schept hem te horen. Anders, indien hij volhardt, zal bloedvergieten volgen en dan zullen wij naar bevind van zaken handelen, teneinde ons van zijn tegenwoordigheid te ontdoen.”

Maar Farel was even doof voor de klachten van de bisschop als de bisschop voor het evangelie van God en dus ging de prediking voort als voorheen.

HOOFDSTUK 27.

FARELS ROEMRIJKE KRACHT

In de maand juni verscheen Farel opnieuw te Neufchatel, vergezeld van Anthony Froment. Gedurende de zes maanden van zijn afwezigheid waren er velen van het volk van Neufchatel tot God bekeerd. Farel begon opnieuw met het prediken in de straten en in de huizen. Op een dag leidde het volk hem naar het hospitaal, opdat hij tot de mensen daar in de kapel zou mogen prediken. De priesters trachtten tevergeefs de weg te blokkeren. Het volk, met Farel in hun midden, baande zich een weg als een machtige golf. “Lang geleden,” zei Farel, “daalde Gods Zoon neder van de hemel; het was onder de armen en in een stal. Door hen werd Hij op aarde verwelkomd en hier in Neufchatel wordt Hij welkom geheten door de armen en geraakten in een hospitaal.”

Onder deze armen en geraakten werd het evangelie nu gepredikt. Farel sprak van Christus, de levende Zaligmaker in de hemel en het arme volk luisterde met vreugde en in verwondering. “En nu,” zei Farel, “wat doen wij, die een levende Christus hebben? Hebben wij deze dode schilderijen en beelden van node? Laten wij ze wegwerpen en de levende God en Zaligmaker er voor in de plaats stellen!” Met zijn eigen handen wierp hij het kruisbeeld, de beelden en de schilderijen, welke de kapel versierden, naar beneden. Het volk droeg ze weg en vernietigde ze.

Het kwam de gouverneur nu voor, tijd te zijn om aan te pakken en hij riep de burgers voor deze gewelddaad ter verantwoording. Maar zij op hun beurt beriepen zich op de raad van Bern, welke raad boodschappers zond naar de gouverneur en naar Farel. De gouverneur deelden zij mede, dat de raad begeerde, dat onder al hun bondgenoten vrijheid van consciëntie zou worden toegestaan en zij zouden toezien, dat deze vrijheid het volk van Neufchatel niet onthouden werd. Tot Farel zeiden de boden, dat hij voorzichtig moest zijn, geen geweld te gebruiken, noch te trachten meer te doen dan stoutmoedig het evangelie te prediken, daar hij geen gezag had om enige veranderingen in de stad Neufchatel aan te brengen; deze moesten, indien ze er toe gebracht worden het evangelie te belijden, door de burgers zelf gemaakt worden. De gouverneur, die wist hoe noodzakelijk het was voor zijn kleine staat, Bernse bescherming te hebben, durfde zich niet verder tegen de prediking verzetten. Hij kon er alleen maar op neerzien met displezier en ergernis. Het prediken werd daarom in de stad en in de aangrenzende dorpen voortgezet.

Zo gingen de zomerdagen voorbij en intussen werden er vele verloren zondaren zalig gemaakt; de blinde ogen van menigeen werden geopend en velen die dorst hadden kwamen en dronken van het water des levens. Onder hen bevonden zich drie priesters van het college. Emer Beynon durfde nu naar voren te komen en zijn geloof in Christus te belijden. Velen van de leden in zijn parochie werden eveneens bekeerd, tot grote vreugde in het dorp van Serriere. Een grote dag naderde voor de stad Neufchatel.

Het was op 23 oktober van het jaar 1530, dat Farel predikte overeenkomstig zijn wens in de kapel van het hospitaal. Hij zei blij te zijn, dit te kunnen doen, maar toch: “Het is droevig, dat de mis in Neufchatel meer geëerd wordt dan het evangelie. In de grote kerk, die zoveel mensen kan bevatten, wordt de mis nog gezongen en in deze kapel, die zo weinigen kan bevatten, wordt het evangelie gepredikt.” Op deze woorden rezen zijn hoorders tegelijk op. “Het evangelie moet in de grote kerk gepreekt worden,” riepen zij en zich als één man voortbewegende, grepen zij Farel en droegen hem meer dan dat zij hem leidden, door de straten naar de grote kerk in de bovenstad. De priesters en monniken deinsden van hopeloze vrees terug. Farel beklom de preekstoel, keek rond op de glinsterende opschik van de altaren

en kapellen; hij zag neer op de begerige gezichten van hen, die dorstig waren naar de levende wateren en keek op naar Christus in de hemel. Hij predikte, zegt de kroniek, de machtigste preek, die hij in Neufchatel ooit gedaan had, hij zei tot het volk, hoever zij van de enige levende weg waren afgedwaald en wees hen op de enige Zaligmaker voor zondaren en op de enig ware godsdienst, van hen, die de Heilige God kunnen belijden in geest en waarheid.

Plotseling werd er uit het volk een kreet gehoord, welke door anderen werd overgenomen, totdat zij weerklonk uit iedere hoek van de grote kerk. “Wij willen Christus volgen en het evangelie en in dat geloof alleen willen wij en onze kinderen leven en sterven.” Toen rezen allen als één man op, vielen op de altaren, de beelden, de schilderijen en de kruisbeelden aan en verbrijzelden ze op het trottoir. Het vereerde beeld van de Maagd, dat door de moeder van gravin Jeanne was opgericht, deelde het lot van de rest. Niet één altaar, niet één beeld was blijven staan. De gouden vaten voor de mis en voor het bewieroken gebruikt, werden over de kerkhofmuren in de straten van de benedenstad geworpen. De heilige ouweltjes werden onder het volk verdeeld. Zij aten ze daar op om te tonen, zoals zij zeiden, “dat zij niets meer waren dan brood.”

Tevergeefs verscheen George de Rive; zijn stem werd tussen het tumult niet gehoord. Er waren vier priesters, die in de kerk dienst hadden. Vreemd om het te zeggen, maar men zag hen ook meedoen om de beelden te breken en de altaren omver te werpen. “Want het is duidelijk,” zeiden ze, “dat meester Farel de bijbel aan zijn zijde heeft.” Die machtige preek heeft niet alleen de afgoden van hout en steen omver geworpen, maar ook de afgoderij uit de harten van vele mensen verbannen.

Het volk van Neufchatel richtte toen een koperen plaat op, waarop deze woorden geschreven werden: “Dit jaar 1530, de 23e dag van oktober, werd de afgoderij door de burgers vernietigd en afgeschaft.” Indien u ooit Neufchatel bezoekt, zult u die koperen plaat met die gedachtenisvolle woorden op een pilaar links van de avondmaalstafel op een heuvel in de grote kerk vinden.

Boven de preekstoel werd ook een inscriptie geplaatst, welke als volgt luidt: “Toen de zon de 23ste oktober opkwam, kwam ook de levension de stad Neufchatel beschijnen.” Gedurende zeshonderd jaar hadden in de oude kerk de missen en de afgodische gebeden in het Latijn weerklonken en nu in één uur tijds was het oordeel gekomen: niet één spoor was er van de donkere eeuwen van het verleden overgelaten.

HOOFDSTUK 28

HET DOORBREKEN VAN HET LICHT

Het staat niet aan ons om te beoordelen hoeveel vleeselijke ijver en menselijke opwinding er was in het werk, gedaan, op de dag in de kathedraal van Neufchatel, waarvan ik u in het vorige hoofdstuk verteld heb. Zonder twijfel waren de instrumenten, aldus door God gebruikt, onvolmaakt en bestond er mogelijkheid tot het, maken van fouten. Maar dat het Gods werk was, daaraan kunnen wij niet twifelen, zolang de Schrift waar is en God onveranderlijk is. Wiens plechtige woorden wij lezen, gesproken van de afgoden van ouder tijden: “De gesneden beelden van uw goden zult gij met vuur verbranden.” En het is God Zelf, Die de geschiedenis van deze oudere tijden geschreven heeft toen afgoden verbroken werden en altaren afgebroken, zelfs zoals geschiedde op die oktoberdag te Neufchatel.

In één boek van de Bijbel zult u niet minder dan zesmaal koningen horen noemen, die God met woorden van lof gedacht omdat zij hetzelfde vernielingswerk in gehoorzaamheid aan Hem gedaan hebben.

Zegt u, dat dit beelden van heidense goden waren en dat er daarom een verschil was met het breken van de Maria-beelden en van de beelden van Christus Zelf? Het is waar er is verschil, maar het verschil is, dat het in de ogen van God een minder verschrikkelijke misdaad is neder te knielen voor een heidense afgod dan Zijn Naam te vermengen met beelden van hout en steen en bovenal van een stukje brood te zeggen: dat is, niet dat betekent, God Zelf. Geen heidense afgoderij heeft die diepte van zonde ooit bereikt. De heidenen zeggen: dit afgodsbeeld stelt onze God voor; de papist zegt: die ouwel is mijn God. En met het oog op de beelden zullen wij, indien wij door de Heilige Geest de levende Christus binnen in ons kennen, met grotere afschuw huiveren van een beeld, dat van Hem door mensenhanden gemaakt is, dan van een blok hout of steen, dat een god vertegenwoordigt die niet bestaat. Het eerste geval, het maken van een beeld van de levende God door mensenhanden, is een bespotten van Zijn heilige Naam; wat in het tweede geval het maken van een blok hout, of steen dat een god vertegenwoordigt, niet zo is, hoewel beide afschuwelijk zijn in Gods ogen. En indien wij van de levende God iets kennen, indien Zijn eer op ons hart gebonden is en indien wij enige eerbied voor Zijn heilige Naam hebben, dan zullen wij Hem zelfs nu nog danken voor dat werk, dat op die dag in de grote kerk van Neufchatel verricht is.

Maar wat deden de priesters, kanunniken en monniken van de vijf kloosters al die tijd? Waren zij slapende terwijl het Evangelie aldus, dag na dag, van juni tot einde oktober, gepredikt werd? Zij zijn klaar wakker en springlevend geweest. Ze hadden boden naar Bern gezonden met het dringende verzoek hen van Farel te verlossen en ze hadden het volk verboden naar hem te luisteren. Zij hebben hem in de voorzomer voor de overheid gedagvaard en hem veroordeeld tot een boete van 10.000 kronen. Deze veroordeling, zeiden ze, was een rechtvaardige straf voor het laten aanplakken van de plakaten, waarin gezegd werd, dat de priesters dieven, moordenaars en verleiders van het volk waren.

Farel antwoordde daarop, dat hij die plakaten niet aangeplakt heeft, maar dat niettemin, als zij van hem begeerden te ontkennen, dat de priesters dieven en moordenaars waren, hij dit moest afwijzen. “Want,” zo zei Farel, “is niet iemand die onder valse voorwendsels gelden afperst, een dief? En als u een man een moordenaar noemt, die alleen het lichaam doodt, hoeveel te meer is hij een moordenaar, die zielen verwoest en zondaren, die vergaan, van Christus afhoudt?”

De burgers hadden daarop van de priesters geëist, dat zij een openbare bespreking met Farel houden zouden. “Heeft Farel het bij het verkeerde eind,” zo zeiden zij, “laat ons dan tenminste

horen wat u te zeggen hebt. Zegt ons welk bewijs u hebt dat hij een ketter is. Spreekt vóór of tegen hem, maar laat ons beide partijen horen.”

Maar de priesters zwegen. De burgers hadden toen een papier naar de kanunniken gezonden, bevattende de redenen waarom zij geloofden, dat Farel het bij het goede eind had; maar de kanunniken behandelden dit papier slechts met stilzwijgende minachting. En zo werden, de burgers er tenslotte toe gebracht in te zien, dat van de priesters niets verwacht moest worden en het had geen zin meer hun verlot of advies te vragen. Enigen van het volk hadden zelfs vóór 23 oktober enige beelden in de straten verbroken, teneinde de priesters te dwingen hun meningen te zeggen, maar alles tevergeefs. En nu was het uur aangebroken, dat op de priesters geen beroep meer gedaan werd; het volk leerde naar de Heere vragen en de priesters voelden hun machteloosheid tegenover Gods almacht. Zij, die niet overtuigd waren na alles wat zij gezien en gehoord hadden, vluchtten verschrikt weg en Neufchatel was vrij.

Het was nog geen jaar geleden, sinds de “arme godvruchtige Farel in de kracht van de Heilige Geest gekomen was om Neufchatel voor Christus op te eisen.” En hoe had God hem tot dat wonderlijke ogenblik, waarop hij zag, dat de laatste afgod vernietigd was en de laatste priester Neufchatel verlaten had, om nooit weer terug te keren, geleid! En nu door niemand gehinderd kon hij de blijde boodschap brengen en God danken voor de zielen, die werden toegebracht. Door niemand gehinderd! Maar was George de Rive er dan niet meer? Maar hij, arme man, was geheel en al hulpeloos. Hij schreef aan prinses Jeanne over de verschrikkelijke dag toen de beelden gebroken werden. Het was nutteloos voor hem om tegen het volk, dat verklaarde dat God in geloofszaken hun enige bestuurder was, iets te zeggen. Al wat hij kon doen had hij gedaan: dat was, al de ornamenten, die hij vinden kon in de privé kapel van de prinses, in het kasteel op te sluiten. Daar had hij haar beelden en haar kapelorgel verborgen. Ook had hij gezorgd voor een toevluchtsoord in de kloosters, voor de priesters en kanunniken en de koorknepen, meer kon hij niet doen.

Prinses Jeanne nam van deze brief geen notitie. Daarvoor gaf zij te weinig om de rustige ouderwetse stad, die zij nooit weer terug hoopte te zien. Zij konden daar doen wat zij wilden mits zij maar op tijd haar inkomsten trok.

In april zond Prinses Jeanne haar jongste zoon Frans, om er zeker van te zijn, dat het volk van Neufchatel hun trouw jegens haar behouden had. Frans was geheel voldaan toen hij zag, dat zij getrouwe onderdanen waren. En toen diegenen van de burgers, die nog papisten waren, hem smeekten de Roomse eredienst weer te herstellen, gaf hij hun te verstaan, dat hij niet gekomen was om zich met godsdienst in te laten. Zij moesten dat zelf maar regelen zo goed zij konden. Zo verdween de laatste hoop van de papisten. Zij vormden de kleinste en zwakste partij en hadden zich stil te houden.

Intussen waren er twee tafels voor het breken van het brood in de kerk geplaatst in plaats van het gebroken altaar, en een preekstoel werd tegen een pilaar geplaatst en daar predikte Farel zonder gestoord te worden. “Hier,” zei hij, “kunt u de dienst houden waarin de Vader zich verblijdt; eindelijk kunt u Hem in geest en in waarheid aanbidden. De grote Zon der gerechtigheid Jezus Christus en de heerlijkheid van Zijn evangelie heeft noch onze brandende wierook noch onze kandelaars en waskaarsen nodig. De antichrist, die niets anders te vertonen heeft dan verachtelijkheid, donkerheid en bedrog, moet wel zoeken naar alles wat hij maar vinden kan om zijn duivelarij luister bij te zetten. Jezus, Die de Waarheid is, verwerpt dit alles. Hij Zelf is genoeg en niets meer is noodzakelijk. Door God zijn al zulke dingen vervloekt, welke Zijn dienst genoemd worden, maar die Hij zelf niet bevolen heeft. Laat ons de Heere Jezus bidden, dat Hij van ons een zuivere en heilige vergadering make, gezuiverd van alles, dat Hij niet bevolen heeft, zodat onder ons niets gezien worde dan Jezus alleen en datgene, dat Hij bevolen heeft, zodat, wij in Hem en Hij in ons, wij Hem door een levend

geloof mogen dienen en onze gezegende God en Vader, die leeft en regeert met de Zoon en de Heilige Geest tot in eeuwigheid, vereren.” George de Rive was zelf overtuigd, dat de zaak voor het Pausdom verloren was. Hij liet de bevolking één voor één stemmen of zij de mis hersteld wilden zien. De stad wachtte met ongeduld op het resultaat. Dit was: achttien stemmen voor het evangelie meer dan voor de mis en dus werd de mis afgeschaft. De Gouverneur zelf en de stadsregering zetten hun zegel onder deze beslissing. Toen stond de Gouverneur op en zei: “Ik beloof niets te doen, dat tegen de beslissing van deze dag indruist, want ik ben er zelf getuige van, dat de zaak netjes en eerlijk zonder bedreiging of dwang geschied is.” En zo bleef de zaak rusten tot op de huidige dag. Het is opmerkenswaard, dat in de brief, die de Gouverneur aan Prinses Jeanne schreef en in alle andere rapporten door hem over deze grote gebeurtenissen geschreven, de naam van Farel niet genoemd is. De vernietiging van de beelden, de verandering van de eredienst, de afschaffing van de mis, werd door de Gouverneur beschreven als het werk van de burgers; evenmin brachten de burgers zelf Farel naar voren als de persoon op wiens gezag zij gehandeld hadden. De stem die tot hen gesproken had, kwam van de lippen van een ander; het was de stem, die uit de, hemel sprak. Christus had Zijn schapen in deze woeste hoek van de woestijn en Zijn schapen volgden Hem, want zij kennen Zijn stem. De verlichting van de Heilige Geest, zeiden de burgers, en het heilige onderwijs van het evangelie, zoals wij het in Gods Woord vinden, hebben ons bewezen, dat de mis een misbruik is zonder enig nut en dat ze meer bijdraagt tot een oordeel dan tot zaligheid van zielen. Wij zijn bereid om te bewijzen en te verzekeren, dat in het vernielen van de altaren wij slechts dat gedaan hebben wat recht en aangenaam is in Gods ogen. Ja, in de tegenwoordigheid van God Zelf werd Farel niet meer gezien. Het was Gods stem die gesproken had; het was het licht van God, dat van de heerlijkheid geschenen had op de donkere oude stad en in de heerlijkheid van dat Licht werd Farel niet langer meer gezien. Farel moest in die donkere natte nacht nabij Straatsburg leren hoe weinig hij kon verrichten, maar leerde de les welk een machtig werk Christus doen kon.

HOOFDSTUK 29.

DE OUDE GRAVIN EN HAAR ONDERDANEN

Nu moet ik u een geschiedenis vertellen uit de maand augustus, welke gepasseerd was. De tweede hoofdstad van de kleine staat Neufchatel was de kleine stad Valangin. Deze stad is lange tijd een bolwerk van het Pausdom geweest, misschien meer dan Neufchatel geweest is, want het was onder de despotische regering van de vrouw van het kasteel, die in tegenstelling tot Prinses Jeanne daar zelf woonde en alles op haar eigen wijze had ingericht.

Deze oude dame was bezielde met ijver voor het Pausdom, welke ijver even groot was als haar intense haat tegen de mensen, die het evangelie beleden. Ze had gehoord van Farel en zag tegen hem op als een soort boze geest. De oude kronieken zeggen veel van “de vroomheid” van deze oude dame. Toen de graaf stierf, liet de gravin een honderdtal priesters komen, die voor zijn ziel in het vagevuur de mis moesten lezen. Gedurende een geheel jaar had ze iedere vrijdag vijf melaatsen te eten gegeven en aan elk van hen een zilveren penning bovendien. Dit was om goed te maken het kwaad, dat de dode graaf gedaan had door te jagen op het korenveld van zijn onderdanen. De gravin gaf aan de armen in de omliggende dorpen veel geld weg.

Nabij de stad Valangin lag het dorpje Boudevelliers. Dit dorp behoort tot Neufchatel. Op 15 augustus van het jaar 1530 kwamen de boeren van de omliggende heuvels en valleien samengestroomd naar de kerk van Boudevelliers, ter gelegenheid van een groot feest. Onder hen bevond zich een vreemdeling met een ernstig en vastberaden uiterlijk. Hij was vergezeld van een jongen van achttien of twintig jaar.

De priesters en koorknopen zongen de mis reeds voor het grote altaar, terwijl de kerk met de aanbidders gevuld was, toen deze twee mannen binnen traden.

De oudste van de twee liep recht op de preekstoel toe, beklom die en zonder acht te slaan op het zingen, deelde hij het verbaasde volk mede, dat voor hen een Zaligmaker in de hemel woont, namelijk Christus, de Zoon van God.

Sommigen, die daar tegenwoordig waren, herkenden het gezicht van de prediker; zij hadden hem gezien en in de straten van Neufchatel gehoord; anderen waren blij, dat hij gekomen was. De priester nam van deze vreemde onderbreking geen notitie, hij zong des te harder, maar hij zal ook wel de fonkelende ogen van Willem Farel herkend hebben. Weldra brak het ogenblik aan, waarop de priester zijn gewijde woorden uitgezongen had. De klok luidde, welke het teken gaf, dat de ouwel nu in God Zelf veranderd was. De priester hield de ouwel in zijn gouden doos en de menige van boeren knielde neer en aanbad het. Allen vielen op hun knieën, behalve één man. Deze was de jongen, die met Farel de kerk was binnen gekomen. Zijn naam was Anthony Froment. De stem van Farel was voor een ogenblik stil. Plotseling sprong Anthony Froment door de knielende menigte heen, doorkruiste de kerk, betrad de trappen van het altaar, nam de ouwel uit de handen van de priester en hield deze zelf voor het volk omhoog. “Het is niet deze ouwelgod die u moet aanbidden,” zei hij, “de levende Christus is dáár bóven in de hemelen, aanbidt Hem.”

Daar heerste een doodse stilte en het volk bleef onbewogen eerbiedig, zonder zich te bewegen op zijn knieën zitten, terwijl de priester als door de bliksem getroffen was. Toen verhief Farel zijn stem weer en zei: “Ja, Christus is in de hemel en de hemelen hebben Hem ontvangen tot de tijden van het herstel van alle dingen. En het is deze Christus in de hemel, die mij hier gezonden heeft en van Hem ga ik spreken.”

Het volk luisterde met plechtige verwondering; Farel predikte hun die levende Zaligmaker, Die gestorven was en Die opgewekt was, opdat zij vergeving van zonden en het eeuwige

leven bekomen zouden.

Deze preek was niet lang. De met schrik bevangen priester was, nadat hij weer tot zijn zinnen gekomen was, naar het klokkenhuis gevlucht. Daar luidde hij de alarmklok met man en macht. Een menigte van volk uit Valencien en de omliggende dorpen verzamelde zich rond de kerk. En de priester moedigde het volk aan om op Farel en Anthony aan te vallen. Dit leger van rekruten was veel sterker in aantal dan de dorpsgemeente. Hoe Farel en Anthony ontsnapten, kan ik u niet mededelen. De oude kroniek zegt alleen: God bevrijdde hen. Dit is de beste verklaring, die kan gegeven worden. Maar hun gevaren waren nog niet geweken; hun enige weg leidde midden door de stad Valangin en de straten waren reeds gevuld met een opgewonden menigte, opgeschrikt door de alarmklok van Boudevilliers. Een nauw pad vormde een zijweg en leidde rond de massieve wallen van het oude kasteel. Farel en Anthony volgden dit pad, maar vóór zij het kasteel rondgelopen waren, werden zij door hun vijanden ontdekt. Met een regen van stenen werden zij onmiddellijk bekogeld en een twintigtal van hun vervolgers, priesters, mannen en vrouwen, snelden gewapend met knuppels en stokken, hen achterna.

Intussen was de oude gravin op het horen van het ongewone geschreeuw naar het kasteelterras gesnel. Het nieuws van Anthony's misdaad had haar reeds bereikt en met genoegen zag ze, dat Anthony zowel als Farel in handen waren van de kloeke priesters. "In de rivier! In de rivier!" riep de oude dame. "Verdrinkt de Lutherse honden. Zij hebben de goede God beledigd." Zij bedoelde de ouwelgod. De priesters volgden het advies van de gravin op. Zij dreven hun gevangenen naar de rivier Seyon, die onder langs de wallen van het kasteel stroomde. Op ditzelfde oogenblik kwamen enige naburige boeren opdagen, die van Neufchatel terugkeerden. Zij kenden Farel van gezicht en zagen wat het volgende oogenblik over hen komen zou. "Waarom verdrinken jullie deze mensen?" vroegen ze. "Sluit ze op totdat ze voor hun daden ter verantwoording geroepen kunnen worden, en jullie zullen op die manier ontdekken wie aan hun zijde is." Dit wijze advies redde de twee gevangenen en de priesters leidden Farel en Anthony terug naar het kasteel. Onderweg kwamen zij voorbij de kapel van de heilige Maagd. Farel en Anthony werden in deze kapel gebracht. "Knielt neer en aanbidt onze Vrouwe," zeiden ze. terwijl zij op het beeld en op het altaar wezen. "De enige waarachtige God moet aangebeden worden," antwoordde Farel, "en de enige God alleen. Hij moet aangebeden worden in Geest en Waarheid. Hij alleen; geen stomme beelden zonder leven of macht." De priesters vielen op Farel aan en sloegen hem met hun stokken. Lange tijd nadien kon men de bloedsporen op de bespate muren van de kapel nog waarnemen. De twee gevangenen werden daarop meer dood dan levend in het oude kasteel gedragen, waar ze in de laagste kerker werden opgesloten. Wat zullen zij aan Paulus en aan Silas te Philippi gedacht hebben.

Wat de oude dame en de priesters vervolgens met de gevangenen zouden gedaan hebben, kunnen wij niet zeggen, want het nieuws van hun gevangenneming had spoedig de stad Neufchatel bereikt met het gevolg, dat een sterk getal burgers voor het kasteel van Valangin verscheen. Zij eisten, dat de twee gevangenen onmiddellijk zouden worden vrijgelaten. De oude gravin durfde dit verzoek niet te weigeren, daar zij bang was Bern te mishagen en zo werden Gods knechten bevrijd.

Het moet drie dagen later geweest zijn, dat de oude gravin Farel weer ontmoette. Het was weer de tijd van de feestviering omstreeks Kerstmis. De gravin had zich naar de mis in de Parochiekerk van Valangin begeven. Nauwelijks was zij aangekomen, of Farel betrad met enige vrienden van Neufchatel stoutmoedig de kerk. Farel beklom de preekstoel en doof voor de uitroepen van de ontstemde gravin, begon hij het evangelie te prediken. De gravin gaf orders, dat hem het zwijgen werd opgelegd, maar het volk stond op en zei: "Wij willen het

evangelie van Christus hebben, wij willen Farel horen.” De gravin verliet de kerk en keerde nijdig en verschrikt naar het kasteel terug. Maar ondanks deze wens van het volk ging de oude dame nog een jaar lang haar weg. De mis werd nog gezongen en het evangelie verbannen, terwijl de kerk gegrendeld werd als men maar dacht, dat een evangeliedienaar op handen was. De oude dame schreef een smeekbrief naar de Heren van Bern, waarin zij er met klem op aandrong, dat zij tegen de predikers beschermd zou worden. “Ik ben besloten het geloof van God en de kerk nooit te verlaten; in dat geloof wil ik leven en sterven, zonder dat er veranderingen worden aangebracht. Maar zaterdag laatstleden kwamen enige mensen van Neufchatel en vernielden in mijn kapel vlakbij het kasteel een kruis en de genoemde Farel ging vóór mijn kerk preken zonder door de meerderheid van de stedelijke bevolking gevraagd te zijn.

En op zondag te Dobresson, toen men de mis ging bedienen, ziet, in plaats van de mis, preekte bovengenoemde Farel en na de preek verbraken en vernielden ze de beelden in de kerk. Hiermede niet tevreden, gingen zij naar andere kerken om te prediken, zonder de toestemming van, het goede volk. En gisteren liet genoemde Farel te Angollon in het midden van de dienst de mis ophouden, opdat hij zou kunnen prediken. En ik weet niet aan wie ik klagen moet dan aan God en ulieden en ik verzoek u, dat gij orders zult geven, dat zulke daden van geweld zullen ophouden en dat u diegenen, die zich aldus vergrepen, zult straffen; anders zal ik weten, dat de wereld vernieuwd is, waarin de regeerders verdrukt worden en gerechtigheid opgehouden heeft te bestaan en dat de waarheid en trouw verdwenen zijn. Ik verzoek u, dat u geen aanstoot zult nemen aan deze smeekbede, welke door een arme oude dame, uw burgeres, aldus op haar hoge leeftijd geklaagd wordt.”

Binnen enkele dagen kwam er antwoord van Bern. “Wat de bestraffing aangaat van hen,” zo zeiden de Heren van Bern, “die geen ander vergrijp begaan hebben dan luisteren naar het prediken van het evangelie en die daarna de afgoden verbroken en verbrand hebben; weet, dat wij iets dergelijks, namelijk het geven van een straf, niet zullen doen, want het zou strijden tegen God zijn. Het zou het beste voor u zijn te luisteren naar het advies dat wij u voorheen gaven.” Dit advies was, dat de oude dame de predikers met rust zou laten en ze toestaan zou te prediken in geschikte plaatsen. “En,” voegden de heren van Bern er aan toe, “wij bidden God u genade te schenken en de verleidingen van de anti-christ te onderscheiden.”

De arme oude gravin was niet van plan het advies van Bern op te volgen. Zij porde zichzelf des te meer op om de prediking te verhinderen en indien mogelijk zich van Farel en Anthony te ontdoen. Maar een dag brak aan dat een prediker op de markt van Valangin verscheen. Sommigen zeggen, dat het Farel was, anderen, dat het Anthony Marcourt, de eerste priester van Neufchatel was. Al het volk liep te samen, er over verheugd de prediking te horen, welke een jaar geleden in de oude kerk zozeer tot hun harten gesproken had. De gravin zag van de toren van het kasteel uit, wat er gebeurde. Zij zond haar dienaren om de prediker te beledigen. Maar deze beledigingen, hem door deze ongelukkige mannen aangedaan, waren zo laag, dat het volk plotseling met uitroepen van woede, de deuren van de grote kerk openbrak, de beelden vernielde, de altaren vernietigde, de geschilderde ramen verbrijzelde, de relequieën van de heiligen onder zijn voeten vertrad, en geen spoor overliet, dat aan de oude dagen van afgoderij herinnert. Daarna snelden zij voort naar de huizen van de priesters en kanunniken. Het volk wenste hen ter verantwoording te roepen, om het verzet tegen het evangelie. De arme priesters, zij vluchtten in de bossen, om zich te verbergen. Maar de dag was niet vergeten, dat zij Farel met hun sterke wapenen hadden geslagen. De huizen van de priesters en monniken werden geplunderd en alles, dat wees op gehoorzaamheid aan de paus, vernield.

De gravin en haar slechte gouverneur Claude de Bellegarde zagen dit verschrikkelijke schouwspel uit de toren van het kasteel, maar konden niets doen. Ook zagen zij de woedende menigte zich van de huizen van de kanunniken afkeren en de weg naar de poorten van het

kasteel inslaan. Wat zou er nu gaan gebeuren? De gravin begreep, dat zij in hun macht was en dat weerstand bieden op zijn minst nutteloos zijn zou, maar zij deden de gravin geen kwaad, alleen eisten zij, dat de knechten voor het beledigen van de priester zouden gestraft worden en de gravin moest hierin toestemmen.

De burgers verklaarden nu, dat Valangin voor altijd van de heerschappij van de paus zou bevrijd zijn en tot op de huidige dag is het vrij gebleven. De gravin werd toegestaan de mis te gebruiken in de kapel van het kasteel, maar in de kerk van Valangin zou geen mis meer, bediend worden. Het evangelie zou er gepredikt worden.

HOOFDSTUK 30.

MOEITE EN VERDRIET

Wij moeten nu naar Willem Farel te Neufchatel terugkeren. Hij wist wel, dat zijn werk aldaar niet geëindigd was toen de beelden gebroken waren. Integendeel, dit had de weg slechts geëffend voor wat hij in zijn hart had. Na afgebroken te hebben begon hij op te bouwen en dit was een veel moeilijker werk. Het vereiste een inspanning en geduld, dat ver uitstak boven het werk van afbraak. Bovendien, er was niet half zoveel, dat in de ogen van de mensen getoond kon worden. Bij hen, wier motief niet hoger was dan haat tegen het bedrog van de priesters en tirannie, scheen Farel niet anders te zijn dan een overwinnende held. Zij vergeleken het licht en de vrijheid, welke nu doorgebroken waren, met de oude tijden van duisternis en gebondenheid en konden niet anders zien dan overwinning en triomf. Maar Farel's ogen waren niet gevestigd op de dingen die achter hem lagen, maar op de dingen voor hem en zijn ogen waren gevestigd op Christus in de heerlijkheid. Farel schreef in die tijd aan een vriend: "Christus kan nu met volledige vrijheid gepredikt worden, maar als wij zien hoe lang de loopbaan is die nog moet worden afgelegd en hoever de zielen nog verwijderd zijn van de christelijke zuiverheid en liefde, dan kunnen wij alleen maar zeggen, dat de dingen nog in een slechte staat verkeren. Hoeveel onkruid moet niet ontworteld worden, voor de grond het goede zaad ontvangen kan en hoeveel machtige vijanden moeten nog niet overwonnen worden. Arbeiders zijn nodig, die hardheid inderdaad verduren kunnen en die tevreden zijn om te zaaien, zonder zich te verlaten op een rijke oogst."

Het was niet makkelijk voor Farel om zulke arbeiders, die hij nodig had, te vinden. Paulus klaagde in zijn dagen, dat allen zich zelf zoeken en niet de dingen, die van Jezus Christus zijn. Ei, zo is het sindsdien geweest. Farel schreef verscheidene vrienden aan, hen smekende hem om, Christus' wil te komen helpen. Zoveel steden en dorpen hadden nu behoefte aan predikanten en leraren, er zou werk genoeg zijn voor een leger getrouwe mannen. "Ik beloof u geen bergen van goud," schreef hij aan één van zijn vrienden, "integendeel, niets anders dan moeite en verdriet, zoals woorden niet kunnen meedelen; geen gemak, maar werk; geen rust voordat het dagelijks werk verricht is, geen beloning dan alleen in de komende tijd; en in de tegenwoordige tijd te leven op uw eigen kosten. Waarlijk, het veld is groot en de deur staat open maar alleen voor hen, die begeren de kudde te voeden en die er niet van willen leven. Bovendien kan ik u slechts schande en verwijten, ondankbaarheid voor een geduldige dienst, kwaad in ruil voor goed aanbieden. Ik zeg u dit niet om u af te schrikken, maar juist om u aan te moedigen, zoals een edel soldaat aangewakkerd wordt als hij van vijanden hoort die niet klein in getal en zwak zijn, maar juist groot en sterk, en die bereid is de strijd aan te binden, zich gedragende als een man, maar vertrouwend dat God alleen sterkte en de overwinning geven kan. Want de strijd is niet de onze, maar des Heeren."

In een andere brief zegt hij: "Wat heb ik meer te zeggen dan dat de oogst groot is en de arbeiders weinige zijn en dat ik u niets aan te bieden heb dan moeite en zware arbeid en niets anders kan ik u voorspiegelen behalve dit, dat indien de Heere Zijn belofte niet gestand doet, wij van alle mensen de gelukkigste zijn. Ik wens u niets mede te delen dat vals is; ziedaar dus de waarheid voor u. Moge het Christus behagen u te onderwijzen hoe het leven het beste besteed kan worden tot Zijn heerlijkheid."

Deze vriend, wiens naam André was, was volstrekt niet afgeschrokken van het voorstel, dat Farel hem schilderde. Hij zou onmiddellijk gekomen zijn, ware het niet, dat zijn vrouw geen neiging voelde op Farel's aanbiedingen van moeite en hard werken in te gaan. Farel schreef hem opnieuw: "Indien God u de gave van prediker geschonken heeft, ziet toe, dat u uw talent

niet begraaft. Inplaats van naar uw vrouw te luisteren, moet u de stem van uw God gehoorzaam zijn. Wees niet bevreesd, omdat ik u geen salaris aanbieden kan. Er ligt iets zoets in arm te zijn, gebrek te lijden, ja te sterven voor de Heere Jezus.”

André zond het beste antwoord, dat hij op die brief geven kon: hij kwam zelf en bracht zijn vrouw met hem. “En tot op de huidige dag,” zegt de kroniek, “is dit één van de getrouwste vrienden en mede-arbeiders van Meester Farel.” Daar Farel rond te trekken had, was het noodzakelijk, dat het volk van Neufchatel niet alleen op hem voor het onderwijzen was aangewezen. De prediker, die het Woord van God te Valaugin bracht, Anthony Marcourt genaamd, vestigde zich daarom in Neufchatel en Farel zorgde er voor, dat er in een schoolmeester voorzien werd, die de kinderen in het geloof van het evangelie zou oefenen. Farel voelde, dat hij nu vrij was ergens anders heen te gaan.

HOOFDSTUK 31.

DE PREEK VAN VADER MICHAEL

Nabij de grens van Frankrijk, te midden van steile bergen en donkere dennenwouden, lag de stad Orbe. Deze plaats behoorde tot de twee steden Bern en Freiburg. Bern was zoals bekend de grote verdediger van evangeliedienaars, terwijl Freiburg een roomse stad bleef. Maar de heren van Bern hadden het gouvernement van Freiburg enige tijd geleden gedwongen een overeenkomst te tekenen, hierop neerkomend, dat in alle steden welke of tot Bern of tot Freiburg behoorden, het evangelie gepredikt zou worden en de mis afgeschaft, indien het merendeel van de bevolking dit wenste. Was daarentegen het merendeel paaps gezind, dan zou het evangelie niet gehinderd mogen worden voor hen, die het wensten te horen en de evangeliedienaars waren vrij in het aanbidden van God, zoals hun het beste voorkwam.

Orbe dan was een roomse stad; het evangelie was er nog nooit gehoord. Priesters en monniken hadden niemand die hen tegensprak. Het was juist op het eind van het gebeurtenisvolle jaar 1530, dat een verkoper van aflaten te Orbe arriveerde en kwam zoals u weet om pardonbrieven te verkopen voor een ieder, die wat misdreven had of zelfs van plan was misdrijven te begaan, maar er van te voren pardon voor wenste, gelijk u een treinkaartje koopt. “Een aflat voor iedere misdaad in het verleden of in de toekomst,” riep de koopman, terwijl een massa op de markt te Orbe rond hem verzameld was en terwijl het volk dichterbij kwam, zag de koopman met een angstig voorgevoel een man met een rode baard en doordringende ogen. Hij was bang voor deze man, doch wist niet waarom. Deze man kwam naar voren en vroeg: “Hebt u een aflat voor een man, die zijn vader en moeder gaat vermoorden?” De koopman wist niet wat te antwoorden en de ogen van deze man vatten vlam. Hij sprong op de stenen bassin van de fontein vlak bij hem en met een stem van geweld predikte hij voor het verbaasde volk Gods oordelen, op de zonden en hoe er Eén dat oordeel gedragen had en gegaan was in de heerlijkheid en nu algehele vergeving en kwijtschelding van zonden zonder geld en zonder prijs schonk. Zonder prijs, want Hij had de prijs betaald met Zijn eigen dierbaar bloed en wee degenen, die zich van Hem afkeren en die vergiffenis zoeken bij zondige mensen van mensen, die slechts begeerden rijk te worden op hun onwetendheid en dwaasheid.

Er waren twee mensen in Orbe, die blij waren deze gezegende prediking te horen. De één was een onderwijzer, Mark Romain, de ander was een zakenman, Christopher Hollard genaamd. De vreemde prediker verdween weer en passeerde enige maanden later dezelfde stad.

Vastentijd brak aan, de vastentijd van 1531. Maar de priesters en de monniken hadden de prediking aan de fontein nog niet vergeten. Er waren twee kloosters in de stad Orbe. De één was het klooster van de Carmeliter monniken, de andere een vrouwenklooster van de nonnen van St. Clara. Deze twee kloosters waren van elkaar gescheiden door een parochiekerk. maar waren met elkander verbonden door een geheime gang.

Zo gebeurde het vaak, dat de nonnen, die beleden van de wereld afgesloten te zijn, genoegzaam gezelschap vonden in de monniken van het aangrenzende klooster. Zo lezen we van een klooster nabij Parijs, dat de nonnen de monniken van het naburige klooster in hun mooie tuin voor dansen en andere amusements op de effen banen uitnodigden.

De nonnen te Orbe hadden onder hun vrienden een priester, Michael Juliani genoemd. Zij verzochten hem ernstiglijk gedurende de vastentijd tegen “de nieuwe godsdienst” te prediken. Vader Michael was blij de kerk met zoveel hoorders gevuld te zien. Onder hen waren er twee of drie, die niet alleen met alle aandacht luisterden, maar aantekeningen maakten op papier, dat zij in hun boeken droegen. Pater Michael wist niet, dat deze notities naar Bern gezonden

zouden worden, waar zijn preken weinig bewonderaars vonden. U zult reeds vermoed hebben, dat zich onder degenen, die deze notities maakten, Mark Romain en Christopher Hollard bevonden, terwijl onder de aanwezigen ook een jongen was, van wie wij nog niet gehoord hebben, maar die er naar verlangde Pater Michael te horen tegenspreken en het evangelie te horen prediken. De naam van deze jonge man was Peter Viret; hij was slechts 19 jaar oud. Zijn vader, Willem Viret, was een inwoner van Orbe en was een kleermaker. Maar Peter, die altijd een leergierige jongen geweest was, had zijn vader weten te overtuigen hem op twaalfjarige leeftijd reeds naar de universiteit te Parijs te zenden om daar onderwijs te ontvangen, teneinde priester te worden. Te Parijs stond hij bekend om zijn liefde en geleerdheid maar ook om zijn eerbied voor de heiligen en de beelden. Hij was er nog niet lang, toen, de middelen daartoe zijn ons onbekend, zijn ogen geopend werden voor zijn ongelukkige staat waarin hij leefde. U zult zich herinneren, dat te Parijs samenkomsten gehouden werden. Op die samenkomsten waren personen aanwezig, die de blijde tijding van het evangelie gehoord hadden en die dit nu ook aan anderen wilden bekend maken. Sommigen beweren, dat Farel zelf in zijn laatste bezoek te Parijs Peter Viret ontmoet had, maar hiervoor is geen bewijs. Alles wat wij weten is, dat Peter op een of andere wijze het evangelie hoorde en als jongen dit in zijn hart ontving. Het zaad was gezaaid en groeide langzaam maar zeker op.

Toen Peter ongeveer 19 jaar oud was, ontving hij de tonsuur, dat betekent, dat hij op een kleine ronde plek op zijn hoofd het haar moest laten wegscheren teneinde het overblijvende haar de vorm te geven van een doornenkroon. Alle priesters en monniken hebben hun hoofd aldus laten scheren en Peter zou nu priester worden. Maar het evangelie, dat hij te Parijs had mogen omhelzen; kleefde hem aan waarom hij besloot, dat het roomse kenteken nooit zou worden aangebracht. Hij verliet nu Parijs plotseling om naar Orbe terug te keren. Juist was hij daar teruggekeerd toen Pater Michael zijn preken begon te houden.

De priesters te Orbe viel het op, dat er met Peter iets niet in orde was. Zij verdachten hem ervan, dat de nieuwe religie vat op hem gekregen had. Zij voerden lange gesprekken met hem, dat de kerk het geloof van de oudvaders behouden had. Zij spraken hem van Hieronymus en Chrysostomus en van Augustinus. De oude paden moeten de juiste zijn en er komt geen goed als we onze rug naar de oude paden keren en nieuwerwetse begrippen omhelzen. Maar Peter was door dit tijdsargument niet overtuigd. “Wat is ouder,” zei hij, “dan de paden van moord, leugen en ongehoorzaamheid jegens God. Is niet de weg, die Kaïn bewandelde, zeer oud? En wat is ouder dan ’s mensen uitvinding dan God Zelf? Ik wil God alleen geloven; de Heere Jezus is mijn Herder; ik wens geen discipel van Hieronymus of Augustinus of zelfs van Maarten Luther te zijn, ik wil Christus alleen volgen.”

Hoe meer de priesters argumenteerden, hoe vaster Peter in Christus mocht geloven. Hij bad ernstiglijk, niet alleen voor zichzelf maar ook voor hen, die bij hem waren en in het bijzonder bad hij voor zijn vader en moeder. Ook zij begonnen een begeerte te krijgen om het gezegende Wood van God, dat Peter hun van tijd tot tijd voorlas, te horen. Peter was zo geacht en zacht, dat zij niet boos op hem konden zijn.

HOOFDSTUK 32

VROUWE ELISABETH

De preken van vader Michael waren bestemd om tot een plotseling en ontijdig einde te komen. Op zekere dag was hij de nieuwe predikers aan het uittekenen. Nadat hij zijn gemeente juist had medegedeeld, dat de priesters en monniken middelaars tussen God en de mensen waren en vrienden van alle heiligen, die alle kwalen genezen; en dat diegenen die naar hen luisterden aan geen ding gebrek hebben, en wat de nieuwe predikers betreft die kruisen en beelden verbreken, zij de vijanden van Christus zijn; dat zij priesters en monniken zijn die hun gelofte verbroken hebben teneinde hun vrouwen te trouwen om in ontucht en misdaad te leven, ... toen er een luide stem uit het volk riep: U liegt, u liegt! Allen keerden hun aangezicht naar de plek waar de stem vandaan kwam en daar stond met een verontwaardigd gezicht Christopher Hollard. In een ogenblik was de hele kerk een tumult en allen liepen op Christopher toe. De vrouwen liepen vooraan in deze aanval op Christopher, aan wier hoofd zich de Vrouwe van de plaats bevond, Vrouwe Elisabeth Arnex genaamd. Allen, zegt de kroniek; vielen eendrachtig op genoemde Christopher aan. Zij trokken zijn baard uit en sloegen hem. Ook krabden zij hem met hun nagels, zodat, indien men hem alleen gelaten had, hij de kerk nimmer levend verlaten zou hebben. Dit zou een grote winst voor de roomsen betekend hebben. De gouverneur van Orbe echter, die het tumult hoorde, kwam om hem te bevrijden. Hij liep op de gillende vrouwen in, greep Christopher en sloot hem in de kerker van het kasteel op. Er was echter een vrouw, die met smart over al het gebeurde vervuld was. Het was Christophers oude moeder. Zij kende slechts een oude vriend tot wie zij zich voor sympathie en om hulp wenden kon. Het was Mark Romain, de schoolmeester. Zij verzocht Mark met haar mee te gaan naar het kasteel van Echallens, enige mijlen van de stad verwijderd. Mark was aanstonds bereid om met haar mee te gaan en met bevende harten meldden de twee vrienden zich op het kasteel van Echallens aan, waar de schout van Bern woonde. De oude vrouw geloofde, dat hij in staat en bereid zou zijn, haar zoon uit de handen van de roomsen te redden. De schout luisterde vriendelijk naar hun droef verhaal. "Het is de monnik die beschuldigd wordt en niet uw zoon, mevrouw," zei hij. "Bern zal zulk preken als hij gedaan heeft niet toestaan." De schout nu ging onmiddellijk naar Orbe, waar hij in de open lucht nabij het kasteel neerzat en van zijn beampten verlangde dat zij de monnik grijpen zouden. Maar de monnik was onvindbaar en de schout wachtte geduldig al de tijd, dat zijn ambtenaren op zoek naar Pater Michael waren. Hij was echter intussen veilig in huis van een zekere Frances Pugin, onderwijzeres van meisjes "in alle deugd en lering". Maar toen de monnik hoorde, dat de gerechtsdienaren op komst waren, vond hij het 't beste om de koe bij de horens te vatten. Hij rende het huis uit en ging op een eerbiedwaardige wijze naar de schout, die nog steeds nabij het kasteel gezeten was. De schout stond onmiddellijk op, greep hem bij zijn arm en zei: "Ik arresteer u in naam van mijn Heren uit Bern." Daarop leidde hij de monnik in het kasteel, beval dat Christophers kerker zou worden open gemaakt, riep Christopher er uit te komen en sloot pater Michael in zijn plaats in de kerker.

De schoolmeester Mark Romain sloeg al deze handelingen met vreugde en blijdschap gade. Hij was even blij, zo wordt beweerd, alsof hij duizend kronen gewonnen had. De schout zelf zou Christopher naar zijn moeder thuis brengen.

Intussen had het nieuws van vader Michael's gevangenneming zich alom door de stad verspreid. Een menigte volk had zich op de markt verzameld. "Als we Mark Romain kunnen grijpen," zo zeiden ze, "dan zal hij in de rivier geworpen worden, want hij was het, die de schout haalde." Arme Mark! Juist op dat ogenblik kwam hij opdagen; hij bemerkte het gevaar

waarin hij verkeerde en vluchtte weg, achtervolgd door het gepeupel. Zij haalden hem meer en meer in en een open kerkdeur ziende rende hij in de kerk, maar dit was een zeer ongunstig oogenblik, vijf uur 's middags, wanneer namelijk gebeden aan de maagd worden aangeboden. Vrouwe Elisabeth en vele vrouwen van Orbe lagen geknield voor het altaar van de "koningin der hemelen". Toen Mark Romain zich plotseling onder hen bevond, sprongen zij van hun knieën op, vlogen op hem aan wierpen hem neer, sloegen en krabden hem. "Ik zag de gehele zaak," zei een papist, die tegenwoordig was. "Ik geloof niet, dat de schoolmeester er het leven zou hebben afgebracht, als niet een Lutheraan juist binnen kwam en Mark uit het midden van zijn woedende vijanden wegsleepte."

De vrouwen met Vrouwe Elisabeth renden nu de straten op, teneinde de schout te bewegen de monnik los te laten. Een menigte had zich ook rond het kasteel verzameld in het midden waarvan nu de schout stond met Christopher aan zijn zijde. Luide en boze stemmen werden uit alle richtingen vernomen. "Waarom hebt u vader Michael opgesloten? Waarom hebt u Christopher uit zijn gevangenis bevrijd?" zo vroegen ze hem.

"In opdracht van mijn Heren van Bern," zei de schout, en in de richting van de dikke muren van het kasteel wijzende, voegde hij er aan toe: "Als u hem er uit kunt halen kunt u dat proberen, maar ik zou u niet aanraden dat te doen." Toen de schout voort ging naar het plein, geen oor verlenend aan de dreigementen, noch verzoeken van het gepeupel, ontmoette hij de groep dames. Zij vielen allen op hun knieën en met vele tranen in hun ogen, smeekten zij om genade "voor de goede pater". De schout was door hun smart aangedaan, maar, zei hij, pater Michael was de gevangene van Bern en hij had geen macht om hem vrij te laten. Hij bracht Christopher veilig naar huis en keerde tot het kasteel Echallens terug. De priesters van Orbe hielden nu tezamen raad wat te doen. Zij besloten naar Freiburg om hulp te zenden. Gelijk ik reeds heb meegedeeld was de stad Orbe zowel het eigendom van Freiburg als van Bern. Daarom konden de Heren van Freiburg niets doen zonder de toestemming van Bern. Zij zonden nu boodschappers naar Bern om advies te vragen met het gevolg, dat een aantal ambtenaren van beide steden gezonden werden om de zaak in Orbe te regelen, nadat ze inlichtingen van beide zijden over de kwestie hadden ingewonnen. Op hun weg naar Orbe passeerden de ambtenaren de plaats Avenches. Tot blijdschap van de Bernse afgezanten troffen zij daar Willem Farel aan, alwaar hij gedurende een maand gepreekt had. Zij verzochten hem met hen mee te gaan naar Orbe, aan welk verzoek hij voldeed. Weldra verspreidde zich het nieuws door de kleine stad, dat de ketter, die op de fontein gepreekt had, zich weer in hun midden bevond.

De zondagmorgen, Palmzondag, ging rustig voorbij, alsook de zondagmiddag. Het volk begaf zich naar de kerk voor de avonddienst toen Farel met vrijmoedigheid de preekstoel beklom en zonder daartoe van iemand toestemming gevraagd te hebben, begon te prediken.

Opeens begon al het volk te sissen, te brullen, te stampen en te schreeuwen en van alle zijden klonk het: "Hond! Duivel! Ketter!" Het was een heerlijk lawaai, zei een roomse, die tegenwoordig was, maar Farel was aan het rumoer gewoon. Hij predikte door totdat het volk de trappen van de preekstoel beklom en hem er af sleepte. De gouverneur, die bevreesd was voor de gevolgen indien hij het volk toestond hem te doden, greep Farel bij de arm en leidde hem terug naar zijn herberg. Zo eindigde Farel's eerste preek, opnieuw te Orbe gedaan. Maar de volgende morgen om zes uur was Farel weer aan het prediken op een groot plein. Het volk van Orbe had dit keer een ander plannetje. Inplaats van hem aan te vallen lieten zij hem geheel alleen. Vrouwe Elisabeth trommelde de vrome vrouwen van Orbe op, sprak hen toe en vertelde hun, dat zelfs vrouwen opgeroepen werden om de heilige moederkerk te verdedigen. En zij zouden alle goede katholieken een dienst bewijzen door Farel te doden. Farel zou namelijk, zo algemeen bekend was, 's middags op de Raad aanwezig zijn. Het plan nu was,

zodra Farel uit de vergadering kwam, op de loer te liggen, hem aan te vallen en te doden. Zij wisten, dat Farel zijn herberg niet bereiken kon zonder een zekere straat te passeren. Allen kwamen nu overeen, hem daar nu te ontmoeten en hun krachten aan te wenden om hun plan te volvoeten. Farel verscheen op het verwachte uur. Vrouwe Elisabeth snelde naar voren en met hulp van haar vriendinnen wierp ze hem op de grond. Maar een vriend van Farel, die onheil verwachtte, was Farel uit de Raad gevolgd en arriveerde op dit ogenblik. Hij greep Farel en sleepte hem weg, boog beleefd tot de dames en zeide: “Neemt me niet kwalijk, dames, deze man staat onder mijn bescherming.” Hij bracht Farel nu naar zijn herberg en stelde hem onder bescherming van de Bernse dienaren.

HOOFDSTUK 33.

HET ZWAKKE GODS IS STERKER DAN DE MENSEN

Intussen was Pater Michael voor de rechters verschenen, die door Bern en Freiburg waren aangesteld om zijn verdediging te horen. Lord Arnex, Elisabeths echtgenoot, stond de pater bij, om zijn zaak te verdedigen. Op verzoek van deze edelman werd de priester in vrijheid gesteld, na de belofte te hebben afgelegd, dat hij van nu af aan niets prediken zou dan het Woord van God. Het kwam de priester het beste voor om naar Frankrijk te ontsnappen. De ambtenaren van Bern en Freiburg keerden daarop huiswaarts, Farel te Orbe achterlatend.

Weldra kwam er van Bern bericht, dat Meester Farel volle vrijheid moest worden verleend om te prediken; maar het volk antwoordde: "Laat hij zijn eigen zaken opknappen, wij begeren noch hem, noch zijn prediking."

Maar de ambtenaren van Bern antwoordden: "Farel is vrij in het spreken, maar niemand wordt gedwongen om te gaan luisteren." De volgende zaterdag liet Farel weten, dat hij in de kerk preken zou om één uur en aan het volk uit de Schrift bewijzen, dat pater Michaels preken in strijd waren met Gods Woord.

Vrouw Elisabeth was, hoewel ze Farel niet meer kon doden, toch besloten hem het preken te Orbe te beletten. Daartoe maakte zij een plan op, waardoor zij hoopte dat de gehouden predikaties even nutteloos zouden zijn als die welke voorheen gehouden zijn. Toen Farel de preekstoel beklom, bemerkte hij, dat de kerk gevuld was met schooierig uitziende mensen, die allen vast in slaap waren. Sommigen snorkten hard; anderen trachtten openlijk niet in lachen uit te barsten. Toen de preek begon, rezen allen overeind, huilend, roepend, fluitend en gillend de kerk uit lopend, onder het maken van lawaai, Farel alleen achterlatend. Niemand bleef in de kerk dan de predikant alleen, zegt de oude Kroniek. De dag daarop volgende, het was zondag, togen alle priesters en monniken in een grote processie naar een andere kerk, buiten de stadspoorten. Farel greep de gelegenheid te baat en predikte gedurende enige ogenblikken vredig en rustig, hoewel hij slechts tien mensen onder zijn gehoor had. Onder hen was Peter Viret, die Farel met buitengewone vreugde had verwelkomd. Nog voor dat de predikatie geëindigd was, keerde de processie terug. De kinderen, die er aan deel genomen hadden, hunkerden er naar een andere gelegenheid te hebben om in de kerk te schreeuwen en te huilen. Ze renden de kerk in en brachten een eind aan de predikatie. Farel verliet de preekstoel en keerde naar zijn woning terug.

De priesters meenden dat zij nu een volledige overwinning behaald hadden. "Eindelijk dan moest hij weglopen," zeiden ze. "Hij kan niet een enkel ding bewijzen, dat verkeerd is in pater Michaels preken." De Schout van Bern hoorde hun pochen. "In orde," zei hij, "u klaagt dat u de predikant niet gehoord hebt, u zult hem eindelijk horen. Het is de wil van mijn Heren te Bern, dat iedere vader van een gezin verzocht wordt de eerstvolgende predikatie bij te wonen."

Het volk van Orbe wist, dat Bern gehoorzaamd moest worden en de kerk was nu tot in de uiterste hoeken gevuld. Farel deed een wonderlijke preek. Hij deelde het volk mede, dat er een Zaligmaker was, de Middelaar Gods en der mensen. "De vergevingen van de paus," zo zei Farel, "nemen wel geld weg van de mensen, maar kunnen de zonden niet wegnemen. Maar de vergeving, die God schenkt, is gekocht met het bloed van de Heere Jezus; en is een volle en vrije vergiffenis voor de voornaamste van de zondaren."

Gedurende twee dagen was het volk de orders van Bern gehoorzaam, maar op de derde dag verschenen er slechts weinigen in de kerk. In de omliggende dorpen daarentegen waren grote menigten van mensen, die er naar hunkerden de blijde tijding te vernemen. De deur van Farel's

woning werd op zekere dag omringd met koeherders, wijngaardeniers, schaapherders en wevers, die hem dringend verzochten tot hun bergen en valleien over te komen om hun de boodschap van het leven te brengen.

Farel was met droefheid vervuld, omdat er geen predikers genoeg waren om al die dorpen te bezoeken. De oogst was groot, maar de arbeiders zo weinige. Onder de gelovigen te Orbe was er één, die voor dit werk geschikt was. Het was de jonge Peter Viret. Hij had de Schriften naarstig onderzocht en was voor Christus gewonnen, maar hij was bescheiden en nederig van aard, en daarom vreesde hij om het Woord Gods te brengen. “God roept u Peter,” zei Farel. “Het is niet uw macht maar Gods kracht waar we ons op verlaten moeten. Zijn kracht wordt in zwakheid volbracht.”

Peter Viret werd verwaardigd om voor leiding en hulp tot God op te zien.

De zesde mei, vijf weken na Farels aankomst te Orbe, deed Peter zijn eerste preek in de grote kerk. Hoewel hij geen geestelijke was, en verdacht van ketterij, ging de hele stad hem beluisteren. De stedelingen hadden hem gekend als een jongen en zij zagen er een eer in voor hun kleine stad, dat een zoon van Meester Viret, de kleermaker, op slechts 19-jarige leeftijd genoeg wijsheid bezat om een preek te houden in de kerk. God heeft deze eerste preek van Viret gebruikt om sommige blinden de ogen te openen.

HOOFDSTUK 34.

VERLOREN EN GEVONDEN. EEN AVONDMAALSBEDIENING

Zijn Farels preken nutteloos geweest? Ditmaal scheen het alsof het zaad aan de zijde van de weg gevallen was, waar de vogelen des hemels het verslonden hadden, maar God had Zijn wijze bedoelingen van liefde en genade in het zenden van Zijn dienstknecht onder de vijanden en godslasteraars van Orbe. Onder deze vijanden bevonden zich personen in wie God Zijn liefde had uitgestort, die van God geliefd waren, zelfs toen zij nog dood lagen in zonden en misdaden.

Het was begin mei dat de engelen van God zich verblijdden over Vrouwe Elisabeth Arnex en Hugonin, haar echtgenoot. Ik kan u helaas niet mededelen hoe Vrouwe Elisabeths ogen geopend zijn. Haar echtgenoot werd, zoals we weten, krachtens de order van Bern, gedwongen de prediking van Farel bij te wonen. Het is niet onmogelijk, dat hij zijn vrouw meegenomen heeft. Het duurde niet lang of Vrouwe Elisabeth werd de ergste Lutheraan van de plaag genoemd. Ja zelfs bleef zij op het grote feest van de Heilige Maagd thuis en had haar wasdag!

Nauwelijks had het nieuws van Vrouwe Elisabeth en haar gemaal zich door de stad verspreid en was het algemeen bekend, dat deze twee leeuwen in lammen veranderd waren, toen een nieuwe donderbui de bevolking van Orbe overviel. Slechts vier dagen na Peter Virets eerste predikatie verscheen George Grivat, de voorzanger van het kerkelijke koor in de preekstoel. Niet om Latijnse volksliederen te zingen, zoals hij tot nu toe gedaan had, maar om de blijde tijdingen te verkondigen, die hij zelf door middel van de prediking van Willem Farel had mogen omhelzen. De beste zanger in het koor was nu een “ketterse prediker” geworden. Zijn vader, zijn broers en zijn vrienden waren met woede en wanhoop vervuld.

Het was juist omstreeks die tijd, dat Farel zich naar St. Blaise, aan het meer van Neufchatel gelegen, begeven had. Zodra echter het woedende gespuis hem herkende, hadden zij hem half dood geslagen. Daarna arriveerde hij in Morat, maar kwam aldaar zo ziek en uitgeput aan, dat hij gedurende een paar dagen het bed moest houden. Hij rilde van top tot teen en begon bloed te spuwen. Van prediken kon geen sprake zijn, maar God had hem juist het werk verschaft dat hij in staat was te doen.

Terwijl hij ziek te bed lag kwam een jonge man met een aangenaam voorkomen de kamer in en zette zich naast hem neer. “Mijn naam is Christopher Fabri, ik kom van Dauphiné en studeerde medicijnen te Montpellier in Frankrijk. Nu was het mijn bedoeling mijn studies te Parijs te voltooien, maar op mijn weg er heen kwam ik door Lyon. De Heere had mij, vóór ik Montpellier verliet, iets getoond van het gezegend evangelie, en tot mijn grote vreugde ontmoette ik enigen van Gods volk te Lyon. Zij leerden mij meer dan ik te voren wist en zeiden mij ook welk groot werk de Heere gewrocht had te Neufchatel en op zo menige plaats. Toen ik dit vernam, zei ik tot mijzelf: “Ik ga niet naar Parijs, maar naar Zwitserland.” “Het doet er niet toe dat ik mijn familie, mijn land, mijn studie moet vaarwel zeggen, ik moet gaan en strijden voor de zaak van Christus aan de zijde van Willem Farel. En nu meester Willem, hier ben ik, doe met mij dat u denkt, dat goed is.”

Farel voelde zich tot deze jongeman aangetrokken als tot een zoon, die God hem nu gezonden had. Het was juist op dit ogenblik waarop Farel buiten werk gesteld was en ziek lag, dat het God behaagde hem dit genoeg te doen smaken. Hij en Christopher nu lazen en predikten en spraken tezamen gedurende de dagen die volgden. Het waren gelukkige rustige dagen, zoals Farel zelden gekend had. Hij wilde wel dat hij zijn geliefde Christopher altijd bij zich houden kon. Maar hoe dierbaar Christopher hem ook geworden was, Christus was hem dierbaarder.

“U moet nu gaan mijn zoon,” zei Farel, “om te Neufchatel het evangelie te bedienen, ik kan er nu niet heengaan.” Christopher antwoordde met tranen in zijn ogen: “O meester Willem, mijn verdriet is, nu ik u moet verlaten, groter, dan toen ik van vader en moeder moest scheiden.” Maar ook in het hart van Christopher was Christus dierbaarder geworden dan wie ook; en daarom begaf hij zich naar Neufchatel. Intussen kwam er een boodschap van Farel's vrienden te Orbe, waarin zij de wens uitspraken, dat hij naar Orbe over zou komen, om aldaar het brood te breken, ter gedachtenis aan Christus' lijden en sterven. Farel was nu zo ver genezen, dat hij in staat was om aan hun verzoek te voldoen. De eerste Pinksterdag, op 28 mei van het jaar 16.. verscheen Farel om zes uur 's ochtends op de preekstoel van de grote kerk. Slechts zij waren aanwezig, die Farel wensten te horen, en het was een groot getal. Hij predikte tot hen, hoe het lichaam van Christus aan het kruis gebroken was en hoe volkomen en vrij de vergeving van zonden is, welke die dierbare dood van Christus voor allen, die in Hem geloven, verworven heeft.

Toen de predikatie geëindigd was, kwamen acht gelovigen tezamen om met Willem Farel avondmaal te vieren. Deze acht personen waren Hugonin en Elisabeth, Christopher Hollard en zijn oude moeder, Willem Viret, de kleermaker, George Grivat en twee anderen. Peter Viret was op dat ogenblik juist afwezig. In de grote kerk nu, waar nog geen twee maanden geleden Christopher en Mark Romain door Vrouwe Elisabeth zo heftig waren aangevallen, waren thans deze mensen als leden van het enige lichaam van Christus vergaderd. “Vergeeft u elkander?” vroeg Farel. Hartelijk antwoordden zij: “Ja.” Twee personen nu spreidden een witte doek over een bank en daar plaatsten zij het brood en een beker wijn op. Op het altaar konden zij het brood en de wijn niet zetten, omdat het altaar besmet was met afgoderij.

Toen ging Farel in het gebed voor en werd het brood gegeten en de wijn gedronken gelijk het gedaan werd in de opperzaal te Troas, lang geleden. Eindelijk dan werd de dienst gehouden in. Geest en Waarheid, waarnaar Farel's hart zo zeer uitging, om namelijk Christus en Christus alleen te verkondigen en Zijn dood te vieren. Doch waar God een kerk bouwt, bouwt de duivel een kapel. Dit bleek ook hier, want nauwelijks was de avondmaalsbediening geëindigd of verscheidene nijdige priesters kwamen de kerk binnen hollen. Zij waren met afschuw over “de misdaad”, die begaan was, vervuld, en bevreesd voor Bern durfden de priesters hun woede slechts te uiten door de mis te zingen veel luider dan zij gewoon waren. De volgende dag, Pinkstermaandag, waren bovengenoemde acht personen niet in de kerk aanwezig. Zij weigerden de roomse eredienst langer bij te wonen. Willem Viret maakte kleren en Christopher hield zijn zaak open; allen werkten. “Aha,” zeiden de priesters, “zij houden geen feestdag dan de zondag.”

HOOFDSTUK 35.

IN HET KLOOSTER

Herinnert gij u de plaats Tavannes, waar de afgodsbeelden verbroken zijn? Sinds die tijd woonde er in Tavannes een prediker, de Glautinis genaamd. Deze man kwam nu Farel in zijn nieuwe werkring helpen. Aan het meer van Genève lag een stad waar het evangelie nog niet gepredikt was. Deze stad was Granson. Dicht bij deze stad stond een groot en oud klooster van de Franciscaner monniken.

Naar dit klooster nu begaven Farel en zijn vriend zich op pad. In de spreekkamer gelaten vroeg de overste van het klooster, Guy Regis genaamd, wat zij wensten. “Wij zijn gekomen,” zei Farel, “om toestemming te vragen in de kerk van het klooster te mogen prediken.” In een ogenblik ging de overste een licht op: deze man was Farel. “Ketter,” riep hij uit, “Jodenzoon,” riep een andere monnik en de twee vrienden werden spoedig buiten de poorten van het klooster gezet.

Als een lopend vuurtje verspreidde het nieuws zich door de stad, dat Farel was aangekomen. Toen hij naar het tweede klooster ging waren de Benedictijners bereid hem te ontvangen. Farel zei als tevoren, dat hij toestemming begeerde om in de kerk te prediken. Het gehele klooster stond in een ommezien op zijn achterste benen. De monniken liepen naar de kloostergangen, waar de twee vrienden zaten te wachten. Eén van de monniken had zich zelfs met een pistool bewapend en de ander had een mes bij zich. De monnik met de pistool stooft op Farel af en het pistool met één hand op Farels hoofd gericht houdend, trachtte hij met de andere hem mee te slepen naar de klooster-gevangenis. De Glautinis snelde vooruit om zijn vriend te bevrijden, maar werd onmiddellijk door de monnik met het mes heftig aangevallen. Het geschreeuw van de nijldige monniken had intussen zulk een hoogte bereikt, dat enige vrienden van Farel, die buiten de poort stonden te wachten, met geweld binnen drongen om te zien, wat er gaande was. Zij sleepten de twee vrienden, Farel en de Glautinis, mee naar buiten en de monniken sloten en vergrendelden hun poorten, waarachter zij zich voor twee weken schuil hielden, alsof ze aangevallen werden. Zij vreesden een nieuw bezoek van Farel.

De predikers kwamen nu overeen voor een poosje niet meer gezamenlijk op te treden. De Glautinis bleef te Granson, terwijl Farel het land rond ging met prediken. De Glautinis had een fijne gelegenheid om in dit stadje te preken, omdat de monniken zich achter hun verzegelde poorten opgesloten hadden. De Glautinis predikte op de straten, voor grote scharen volks. De monniken, met aan hun hoofd Guy Regis, trokken op zekere dag de stoute schoenen aan, verlieten en bloc het klooster en omringden de prediker. Maar zij dorsten niet meer te doen, dan hem in luide en dreigende stem scheldnamen toe te roepen, en hem te verzekeren dat hij nooit in de kerken zou optreden. Daarna verdwenen zij weer achter hun kloostermuren. De Heren van Bern hadden intussen vernomen, hoe de predikers te Granson ontvangen waren. Weldra verschenen zij aldaar, lieten Farel halen en gaven bevel, dat de kloosterkerken onmiddellijk voor de prediking van Gods Woord moesten worden opengesteld. En blijkbaar was dit overeenkomstig de wens van velen in Granson, want een grote schare vulde de kerken om naar het evangelie te luisteren. De roomsen formeerden zich nu in een sterke partij. De vredevolle kleine stad was verdeeld. De Roomsens staken denne-appels op hun mutsen om zich van de aanhangers van het evangelie te onderscheiden, en zo trokken zij de straten door om de Heren van Bern uit te dagen.

De overheidspersonen namen het voor de Roomsens op en toen het prediken enige dagen was voortgezet, grepen zij de predikers op verzoek van de monniken en zetten ze in de gevangenis. Zij werden echter spoedig weer bevrijd, waarop de monniken weer op hun beurt hulp gingen

zoeken bij de aangrenzende steden. Zo zond Lausanne een monnik om op de dag van “de heilige Johannes” (24 juni) te preken. Farel en zijn vriend gingen hem ook beluisteren. Na een poosje stond Farel van zijn zitplaats op en beantwoordde de monnik. Maar de schout van Granson, wie deze interruptie mishagde, gaf Farel een slag in het gezicht. Dit was het teken tot een algemene strijd. De magistratspersonen en velen van het volk vielen op de predikers aan, sloegen en schopten hen en mishandelden hen afschuwelijk. Een aanhanger van het evangelie vertrok onmiddellijk om een ambtenaar van Bern, die zich in een plaats Colombier genaamd, bevond en welke plaats negen mijl van Granson verwijderd lag, van het gebeurde mededeling te doen. De gerechtsdienaar verscheen spoedig en, nadat hij de magistratspersonen bijeengeroepen had, gaf hij bevel dat Farel en de monnik om de beurt prediken zouden, en dat het volk rustig naar beiden luisteren moest. Het prediken moest de volgende dag beginnen.

Intussen had zich een gerucht door de kleine stad verspreid, dat Farel in het geheim van plan was, de kerk binnen te dringen en het grote kruisbeeld neer te slaan. Dit verhaal was door enige monniken opgemaakt om de Rooms en op te warmen. Twee monniken, Tissot en Gondoza genaamd, die het werkelijk geloofden, meenden een Gode welgevallig werk te doen, indien zij Farel zouden vermoorden. Daartoe bewapenden zij zich met bijlen, die zij onder hun pij verborgen en plaatsten zichzelf voor het grote kruisbeeld. Zij wachtten voor een lange tijd vergeefs; de tijd was bijna aangebroken, dat de dienst weer beginnen zou, maar Farel was niet verschenen. Eindelijk kwamen er twee mannen de kerk binnen: de monniken liepen vooruit en zagen dat het vreemdelingen waren. Ook meenden zij, naar hun uiterlijk te oordelen, met ketters te doen te hebben. “Gaat terug,” zei één van de monniken, terwijl de andere monnik vooruit stootte en de man die het meest vooraan stond, wreed terug duwde. Deze man bleek te zijn de ambtenaar van Bern, de Watteville, die aangekomen was om met zijn dienaar naar de predikatie te luisteren.

“Zacht wat,” zei hij tot de monnik, “u moet uw kalmte niet verliezen.” Maar de dienaar, minder zacht dan zijn meester, vloog op de monnik af en omvatte zijn lichaam. Hierdoor voelde hij de bijl onder de pij van de monnik. De dienaar greep de bijl onmiddellijk en wilde de monnik er een hevige slag mee toebrengen. Zijn meester belette hem dit, waarop de monniken in grote angst wegluchtten.

De Watteville besloot nu op zijn beurt de kerk voor de evangeliebelijders te bewaken. Hij beval zijn dienaar om achter de deur van de kerk de wacht te houden terwijl hij de monniken achtervolgde. De dienaar liep op en neer met de bijl op zijn schouder en het oog op de deur gericht. Na enige minuten betraden een dertigtal vrouwen plotseling de kerk en begaven zich naar de galerij. Een van hen hield haar schort op en keek nijdig rond. Hun plan was om zich in de galerij dicht bij de preekstoel te verbergen. Enigen van hen hadden hun schoten gevuld met aarde uit hun tuin, anderen met as uit hun kachels. Zij waren besloten, zodra Farel zou beginnen te prediken, de as in Farel's ogen en de aarde in zijn mond te smijten. De bediende sloeg deze partij gade en toen hij wist dat zij iets in hun schild voerden rende hij met zwaaiende bijl op hen toe. De vrouwen, die gedacht hadden door de vriendelijke monniken verwelkomd te worden, gilden van angst, lieten hun schorten neervallen en vluchtten naar hun huizen, terwijl ze de kerk, bezaaid met aarde en as, achterlieten.

De heer de Watteville had intussen de twee monniken, Tissot en Condoza gegrepen. In de kerker opgesloten moesten zij aldaar een veertien dagen doorbrengen. Het prediken kon nu zonder verdere hindering plaats hebben en Farel en de monnik werden om de beurt aangehoord. Maar het speet Farel dat de twee monniken niet aanwezig konden zijn, daarom begaf hij zich naar de kerker en sprak met hen over de liefde en genade van Christus. Hoe waren deze arme mannen verwonderd, toen zij door het ontdekkend Geesteslicht zagen, dat de

ketterij, die zij zo zeer gevreesd hadden, de gezegende geschiedenis van het kruis van Christus was.

Na verloop van de veertien dagen werden zij uit hun kerker ontslagen. Overal gingen zij voort om te vertellen wat grote dingen de Heere aan hen gedaan had. Naderhand zijn zij getrouwe verkondigers geworden van het evangelie, dat zij eens zo zeer veracht hadden.

HOOFDSTUK 36

DE OORLOGEN DES HEEREN

Het gehele land door lezen wij, dat in dorpen en steden, zondaren tot God bekeerd werden en dat vele mannen en vrouwen van hun afgoden tot de ware God bekeerd werden. Deze vreugde genoot Farel temidden van veel lijden en het vrolijkte hem op en bemoedigde hem. Maar ook was er veel naar het vlees, dat hem smartte. Zelfs onder diegenen, die zich aan de zijde schaarden van het evangelie, gaven Farel reden tot droefheid. Het is waar, wat we in de Roomse annalen lezen van de gewelddaden, die door de belijders van het evangelie gepleegd zijn en van het geweld door hen begaan, maar we weten ook, gelijk Farel ons mededeelt, dat in verscheidene plaatsen de beelden door de priesters zelf verbroken zijn. Zij hadden daarmee een dubbele bedoeling. 1e Zij beschuldigden de aanhangers van het Evangelie, dat zij het gedaan hadden, om aldus een vervolging tegen hen aan te wakkeren, in de tweede plaats speculeerden zij er op relikwieën te maken van de verbroken beelden, enz., welke zij aan het domme volk tegen zeer hoge prijzen verkochten. Nu moge het waar zijn, dat de taal, die Farel en anderen gebruikten, vreemd in onze oren zou klinken, omdat zij uitdrukkingen bezigden, die nu verouderd zijn en omdat de zeden en gewoonten in de 17e eeuw anders waren dan de onze, toch moeten we niet vergeten, dat wij een tijd beleven, waarin Gods Woord en het zwaard des Geestes zeer spoedig te scherp gevonden worden, en vergeet niet, dat in een groot werk, zoals God in West-Zwitserland in oude tijden gewerkt heeft, de dwaasheid, trots, egoïsme, heftigheid van mensen en ongeduld onkruid was, dat zelfs onder het oprechte volk van God gevonden wordt. En opdat u zich aan dit onkruid niet zou stoten, mogen wij u in herinnering brengen, dat Gods volk niet genomen mag worden om dingen te veroordelen, maar de dingen moeten op zichzelf beoordeeld worden en getoetst aan Gods Woord.

Het is ondoenlijk u alle steden en dorpen van het westelijk deel van Zwitserland, waar het Evangelie uit Farels mond gehoord werd, op te sommen. Wel weten we dat veler harten geopend werden en dat men om predikanten smeekte. Overal vergaderde men bij tweeën of drieën om het brood te breken en 's Heeren dood te verkondigen. Deze mensen hadden geen regels, waarmee ze leefden buiten het Oude- en Nieuwe Testament. Alles werd verricht op die eenvoudige manier, welke God behaagt, maar die de wereld veracht.

HOOFDSTUK 37

DE OUDE GETUIGEN

In de maand juni van het volgende jaar (1532) keerde Farel met nieuwe meed naar Granson terug om zijn werk aldaar weer te verrichten. Verscheidene personen, die het evangelie gehoord hadden, wensten nu zelf als predikers op te treden en Farel en enige van de oudere predikers waren nieuwsgierig te weten of zij wel voldoende in de Schriften onderwezen waren. Daarom bleven zij enige dagen tezamen, om het Woord Gods te lezen en gebedsoefeningen te houden. Op zekere dag deelde men Farel mede, dat er twee vreemdelingen waren, die hem wensten te spreken. Zij werden binnen gebracht, zagen er uit als buitenlanders, waren door de zon verbrand, maar spraken vloeiend Frans. Hun wonderlijke geschiedenis was spoedig verteld. Lang, zeer lang geleden, zo zeiden zij, toen de Roomse keizer Constantijn alles in het werk had gesteld om met de heidense wereld te vermengen, hadden hun vaders zich afgezonderd, omdat zij niet tot hen gerekend wilden worden, die twee meesters dienden. Zij waren weggevlucht om in eenzame bergvalleien, om in de hoge alpen van Piemont te wonen. “En daar” zeiden de twee vreemdelingen, “hebben wij als kinderen sindsdien gewoond.” Nimmer hebben wij de paus erkend en slechts de Bijbel tot onze onderwijzing gehad. Daarom hebben wij geen aanbedding van de heiligen, noch beelden, noch ouwels, en worden wij ketters en ongelovigen genoemd.”

Deze mannen waren de Waldenzen.

U zult u herinneren, hoe juist in de tijd van Willem Farel's geboorte een leger op de Waldenzen afgezonden werd, waardoor 4000 van deze getuigen van God, dood op de bergen zijn achtergebleven. Onder dit getal waren 400 kinderen, die verjaagd en vermoord werden, tussen de sneeuwtoppen, terwijl kleine Willem vredig in zijn wieg te Les Farelles sliep. Ongeveer 90 jaren tevoren, waren er eveneens zeer velen omgekomen, aangevallen als ze waren door benden krijgsknechten uit Savoije, juist met Kerstmis; toen werden ook niet minder dan 80 kleine kinderen op een plaats gevonden, bevroren in de sneeuw, in de armen van hun dode moeders. Na lange tijd kwam het nieuws over de bergen tot ons, dat in Duitsland, Frankrijk en Zwitserland predikers waren opgestaan, die alleen in de Bijbel geloofden en die hetzelfde oude evangelie predikten, waarvoor de Waldenzen geleden hadden en gestorven waren. Eén van de bergleraren besloot daarop te gaan zien, of deze geruchten waarheid bevatten. Zijn naam was Martin Gonin. Hij vertrok en reisde rond tot hij enige van deze predikers aantrof en kwam terug om het goede nieuws te vertellen en om in de dorpen de goede boeken te verspreiden welke hij van hen had meegebracht. Na deze boeken gelezen te hebben en Martins verhaal te hebben vernomen, werden er twee Waldenzische predikanten, Barbes genaamd, door hun broederen uitgezonden, om meer van de evangeliebelijders in Zwitserland te vernemen en gemeenschap met hen te oefenen, omdat zij hetzelfde dierbare geloof bezaten als zij zelf. De namen dezer Barbes waren George Morel en Peter Messen. Eerst begaven zij zich naar Bazel en vroegen aldaar naar het huis van onze oude vriend Hausschein. De oude man was verblijd en verwonderd toen deze eenvoudige mannen uit de valleien hem hun verhaal deden, en hem de papieren toonden, welke zij bij zich droegen, waarop zij een belijdenis van hun geloof hadden geschreven. Zou u graag willen weten, wat er op geschreven stond? Dan zal ik u er iets van meedelen.

“Christus,” zeiden zij, “is ons leven, onze waarheid, onze vrede, onze gerechtigheid, onze herder, onze pleitbezorger, ons offer en onze hogepriester, die gestorven is voor de zaligheid van hen die geloven.” Ook stond erin geschreven, dat de pauselijke godsdienst een vermenging was van Joodse, heidense en christelijke ritus. Hausschein keek naar deze mensen

met verwondering en blijdschap. “Ik dank God,” zei hij, “dat Hij u tot zulk een groot licht geroepen heeft.”

Hausscheins vrienden kwamen nu in zijn huis te Bazel tezamen, om de mensen uit de bergstreken te zien, die het Woord van God trouw waren gebleven en het evangelie nimmer verloochend hadden. Maar toen de Barbes verder ondervraagd werden waren de antwoorden niet geheel bevredigend. De Barbes beleden, dat uit vrees en door een verlangen naar vrede, zij de Roomse priesters toestonden hun kinderen te dopen en dat zij soms met de Papisten meegingen naar de mis. Maar dit gedrag werd door de getrouwe Hausschein sterk veroordeeld, want, zei hij, heeft niet Christus geheel en al aan de gerechtigheid van God voldaan, is er dan nog enige noodzakelijkheid om nog andere offeranden te doen dan dat van Golgotha?

Door amen te zeggen op de mis, door de priesters bediend, zo ging Hausschein voort, verloochent u de genade van Jezus Christus.

Voorts ontdekte Hausschein, dat de Barbes meenden dat ieder mens van nature nog iets goeds bezat, waardoor hij goede werken deed. Maar de, oude dienstknecht deelde hun mede, dat nimmer enig goed werk tot stand kan komen, dan door de Heilige Geest.

De Barbes, die eenvoudige bescheiden mensen waren, waren over deze terechtwijzing niet gebelgd, te meer niet, omdat zij wel verwachtten, dat hun vrienden in het buitenland veel meer kennis bezaten dan zij zelf. Zij bekenden hun onwetendheid en waren dankbaar onderwezen te worden.

Eindelijk verlieten de Barbes Bazel om naar hun bergen terug te keren. Maar helaas, op hun weg er heen trok hun heilig gesprek de aandacht van een paar papisten te Dyon in Frankrijk. Beiden werden gegrepen en te Dyon gevangen gezet. George Morel slaagde er in te ontsnappen, maar Peter Masson werd ter dood veroordeeld.

In de dorpen van de valleien heerste grote droefheid toen George Morel alleen terugkwam. Maar iedereen was nieuwsgierig te horen alles wat hij te vertellen had. Hij verhaalde getrouw hoe meester Hausschein hun verweten had gemeenschap met Rome te hebben. Van deze tijd af was er verdeeldheid onder de leraren, sommigen zeiden Hausschein heeft gelijk, anderen verdedigden het plan om op broederlijke voet met de roomse priesters te verkeren. Tenslotte kwamen alle Barbes uit de dorpen tezamen, om over deze aangelègenheid van gedachten te wisselen. Doch daar zij de kwestie niet konden oplossen, besloten zij twee hunner naar Zwitserland te zenden. De ene was George en de andere Martin Gonin, dezelfde die de eerste reis gemaakt had op zoek naar de evangeliepredikers., Deze twee Barbes dan werden gezonden om de grote prediker op te zoeken, en zo mogelijk hem mee terug te brengen om hun te zeggen wat zij behoorden te doen.

Het was een lang verhaal, dat Farel van de twee leraren der valleien vernam. “En nu,” zo vroegen zij Farel, “wilt u met ons mee terug gaan? Alle Barbes zullen samen komen, om te luisteren naar wat u te zeggen hebt.” Farel was verblijd en zijn vriend Saunier was bereid met Farel mee te gaan, indien deze daartoe kon besluiten. Maar het grootste deel van Farel's vrienden waren met afschrik vervuld, toen zij vernamen hoe groot de afstand was, welke de valleien van hen verwijderd waren. Bovendien was er juist een nieuwe vervolging tegen de Waldenzen gaande, welke vervolging door het Parlement van Aix-les-Bains was uitgevaardigd. De gevangenissen van Savoije en Piemont waren reeds gevuld met Waldenzen. De Hertog van Savoije was een bittere vijand van het evangelie en Farel moest dan door dit land trekken; waar de bescherming, van Bern van geen nut voor hem was. Maar geen van deze bezwaren konden Farel weerhouden mee te gaan. Hij zag dat de zaak te belangrijk was, dan dat deze zaak om wat gevaren zou mogen worden verwaarloosd. Ja, de eer van Christus was er mee gemoeid. Farel maakte zich dan ook onmiddellijk voor de lange reis gereed en

half augustus stond hij klaar om te gaan. Het schijnt dat de Barbes hem vooruitgegaan zijn om de broederen mee te delen, dat Willem Farel op weg was naar de valleien. Toen zij dat vernamen begaven sommigen zich onmiddellijk op reis om de Zwitserse predikanten tegemoet te gaan en hen door geheime paden naar de valleien te brengen. Naar alle waarschijnlijkheid heeft zich ook nog een derde predikant bij Farel en Saumier aangesloten. Hij was eveneens een Fransman, Robert Olivetanus genoemd, en van wie we zo nu en dan meer vernemen zullen. Hij was student geweest in Parijs en was een neef van Johannes Calvijn, die in 1509 te Noyen in Picardie geboren is.

HOOFDSTUK 38

DE ONTMOETING IN DE BERGEN

Het was een dag van blijdschap voor het volk van de Waldenzer valleien, toen eindelijk de leraren van Zwitserland in het gezicht kwamen. Zij hadden een lange en gevaarlijke reis door vijandelijk land achter de rug en hadden de eenzaamste bergpaden bewandeld, teneinde steden en dorpen te vermijden en hadden zich tussen de rotsen en de wouden schuil gehouden. Het doel van hun reis was Angrogne in Piemont, waar de woning van Martin Gonin stond.

Deze glorierijke vallei is één van de prachtigste en vruchtbaarste Italiaanse Alpen. Aan de voet er van baant een wilde bergstroom zich een weg, nu eens schuimend tussen de opgestapelde rotsen en dan weer verborgen onder de dikke schaduw van notebomen, wilgen en treur-essen, Groene weiden en korenvelden liggen aan beide zijden van de Angrogne rivier. Hoger op liggen de wijngaarden en prachtige wouden van noten en kastanjes. Nog hoger treft u beuken en eikenwouden aan en daar weer boven uit ziet u de wilde rotsen vermengd met kreupelhout van beuk en hazelnoot. Hier en daar over de weiden en de wouden verspreid, kunt u de kleine gehuchten en de houten hutten van de Waldenzen aantreffen. In de bergen rondom bevindt zich menige spelonk en diepe rotskloof waar in vroegere dagen de vervolgte Waldenzen, ter uitoefening van hun godsdienst, samengekomen waren of waar ze zich schuil moesten houden voor de legers van de paus.

Toen de predikers in deze vallei aankwamen, werden ze verwelkomd door de boeren, die de bergpaden hadden gadegeslagen om het eerste gezicht van hun Zwitserse broeders op te vangen. Spoedig waren ook alle dorpelingen, die door een man van het dorp, Johannes Viret genaamd, gewaarschuwd waren, bijeen gekomen om Farel, Saunier en Olivetanus te verwelkomen.

De man op het witte paard is Willem Farel en die op het donkere paard zit is Anthony Saunier, zei Viret.

De leraren werden met een warm welkom ontvangen. Nog veel meer reizigers kwamen in die tijd aan, want het was wijd en zijd medegedeeld, dat er een grote samenkomst in de vallei van Angrogne zou plaats vinden en dat de predikanten van Zwitserland aldaar zouden vertegenwoordigd zijn. Elk huis was vol en de rustige vallei was gedurende zekere tijd een plaats van samenkomst voor honderden vreemdelingen. Er waren Waldenzen van ver afgelegen nederzettingen in Zuid-Italia, in Frankrijk, in Bohemen en van vele delen van Savoije en Piemont. Deze nederzettingen waren gevormd door de Waldenzen, die in vroeger tijden voor het vuur en het zwaard van de papisten vluchten moesten, Ook waren er edellieden van hun kastelen in Italië tegenwoordig; ook de Barbes van alle dorpen waren aanwezig en ook anderen: boeren, koeheders, werklieden en wijnpersers.

Er zou in de dorpen geen zaal groot genoeg geweest zijn, voor deze grote samenkomst; daarom werd zij in de openlucht gehouden. Martin Gonin had een aantal ruwe banken onder de kastanjabomen klaargemaakt, waar allen konden zitten. De vergadering zelf viel in twee delen uiteen, namelijk zij die in een broederschap met Rome geen bezwaar zagen, terwijl de andere partij werd gevormd door hen, die zich van ieder spoor van de roomse godsdienstviering wilden verre houden. De sprekers voor de eerste partij waren twee Barbes, Daniël van Valence en Johannes van Molinez genaamd, terwijl de sprekers voor de tweede partij Farel en Saunier waren. Het grootste deel van de personen van de hogere stand waren aan de zijde van Daniël en Johannes. Het was 12 september toen deze samenkomst in de bergen geopend werd.

Farel stond op en ging regelrecht op zijn doel af. “Christenen,” zo zei hij, “hebben geen

ceremoniële wet. De daad van aanbidding op zichzelf heeft geen enkele verdienste voor God; de menigte feesten, wijdingen, ceremoniën, gezangen en gebeden zijn een groot kwaad. Maar waarin bestaat de godsdienst dan? De Heere heeft deze vraag zelf beantwoord: God is een Geest en die Hem aanbidden, moeten Hem aanbidden in Geest en Waarheid.”

Daniël en Johannes waren ontstemd over Farel's toespraak. Zij wilden alle feesten, ceremoniën en liederen, niet over boord gooien, maar wilden er enige van behouden en andere verwerpen. De andere Barbes daarentegen zeiden, dat hun vaders gesproken hadden zoals Farel deed en zij bezaten de oude belijdenis van hun geloof in geschriften, waarin te lezen stond, dat alle feesten, het vieren van heiligen, heilig water, onthouden van vlees en andere dergelijke dingen, welke door mensen zijn uitgevonden, verwerpelijk waren. De vergadering, op enkele uitzonderingen na, verklaarde dat Farel het bij het goede eind had.

Maar Farel was met deze erkenning niet tevreden. Hij wist, dat geloof in de vorm van genegenheid voor ceremoniën slechts takken zijn, welke uit een wortel groeien, die diep in het hart ligt van elk natuurlijk mens. Het zou weinig zin hebben de takken af te houwen en de wortel onaangeroerd te laten. En wat is deze wortel? Hij is in uw en mijn hart, en bestaat in het hebben van een eigenwillige godsdienst. En onze godsdienst is eigenwillig indien wij ons inbeelden, dat ons gebed en onze eredienst voor God aangenamer is, indien we er, bezienswaardigheden, klanken en zelfs reuken aan toevoegen, welke dingen onze natuurlijke zintuigen mogen strelen, maar die een walg zijn in Gods ogen. “Het is door middel van de leer: dat in de mens van nature een kracht is,” zo zei Farel, “dat het pausdom de zaligheid uit Gods hand nam en die in de handen van de priesters legde. Maar God heeft van vóór de grondlegging der wereld al diegenen uitverkoren, die gezaligd zijn, of nog zullen worden. En het is daarom onmogelijk, dat zij, die daartoe gepraedestineerd zijn, niet zullen zalig worden. Wie de vrije wil staande houdt verloochent absoluut de genade van God.”

Daniël en Johannes verzetten zich tegen deze leer, met alles was in hen was. Zij wilden niet geplaatst worden bij mensen, die onder de dieven moesten gerekend worden, die niets doen en niets betalen kunnen. “En dit weigeren we, zolang wij niet geleerd hebben, dat alleen het gezegende hartebloed van Christus ons reinigt van alle zonden en dat alleen door Gods Geest onze ogen voor onze zondenschuld en onze valse godsdienst geopend worden. Door genade moeten wij leren verstaan, dat wij midden in de dood liggen. Gelijk de Vader de doden opwekt en ze levend maakt, zo maakt ook de Zoon levend wie Hij wil. Maar het zijn alleen de doden, die kunnen levend gemaakt, en zo lang wij dood zijn, zijn ook onze werken dood, hoe goed ze in 's mensen oog ook schijnen mogen. Denk aan David, hoeveel goede werken zal hij wel gedaan hebben, vóór God hem, de man naar Gods hart, riep? Hoeveel malen heeft hij gebeden en berouw gehad, of God gezocht, maar het had geen waarde voor Gods aangezicht? Doch eenmaal brak de tijd aan dat hij van God gezocht werd.”

Sommigen van de Barbes brachten hun oude geloofsbelijdenis ter sprake. Hierin stond geschreven, dat het verloochenen van de waarheden, waarvan Farel gesproken had, het werk van de Anti-Christ was. “Meer dan dat,” zei Farel. “Wat ik gezegd heb, staat in Gods Woord geschreven.” Farel las de betreffende passages voor en bewees dat, wat hij gezegd had, de waarheid was, waarop de Barbes zeiden, dat zij de zaak nog eens moesten bezien. Maar tenslotte erkenden de Barbes, helaas met uitzondering van Daniël en Johannes, dat Farel ook in deze zaak gelijk had. Ook de andere punten werden nu geregeld, het waarnemen van Gods dag, het belijden van zonden voor God en niet aan een priester, enz. Maar Daniël en Johannes kwamen opnieuw naar voren. “Is het niet goed,” zo vroegen ze, “om uiterlijk met enige dingen mee te gaan, hoewel we het er niet mee eens zijn, teneinde vervolging te ontgaan?”

“Dat is zeker verkeerd,” antwoordde Farel, “gelijk alle huichelarij te veroordelen is.” Maar de mond van deze twee Barbes kon niet gestopt worden. Zij zeiden, dat als zij met al dit uiterlijk

naleven van de godsdienst breken zouden, zij dan hun voorgangers, die hun dit hadden toegestaan, een klap in het gezicht, gaven en als zij de Rooms en tot toorn verwekten, dan zou het met het prediken van het evangelie ten enenmale gedaan zijn, en indien iets met een goede bedoeling gedaan wordt, mag het niet als verkeerd veroordeeld worden.

Farel sprak hierna met een donderende stem en zei: “Alle uitwendige vormen zijn slechts leugenen, wanneer wij ze niet in oprechtheid en in waarheid nakomen. En dus staan we schuldig aan leugen en bedrog, indien wij uitwendig ons schikken naar die dingen, waarvan wij in ons hart overtuigd zijn, dat zij verkeerd zijn.” Farel sprak lange tijd ernstig en zijn plechtige woorden raakten de harten der Waldenzen. Zij huilden en zeiden: “Wij hebben tegen de Heere gezondigd.” Daarop schreven zij een belijdenis, tekenden die en verklaarden, dat zij van nu af aan ook uiterlijk zich verre zouden houden van de roomse ceremoniën.

Maar Daniël en Johannes wilden dit stuk niet tekenen. Met een gevoel alsof hun een ongeluk was overkomen en ontstemd over deze gang van zaken, verlieten zij hun broederen en gingen naar de ver afgelegen nederzettingen van de Waldenzen in Bohemen. Daar deelden zij hun verhaal mede, hoe zij in gelukkige harmonie in hun vredige valleien hadden gewoond, totdat er enige onbekende predikers en leraren onder hen binnen geslopen waren, die twistingen en verdeeldheid zaaiden, en nieuwe vervolgingen over hen komen deden. De Waldenzen in Bohemen geloofden en vertrouwden Daniël en Johannes geheel en al. Zij schreven aan hun broederen in de Alpen een brief, waarin gewaarschuwd werd tegen de valse profeten. Ook betreurden zij het, dat hun broederen zo lichtvaardiglijk waren misleid. Daniël en Johannes brachten deze brief triomferend terug. Maar de Waldenzen van de Alpen schreven een waarheidslievender verslag van alles wat gebeurd was en zonden deze brief naar Bohemen, zodra nieuwe vervolgingen, die op Farel's bezoek volgden, hun tijd gaven om zo te doen.

Keren wij nu naar Farel terug.

Terwijl hij in Angrogne vertoefde had hij vele gesprekken gevoerd met de Barbes en de bewoners. Zij lieten hem hun oude boeken zien; geen gedrukte boeken, want zij waren geschreven reeds lang voordat het drukken bekend was. Sommige van die boeken waren, zoals zij zeiden, meer dan 400 jaar oud en werden bewaard als kostbare schatten en overhandigd van vader op zoon. Er waren slechts weinige van deze boeken en het was alles wat zij bezaten. De meest waardevolle boeken waren enige oude Bijbels, zorgvuldig gecopieerd in oud Frans. Terwijl in al deze zogenaamde Christelijke landen, de Bijbel een bijna onbekend boek voor het volk was, hebben deze arme boeren in hun berghutten de oude Bijbels van geslacht tot geslacht bewaard en gelezen.

“Maar” zei Farel, “als dit al de Bijbels zijn die u bezit, zo moeten er velen onder u zijn, die hem slechts zelden lezen kunnen.

En toch behoorde u allen Bijbels te hebben. Waarom zijn er zoveel secten en ketterijen? Het komt alleen voort uit onbekendheid met het Woord van God. Er moeten Franse Bijbels gedrukt worden, zodat u er zoveel kunt hebben als u maar wilt.” De Waldenzen waren verblijd met de hoop, dat elk een Franse Bijbel zou hebben, maar dit was niet zo gemakkelijk. Weliswaar waren er enige Franse Nieuwe Testamenten; Meester Faber heeft, zoals u weet, het gehele Nieuwe Testament een paar jaar te voren vertaald, maar deze waren niet veelvuldig te verkrijgen. Buitendien kwam het Farel voor, dat deze vertaling wel een verbetering behoefde. Daarom moest een groot werk gedaan worden: De gehele Bijbel moest vertaald in het Frans, gedrukt en gezonden over de bergen naar de dorpen van de Waldenzen. Farel wenste tot God op te zien, of het Hem behaagde mannen te zenden dit werk te doen. Naast het bezitten van Bijbels, zo ging Farel voort, moet u scholen hebben. Ik moet u niet alleen Bijbels zenden, maar ook schoolmeesters. De Waldenzen waren hem ook hiervoor dankbaar, en vroegen Farel om een verslag te maken van alles wat in de grote vergadering in

de bergen besloten was. Dit verslag zou dan gedrukt moeten worden, zodat iedereen een afschrift er van kon krijgen.

Met veel liefde en toegenegenheid nam Farel van hen afscheid. De Waldenzen keken het witte en het zwarte paard na, totdat zij in de beboste valleien, beneden hen, verdwenen waren. Daarop keerden zij huiswaarts, de Heere dankend, dat Hij Farel onder hen gezonden had.

HOOFDSTUK 39

DE DONKERE DAGEN VAN GENÈVE

En nu de terugtocht naar huis aanvaard! Het lag niet in Farels bedoeling om de zelfde weg die hij gekomen was terug te gaan. Na de bescherming van de dikke wouden en de eenzame bergpaden achter zich gelaten te hebben, reed hij voort naar de plaats die reeds zo lang op zijn hart lag, namelijk de oude stad Genève.

Ja, Genève. Genève moest ook voor Christus gewonnen worden, evenals Neufchatel, Orbe en Granson.

Reeds jaren lang had Farel zijn oog op Genève geslagen. De tijd was rijp voor de eerste aanval.

Voordat ik u van Farels aankomst te Genève ga vertellen, is het noodzakelijk iets omtrent de historie van de stad mee te delen en van de stand van zaken in die tijd.

Genève is nu, één van de voornaamste steden van Zwitserland. Maar in de dagen van Farel was het geen Zwitserse stad en was het dit ook nooit geweest. Het was de hoofdstad van de kleine staat Genève, welke staat in oude tijden aan de keizers van Rome behoord had. Maar ongeveer 400 jaar voor de tijd van Farel was Genève een onafhankelijke staat geworden met twee regeerders, namelijk de Graaf van Genève en de prins-bisschop.

De machtige prinsen van Savoye, die in de naaste omgeving woonden, trokken voordelen uit de twistingen om de macht in de stad Genève te verwerven. Deze stad was voor de prinsen van Savoye, wat de wijngaard van Nabod was voor Achab. De ene prins na de andere maakte vergeefse pogingen om Genève in bezit te hebben. Maar tenslotte slaagden zij er in een hinderpaal op hun weg op te ruimen, namelijk de Graaf van Genève. Zij kozen de zijde van de bisschop tegen de Graaf, waardoor de Graaf verdrongen werd. Maar om de bisschop zelf weg te krijgen was niet zo gemakkelijk. Eindelijk brak de tijd aan dat zij door vreemde middelen hun doel bereikten.

In het jaar 1434 deed Amadeus de VIII, Hertog van Savoye, afstand van de troon van Savoye ten behoeve van zijn oudste zoon en werd een kluizenaar. Spoedig daarop maakte de raad van Bazel deze Amadeus paus onder de naam van Felix V. Maar tegelijkertijd was er nog een andere paus. Paus Felix nu sloeg zijn slag.

Onder het voorwendsel dat pausen bisschoppen mogen benoemen, maakte hij zich zelf bisschop-prins van Genève. Niet lang hierna werd hij beroofd van zijn pausdom, maar bleef bisschop van Genève en toen hij stierf, werd zijn kleinzoon Peter, slechts 8 jaren oud, bisschop in zijn plaats. Maar de kleine Peter stierf jong en werd opgevolgd door een andere kleinzoon, Johannes, die de leeftijd van 12 jaar bereikt en toen deze stierf werd een derde kleinzoon, Frans bisschop van Genève.

Vanzelfsprekend konden de prinsen van Savoye in de kleine staat van Genève doen wat zij wilden durende die tijd was Genève hun familiebezit schop Frans stierf waren er geen prinsen meer die hem konden opvolgen, en werd de nieuwe bisschop opnieuw een vijand van de Hertog van Savoye. De Hertog wenste al de macht, die hij bezeten had, toen zijn eigen familiebetrekkingen bisschop waren, te behouden.

En zo waren er van omstreeks 1500 tot het jaar 1513 gedurig twisten tussen de Hertogen en de bisschoppen. En langzamerhand ontstond er in de stad een derde partij, die noch hertog noch bisschop wenste. Zij was beide moede en wenste Genève een vrije staat te maken.

In het jaar 1513 overtuigde de Hertog van Savoye paus Leo X een ander familielid bisschop van Genève te maken, en wel Johannes, een zoon van bisschop Frans, die nog een kind was, toen zijn vader stierf. Dit kind was als miserabel voorwerp opgegroeid en was even slecht als

hij ziekelijk en walgelijk was. De Hertog dacht dat deze Johannes een gewillig werktuig in zijn handen zijn zou, om Genève aan het huis van Savoye te onderwerpen. De paus begeerde zeer, dat de Hertog van Savoye zijn zuster aan zijn broer, de Medici, ten huwelijk zou geven. De Hertog was daartoe gemakkelijk over te halen, na des pausen toestemming om de ongelukkige Johannes bisschop van Genève te maken. En zo werden de zaken bestuurd in de "Heilige Katholieke Kerk."

Er mocht verondersteld worden, dat wanneer de burgers van Genève zich opnieuw in de macht van de Hertog van Savoye en onder het tyrannieke bestuur van de verachtelijke en wrede bisschop zouden bevinden, zij nog meer naar de vrijheid zouden verlangen, die verder dan ooit van hen verwijderd scheen. Sommigen onder hen besloten een stoute stap te doen: zij gingen naar Zwitserland om aan Freiburg en Bern hulp te vragen tegen hun tyrannen. Zij wisten dat de Zwitsers voor zich zelf en anderen de vrijheid beminden en deelden hun het droevig verhaal van hun onderdrukking en van de misdaden en slechtigheden van Johannes alsmede de tyrannie van de Hertog van Savoye mede.

De Zwitsers beloofden, dat zij hun vrienden en bondgenoten zouden zijn, maar deze daad van de burgers van Genève porde Johannes slechts op tot nieuwe wreedheden. Jaren van ellende waren voor Genève weggelegd.

De burgers, die het verdrag met Zwitserland sloten werden Hugenoten genoemd. Hoewel zij dezelfde naam droegen als de Franse Hugenoten, waren zij in vele punten van hen verschillend. De Hugenoten van Genève waren min of meer rooms en het was slechts liefde voor de vrijheid maar niet de liefde voor het evangelie, die sommigen van hen een genegenheid gaven voor evangeliebelijders, waarvan zij in Zwitserland en elders gehoord hadden. Zij verstonden niet wat het evangelie in werkelijkheid was. Bevrijd te zijn van de priesters of van de wrede Johannes was hun doel. Het zou gemakkelijker blijken te zijn met de monniken van Granson en Elisabeth Arnex te onderhandelen, dan met de Hugenoten van Genève. De Hugenoten wilden, dat het evangelie zou gepredikt worden, maar de monniken wilden dit verhinderen. Van deze tijd af waren de evangelische boeken en de Evangeliedienaars uit Zwitserland van harte welkom in Genève, maar er waren velen, die, zuiver ter wille van de vrijheid, zichzelf schaarden aan de zijde van het evangelie.

In 1522 stierf Johannes. Zijn losbandig leven had hem tot een miserabel einde gebracht. De nieuwe bisschop werd Peter de la Baume genoemd. Door een prior van Genève wordt hij aldus beschreven: Peter de la Baume was een zeer trots man en wilde zichzelf boven anderen plaatsen. Niet door edelmoedigheid van geest of deugd, maar terwille van zijn familie. En om zijn waardigheid op te houden vond hij het noodzakelijk grote pracht en praal ten toon te spreiden. Hij meende dat het de voornaamste verdienste van een bisschop was om een wel toebereide tafel of liever een goed beladen tafel te hebben met allerlei soorten goede wijn, waarvan hij meer dan 31 soorten tegelijk op tafel had. Ook was hij een groot paardrijder en een zeer snelle rijder. Dat was de nieuwe pastoor van Genève.

Deze ongelukkige man bevond zich zelf in een zee van moeilijkheden. De Hertog van Savoye en de Hugenoten niet minder, wensten van hem bevrijd te worden. De edellieden van Genève waren jaloers op zijn macht. Zelfs de priesters werden zijn vijanden; door zijn gedrag beledigde hij iedereen. Vandaar dat allen zijn vijanden waren.

Eindelijk, in het jaar 1527, vond er een gebeurtenis plaats, waardoor de burgers plotseling van zijn tegenwoordigheid, hoewel nog niet helemaal van zijn macht, bevrijd werden. Er ging een gerucht door de stad, dat een meisje van aanzienlijke familie met geweld naar het paleis van de bisschop was gesleept en dat de deuren voor de neus van de moeder, die achter haar was aangerend om haar te bevrijden, gesloten, werden. Een menigte volks verzamelde zich rond het paleis. De Hugenoten hamerden luid op de deuren en eisten toegang, maar de bisschop zat

aan tafel en wenste niet gestoord te worden. De magistraten werden nu gehaald en de bisschop werd verplicht hun toegang te verlenen. Zij vonden hem zeer bevreesd, bleek en bevende en hij werd verplicht het meisje terug te geven. De bisschop antwoordde, dat zij gegrepen was om aan een harpspeler gegeven te worden inplaats dat hem loon gegeven werd. De gehele stad stond nu tegen de bisschop op. De Hertog van Savoye achtte het een geschikt ogenblik hem te grijpen en weg te voeren, daar hij nu geen vrienden over had, die zijn zaak verdedigden. De bisschop, verwittigd van het complot van de Hertog, vluchtte 's nachts weg naar zijn kasteel in Bourgondië, bij welke ontvluchting de Hugenoten hem hielpen, omdat ze maar al te blij waren van hem bevrijd te zijn. Gedurende enige jaren stelde de ongelukkige man enige vruchteloze pogingen in het werk vrienden op zijn hand te krijgen, die hem in zijn diocees zouden terugbrengen. Soms deed hij een beroep op de Hertog van Savoye, dan weer op Keizer Karel V, een ander maal op de paus, terwijl hij de inwoners van Genève bedreigde en hun nijldige brieven schreef, welke zij met stille verachting ontvingen. Nimmer vergaten zij dat de bisschop iedere gelegenheid om terug te keren zou aangrijpen. Indien hij nu door middel van het evangelie op een afstand kon worden gehouden, dan waren de evangeliepredikers welkom.

Ook de Hertog van Savoye ging voort met het bedreigen van de Genèvezen met zijn legerscharen. Voor hun verdediging keken zij uit naar Zwitserland, in hoofdzaak Bern, in de hoop, dat zij op die manier tegen de soldaten van Savoye konden worden verdedigd. En als de Berners het noodzakelijk vonden, dat de inwoners van Genève de zaak van de evangeliebelijders verdedigden, dan waren zij daartoe bereid, al was het alleen maar om Bern te plezieren.

Het moet gezegd, dat dit geen hoogstaande motieven waren, maar toch mag niet gezegd worden, dat deze Hugenoten hypocrieten waren, daar zij van het evangelie geen hoge gedachten koesterden, dan dat het strekte om de mensen vrijer en gelukkiger te maken.

Gedurende de afwezigheid van de bisschop werden de kerkelijke aangelegenheden te Genève behandeld door zijn vicaris; en daar er 700 priesters in de stad woonden, is het te begrijpen, dat er nog een sterke papistische partij naast die van de Hugenoten bestond.

Willem Farel kwamen deze dingen vaak ter ore, toen hij nog 's Heeren strijd kampte te Neufchatel. Orbe en Granson en u kunt nu wel begrijpen, waarom Farel er zo dikwijls naar verlangde in Genève te zijn. Hij wist dat de grote begeerte van de Hugenoten in niets anders bestond, dan bevrijding van hun tyrannen, hoewel hij van tijd tot tijd vernam, dat er enigen waren, die, zoals hij het uitdrukte, het werk van Christus overpeinsden.

Farel had Zwingli geschreven dat hij verlangde naar de zielen van de inwoners van Genève. "Wat de grond van hun verlangen naar godsvrucht betreft," zo schreef hij, "dat is de Heere alleen bekend." Maar hij wist genoeg om er van verzekerd te zijn, dat er enige harten waren, die door God waren geraakt en indien hij zichzelf van de steden en dorpen van Zwitserland had kunnen losscheuren, dan zou hij onmiddellijk gegaan zijn en de gevaren van Genève hebben getrotseerd. Deze gevaren waren niet groter dan die waar hij dagelijks in verkeerde: de ene dag werd hij bedreigd met een pistool; de andere dag aangevallen door een monnik die met een mes gewapend was. Maar deze waren de gewone gebeurtenissen. 's Heeren werk moest echter gedaan worden. Zou er intussen niemand in zijn plaats naar Genève durven gaan?

U herinnert zich ongetwijfeld de jonge Peter Toussaint, die Meester Faber zijn bedeesdheid zo ernstig verweten had. Deze Peter Toussaint arriveerde juist in Züich, toen Farel uitzag naar de man, die het evangelie onder de Hugenoten in Genève brengen zou. Farel drong er bij Zwingli met klem op aan om Peter Toussaint te zenden, en Zwingli deed zijn best om Peter aanstonds naar Genève te doen vertrekken. Maar Peter, die Meester Faber berispt had, beefde van angst

over de gedachten aan Genève en weigerde te gaan. Farel vernam dit nieuws met diepe droefheid, en klaagde zijn nood de Heere, op Wie hij nimmer vergeefs vertrouwd had. “O Heere,” zo bad Farel, “stel Uw leger samen naar Uw welbehagen; neem alle laksheid uit de harten van hen die Uw naam verheerlijken zullen en schudt hen wakker uit hun sluimeren.

Bern nam geen besliste maatregelen om de zaak van het evangelie te Genève voort te helpen. Door de tegenstand van Freiburg en de roomse kantons van Duits-Zwitserland, welke reeds in het geweer geroepen waren, aarzelden de Berners en hielden zich doof voor die predikers, die Genève van de mis, de beelden en de priesters wilden bevrijden.

De Genèvezen wachtten aldus gedurende zekere tijd vergeefs op de helpende hand, waarnaar ze zo zeer verlangden. Gods tijd was nog niet aangebroken. Hij deed Zijn werk in sommige harten dieper ingang vinden, voor hen namelijk voor wie Christus reeds dierbaar geworden was en dagelijks werden kleine lichtvonken verspreid en vermeerderd en dag na dag droeg Farel Genève, dat zo zeer op zijn hart gebonden was, aan God op.

U zult nu waarschijnlijk de gebeurtenissen, die op de avond, toen Farel met zijn wit en Saunier op zijn zwart paard door de oude stad reden, verstaan. Op het tijdstip, dat Willem Farel te Genève aankwam, woonde de bisschop in Bourgondië, waar hij, naar hij zei, veel betere wijn kon krijgen dan te Genève. Voor het ogenblik willen wij hem daar achterlaten.

Het was een mooie herfstdag, de 2e oktober 1532, toen Farel en Saunier de drie oude torens van de Geneefse kathedraal in het gezicht kregen. Zij reden de stad binnen en betrokken een herberg, welke hun was aanbevolen en Tour Perce genoemd werd. Farel trok er onmiddellijk op uit om de brieven, die hij uit Bern had meegebracht voor de voornaamste Hugenootse leiders, te bezorgen. Groot was de verwondering en de blijdschap van de Hugenoten, toen zij vernamen dat de drager van deze brieven Willem Farel zelf was. Hoe dikwijls hadden zij van de verwonderlijke prediker gehoord, die, zo zij meenden, een stem des donders had en waarmede het pausdom te Aigle, Morat, Neufchatel, Orbe, Granson en in steden en dorpen ver en dichtbij, was uitgeroeid. Voor hen was het alsof Farel dit werk gedaan had, maar de natuurlijke mens verstaat niet dat alle macht van God is en dat wij slechts macht ontvangen door de bediening van de Heilige Geest. Allen waren bereid om Farel te horen en het nieuws ging als een lopend vuurtje door de stad, dat de “gesel van de priesters” gekomen was. Eén van de nonnen van St. Claire, Zuster Jane, van wie wij meer zullen horen, schreef die avond in haar dagboek: “Een slordig uitzijnde prediker, een zekere Meester Willem Farel, geboortig van Dauphiné, is juist in de stad aangekomen.” De volgende morgen arriveerden de Hugenoten één voor één in de herberg de Tour Perce; onder hen bevonden zich de voornaamste burgers van Genève, en Farel werd met hoffelijkheid ontvangen. Zij deelden hem gaarne mede, hoe zij naar vrijheid en Bijbels onderwijs verlangden, en dat zij blij zouden zijn indien zij noch paus noch priester hadden. De paus was een tyran, de priesters losbandig en slecht en het zou een weldaad zijn indien de mis werd weggevaagd. Maar Farel zag wel in, dat zij niet beseften, dat zij het evangelie nodig hadden, om aan zichzelf ontdekt te worden als verloren en schuldige zondaren. “Hun gedachte over de ware godsdienst,” zei hij later, “is: op vrijdag vlees te eten en de priesters uit te schelden.” Maar Farel was niet in Genève aangekomen, om hen van de paus of de Hertog te bevrijden, maar onder Gods zegen van de satan en van zichzelf. Het volk antwoordde, dat zij wisten, dat zij onderwijs van node hadden, en dat zij bereid waren te luisteren. Zo werden er banken en stoelen binnen gedragen en nam Farel het woord, terwijl hij stond voor een kleine tafel, waarop een Bijbel gelegd was.

Dit boek is het, zei Farel en dit boek alleen, dat u kan leren hoe u de Heere Jezus Christus moet leren kennen. Farel sprak tot hen in eenvoudige woorden en zij luisterden begerig.

Diezelfde dag werd er een tweede samenkomst gehouden. Dit nieuws kwam de priesters en de kanunniken ter ore, het vervulde hen met vrees en ontstemming, dat Farel onder hen gekomen

was; wat moest nu gedaan worden?

“Die ellendige prediker,” schreef Zuster Jane, “begint in zijn kamer, waar hij verkeert, in het geheim te spreken, zoekende het volk met zijn ketterij te infecteren.”

Deze tweede samenkomst had veel meer bezoekers dan de eerste. Had Farel 's morgens in hoofdzaak gesproken over het gezag van de Heilige Schrift, nu sprak hij over de vrije genade van God, de vrije vergeving voor schuldige zondaren, niet geschonken door een priester, maar door God Zelf. “Terwijl de priesters op stro en stoppelen bouwen, brengt God levende stenen, namelijk de zielen, die Hij wil zalig maken, en Hij maakt geheel en al zalig. Het is niet gedeeltelijk het werk van Christus en voor een ander deel het werk van mensen (pelgrimreizen, gebeden en boetedoeningen), maar Christus doet het zaligend werk geheel en Hij alleen, en niemand met Hem.” Na de prediking verzochten vele burgers Farel met hen mede te gaan om de Bijbel voor hen in hun woningen te verklaren. Er was hun een licht opgegaan, dat de goede tijding ver uit gaat boven vrijheid en geluk hier op aarde. Onder hen, die Gods Woord gaarne nader zagen ontvouwd, behoorde een hoedenmaker, Guérin genaamd, van wie we spoedig meer zullen vernemen.

Intussen waren er andere burgers, die daartoe aangezet door hun vrouwen en de priesters, in kokende woede zich naar de Tour Perce begaven en Farel bevalen de stad direct te verlaten. De straten waren gevuld met priesters, die een ernstige poging deden, om een tumult te verwekken. De magistraten, door de opschudding gealarmeerd, lieten Farel en Salinier halen om in het stadhuis een verslag te geven van hun gedrag. De grootste helft van de magistratspersonen waren noch voor noch tegen het evangelie, alleen wensten zij de priesters niet te beledigen; maar evenmin Bern aanstoot te geven. Daarom was het hun niet recht duidelijk welke koers zij gaan moesten. Toen de predikers binnen gebracht waren, keken allen met nieuwsgierigheid naar de man, van wie zij gehoord hadden, dat hij het land in vuur en vlam zette van de Alpen tot de Jura. “Zo bent u het dan” zei één van de magistratspersonen, “die niet anders doet dan de rust in de wereld te verstoren en overal opstand te verwekken. U bent een bemoeial, die hier slechts gekomen bent om kwaad te doen, en wij bevelen u de stad ogenblikkelijk te verlaten.” Maar Farel antwoordde kalm: “Ik verwek geen opstand maar preek de waarheid en ik ben bereid om uit Gods Woord te bewijzen, dat wat ik preek de waarheid is. Ook ben ik bereid om niet alleen mijn gemak op te offeren, maar zelfs mijn laatste druppel bloed er voor te geven.”

De Hugenoten onder de magistraten keken Farel met bewondering aan en spraken woorden tot zijn verdediging. Daarop toonde Farel hun de brieven, die hij van Bern had meegebracht en waarin Farel bij hun vrienden en bondgenoten van Genève wordt aanbevolen. Dit was een belangrijke zaak voor de magistraten en zij kwamen overeen om de twee predikers zonder bedreiging weg te zenden. Alleen verzochten zij hun de vrede in de stad niet te verstoren.

Ondertussen was er ten huize van de vicaris een andere vergadering gehouden, namelijk die van de priesters. Wat moesten zij doen? De vicaris zelf was bang om veel te doen, zodat menige priester hem tam en bedeesd vond. “Niet alleen de predikers,” zo zeiden zij, “moesten gestraft worden, maar alle burgers, die hen in hun huizen genodigd hebben en die anders wensen te leven dan hun bisschoppen en pastoors hun geleerd hebben.” “Wij moeten niemand ongehoord veroordelen,” zei de vicaris. Maar de meeste van de aanwezige priesters meenden, dat het niet genoeg zou zijn, om Farels verdediging te horen. Hij moest veroordeeld worden zonder gelegenheid te krijgen tot spreken. Maar enige priesters waren een andere mening toegedaan. “Laat hem komen,” zeiden ze “en verklaren wat hij in de herberg gepredikt heeft.” Deze priesters kregen de overhand, maar zij maakten dit plan met dezelfde bedoeling als de hogepriesters van Jeruzalem hadden om Paulus te verzoeken opnieuw voor de Raad gebracht te worden. Ook de priesters hadden besloten Farel te doden; hij zou het huis van de vicaris

niet levend verlaten, als hij er maar eenmaal in was. Zuster Jane deelt ons dit complot in haar dagboek mede. Er werd dan ook een boodschapper naar de Tour Perce gezonden, met het verzoek om voor de priesters te verschijnen en hun te verklaren wat zij het volk leerden. Maar de Hugenoten waren op hun hoede en wantrouwden de priesters. Enige Hugenoten drongen er bij Farel op aan ogenblikkelijk weg te gaan teneinde zijn leven te redden. Maar juist op dit ogenblik kwam de boodschapper van de vicaris aan. En Farel en Saunier waren verblijd, dat hun zulk een gelegenheid om het evangelie te prediken, werd aangeboden. Zij luisterden dan ook niet naar de Hugenoten en Robert Olivetanus met zich mede nemende, begaven zij zich op weg naar het huis van de vicaris. Zij hadden veel moeite om van de Raad naar de herberg te gaan, vanwege het volk dat zich daar ophield; maar veel meer moeite kostte het om zich te begeven van de herberg naar het huis van de vicaris. De straten waren gevuld met gewapende priesters, die het gepeupel dwongen om hen te bespotten en te beledigen. “Kijk naar de honden. Kijk naar de honden,” riep het gespuis uit, maar overigens ongedeerd, bereikten zij het huis waar de dood hun wachtte.

Twee Hugenootse magistraten hadden het huis van de vicaris het eerst bereikt en de drie predikers moesten een ogenblik buiten de raadskamer wachten. De magistraatspersonen dwongen de priesters de belofte af, dat zij de Evangeliepredikers geen kwaad zouden doen, wat zij ook beloofden. Maar daar de Hugenoten de woorden van de priesters niet vertrouwden, achtten zij het beste om aldaar te blijven. Eindelijk werden de predikers binnen geroepen. De vicaris zat in zijn schitterende kledij, terwijl de Vesters eveneens in hun verschillende praalgewaden aan zijn rechter en linker hand zaten.

Eén van hen, de Veigy genaamd, stond op en zei: “Willem Parel, zeg mij wie u gezonden heeft en met welke reden u hier komt.”

“God heeft mij gezonden,” antwoordde Farel, “en ik kom om Zijn Woord te prediken.”

“Arme stakker,” zeiden de priesters, terwijl zij hem met verachting aanzagen.

“Zo, God heeft u gezonden,” vervolgde de Veigy, “kunt u ons een wonder tonen, om dat te bewijzen, gelijk Mozes aan Farao deed? Indien niet, toon ons dan de toestemming van de bisschop, want niemand preekt hier ooit, zonder zijn toestemming.” En toen Farel van hoofd tot teen aankijkend, ging hij voort: “U bent niet gekleed als onze predikers, maar als een soldaat of een dief. Hoe durft u te prediken! Weet u niet dat de kerk leken verboden heeft te prediken? U bent een bedrieger en een schurk.”

“Jezus Christus,” antwoordde Farel, “heeft geboden: Preek het Evangelie alle creaturen. De ware opvolgers van de apostelen, tot wie de Heere deze woorden sprak, zijn zij, die Christus’ bevelen navolgen. De paus en zijn hele troep hebben daarom op die naam geen recht. Zij bekommeren zich om Christus’ woorden niet meer.”

Maar Farel’s woorden zonken weg in het plotselinge oproer, dat nu ontstond. De priesters wit van woede stommelden met hun voeten, stonden op, spraken allen tegelijk en schreeuwden namen die beledigend en verachtelijk waren. Zij snelden op Farel toe. Enige priesters trokken hem de ene kant uit, sommigen naar een andere zijde. “Farel jij goddeloze duivel!” riepen zij. “Maak dat je weg komt. Waarom zet je de wereld op zijn kop?” De één stelde hem deze vraag, die priester een andere, en noch de stem van Farel noch die van de vicaris kon in het verschrikkelijke lawaai gehoord worden, totdat eindelijk door tekenen en gebaren de vicaris de priesters beval om neer te zitten en stil te zijn. Toen hief Farel het hoofd op en zei vrijmoedig en eenvoudig:

“Mijne Heren, ik ben geen duivel en als ik hier en daar naar toetrek, dan is het opdat ik Jezus Christus Die gekruisigd is, gedood is om onze zonden en weer opgestaan is om onze rechtvaardigmaking, mag prediken, zodat een ieder, die in Hem gelooft, het eeuwige leven heeft. Hij heeft me gezonden, daarom ben ik gedrongen om Hem te prediken aan allen, die

mij willen horen. Ik heb geen ander recht om te spreken, dan dat God mij bevolen heeft. Mijn begeerte is om zo te spreken, dat allen mogen zalig worden en het is om deze oorzaak en geen andere, dat ik naar Genève gekomen ben. u hebt me laten komen, om een verslag van mijn geloof te geven. Ik ben bereid zulks te doen, niet alleen op dit ogenblik, maar zo dikwijls als het u belieft, mij vredig aan te horen. Wat ik gepredikt heb en nog preek is de waarheid. Het is geen ketterij en wil dit handhaven zelfs tot in de dood. En wat betreft het verstoren van de vrede in het land en deze stad in het bijzonder, daarop wil ik antwoorden, zoals Elia tot Achab deed. Ik heb Israël niet beroerd maar gij en uws vaders huis. Ja gij zijt het met de uwen, die de wereld met uw tradities en uw menselijke uitvindingen en uw losbandig leven beroert.”

De priesters, die met ontzag vervuld waren en in stilte naar deze woorden geluisterd hadden, sprongen nu overeind.

“Hij heeft Godslasteringen gesproken,” schreeuwde één van hen. “Wat hebben wij nog verder getuigen van node. Hij is des doods schuldig.”

Farel keerde zich naar hem toe, keek hem aan en zeide: “Spreek de woorden Gods, niet de woorden van Kajafas.” Deze woorden brachten de priesters tot het toppunt van woede. “Sla hem dood! dood die Lutherse hond! naar de Rhône! naar de Rhône! sla hem dood!” klonk het van iedere hoek van de raadskamer. “Val op hem aan sla hem,” riep de procureur en in een oogwenk vielen de woedende priesters op de predikanten aan. Zij mishandelden en sloegen hen, spogen in hun gezicht, schreeuwden en gilden, totdat het lawaai oorverdovend werd.

De vicaris, de twee Hugenoten en enige priesters, beschaamd over zulk een scène, deden een poging om er een eind aan te maken. “U houdt uw woord niet,” riep één van de Hugenoten tot de priesters. “U beloofde deze mannen geen kwaad te zullen doen. Wij hebben ze hier gebracht, omdat wij u op uw woord geloofden, en u wenst ze te slaan en voor onze ogen te doden. Ik ga de grote bel luiden, om de stadsraad op te roepen. Deze zaak zal door het volk van Genève geregeld worden.”

De priesters waren bevreesd. Het was zeer goed mogelijk dat, indien de stadsraad samenkwam, de burgers dit relletje als een voorwendsel zouden gebruiken om alle priesters te verbannen. Zij zaten neer en keken beschaamd en nieuwsgierig. De vicaris beval Farel en zijn vrienden de kamer te verlaten, opdat de priesters raad zouden schaffen, wat nu gedaan moest worden.

De drie predikers begaven zich naar een lange gang; zij droegen menig merkteken van de slagen en het spuwen van hun aanvallers: Intussen was het volk buitenshuis ongeduldig geworden over de lange duur van de samenkomst van de priesters. De predikanten hoorden aan de ene kant de luide en boze stemmen van de priesters in de raadskamer en aan de andere kant het geroep van het volk, dat niet alleen op de straat maar ook in het hof en de tuin verzameld was.

Tachtig “dappere” priesters hadden zich voor de ingang van het huis geplaatst en waren met knuppels goed gewapend om het “heilige katholieke geloof” verdedigen. Zij bewaakten iedere deur, besloten als zij waren niet één van de predikers te doen ontsnappen. Maar daar het geroep steeds luider werd en het rumoer in de raadskamer toenam liepen Farel en zijn vrienden de gang op en neer. Een knecht van de vicaris, Frans Olard, stond aan het gindse einde van de gang en was daar geplaatst als een schildwacht met zijn geweer in de hand. Zenuwachtig door het gegil en bij het zien van de “grote ketteren” richtte hij het geweer op Farel en trok aan de trekker. Er kwam een vlam uit maar het schot ging niet af. Farel liep op hem toe en zei koelbloedig: ik schrik niet van een proppeschieter. God had opnieuw, gelijk bij zoveel vorige gelegenheden, de voor Zijn knecht gesmede wapens afgewend. Eindelijk werd de deur van de raadskamer geopend en werden de predikers binnen geroepen om hun, vonnis te vernemen. De dreigementen en overredingskracht van de twee Hugenootse magistraten

hadden de overhand gekregen. De priesters waren zeer bevreesd voor de toorn van Bern, en deze toorn zouden zij bemerken als zij Willem Farel durfden aanraken. De vicaris stond nu op en beval, dat de drie predikers zich uit zijn tegenwoordigheid zouden verwijderen en de stad binnen zes uur verlaten. Weigerden zij, dan zouden zij direct verbrand worden.

Voor een ogenblik stond Farel te overwegen wat hij moest doen. Maar twee priesters liepen op Farel toe om hem uit het huis te verdrijven. Er uit! riepen ze, in de naam van alle duivels, wier dienstknecht u bent, d'r uit! Eén van hen, schrijft zuster Jane, gaf Farel een harde schop; een andere priester sloeg hem hard op het hoofd en in het gezicht, en zo werd Farel met zijn twee vrienden uitgeworpen. Maar de schoppen en de slagen van de twee priesters in het huis waren niets vergeleken met de kokende zee van woedende priesters buiten. Voor een ogenblik scheen het alsof het met de predikers zou zijn gedaan, maar plotseling trok het volk zich terug met schrik op hun gezichten: De magistraten lagen met een gewapende macht op de loer. Zij baanden een weg door het gespuis en plaatsten de predikers tussen de soldaten in, die met hun hellebaarden de weg vrij maakten en de weg naar de Tour Perce insloegen. Maar de 80 gewapende priesters waren niet zo gemakkelijk te verslaan. Zij liepen voort en plaatsten zich in de straat, die de enige toegang naar de Tour Perce vormde. Terwijl de wacht naderbij kwam, liep één van de priesters met een zwaard in de hand op Farel toe. "Halt." riep één van de magistraten en greep de arm van de moordenaar.

De priesters zagen nu in, dat hun zaak verloren was en stelden zich zelf tevreden met fluiten en schreeuwen, en het geroep: "Naar de Rhône met hem!" klonk in de oren van de predikers totdat zij veilig en wel hun kamers in de Tour Perce betrokken hadden. Een wacht werd voor de deur geplaatst. De drie vrienden overlegden nu tezamen wat er gedaan moest worden. Zij voelden dat zij moesten gaan. Christus heeft gezegd: Als zij u in deze stad vervolgen, vlucht dan naar een andere. Het was zeer droevig voor hen de hongerige zielen, die hen met zulk een blijdschap verwelkomd hadden, te moeten verlaten. "En toch zullen zij het evangelie op Gods tijd nog horen," zei Farel. "Hij zal de weg er voor banen." Zeer vroeg in de morgen begaven zich vier Hugenoten naar de herberg. Zij hadden een boot gereed, om de predikers over het meer te begeleiden. Maar de priesters waren nog vroeger. Zij hadden zich in de straten voor een aanval verzameld. "Daar gaan de duivels," riepen zij, toen de kleine groep verscheen. Zeven mannen in totaal: Vier Hugenoten en drie predikanten. Maar de priesters durfden hun geen kwaad te doen: De hand van God was opnieuw over Zijn knechten uitgestrekt. En zo bereikten zij de boot in veiligheid. De Hugenoten namen de roeispanten en ongedeed, gelijk drie van Gods knechten in de vurige oven te Babylon, werden zij over het mooie meer geleid, het volk op de kant najouwend achterlatend. De Hugenoten wilden hen niet aan een stad of dorp aan land zetten maar brachten hen tussen Morges en Lausanne. Hier werden zij ontscheept en hier omhelsden zij elkander met warme toegenegenheid. Daarop keerden de Hugenoten met Robert Olivetanus naar Genève terug en de twee predikers sloegen de weg in naar Orbe. Zo eindigden de twee dagen welke Farel te Genève vertoefd had.

HOOFDSTUK 40

DE TWEEDE AANVAL OP GENÈVE

De twee dagen, die Farel te Genève had doorgebracht, hadden hem in geen enkel opzicht ontmoedigd. Integendeel, de gedachten aan de hongerige zielen, die hij achter gelaten had, deden hem alleen maar sterker verlangen naar de dag, waarop Genève voor Christus zou gewonnen worden.

Na een paar dagen te Orbe te hebben vertoefd, reisde Farel door naar Granson. In deze plaats trof hij Anthony Froment, die, jong als hij was, leraar geworden was, over de kleine kudde in het dorp van Yvonand, niet ver van Granson verwijderd. Maar Farel had andere plannen voor Anthony Froment, en besloot hem onmiddellijk naar Genève te zenden, om de vrijpostige priesters het hoofd te bieden. Uit de geschiedenis van Boudevilliers zult u zich herinneren, dat het Anthony niet aan moed ontbrak, hoewel hij slechts 22 jaar oud was. Bovendien was hij klein van voorkomen, verlegen, en klein van gestalte. Tot deze Anthony nu nam Farel de toevlucht; hij deelde hem zijn avonturen in Genève mee en beschreef hem hoe de Hugenoten begerig uitzagen naar het horen van het evangelie.

Froment luisterde met de grootste belangstelling. En de jongeman met doordringende ogen aanziende, zei Farel: "Ga en probeer of u een open deur in Genève vinden kunt." Froment stond sprakeloos. "Hoe zou ik," zei hij tenslotte, "de vijanden, die zelfs u, Meester Farel, hebben verdreven, kunnen wederstaan?" Waarop Farel antwoordde: "Begin als ik deed te Aigle. Ik werd schoolmeester en leerde de kinderen, en greep iedere gelegenheid, die ik maar vinden kon, aan, om van Christus te spreken, totdat de deur voor mij geopend werd om te prediken."

Froment begon te denken, dat dit voor hem misschien ook wel mogelijk was, en om hem verder te bemoedigen, zei Farel: "Waarde Anthony, herinnert u zich niet hoe u en ik naar Neufchatel en de omliggende dorpen gingen? Herinnert u zich niet de slagen en de beschimpingen, die wij zo vaak ontvingen? Eens, het was zo u weet te Valangin, zag u hoe mijn bloed die kleine kapel bespatte en dat ik bijna gedood werd. U hebt genoeg gezien om te weten wat het betekent, om aan de kant van de Heere te strijden."

Maar deze herinneringen konden Anthony geen moed inblazen. De andere predikanten meenden ook dat hij nog te jong was om in het hol van de leeuw gezonden te worden. En Anthony zelf zei, dat hij niet gaan kon.

Intussen maakten Anthony Saunier en Robert Olivetanus alsmede enige andere predikanten opnieuw een reis naar de valleien van de Waldenzen. Hun voornaamste oogmerk was, om met de Barbes een plan te bespreken, een nieuwe vertaling van de Bijbel, in het Frans te geven. Zij wensten dit werk direct te beginnen, teneinde de Waldenzen zo spoedig mogelijk van gedrukte Bijbels te kunnen voorzien. De Waldenzen waren zeer verheugd hierover en verzamelden niet minder dan 500 gouden kronen, welke zij Olivetanus ter hand stelden om de drukkosten te bestrijden.

Het moet de Waldenzen menige maaltijd en warme jas gekost hebben, om zulk een grote som op te brengen. Het werk was begonnen en aanvankelijk nam Farel op zich de vertaling te reviseren, welk werk hij later Aan Alivetanus overdroeg. Eind oktober verscheen Farel opnieuw te Yvonand. "Anthony Froment," zei Farel, "ik vraag u opnieuw of u in de naam van de Heere Jezus Christus naar Genève gaan wilt?" Anthony antwoordde hierop, gelijk hij te voren deed, dat hij jong en zwak was en geen reputatie had en dat Genève het bolwerk van de vijand was. Vrees niet, zei Farel, het is iets groots niemand te vrezen, want dan bent u vrij van iedereen en niemand zal acht slaan op wat u doet. God zal u leiden in Zijn eigen wegen.

Anthony was er van doordrongen, dat deze boodschap van Gods wege tot hem kwam. Niet om Farel te plezieren, maar om Christus' wil durfde hij te gaan en op zijn knieën vallend, bad hij: "O God, ik vertrouw niet op de macht van mensen, maar ik geef mij geheel in Uw handen en beveel U mijn zaak met de bede Uw zaak te besturen, want het is de Uwe." Daarop riep hij zijn kleine kudde te Yvonand tezamen, om van hen afscheid te nemen. Allen verenigden zich met hem in het gebed en zeiden: O God, geef hem genade om nuttig gemaakt te worden, om Uw woord bekend te maken. Hierop omhelsde Froment zijn gemeenteleden alsmede Farel en begaf zich op weg naar Genève, gedragen door het gebed van hen die bidden geleerd hebben. Froment koos zijn weg via Lausanne en langs de kust van het meer van Genève. Soms hield hij halt om zichzelf af te vragen of hij niet dwaas was, zulk een taak op zich te nemen. Maar het woord van God werd met kracht op zijn ziel gebonden: God heeft het dwaze der wereld uitverkoren om de wijzen te beschamen; en God heeft het zwakke der wereld uitverkoren om het sterke te beschamen.

Aldus bemoedigd ging Anthony zijn weg. Hij zelf dacht niet dat zijn aankomst te Genève van enige betekenis was. Hij voelde zich verlegen en vreemd met slechts onbekende gezichten rond zich. Niemand in Genève zorgde voor hem en hij kreeg bitse antwoorden van iedereen. Maar hij herinnerde de namen van de voornaamste Hugonoten, Farels vrienden, en besloot nu hun een bezoek te brengen. Ook zij keken hem koel en bijna verachtend aan. Farel kon op zijn minst een geleerde doctor gezonden hebben, zo dachten de Hugonoten van Genève; deze Froment was slechts een werkman, die er slordig uitzag, bijna een jongen, en zij voelden zich beschaamd Forment als hun woordvoerder bij de geleerde priesters van Genève te hebben.

De arme kleine Anthony zag dus iedere deur voor zijn neus gesloten en liep naar zijn herberg bedroefd en verslagen terug. Het was duidelijk, dat zelfs de Hugonoten, die het evangelie wensten te horen, hem verachtten, en geen woord voor hem over hadden. Daarom ging hij naar zijn herbergier, betaalde zijn rekening, pakte zijn koffer en sloeg de weg in naar de Zwitserse poort. Zo verliet Froment Genève.

HOOFDSTUK 41.

DE DERDE AANVAL OP GENÈVE

Zo eindigde dus Anthony Froments bezoek aan Genève, zult u zeggen, maar dat was niet zo. Hij was slechts enkele meters buiten de stadspoort, toen hij voor een ogenblik halt hield. Hij gevoelde dat hij op de verkeerde weg was en het was hem alsof de Heere hem in deze tegen kwam. Anthony nu keerde terug en sloot zichzelf in zijn kamer in de herberg op, leunde op de tafel met zijn hoofd tussen zijn handen en vroeg de Heere wat Hij wenste, dat hij doen zou. Het behaagde de Heere met dit antwoord hem voor te komen: Ik zal u leiden in de weg die gij nu gaan moet, en plotseling kwamen Farel's woorden in zijn herinnering terug: Ik werd een schoolmeester te Aigle en gaf de kleine kinderen onderwijs. Nu werd alles hem duidelijk; hij had iets willen zijn; daarom was hij teleurgesteld, nu de Hugenoten hem niet als hun prediker ontvingen en zijn eenvoudig uiterlijk verachtten. Hij was niet tevreden geweest om een klein eenvoudig werk te beginnen maar nu zag hij wat hij doen moest. Hij vroeg een man, die hij in de straat al eens ontmoet had, of hij niet een ruimte had te verhuren voor een school. Er is een grote zaal op het Gouden Kruis, antwoordde zijn vriend; zij gingen tezamen en Anthony huurde deze zaal. Daarna keerde hij naar zijn herberg terug en in goed handschrift schreef hij het volgende plakkaat:

“Zo juist is in deze stad een man aangekomen, die zich verbindt onderwijs te geven in het lezen en schrijven van het Frans en dat in één maand tijds, aan allen die naar hem toe willen komen, jong en oud, mannen en vrouwen, zelfs aan hen, die nog nimmer een school bezocht hebben. En indien zij binnen een maand niet lezen en schrijven kunnen, vraagt hij niets voor zijn moeite. Men kan hem vinden in de grote zaal bij het teken van het Gouden Kruis. Vele kwalen worden ook gratis genezen.”

Anthony maakte verschillende copieën van dit plakkaat; ging naar buiten en plakte ze aan op in het oog lopende plaatsen. Velen hielden halt om dit plakkaat te lezen. Sommigen voelden er voor om de nieuwe school te bezoeken, maar de priesters vermoedden iets kwaads. “Hij is een duivel,” zei één van de priesters, die zich temidden van het volk bevond, “en allen die er naar toe gaan worden betoverd.” Maar deze waarschuwing ten spijt, bezochten vele jongens en meisjes de zaal aan het Gouden Kruis, waar Anthony hun wachtte. Toen de les geëindigd was las hij hun een paar verzen uit het Nieuwe Testament voor en verklaarde deze verzen voor hen op een eenvoudige en duidelijke wijze. Daarop vroeg hij hun, of er bij hun families ook zieken waren en gaf hun onschadelijke medicijnen om mee naar huis te nemen.

De kinderen hadden lange verhalen mee te delen over de nieuwe schoolmeester, toen zij thuis kwamen. Zij namen andere kinderen mee en zeiden zelfs tot mannen en vrouwen in de straat, die zij aanhielden: Wilt u ook niet komen om die man aan het Gouden Kruis te horen?

Al spoedig had de hele stad van de jonge Fransman en zijn school vernomen en het duurde niet, lang of vaders en moeders besloten eveneens te gaan en hem met hun eigen oren te beluisteren. Enige Hugenoten waren de eersten die gingen. Zij hoopten dat de schoolmeester in zijn korte predikatie iets tegen de priesters en de mis zou zeggen. Zij zaten achter de kinderen tot de lessen geëindigd waren. Zij waren verrukt over het onderwijs. Want de kinderen leerden zelfs meer, dan het plakkaat beloofd had; niet alleen leerden zij lezen en schrijven, maar ook rekenkunde. Eindelijk begon de kleine predikatie. Froment las een geschiedenis uit de Bijbel en verklaarde de moeilijke woorden. Daarna sprak hij enige eenvoudige en beminnelijke woorden, waarin hij zijn toehoorders mededeelde, wat het was dat God van hen begeerde, dat zij uit de verzen, die hij had voorgelezen, zouden leren. Geen woord over de priesters, maar veel over Christus. Zij vertelden al hun vrienden van de

prachtige preek aan het Gouden Kruis. Al spoedig werd de grote zaal vol met mannen, vrouwen en kinderen. Zij kwamen lang vóór dat het tijd was, om maar zeker te wezen van, een plaats. De Hertog van Savoye en de bisschop waren vergeten. Iedereen was vol van de wonderlijke preek. “Hoe verschillend is zulk een predikatie van een preek der priesters,” zeiden ze. “De priesters kwelen over heilige dingen op een goddeloze wijze. Hun preken zijn vol fijne woorden en aanstellerigheid, maar geen eerbied voor God.” U kunt u voorstellen, dat de priesters nu, gealarmeerd werden. Eenstemmig zeiden zij, dat Anthony een bezweerder was en zij riepen iedere man en iedere vrouw, die naar het Gouden Kruis ging na: Ha ha, daar gaat een bezetene. Maar iedere dag werd de toeloop naar het Gouden Kruis groter en menigeen keerde terug prijzende en verheerlijkende God. Zij hadden de liefde van Christus leren verstaan, welke alle verstand te boven gaat Guérin, de hoedenmaker, beleed Christus openlijk en begon zelf de blijde tijdingen te verkondigen.

Tegen einde november werd Froment een brief van Willem Farel gebracht, die het goede nieuws gehoord had. Deze brief luidde:

Genade, barmhartigheid en vrede van God, onze barmhartige Vader door de enige Zaligmaker en Verlosser Jezus.

Mijn zeer geliefde broeder,

Sinds het gegaan is overeenkomstig de begeerten van ons hart, geloven wij dat we ons zeer grotelijks verheugen kunnen en opzien tot de Vader, Die ons tot hiertoe geleid heeft, om Zijn werk te voltooien. Intussen gaat voort zoals u begonnen zijt in kracht, kloekheid, ijver, liefde, wijsheid en kennis, U houdende aan de woorden van de grote Meester: Wees voorzichtig als de slangen en oprecht als de duiven, en wees een trouw volger van de Zaligmaker, Die de kinderen met zo veel liefde in Zijn armen nam en ze gezegend noemde en tegelijkertijd noemde Hij hem Satan, die te voren geprezen was en gezegend genoemd werd, omdat hij niet de dingen verzong, die uit God maar uit de mens waren. Weest u dus alles voor allen, groot met de groten en klein met de kleinen, zwak met de zwakken, opdat u allen winnen mag. En als u anderen te leren hebt hun gehele vertrouwen op God te stellen, zie dan boven alles, dat u dat zelf doet en dat u boven alle dingen opziet naar de grote macht van de Heere: want Hij zal alle dingen ten goede doen medewerken, indien we alleenlijk op Hem vertrouwen. De ergernis aan het kruis moet er noodzakelijkerwijze zijn en de verwarring van de tegenstanders eveneens, maar op Gods tijd, want Hij moet de eer krijgen van alles dat gedaan wordt; hoe geringer de hulp van mensen, hoe groter Zijn hulp is. Hij wenst dat wij zullen voorgaan uit vrees voor Zijn naam, zonder op mensen te letten. Ik weet en ben er van overtuigd, dat de arme monniken en priesters in alles wat zij gedaan hebben slechts hun eigen ondergang, bewerkten, maar ik begeer hen niet te deren, maar zoek hun belang. Wij moeten met geduld voortgaan en op God ons vertrouwen zetten en wij zullen spoedig Zijn hulp gewaar worden.

Mijn zeer geliefde broeder, ik bid u op zulk een wijze onderwijs te geven, alsof u uw woorden van de kleinste letter af, voor iedereen bewijzen moest. Gebruik zuiver en eenvoudig de woorden van de Heilige Schrift. Vermijd niet alleen hazen en manieren van spreken, die in de Schrift niet voorkomen, maar vermijd ook woorden, die in de Schrift niet gevonden worden. Het doet er niet toe, wie ze gebruikt. Zegen, genade, vrede en barmhartigheid. God zij met u Laat ons nieuws omtrent u horen en als u geen grote dingen doen kunt, welnu, doe dan kleine en de Heere zal u genade geven.

De uwe van ganser harte WILLEM FAREL

HOOFDSTUK 42

DE BETOVERDE VROUWE

Het is waar dat sommige Hugenoten de zijde van Anthony Froment kozen, om geen andere reden, dan dat zij hoopten, dat zijn prediking hen van de priesters zou bevrijden. Maar zeer velen werden van de donkerheid tot het licht gebracht en uit de macht van de satan tot God bekeerd.

De priesters en de monniken achtten de tijd nu aangebroken om aan te pakken. Zij gingen van huis tot huis het volk waarschuwen. Zij spraken hen toe op de straten en de markten. “Wat kan een kleine dwaas weten,” zeiden zij, “hij is nauwelijks 22 en hij is een duivel.” “Die dwaas,” antwoordde het volk, “kan u leren wijs te zijn en die “duivel” zal de duivel die in u is uitwerpen.” Dag na dag werden zielen tot de zaligheid gebracht. Het was een groot en wonderbaarlijk werk, dat God in Genève wrocht. Een werk, waarop we met eerbied en verwondering terugzien, een werk, waarvoor we God wel mochten prijzen. Zijn kracht is inderdaad in de zwakheid van een Anthony Froment volbracht.

Op zekere dag bevonden zich onder de aanwezigen in het Gouden Kruis twee dames. Eén van de twee had een zacht en ernstig uiterlijk. Ze was alledaags en eenvoudig, de andere schitterend en met alle soorten van opschik gekleed; ook droeg zij een aantal kruisen en rozenkransen. Deze dame zette zich juist tegenover Froment en op haar gezicht was spottend en bespottend te lezen. Haar vriendin zat naast haar. Anthony kwam met een boek in zijn hand naar voren en stond naar zijn gewoonte op een ronde tafel, om beter gehoord te kunnen worden. Hij las een paar woorden uit dit boek en begon ze te verklaren. De knappe dame sloeg telkens kruisjes en murmelde Ave Maria's en, pater nosters. Maar Froment ging voort met het spreken over de liefde van God, over God, Die Zijn enig geboren Zoon gezonden had, opdat een iegelijk die in Hem gelooft het eeuwige leven hebben zou. Hij sprak hun van de vrije vergiffenis en de volmaakte zaligheid, die voor elke vermoeide ziel, die tot Christus komt, bereid is.

De uitdrukking van spot verdween van het gezicht van de vrouw. In vervoering en met onverdeelde aandacht, hield zij haar ogen op Froment geslagen. Het was een andere stem, die tot haar sprak, niet die van de kleine prediker, maar een stem uit de hemel, die stem namelijk, die doven doet horen en doden opwekt ten eeuwigen leven.

De predikatie was geëindigd, de kinderen gingen naar buiten, gevolgd door de anderen, maar de vrouw zat nog op haar plaats. Froment stapte van de tafel af. “Is het waar wat u zegt?” vroeg de dame, die nu plotseling opstond. “ja,” antwoordde hij: “Is dat boek werkelijk een Nieuw Testament?” “Ja.” “En is de mis er in genoemd?” “Nee.” De dame aarzelde een ogenblik en zei toen: “Wilt u me er één lenen?” Anthony gaf het haar met genoegen. Zij stopte het zorgvuldig onder haar kleren en vertrok met haar vriendin.

Onderweg sprak zij nauwelijks een woord. Toen zij thuis kwam ging ze direct naar haar kamer en sloot zich op met het Boek. Zij deelde haar familie mee, niet naar haar kamer te komen, niet op de deur te kloppen en evenmin met de maaltijden op haar te wachten. Drie dagen en drie nachten gingen voorbij. Zij bleef op haar kamer, noch etende, noch drinkende, maar bad en las. Het Boek lag open op tafel voor haar. Na drie dagen kwam zij te voorschijn en zei: de Heere heeft mij mijn zonden vergeven en me zalig gesproken. Hij heeft me het levende water gegeven.

Nu begeerde ze Froment te zien om hem te vertellen wat de Heere aan haar ziel gedaan had. Een boodschapper werd uitgezonden, om hem te halen. Toen hij binnenkwam, stond zij op en trad hem tegemoet. Maar ze kon niet spreken. Haar tranen vielen op de grond. Tenslotte

verzocht ze Anthony neer te zitten en nu vertelde ze dat God de hemel voor haar, die een zondares was, had geopend, en haar gezaligd had door het dierbare bloed van Zijn Zoon. Anthony kon slechts in verwondering en met verheuging toeluisteren. Zij ging voort hem te vertellen dat zij tot de predikatie gebracht was door haar schoonzuster Paula Levet. Paula had haar dikwijls verzocht om te gaan, maar zij had steeds weer geweigerd uit vrees van betoverd te zullen worden. De priesters hadden gezegd, dat een ieder, die de ketter hoorde prediken, niet alleen betoverd maar ook verdoemd zou worden. Maar tenslotte had ze, uit liefde voor Paula besloten te gaan. Zij had nieuw verzamelde rozenkransbladeren aan haar slapen bevestigd, had haar borst met maagden-was ingesmeerd, had reliquieën van de heilige rond haar nek gehangen en bovendien nog kruisen en rozenkransen. Op die manier hoopte ze vrij te zijn van de betoveringen van de kleine Anthony. En ze dacht dat ze na het horen van de predikatie in staat zou zijn Paula te bewijzen, dat wat hij zei, ketterij was.

“En nu,” zei ze, “hoe kan ik God genoeg danken, dat Hij mijn blinde ogen geopend heeft.”

Een dag later sloot Claudine Levet, want dat was haar naam zichzelf weer in haar kamer op. Zij ontdeed zich van haar juwelen en kostbare opschik, en kleepte zich met een eenvoudige japon. Zij verkocht haar versierselen, haar uiterlijke sieraden en gaf het geld aan de armen, in het bijzonder aan diegenen van Gods arme volk, die gekomen waren, om een schuilplaats in Genève te zoeken tegen de vervolgingen in Frankrijk. Zij opende haar huis voor deze verbannen volgelingen van Christus, sprak openlijk en deemoedig van de kostelijke waarheid, waarmede de Heere haar had bekend gemaakt.

Haar vriendinnen waren over deze plotselinge omkeer verbitterd en verwonderd. Op een dag, toen enige van haar tezamen waren, spraken zij over niets anders, dan over de geheimzinnige gedaanteverandering van Claudine. “Wij hielden zoveel van haar,” zeiden ze, “en betreuren nu des te meer, dat zij verloren is.” Zij heeft opgehouden naar de mis en naar elk soort van vermaak te gaan En dat zo plotseling! Ja, maar zij heeft dat schepsel gehoord, zo zeiden ze, en is door hem betoverd. Eenparig besloten deze dames nu, dat zij Claudine nimmer meer zouden bezoeken.

Gedurende enige tijd bleven zij bij dit besluit en hielden zich op een afstand. Maar zij sloegen hun oude vriendin gade, en de één na de ander begon zich niet meer op haar gemak te gevoelen, als zij haar heilig leven, haar nuttig werk, haar zachtmoedigheid en haar edelmoedigheid gade sloegen. Zou het toch kunnen zijn, dat er een verandering ten goede plaats gegrepen heeft? Eindelijk grepen ze een gelegenheid aan om met haar te spreken. En Claudine antwoordde hen met liefde en nederigheid en gaf elk hunner een Nieuw Testament. Zij deelde hun mede de dierbare liefde van Christus en diezelfde dames, die over Claudine met bitterheid en woede gesproken hadden, werden eveneens voor Christus gewonnen. Ook zij wierpen hun fijne kleren ter zijde en gaven het geld aan hen, die het nodig hadden.

Hoe kwam Claudine aan deze Nieuwe Testamenten, die ze aan haar vriendinnen gaf? Farel had ze met verhandelingen en boeken, hem verstrekt door zijn vrienden te Lyon, naar Anthony Froment gezonden. Het waren de Testamenten door Meester Faber vertaald, de enige vertaling, die toen te krijgen was. Aimé Levet, Claudine's echtgenoot, was eerst zeer ontstemd, maar zijn vrouw was zo deemoedig en zacht, dat hij tenslotte zelf het woord Gods wenste te lezen en de prediking horen. Ook hij geloofde in de Heere Jezus.

HOOFDSTUK 43

EEN MIDDAG IN DE PASTORIE

Intussen werden de priesters actiever dan ooit te voren. Eén van hen, Claude Pelliez genaamd, liet bekend maken, dat hij in de grote kerk, waarvan hij vicaris was, tegen de ketters zou prediken. De kerk was vol papisten en verscheidene Evangeliebelijders gingen eveneens ter kerke om hem te beluisteren. De vicaris prees de kerk en haar hoofd, niet Christus, maar Clemens VII, de paus van Rome en voorts beschreef hij de kleine Anthony als een onwetende leugenaar en als een wolf, die rond de schaapskooi sloop om de schapen te verscheuren.

Na de predikatie bezochten vier Hugenoten de woning van de vicaris. "Froment," zeiden ze, "is een goed en geleerd man. U zegt, dat hij gelogen heeft, bewijs dat uit de Bijbel." De vicaris zei dat hij zulks doen zou. De Hugenoten eisten dat hij zijn bewijzen in het openbaar zou geven, maar de vicaris zei, dat hij dit slechts doen wilde in de aanwezigheid van enige vrienden in de pastorie. De discussie werd bepaald op de laatste middag van dat jaar 1532.

Anthony Froment was nog maar twee maanden in Genève. Het werk van de Heere door hem verricht, had even snel gewerkt, als dat het verwondering afdwong.

Toen de afgesproken middag aanbrak begaven de vier Hugenoten zich naar de pastorie. Enige priesters, die door de vicaris waren uitgenodigd, waren reeds aanwezig. Maar de vicaris zelf had zich nog opgesloten in zijn privékamer. Hij zocht tevergeefs naar teksten. Maar had er nog niet één gevonden.

De Hugenoten en de priesters zaten lange tijd tezamen. Zij dronken wat wijn, die zij onder de tafel vonden en waarvoor Perrin, één van de Hugenoten, betaalde. De vicaris verscheen niet. Zij waren al aan hem gaan wanhopen, toen hij plotseling binnenkwam met een groot boek onder zijn arm. Het was vol met stukjes papier om de plaatsen te kenmerken. De vicaris opende zijn boek en las een stuk voor, dat Froments preken moest tegenspreken.

"Wat is dat voor een boek," waagde Perrin, "het is geen Bijbel."

"Aha," zeiden de anderen, "u bent niet in staat, om een tekst in de Bijbel te vinden, die voor uw doel geschikt is." De priester werd rood van woede. Wat bedoel je, zei hij. Dit boek is de *Costillae Perpetuae* in Biblia van de vermaarde Nicolaas Lyra.

Maar u beloofde Froments ongelijk te bewijzen uit de Bijbel, zeiden de Hugenoten!

Lyra is de beste commentator, zei de vicaris.

Wij willen geen commentators, wij wensen de Bijbel, herhaalden de Hugenoten.

Perrin werd woedend en de vicaris niet minder. Beiden verloren hun kalmte geheel en al. Perrin was één van die Hugenoten, die Froments zijde gekozen hadden uit walgelijkheid voor de priesters, niet uit liefde voor Christus. Eén van de vrienden van de vicaris sloop stilletjes de kamer uit en riep een bende priesters binnen, die stonden te wachten en waarvan de voorste een ontbloot zwaard in zijn hand had. De vier Hugenoten waren verontwaardigd over dit bedrog. Zij grepen de zwaarden, die zij afgelegd hadden toen zij de kamer binnen kwamen en zich baanbrekend door het regiment priesters renden zij de straat op. Eén van de priesters liep om de alarmklok in de klokketoren van de kerk in de naaste omgeving te luiden. Voor dat de vier Hugenoten hun weg vinden konden, had een menigte van volk zich verzameld. Hugenoten en papisten renden gelijktijd naar de kerk. "De Hugenoten willen de kerk nemen en Froment er in laten prediken," riepen de priesters. Het gepeupel snelde voort om de vier Hugenoten aan te vallen. Maar hun vrienden hadden zich rond hen geschaard. Ondertussen waren ook de magistratspersonen op hef toneel verschenen. Zij joegen het volk uiteen, volgden de priesters naar een afgelegen wijk van de stad, waar de priesters het gespuis opnieuw hoopten aan te vuren.

De Raad vergaderde om plannen te maken teneinde verdere verstoringen van de openbare orde te voorkomen. De voornaamste Hugenenoten werden bevolen te verschijnen. De magistraten zeiden: Wij bevelen u Anthony Froments prediken, hetzij in het Gouden Kruis of in privéhuizen, stop te zetten. De Hugenenoten antwoordden: Wij willen het woord Gods horen, waar we maar kunnen en niemand heeft het recht dat stop te zetten. En, voegden zij er aan toe, de Raad besloot dat Gods Woord zou gepredikt worden in iedere parochie, maar dit besluit is niet gehoorzaamd; daarom willen wij Anthony Froment horen. Nu liet de Raad de vicaris komen en verzocht hem predikers te willen benoemen. Zij hadden het oog speciaal op een Franciscaner monnik, die gedurende de adventsdagen gepreekt had en wie men over het algemeen graag mocht, omdat zijn preken noch vis noch vlees waren. De vicaris nu had te beloven, dat het woord van God in iedere parochiekerk zou gepredikt worden. De vicaris, die van een rustig leventje hield, was bereid alles te beloven en de Raad, die meende dat zij een order voor predikanten geven konden, zoals zij voor muzikanten of stadsomroepers konden doen, meenden dat zij een voldoening gevende overeenkomst hadden aangegaan.

HOOFDSTUK 44

DE PREEK OP DE VISKRAAM

De Hugenoten waren volstrekt niet voldaan. Nu het Anthony verboden was te prediken, waren zij te meer besloten om hem te gaan horen. Omdat bij sommigen er een wezenlijke begeerte bestond om het evangelie te horen, verdedigden zij Froment zo warm; bij anderen daarentegen was het niets anders dan om gelegenheid te vinden voor hun eigen rechten op te komen en te tonen dat zij niet onder de heerschappij van de priesters zaten. Zij wisten dat de priesters de hand in dit alles hadden. Maar welke reden men ook mocht hebben, allen besloten de volgende morgen naar het Gouden Kruis te gaan om Anthony Froment te horen.

Toen Anthony de volgende morgen, het was Nieuwjaarsmorgen 1533, zijn herberg wilde verlaten om zich naar zijn school te begeven, zag hij dat de straten rond het Gouden Kruis opgepropt waren met mensen, zó zelfs, dat het voor hem onmogelijk was er een weg door heen te banen. Met grote moeite slaagde hij er in op korte afstand van de deur te komen; maar de toegang, de doortocht, de trappen en de grote zaal waren tot berstens toe reeds gevuld en het volk, dat zich nog in de straten ophield, begeerde dat Anthony buiten zou blijven; als hij naar binnen ging hadden zij geen kans om een enkel woord te horen. Een man riep uit: naar de Molard en in een ommezien ging de roep door al het volk: naar de Molard.

De Molard is een groot plein nabij het meer van Genève en niet ver van het Gouden Kruis. Het is de plaats waar de vismarkt gehouden wordt en ook in de dagen van Froment gehouden werd. Al spoedig werd Anthony naar de Molard weggedragen; de Hugenoten ruimden zonder ceremonie een viskraam in en lichtten Anthony op om van de tafel te prediken. Het volk was Froment gevolgd en het grote plein was geheel gevuld.

“Preek ons Gods Woord,” riep men van alle kanten. Maar het leven was, zo, groot dat preken aanvankelijk onmogelijk was. Anthony maakte, nu tekenen om stil te zijn; kwam van de kraam af, knielde op de grond en al het volk was plotseling rustig. Zij ontblootten hun hoofden en sommigen knielden ook. Eerst kon Anthony niet spreken vanwege de tranen die langs zijn wangen liepen, maar tenslotte hief hij zijn handen en ogen naar de hemel en bad met zulk een heldere en sterke stem, dat allen hem konden verstaan. Hij dankte God als de Hoorder en de Verhoorder der gebeden: “Vader,” zo zei hij, “zie neer op deze blinde schare, die door de blinde geleid is, zodat zij beiden in de gracht zullen vallen, maar alleen door Uw barmhartigheid kunnen zij er uit gehaald worden.” Hij bad of het de Heere mocht behagen hun ogen te openen en hun oren te ontsluiten voor het Woord, hoewel gepredikt door een onwaardige om zulk een grote boodschap rond te dragen. Geef mij, Heere, sterkte en wijsheid, opdat Uw macht moge betoond worden en dat het gezien worde, dat Uw macht groter is dan die van Satan en dat Uw sterkte niet is als die van mensen.

Het volk stond over dit gebed verwonderd. Zij kenden geen gebeden, dan die welke de priesters uit hun boeken opzegden. Daarna ging Anthony Froment weer op zijn kraam staan en nam uit zijn zak een klein boekje: het was het Nieuwe Testament. De tekst die hij er uit voorlas was deze: Wacht U voor de valse profeten, die tot U komen in schaapsklederen, maar inwendig zijn ze verscheurende wolven.

U kunt zich, na het horen van deze tekst, wel voorstellen wat het onderwerp van Anthony's preek was. Ditmaal sprak hij inderdaad over de priesters en sprak openlijk, stoutmoediglijk en getrouw; ook noemde hij de paus en de mis en zei duidelijk tot het volk, dat zij en hun vaderen voor meer dan duizend jaren door wolven in schaapsklederen verleid zijn geworden, welke wolven erger zijn dan de Farizeeën, tot welke de Heere van ouds zulke ernstige woorden gesproken heeft. Dáárom waren zij erger dan de Farizeeën, omdat de priesters het

volk wijs maakten, dat een stukje brood, in een gouden doos opgesloten, God Zelf was. “Geloof hen niet,” zei Anthony, “Christus, die ons door Zijn bloed vrijgekocht heeft, is gezeten aan de rechterhand van de Vader. Zoekt Hem daar niet in een doosje.” Ook deelde Froment het volk mede, dat Christus gezegd had, dat de Farizeërs te herkennen waren aan hun lange rokken, welke gedragen werden, om ze van de gewone mens te onderscheiden. Niet dat de lengte van een rok God mishaagde, maar wel dat ze gedragen werd als een teken dat zij niet waren als andere mensen. Wie zijn ze onder u, zo ging Anthony voort, die gewaden dragen en hun hoofden scheren om het volk te tonen, dat zij heiliger zijn dan de leken? Kijkt eens rond u en oordeelt voor uzelf.

Terwijl Anthony midden in zijn preek was, kwam er een sergeant aanlopen die door de magistratspersonen gestuurd was. De priesters hadden zich namelijk tot de overheid gewend en haar meegedeeld; dat “de Lutheranen” hun afgod genomen hadden, om op het plein te prediken.

“In de naam van mijn heren,” bulderde de sergeant, “beveel ik u het preken na te laten.” Anthony hield op en antwoordde met een luide stem: Wij moeten God meer gehoorzaam zijn, dan de mensen, waarop hij met zijn predikatie voortging. De sergeant durfde in tegenwoordigheid van het leger van de Hugenoten niet meer te doen en bracht het antwoord van. Anthony aan de magistraten over, terwijl Anthony door ging met te spreken over de slechte onderwijzingen van de priesters; over hun losbandig leven en hun menselijke uitvindingen. Plotseling echter kwam een troep gewapende mannen het plein oplopen: magistraten, soldaten en priesters, allen goed voorzien van zwaarden en geweren. Claude Bernard, één van de Hugenoten sprong naar voren en riep: “Anthony Froment, red uzelf.” Maar Anthony, door niets te ontmoedigen, weigerde weg te gaan of zijn preek af te breken. “Maar laat ons toch het bloedvergieten voorkomen,” zei Bernard; “Gods eer is er mee gemoeid.” Bernard zag wel dat het op een gevecht zou uitlopen en Froment zag nu in dat het wijs was in deze toe te geven. Zijn vrienden trokken hem van de tafel af en droegen hem door een overdekte passage naar het huis, waar Robert Olivetanus leraar was. Daar werd hij in een geheime hoek verborgen.

De magistratspersonen dreven het volk uiteen en zochten vergeefs naar de prediker. Hierop keerden zij naar de Raad terug om te rapporteren dat Froment plotseling verdwenen was. Maar de priesters wensten niet dat de zaak eindigen zou met het verdwijnen van Anthony Froment; zij zwierven door de straten en vóór dat de dag verstreken was, hadden zij zich van het feit overtuigd, dat Froment ergens in het huis van Chautemps was. Zij verzamelden zich in menigte onder de ramen van het huis, al schreeuwende en dreigementen roepend. Chautemps leidde Anthony door de achterdeur naar buiten, het was donker en bracht hem naar het huis van de vastberaden Perrin, die de vorige dag de priesters getart had. De priesters vonden spoedig uit wat er gebeurd was en snelden nu naar Perrins huis en riepen luid, dat zij het huis in brand zouden steken, en met allen die er in waren verbranden. Maar Perrin, die tegen hen opgewassen was, begaf zich naar de deur en zei: het staat mij vrij om een eerlijk dienstknecht in mijn huis te houden zonder dat ik uw toestemming nodig heb, en ik zal hem houden. Hierop zich tot Anthony wendende zei hij: u bent mijn knecht en bij deze huur ik u. Op hetzelfde moment verscheen er een troep Hugenoten in de straat, waarop de priesters de wijk namen. Gedurende de eerste daaropvolgende dagen beraadslaagden de magistraten en priesters tezamen, wat er nu gedaan moest worden. Indien er zich onder de overheidspersonen niet enige Hugenoten bevonden hadden, dan zou de zaak spoedig zijn beklonken, maar de stad was verdeeld en zo gelijkmatig verdeeld, dat het onmogelijk was, tussen die twee partijen een beslissing te nemen. Anthony Froment werkte intussen voor zijn meester Perrin en weefde lint. Soms bezocht hij hen, die onder zijn prediking waren bekeerd; maar daar enige vrienden

hem altijd volgden en gewapend waren met flinke stokken, durfde niemand Froment aan te raken. Op zekere dag ontmoette Froment een processie op de Rhônebrug. De priesters droegen kruisen en reliquiën en zeiden gebeden op voor Petrus en Paulus. Anthony stond recht overeind en boog voor de beelden niet. De priesters nu hielden op met het opdreunen van hun gebeden en riepen: Val op de hond aan verdrink hem! De vrouwen, die steeds het ijverigst zijn, snelden op hem toe en deden een poging hem in de rivier te werpen. Maar zijn vrienden, met stokken gewapend, snelden toe om Anthony te bevrijden, grepen hem en sleepten hem in het huis van onze vriendin Claudine Levet, welk huis op de hoek van de brug stond. Aimé, Claudine's echtgenoot, was een apotheker en het laatste gedeelte van het huis was als winkel ingericht. De priesters vuurden het volk aan voor een aanval, met het gevolg dat zij stenen door de ramen en modder in de winkel wierpen en tenslotte binnen drongen, de flessen kapot sloegen en de apothekers artikelen over de grond verspreidden. De Hugenoten sloten Anthony in een geheime kamer op, waarna zij met hun stokken de priesters, de vrouwen en al het gespuis spoedig van de brug verdreven. 's Nachts keerde Anthony naar zijn meester Perrin terug en deelde hem mede, dat hij voelde, dat de tijd aangebroken was Genève te verlaten. Zijn Hugenootse vrienden speet het zeer maar toch vonden ze dat hij gelijk had; het was voor hem niet langer veilig meer om er te blijven. Toen het donker was ging hij op reis, verliet de stad en vond de weg naar zijn vredig huis te Yvonand.

HOOFDSTUK 45

HET AANBIDDEN IN GEEST EN WAARHEID

De priesters hadden gezegevierd; eerst waren zij bevrijd van Farel en nu drie maanden later van Anthony Froment. En in de plaats van Froment hadden zij de Franciscaner. Massa's mensen waren zijn preek gedurende advent gaan beluisteren en zo deden zij ook nu. Maar tot ontsteltenis van de priesters preekte de Franciscaner monnik stoutmoedig tot het volk het zelfde evangelie dat Anthony gebracht had in het Gouden Kruis. Het licht, dat God in Genève had ontstoken, was niet uitgeblust. Een straal van dat licht had het hart van de arme monnik bereikt en nu schaamde hij zich niet Christus als zijn Zaligmaker te belijden. Zelfs gedurende de adventsdagen was zijn hart uitgegaan naar de aanhangers van het evangelie, hoewel het evangelie zelf hem toen niet duidelijk was; hij had mensen als bomen zien wandelen, maar nu zag hij helder en stond in de preekstoel van zijn kerk om zijn hoorders mee te delen, wat hij gezien had: Christus, niet als een ouwelgod, maar in Zijn heerlijkheid.

De priesters waren tegen de monnik meer verbitterd dan ze tegen Froment geweest waren. Met de hulp van Freiburg overreedden zij de Raad van Genève, om de Franciscaner monnik uit de stad te verbannen.

Zo waren dus drie van Gods knechten, de één na de ander, uit Genève verdreven. Maar als God opent, wie zal dan sluiten? De predikers waren heengegaan, doch zij hadden een schare achter zich gelaten, voor wie hun woorden een boodschap tot het eeuwige leven was geweest. Er waren mannen, vrouwen en kleine kinderen, die Christus bij name geroepen had en die Hij uit de ruïnes en de zonde geleid had naar de groene weiden, waar Hij Zijn kudde voedt. De Heere bracht dagelijks toe tot de gemeente, die zalig wordt en voorts lezen wij, dat zij die geloofden tezamen vergaderd waren. Zij deden dit in verschillende huizen, in het bijzonder in het huis van Baudichon, om aldaar te lezen, te bidden en godsdienstoefening te houden.

Het gebeurde wel dat een prediker van het evangelie uit Zwitserland of Frankrijk door Genève trok en dan aldaar predikte. Al de gelovigen kwamen dan samen om hem te horen, maar helaas zulk een gelegenheid deed zich niet vaak voor. Hun enige leraar was Guérin, de hoedenmaker, die onder hen zeer geacht was en hun grote diensten bewees. Men was erg blij met deze samenkomsten, waar gelezen en gebeden werd, maar zij lazen in de Schrift, dat de Heere Jezus van hen, die Hem liefhebben eiste, dat zij aan de tafel zouden aanzitten, om Zijn dood te verkondigen totdat Hij komt. Zij spraken daarover tot elkander. Konden zij het brood niet breken, zoals Hij bevolen had? Hoe gaarne zouden zij Willem Farel en Anthony Froment in hun midden hebben. Maar deden zij verkeerd, zo vroegen zij zich zelf af, het brood te breken en de wijn te vergieten zonder dat een predikant tegenwoordig was? Hiertoe werd besloten en de plaats gekozen waar het eerste breken van het brood zou plaats vinden. Namelijk in een kleine ommuurde tuin, nabij de stadspoorten op een ochtend in maart. Banken werden rond de tafel geplaatst en men zat in stilte neder. Brood en wijn stonden op tafel en de zon ging juist op en verlichtte de toppen van de sneeuwbergen toen Guérin, de hoedenmaker, opstond en voorging in het gebed. Hij brak het brood en deelde het rond; hierna ook de wijn. Men prees de Heere en keerde vervuld met blijdschap huiswaarts.

De priesters hadden ook van deze samenkomst gehoord en besloten zich ook van Guérin te ontdoen. De kortste weg daartoe was, hem dood te steken. Maar Guérin was van het complot op de hoogte, ontkwam en vond zijn schuilplaats bij Anthony Froment te Yvonand. Een vierde getuige van Christus was uit de stad verbannen. Maar hoewel zij de hoedenmaker kwijt waren, het evangelie was niet uit te bannen. Dagelijks kwamen de aanhangers van het evangelie samen in huizen en tuinen om God te aanbidden, gezongen te zingen en de Heilige

Schrift te verklaren. Het volk begon met de priesters te disputeren; niet alleen in hun huizen maar ook in het openbaar en als een vergadering in het ene huis onderdrukt was, werd ze in een ander gehouden. De priesters zeiden dat ze tegen deze “plaag” geen middel konden bedenken.

Temidden van hun wanhoop kwam er hulp opdagen. Een dominicaner monnik arriveerde te Genève om de predikaties gedurende de vastentijd te houden in de plaats van de uitgebannen monnik. “Hij is een waar Katholiek,” zeiden de priesters, “juist tegenovergesteld aan de monnik die verdwenen is.” De nieuw aangekomen monnik verheugde zich over de gedachte, de ketterij uit te roeien en was trots dat hij uitgezocht was om dit werk te doen. Hij maakte een fijne rede klaar, welke hij preken zou in de kerk van St. Dominicus en begon zijn preek om allen tegen de Bijbel te waarschuwen. Hierna schold hij de aanhangers van het evangelie uit en verheerlijkte de paus. Alles wat hem voor de geest kwam, flapte hij er uit, “want,” zei hij, “ik wil de ketters zo zwart maken, dat zij nooit meer schoon gewassen zullen worden.” De Hugenoten waren ook gaan luisteren. Zij werden meer en meer opgewonden naar mate de preek voortgang had. “Als iemand van ons maar zijn lippen durft te bewegen,” zo zeiden zij tot elkander, “dan schreeuwen onze heren het uit als gekken, maar deze monniken mogen hun vergif vrijelijk uitstorten en de wereld infecteren en niemand belet het hun.” Nadat de monnik zijn laatste woord gesproken had, sprong een man op een bank en zei met een luide stem: Meester, ik wens U eerlijk uit de Schrift te tonen, waarin u gedwaald hebt. De priesters keken verbaasd rond. Wat! Zal een leek de kerk onderwijzen? En in een ogenblik renden zij op de man toe het was een knecht van onze vriend Guérin, Peter Fédy genaamd, scholden hem, duwden hem van de bank af en zouden hem met slagen gedood hebben als niet Chautemps, Claude Bernard en anderen hem in veiligheid hadden gebracht. De priesters nu begaven zich onmiddellijk naar de Raad om hulp, en de Raad verbanden Fédy, zonder hem verhoord te hebben. En zo werd een vijfde dienstknecht des Heeren verbannen.

HOOFDSTUK 46

HET OPROER VAN DE PRIESTERS

Maar de priesters hadden uit droeve ervaring geleerd van een overwinning nog niet zeker te zijn, als zij van één van hun vijanden bevrijd waren, want een ander kon weer naar voren komen. Zij konden slechts op een rustig leven hopen, als zij niet alleen vijf of zes maar alle evangeliebelijders konden doden of verbannen. Sommige Hugenoten verdachten de priesters er van, dat zij onheil aan het voorbereiden waren. Twee Hugenoten, Baudichon en Claude Salomon, kwamen overeen, dat het het beste was de bescherming van Bern te vragen. En om de zaak geheim te houden vonden zij het het beste zelf naar Bern te reizen en de heren mee te delen hoe de toestand in Genève was. Zij vertrokken direct.

Het duurde niet lang of de Raad van Genève ontving een brief van Bern, die de leden van de Raad grotelijks verbaasde. Sommige leden waren ontstemd, anderen bevreesd en weer anderen verblijd. De Berners schreven inderdaad een geduchte brief, waarin zij de Raad de vervolging van Farel en andere predikers verweten en schreven: Het verwondert ons zeer dat in uw stad het geloof in Jezus Christus en zij die het omhelzen, zo slecht behandeld worden. De Raad was verdeeld; niemand van hen wist wat te doen. Als we Bern gelijk geven, zo overlegden zij, dan zullen de priesters een oproer veroorzaken en als we de priesters een genoeg doen dan verliezen we de bescherming van Bern, en zullen de Hugenoten een opstand verwekken, wetende dat zij Bern aan hun zij hebben. Het werd spoedig ontdekt dat Baudichon en Salomon de oorzaak waren van de brief die Bern aan Genève geschreven had en bijna alle leden van de Raad waren woedend op deze twee mannen. Al spoedig verspreidde het nieuws door de stad, dat Bern zich met de zaak bemoeid had en volledige vrijheid voor het evangelie opgeëist had.

Het is ondoenlijk om in deze kleine geschiedenis mede te delen alles wat nu volgde, maar u kunt zich voorstellen hoe de priesters om wraak riepen over de daad van de twee Hugenoten. De priesters zeiden tot elkaar dat de tijd was aangebroken, om de zaak in eigen handen te nemen. Op donderdagavond voor de "Heilige week" hielden zij een samenkomst in dezelfde grote zaal waar Farel het spuwen in zijn gezicht en de slagen van de kanunniken had verdragen. De meeste priesters kwamen tot deze vergadering, gewapend van top tot teen, terwijl zij bedreiging en moord uitademden. De zaal was verlicht met fakkels, die de monniken droegen. Nu begon het overleggen. Wat moest gedaan worden om de ketterse plaag te doen ophouden? Wij willen ons zelf niet verlagen door met de ketter te disputeren, zo zeiden ze. Ook willen wij van de magistraat geen hulp vragen. Zij zijn veel te laks. Wij moeten zelf de evangeliebelijders overwinnen, dan zullen wij de bisschop terugkrijgen en de goede oude tijden met hem. Wij zullen de alarmklok van nu af aan weer luiden, onze zwaarden trekken en de getrouwen oproepen tegen deze honden op te marcheren. Laten wij al de aanhangers van het evangelie doden en niet één sparen, wij doen Gode een aangenaam werk.

Aldus werd de zaak geregeld. Wat de misdaad van moord aangaat, wat deed dat er toe. De bisschop had zijn oningevulde pardonbrieven al opgezonden. Deze konden worden ingevuld voor ieder wiens consciëntie teder was: de volgende dag zou het bloed door de straten van Genève stromen.

Aan het hoofd van de priesters stond een kanunnik Peter Wernli genaamd, hij was gewapend van boven tot beneden en was bereid om zijn vijanden met de sterkte van Simson neer te slaan.

Er was overeengekomen, dat het gehele roomse leger zich de volgende morgen zou

verzamelen in en rond de kathedraal, van waar zij hun verschrikkelijk werk zouden beginnen. Toen zij de volgende dag in de kathedraal waren vergaderd slopen twee Hugenoten binnen. De secretaris van de bisschop, die de eerste in het gevecht zijn wilde, sloeg één van de Hugenoten neer en gaf hem een steek in zijn rug. Een kreet van afschrik klonk door de kathedraal; niet omdat een onschuldige jongeman doodgestoken was, maar omdat de heilige vloer door het bloed van een ketter verontreinigd was. Daarom, schrijft Zuster Jane, werd er geen klok geluid en geen dienst gehouden in de kathedraal totdat de kerk weer gezuiverd was, door Mijnheer de Vicaris. Ook werd er in de andere kerken geen dienst gehouden, omdat de moederkerk gesloten was en evenmin werden de kloosterklokken geluid, om dezelfde reden. Juist door het gekerm van de priesters over de bezoedelde stenen vloer, werden de roomsen nog meer aangevuurd om te vechten, dan tevoren. Zij zouden onmiddellijk begonnen hebben, als niet de inmiddels aangekomen magistraatspersonen een laatste poging deden, om een opstand te voorkomen. En daar zij de priesters zeer onhandelbaar vonden, zon de magistraat op een plan om het bloedbad uit te stellen. Zij bevalen, dat de deuren van de kathedraal zouden gesloten worden en een opmars voorkomen. Maar het duurde niet lang, of de alarmklok luidde en het roomse leger met kruisen en banieren zette zich in beweging. Twee andere benden zouden zich in de Molard bij hen voegen. De magistraatspersonen gingen met het leger mee, in de hoop een verder uitstel te bewerkstelligen. Daar de andere benden op de Molard waren aangekomen, drongen zij er op aan dat het vechten niet zou beginnen, voordat ze waren samengekomen.

Intussen hadden de Hugenoten zich in en rond het huis van Baudichon verzameld, omdat zij wel voorzagen, dat dat het eerste punt van aanval zijn zou. De priesters trippelden van ongeduld om een aanval te beginnen, maar de andere benden waren nog steeds niet aangekomen. Een mededeling kwam nu binnen, dat een bende door een overheidspersoon met een gewapende macht bij het passeren van de Rhônebrug was teruggeworpen en de overheidspersoon had de hekken van de brug gesloten. Het was dezelfde brug waar Aimé Levet zijn apothekerswinkel had. Toen onze vriendin Claudine het vreemde lawaai hoorde liep ze het huis uit om te zien wat er gaande was. Enige roomse vrouwen liepen op haar toe en riepen luid uit: laten we een oorlog beginnen! Wij zullen deze hond in de Rhône gooien. Maar Claudine liep spoedig het huis weer in en sloot de deur. De roomse vrouwen trachtten de deur open te maken maar, daar dit boven haar macht was, bekoelden zij hun woede op Aimé Levets winkelraam. Voor de tweede maal werden zijn flessen vernield, zijn winkel geplunderd en zijn apothekersartikelen op straat geworpen.

De priesters en hun leger wachtten nog steeds ongeduldig op de Molard. Eén bende was, zo u weet, verslagen bij de Rhônebrug, en de andere had zich naar Baudichons huis begeven. Hun leider kanunnik Veigy had vernomen, dat alle Hugenoten in het huis van Baudichon verzameld waren. Een fijn plan kwam nu bij hem op: kon hij het huis niet in brand steken en het met zijn troep omsingelen om te voorkomen dat er Hugenoten ontsnapten? Allen zouden dan in één keer verbranden. Maar kanunnik Veigy was met zijn plan nauwelijks klaar toen enige verschrikte Roomsen op hem toe kwamen lopen, om hem mee te delen, de ramp die de andere bende op de brug overkomen was. En bevreesd dat ook zijn bende verslagen zou worden, begaf hij zich regelrecht naar de Molard, zonder het huis van Baudichon in brand te steken.

Toen zijn vrienden in de Molard vernamen, dat hij het huis van Baudichon niet verbrand had, waren zij over hem zeer verwonderd en geërgerd en noemden hem een lafaard en verrader. De Hugenoten vernamen wat de bedoeling van de priesters was, namelijk, hen allen te verbranden en zij besloten om naar de Molard te marcheren, vast besloten geen bloed te vergieten als zij het konden voorkomen. Zo stonden partijen tegenover elkaar. De kanonnen

van de roomse benden werden geladen en de roomsen grepen naar de wapens. Vrouwen en kinderen kwamen met stenen gewapend naar voren en er was een algemeen geroep van dreigementen en beledigingen.

Maar God had besloten dat het bloed van de heiligen die dag niet vergoten zou worden. Op het laatste ogenblik kwamen enige kooplieden uit Freiburg aan, die hun verwondering en spijt uitdrukten over een dreigende burgeroorlog. De kooplieden spraken de Hugenoten aan en waarschuwden hen dat, als de strijd begon, zij weinig kans hadden op een overwinning tegen zulk een overmacht. Maar de Hugenoten antwoordden, dat zij de strijd niet begeerden, en slechts in vrede gelaten wilden worden. De kooplieden keerden zich daarop tot de priesters. Zij zeiden hun dat het schande was, dat zij het volk zo aanporden om elkander te vermoorden. Maar de priesters werden over deze tussenkomsst nog woedender en toen de kooplieden zagen dat het hopeloos was de priesters tot reden te brengen, wendden zij zich tenslotte tot de overheid en herinnerde hen aan hun plicht de opstand en het bloed vergieten te voorkomen. De magistraat verheugde zich er over een voorwendsel te hebben om zo te handelen, maar hoe konden zij dit de priesters beletten, daar de priesters te sterk voor hen waren? De kooplieden spraken nu de roomse mensen aan en vroegen hun of zij hun vrienden en betrekkingen met hun eigen handen werkelijk wensten te vermoorden. Waarom, zo vroegen zij het volk, laat u de priesters zelf het niet uitvechten? Het volk vond dat de kooplieden gelijk hadden. Waarom zouden zij zich laten doden om de priesters te plezieren? En spoedig werd het geroep van alle kanten hoorbaar: Laat ons vrede maken.

De overheid greep deze gelegenheid te baat, om een ieder te bevelen rustig naar huis te gaan en zo ging het volk uiteen, zonder dat het tot bloedvergieten gekomen was.

HOOFDSTUK 47.

HET FEEST VAN HET HEILIGE LIJKKLEED

De vierde mei besloten de priesters om hun macht ten toon te spreiden. Die dag was het feest van het heilige lijkkleed; en als u begeert te weten wat het heilige lijkkleed was, dan zouden de priesters het u als volgt verteld hebben:

Toen de Heere Jezus begraven was, bleef de uitdrukking van Zijn gezicht op de linnen doek, waarin Hij gewikkeld was, achter, en nu 1500 jaren later, was die uitdrukking er nog in. Bovendien had het op een of andere manier zijn weg naar Genève gevonden en werd nu ééns per jaar met grote praal vertoond.

De vrijpostige kanunnik Peter Wernli zou de dienst leiden. Hij kleetde zichzelf in de fijnste gewaden en zong luid tot grote bewondering van de roomsen. Zijn gedachten waren intussen ver van het graf in Judéa en van de Zaligmaker, Die er in gelegd was, verwijderd, want nauwelijks had hij de dienst beëindigd, of hij spoedde zich naar het huis van de vicaris, in welk huis tweemaal te voren de priesters vergaderd waren om raad te houden. Dit maal waren zij opnieuw vergaderd om een nieuw plan op te maken om alle Hugenoten uit te moorden. Enige roomsen waren reeds naar de Molard gegaan om aldaar een ieder die zij maar vinden konden, op te warmen de Hugenoten direct aan te vallen. Meerdere malen werden de Hugenoten, die voorbij gingen, tot een gevecht uitgedaagd, maar zij wensten vrede en weigerden toe te slaan. Maar onze heethoofdige vriend Ami Perrin, die door een roomse werd aangevallen, snelde op hem toe en doodde hem bijna. Enige roomsen nu snelden regelrecht naar het huis van de vicaris, luid roepende: Help, help! alle goede Christenen worden gedood. Peter Wernli sprong overeind, wapende zichzelf ter plaatse, greep zwaard en hellebaard, welke hij met zich mee gebracht had en riep de priesters om hem naar de Molard te volgen. “En deze goede ridder,” zegt Zuster Jane, “bedreven als hij was, was onmiddellijk bewapend; en daar hij geen geduld had om op de andere heren der kerk te wachten, ging hij in zijn brandende moed het eerst naar buiten en rende naar de Molard, waar hij de Christenen bijeen meende te zullen vinden. En in zijn vuur riep hij: Moed goede Christenen, spaart die schurken niet. Maar helaas hij bevond zich onder zijn vijanden.”

De waarheid was, dat een losbandige menigte nu in de Molard was samengekomen, het was die avond zeer donker. Geschreeuw en geroep werd van alle kanten gehoord en Peter Wernli wist niet wie hij moest aanvallen. Hij stond op het plein grove eden te vloeken, waardoor het hem tenslotte gelukte enige roomsen te doen vechten. Wernli kon niet zien waar zijn vijanden waren, en wist dus niet in welke richting hij slaan moest. Hij sloeg naar rechts en naar links totdat een Hugenoot zijn hellebaard uit zijn handen rukte en het in stukken brak. De kanunnik trok nu zijn zwaard, dat zo zwaar was, dat hij het met twee handen moest hanteren, en vloog op de Hugenoten rond zich, af. Zelf was hij zo goed door zijn zwaar harnas verdedigd, dat geen enkele slag hem treffen kon. Maar terwijl hij aldus op zijn vijanden los sloeg, liep een arme karrijder naar hem toe en besloot een einde aan het gevecht te maken. Hij keek naar een zwakke plek in de wapenrusting van de priester, dreef er zijn zwaard in en Peter Wernli, die wankelend naar een huis liep, viel dood op de trappen voor dat huis neer: het was het huis van Chautemps. “Hij stierf als een gezegende martelaar,” zegt Zuster Jane en voegde er aan toe de gehele nacht waren de Christenen onder de wapenen, op zoek naar de slechte honden, maar dat leidde tot niets, want zij hadden zich allen verstopt.”

Toen het daglicht aanbrak begaven zich alle priesters zeer vermoeid naar bed. Daarom vernamen zij eerst laat in de morgen, dat Peter Wernli gedood was.

Ik zal u niet mededelen alles wat Zuster Jane verhaalt van de schitterende begrafenis en van

het “wonder”, dat er te zien was, namelijk hoe de dode kanunnik recht overeind in zijn lijkstond stond en vijf dagen na zijn begrafenis nog geheel warm was en er fris en gezond uit zag. Met zulke dwaasheden willen wij ons niet ophouden. Maar wat van meer belang voor de Hugenoten was, was een werkelijk vreemde gebeurtenis, die een paar weken later plaats vond. Peter Wernli behoorde tot een familie uit Freiburg. Deze stad had een beroep op de Raad van Genève gedaan, om de dood van hun oude inwoner der stad te wreken. Maar daar de Raad nog niet in staat geweest was iemand van de moord op Peter te beschuldigen, was niemand er voor gestraft. En nu wendde de Raad van Freiburg, hierin gesteund door de priesters van Genève, zich tot hun weggelopen bisschop, die zich toentertijd op zijn kasteel te Frankrijk bevond, waar hij zich, zoals hij het zelf uitdrukte “vermaakte” en veel beter gevoed werd dan te Genève. Maar de Freiburgers en de priesters stonden op zijn terugkeer naar zijn verlaten diocees, want zij beschouwden hem als de laatste redder van de wankelende kerk. En zo werd Peter de la Baume uit zijn aangename Franse woning weggehaald en de priesters van Genève maakten toebereidselen om hem hartelijk te verwelkomen. De moord op Peter Wernli werd als voorwendsel voor zijn terugkeer naar Genève gebruikt.

Op de eerste juni reed de bisschop met grote pracht en praal Genève binnen, terwijl het werk op de derde juni begon. Dit werk van moord, tyrannie, wreedheid en vijandschap tegen God, zou gedaan worden in Zijn heilige Naam. Daartoe werd er een grote processie gehouden; de priesters en monniken liepen ordelijk, en zongen litanieën en prevelden gebeden.

De Raad was juist aan het vergaderen. De bisschop stond op en vroeg aan de vergadering of zij hem als hun vorst en heer erkenden. Werd deze vraag ontkennend beantwoord, dan verklaarden zij zichzelf als opstandelingen, maar de magistraat wist heel goed dat, wanneer zij deze vraag met ja beantwoordden, het met hun vrijheid gedaan was; ja meer dan dat, er zou een einde komen aan het evangelie te Genève. Hun antwoord was, dat zij de bisschop als hun vorst erkenden, maar dat zij hun wetten en vrijheden niet wensten prijs te geven. En toen enige heren in het paleis van de bisschop de kerkvorst de oude perkamenten rollen toonden, keek hij met verachting en afschuw naar deze perkamenten, welke hem zeer onwelkom waren. De bisschop gaf op de opmerkingen van de heren geen antwoord, maar was vast besloten geen verdere poging meer te doen, om een schijn van zachtheid of vriendelijkheid te geven. Hij zag in, dat wat er gedaan moest worden, slechts met geweld kon geschieden, zonder te letten op de wetten van Genève. En de priesters en de vooraanstaande roomsen tezamen geroepen hebbend begeerde hij van hen een lijst waarop alle ketteren en Hugenoten, die gegrepen moesten worden, als medeplichtigen in de moord, voorkwamen. Deze lijst was spoedig gemaakt. De voornaamste Hugenoot, Baudichon, was weg naar Bern, maar daar waren Chautemps en Aimé Levet, Claudine's echtgenoot, Ami Perrin en zeven of acht personen meer, die op de eerste lijst moesten voorkomen. Velen meer zouden volgen als deze veilig in de kerkers van de bisschop waren opgeborgen. Maar de volgende vraag was, hoe moesten deze mensen gegrepen worden. De bisschop besloot hen vriendelijk naar zijn huis uit te nodigen. En de volgende dag werd deze uitnodiging afgezonden. Enigen van hen wantrouwden de zaak; anderen waren verwonderd over het “lieve” gedrag van de bisschop, maar allen waren beduusd wat dit wel te betekenen mocht hebben. Claudine Levet en mevr. Chautemps drongen er bij hun echtgenoten op aan, zich niet binnen de deuren van het huis van de bisschop te begeven. Zij volgden de raad van hun vrouwen op en zo ontsnapten deze getrouwe mensen uit de stad, maar de rest van de opgeroepenen begaven zich naar het paleis van de bisschop. Nauwelijks hadden zij de wachtkamer van de bisschop bereikt of zij werden geboeid met zware ketenen en gebracht naar de donkere kerkers onder het gebouw. Daar werden ze alleen gelaten, hun voeten verzekerd in de stok en hun handen in de boeien gekluisterd. Chautemps' vrouw werd eveneens gegrepen en wel om de volgende reden, zij

was bij de dood van Peter Wernli tegenwoordig geweest. Zij werd eveneens in de kerkers geworpen, maar in een cel alleen opgesloten. De volgende vraag was nu, wat er met de gevangenen moest gebeuren. Men besloot dat zij 's nachts met een boot naar het sterke kasteel van Gaillard, aan de voet van de bergen, zouden gebracht worden en daar zou met hen gehandeld worden, zoals de bisschop het goed dacht.

De bisschop vond uit waar Baudichon heen gevlucht was en hij was uitermate woedend en beval beambten niet alleen Baudichon maar ook Chautemps en Levet te vervolgen. Intussen had de magistraat gehoord van de arrestaties van zijn medeburgers. Om te beraadslagen wat er gedaan moest worden werd de Raad bijeen geroepen. Moesten zij zich aan de verschrikkelijke tyrannie van de bisschop onderwerpen of moesten ze er tegen opstaan? Iedereen scheen te zeer verwonderd dan dat hij een besluit durfde nemen. Te midden van hun bevreesdheid kwam er een boodschapper van de bisschop om hun te vragen hem van troepen te voorzien om "de schuldigen", die weggevlucht waren, te achtervolgen. Dit was te veel. Opeens weigerden zij iets van die aard te doen. De ambtenaren van de bisschop, geleid door een priester, gingen op weg in de richting van de bergen, omdat hun verteld was, dat Levet in die richting gevlucht was. Het duurde niet lang of zij vonden Levet. De priester beval hem ter plaatse te geselen en daarna in het kasteel te Gaillard op te sluiten. De andere gevangenen waren er nog niet. De bisschop wachtte zijn gelegenheid af om ze uit de kerkers van Genève naar de Gaillard over te brengen. De Raad had namelijk opnieuw geëist, dat zij voor de rechtbank zouden gebracht worden om gehoord te worden, één en ander volgens de wetten van Genève. Maar de Bisschop antwoordde: nee, ik wil ze zelf oordelen. De ene boodschap na de andere werd tevergeefs naar de bisschop gezonden om hem te waarschuwen, dat hij al de wetten en gewoonten van de stad trotseerde. Het enige antwoord dat zij kregen was: ik zal zelf oordelen.

De toorn van de magistraat werd groter en groter. De Grote Raad van 60 werd bijeen geroepen en nieuwe boodschappen werden naar de bisschop gezonden.. De oudste magistratspersonen en burgers gingen in optocht naar het paleis, om de bisschop er op te wijzen, dat hij hun oude vrijheden met voeten trad. Maar de bisschop gaf het zelfde antwoord als voorheen. Zelfs de afgezanten van Bern raadden de burgers toe te geven. Nog eenmaal, zo adviseerden zij, moest men de bisschop zijn gang laten gaan, maar de magistraten waren vast besloten, waarop de afgezanten van Bern zeiden: Zulke mensen verdienen vrij te zijn.

Nu werd de Grote Raad van 200 samen geroepen. Ook zij besloten aan de bisschop niet toe te geven en de bisschop besloot even als te voren aan hen niet toe te geven. Intussen bleven de gevangenen in hun kerkers opgesloten. Vreemde geruchten deden in de stad de ronde, wat betreft de bedoelingen van de bisschop met deze gevangenen; het was niet moeilijk zich hiervan een voorstelling te maken. Meerdere geruchten werden verspreid, dat rond de stad Genève de soldaten van Savoye en Freiburg zich ophielden, gereed om ieder ogenblik binnen te vallen en de dood van Peter Wernli te wreken. Bovendien kwam het bericht, dat een evangeliebelijder door de ambtenaren van de bisschop, terwijl hij in het veld was, "nabij de stad, om het graan te oogsten, vermoord was. De bisschop ziet er geen kwaad in mensen te doden," zeiden sommige Hugenoten: "mogen wij de beelden van hout en steen dan niet vernietigen?" En diezelfde dag het was 12 juli, wierpen zij het afgodsbeeld van de Heilige Maagd, dat op de poort van het kasteel stond, op de grond en verbrandden het. Nu werd de bisschop gealarmeerd. Wat kon hij niet verwachten van mensen, die hun handen aan de Heilige Maagd zelf durfden slaan? Hij besloot om diezelfde nacht de gevangenen weg te voeren. Boten werden in orde gebracht en aan de zijde van het meer voor anker gelegd. Maar een Hugenoot had van het complot achterdocht gekoesterd en zodra het donker was begaf hij zich naar de oever van het meer, sneed de touwen door, waaraan de boten gemeerd lagen en

nam de roeispanen weg, terwijl andere Hugenoten met brandende fakkels de stad doorliepen; zij besloten op hun hoede te zijn.

Baudichon was een paar dagen te voren thuis gekomen. Op 12 juli was hij van de vroege morgen af aan het oogsten geweest en kwam nu thuis. Toen hij na donker thuis kwam ontmoette hij aan de stadspoort een troep gewapende mannen en vroeg hun wat er aan de hand was. Zij antwoordden dat de bisschop op het punt stond de gevangenen weg te voeren. Hij riep een vijftigtal van zijn meest vertrouwde vrienden tezamen, gelastte hun een fakkel te nemen en begaf zich nu naar een huis, dat nabij het paleis stond, al waar zij zich tot het middernachtelijk uur schuil hielden.

Daarna beval Baudichon zijn mannen hun fakkels aan te steken en hem te volgen en zo wandelden zij regelrecht het paleis van de bisschop binnen en begaven zich naar zijn kamer. De bisschop was met verbazing geslagen en beefde van angst. "Wij eisen de gevangenen op," zei hij. "Geef ze onmiddellijk aan hun wettige rechters over." De bisschop was nu geheel van streek. Hij was reeds gealarmeerd door het zien van een komeet en het plotseling verschijnen van gewapende mannen met getrokken zwaarden en 250 lichten brachten hem zó in de war, en deden hem dusdanig schrikken, dat hij geen weerstand bood. Hij liet alle gevangenen los, en zonder dat er een klap was uitgedeeld, leidde Baudichon hen in triomf weg en gaf hen over aan de magistraten.

Niet alleen waren nu de gevangenen aan de dood ontsnapt, maar het moge vreemd klinken, deze stoutmoedige handeling van Baudichon heeft Genève voorgoed van Peter de la Baume en roomse prins-bisschoppen tot op de huidige dag bevrijd. De arme bisschop!

Hij kon zijn schrik niet te boven komen en kon niet slapen en dacht dat zijn leven in deze slechte Hugenoote stad aan een draadje hing. Hij deelde zijn personeel mede, dat hij, met het oog op zijn veiligheid, onmiddellijk vluchten wilde. Enige roomse magistraten die dit gerucht de volgende dag vernamen, het was zondag, verzochten hem te blijven, maar hoe meer de bisschop er over dacht hoe bevreesder hij zich gevoelde en hij gaf aan zijn personeel in het geheim orders om een paar noodzakelijke dingen in te pakken, en zette zich op zondagavond ter neder om een brief aan de Raad te schrijven, waarin hij de heren van de Raad beval de evangeliesamenkomsten te verbieden en de heilige kerk op leven en dood te verdedigen. Op maandag 14 juli verspreidde het nieuws zich 's morgens vroeg door de stad, dat de bisschop gevlucht was. Hij was in de vroege morgen, terwijl het nog donker was door een klein zijdeurtje ontsnapt en na door de stille straten gehold te zijn, was hij in een boot gestapt, die zijn vrienden hadden klaar gelegd. Na een goed eind geroeid te hebben, had hij het paard, dat op hem wachtte, beklommen en was in galop weggereden, om nooit weer terug te keren. Hij verheugde zich over de gedachte, dat hij Genève nooit meer zien zou. De roomsen waren, volgens Zuster Jane, zeer teleurgesteld en de paus blameerde hem voor het verlaten van zijn kudde. De Hugenoten konden, nu de bisschop verdwenen was, vrij ademhalen. De bevrijde gevangenen werden voor de wettige rechters gebracht en allen vrij gesproken, want er werd geen enkele beschuldiging tegen hen ingebracht. De karrijder echter, die Peter Wernli gedood had, werd onthoofd, omdat de Heere in Zijn Woord gezegd heeft: de wraak is Mijne, en Ik zal het vergelden, spreekt de Heere.

Nog een slachtoffer van de bisschop verkeerde in levensgevaar; het was Aimé Levet. Hij was in de kerkers van het kasteel Gaillard goed opgesloten en de gouverneur weigerde hem vrij te laten. Zo nu en dan kwamen er tijdingen binnen van de beledigingen hem aangedaan en de begane wreedheden. Maar het was niet buiten Gods wijze raad, dat deze man in de handen van zijn vijanden gelaten was: Aimé Levet werd als het goud beproefd in de oven en hij zou er helderder dan te voren uitkomen. Terwijl hij zo in zijn donkere kerker lag, bestraalden

nieuwe lichtstralen zijn ziel. Aldus bemoedigd besloot hij, dat indien het God mocht behagen hem ooit weer vrij te maken. hij Christus wijd en zijd zou verkondigen.

Twee maanden gingen voorbij, toen er enige afgezanten van Bern voor het kasteel Gaillard verschenen, die de gevangene opeisten en Aimé Levet was vrij. Het eerste wat hij deed was een brief schrijven aan Anthony Froment, waarin hij hem verzocht naar Genève terug te keren. Met verlangen wachtten Aimé en Claudine op zijn antwoord. Zij wisten, dat, hoewel de bisschop verdwenen was, het levensgevaarlijk voor hem was indien hij zich opnieuw in Genève vertoonde. Niet vele dagen waren verstreken toen het meest welkome antwoord kwam en wel niemand minder dan Anthony zelf, vergezeld van een vriend, een prediker uit Parijs, wiens naam was Alexander. Het prediken begon aanstonds. De magistraten luisterden nu niet meer naar de brieven van de bisschop, integendeel, zij bevalen dat het evangelie zou gepredikt worden. Van dat ogenblik af, zijn de samenkomsten wettig verklaard, zonder dat iemand dit verhinderen kon.

Tenslotte kwam er in november een lange brief van de bisschop, gericht aan de Raad van 200 en waarin bevolen werd dat niemand het evangelie zou prediken of verklaren zonder zijn uitdrukkelijke toestemming, onder straffe van een eeuwige excommunicatie en een boete van 100 pond. Deze brief werd de Raad voorgelezen. Maar zonder een woord te zeggen stond men op en verliet de zaal. Men was te zeer verontwaardigd om er op te antwoorden.

Het prediken vond nu veel vaker plaats dan voorheen; Nieuwe Testamenten en verhandelingen uit de Bijbel werden in grote getale door Anthony en Alexander weggegeven, massa's mensen woonden de predikaties bij en de meest zorgeloze begon de boeken te lezen. De priesters waren wanhopig. Het was in deze tijd, dat zij van een geleerd doctor uit Parijs vernamen, die toen juist in Savoye predikte. Men verzocht hem nu te komen. Deze doctor, wiens naam Furbity was, liet geen tijd verloren, gaan en op zekere zondag in november baande een troep gewapende priesters en hun vrienden zich met geweld baan naar de kathedraal, waarin gewoonlijk niet gepredikt werd, en bezetten de preekstoel. Met een donderende stem sprak hij o.m. het volgende: Allen, die de Bijbel in de volkstaal lezen, zijn veelvraters, dronkaards, wellustige personen, godslasteraars, dieven en moordenaars. Zij, die hen aanmoedigen, zijn even slecht als zij, en God zal ze straffen. Allen, die de paus, de kardinalen, de bisschoppen of de abten of de priesters niet gehoorzamen willen zijn de kudde van de duivel, en zijn door hem gekenmerkt, zij zijn erger dan de Joden, verraders, moordenaars, rovers en verdienen niet beter, dan aan de galgen opgehangen te worden. Een ieder, die op vrijdag vlees eet, is erger dan de Turken en dwaze honden. Neemt u voor hen in acht zoals u zou doen voor hen, die melaats zijn. Laat u met hen niet in; laat ze uw dochters niet trouwen, enz.

Zulke waren de argumenten van Furbity.

De Hugenoten konden nauwelijks op hun plaats blijven zitten, maar de "heilige vader" vervolgde:

"Een priester staat boven de Heilige Maagd, want zij schonk slechts eenmaal het leven aan Jezus Christus, terwijl de priesters Hem iedere dag en zo dikwijls als zij maar willen, scheppen. Indien de priester de zegen uitspreekt over een zak met brood of een kelder vol wijn, dan wordt al het brood door, die daad veranderd en wordt het lichaam van Christus, en al de wijn wordt veranderd in Zijn bloed. De Maagd Maria heeft zulks nooit gedaan. O de Priester, riep hij uit, u moest niet alleen voor hem nederbuigen, maar u moest ook knielen en voor hem neervallen en, vervolgde hij, waar zijn de ellendige Lutheranen, die het tegendeel preken? Waar zijn die ketters, die schelmen, die ellendingen, slechter dan de Joden Turken en heidenen. Waar zijn de fijne schoorsteenprekers, laat ze naar voren komen en ik zal ze van

antwoord dienen.

Aha ha ha! ze zullen wel uitkijken, dat ze zich zelf niet vertonen, behalve dan op de hoek van de schoorsteen, want zij zijn slechts dapper genoeg om arme vrouwen en dwazen te verleiden.”

Hier hield Furbity halt om rond zich heen te zien en plotseling stond onze Anthony Froment in het midden van de kathedraal op, gelijk David tegen Goliath en sprak de volgende woorden:

“Met het oog op de liefde van God, luister naar wat ik u te zeggen heb. Ik offer mijn leven; en ben bereid naar de brandstapel te gaan als ik U niet bewijs dat de woorden van doctor Furbity vals zijn.” En terwijl Anthony zijn Testament opende las hij passage na passage en riepen de Hugenoten uit: “dat is de waarheid, laat de doctor dat beantwoorden. Maar doctor Furbity was met stomheid geslagen en verborg zijn gezicht. De priesters wachtten vergeefs op zijn antwoord. Anthony ging voort met lezen. Toen trokken de priesters hun zwaarden en ijlden op hem in. Het was het enige antwoord dat zij hem geven konden. “Verbrandt hem,” riepen sommigen. “Verdrinkt hem,” riepen anderen. Maar Baudichon stapte naar voren met zijn getrokken zwaard in zijn hand en zei: ik zal de eerste de beste die Anthony aanraakt, doden. Als hij verkeerd gedaan heeft zal de wet hem wel straffen.

De priesters trokken nu terug en enige Hugenoten grepen Anthony en sleepten hem weg naar Baudichon's huis en verborgen hem op de hooizolder. Een roomse magistraat volgde hem terstond mét ambtenaren en hellebaardiers, onderzochten het huis, staken hun speren in het hooi, maar Gods hand was over Zijn knecht en zij vertrokken zonder hem te vinden. “Na het eten,” schrijft Zuster Jane, “kwamen de magistraten tezamen en bevalen dat deze twee “mahomedanen” (Anthony en Alexander) binnen 24 uur uit de stad verbannen zouden worden om nooit weer terug te keren.” De ambtenaren der stad leidden Alexander buiten de stadspoort gevolgd door een grote menigte. Alexander wendde zich tot hen en predikte twee volle uren. Menigeen geloofde het evangelie. Zodra het die avond donker was riep Baudichon Anthony van de hooizolder en verlieten zij samen in stilte de stad en voegden zich bij Alexander. De drie vrienden begaven zich op weg naar Bern, welke weg door Baudichon reeds zo vaak betreden was.

HOOFDSTUK 48

EEN ONVERWACHTE AANKOMST

Pater Furbity en de priesters waren buitengewoon opgewekt toen de “twee Mohammedanen” (Anthony Froment en Alexander) vertrokken waren. Zondag 21 december was het feest van St. Thomas van Canterbury, ter gelegenheid van welk feest Pater Furbity die dag een preek deed, van welke Zuster Jane ons de volgende aantekening maakt:

De Heilige Vader preekte zeer getrouw en raakte die honden in de hartstreek. Hij zei, dat allen die die vervloekte sekte volgden, niet anders dan mensen waren, die zich aan lusten, gulzigheid, onreinheid, eerzucht, moord en diefstal overgeven, en die alleen geleid worden door hun sexuele hartstochten, levende als beesten, zonder dat zij God of hun meerdere erkennen. Over deze woorden waren de Christenen verblijd en na afloop van de preek ging de kapitein de Pesmes, die de leider van de goede partij was, met velen van zijn soldaten naar de eerbiedwaardige pater om te danken voor zijn goede rede, zeggende dat zij hem tegen al zijn vijanden wilden verdedigen.

Nauwelijks waren deze woorden uitgesproken of het verschrikkelijke nieuws ging als een plotseling gerot van het onweer door de stad: Baudichon is van Bern teruggekeerd. Hij bracht geen leger soldaten, maar de verbannen Alexander en Willem Farel met zich mede. Wat? Dat wrak! die duivel? riepen de priesters uit. Is hij teruggekomen? Baudichon verscheen voor de Raad en overhandigde een brief, die hij van de heren van Bern had medegekregen. In deze brief stond het volgende geschreven: u hebt de predikers van het heilige Woord verdreven en toegestaan dat mannen prediken, die godslastering uitspreken. Wij bevelen u uw prediker, Pater Furbity, te arresteren en bovendien eisen wij een plaats waar Willem Farel het evangelie openlijk kan brengen.

De Raad wist niet wat te doen. Uit vrees voor de priesters durfden zij de Pater niet gevangen te nemen. Zij plaatsten hem onder bescherming van soldaten en stonden hem toe te prediken. Terwijl Willem Farel intussen in een grote zaal het volk toesprak. Nieuwjaarsdag brak aan, nieuwjaarsdag van 1534: Juist een jaar nadat Anthony zijn predikatie op de viskraam hield. Maar nu werd een geheel andere boodschap van alle kansels van Genève voorgelezen: “In de naam van de heer van Genève en van zijn vicaris, wordt bevolen, dat er niemand het woord Gods zal prediken, noch publiek noch in het geheim en dat alle boeken van de Heilige Schrift, hetzij in het Duits of in het Frans, zullen verbrand worden.” Op die dag hield Pater Furbity zijn afscheidspreek. Maar hij vergat dat hij nog steeds bewaakt werd door zijn soldaten, maar tot zijn grote schrik vernam hij, dat hij een gevangene was en de stad niet verlaten mocht. De boodschap van de bisschop had iedere Hugenoot van Genève ontstemd. Ondanks Farels waarschuwing voor de vreselijke wapenen, verscheen die avond iedere Hugenoot gewapend. Ook de roomsen droegen steeds wapenen bij zich, met de bedoeling om de afgod van de Hugenoten, Willem Farel, te beletten in de St. Pieterskerk op te treden. Met dit plan hadden de Hugenoten rondgelopen.

Temidden van de onrust, die er heerste, werden de roomsen nog meer opgeschrikt door de aankomst van Anthony Froment. Anthony is teruggekomen! riep men en nauwelijks was hij verschenen, of de ambassadeur van Bern, vroeg zelf toegang tot de stadspoorten. Hij bracht een jonge man, die er wit en ziek uitzag, met zich mede; zijn naam was Peter Viret. Deze Peter was door een priester van Payerne in de rug gestoken, maar was bereid om te prediken hoe zwak en uitgeput hij ook was. Farel, Viret en Froment waren nu in Genève. Alexander was weg; van hem zullen we later meer horen. De bisschop had het prediken in Genève verboden en ziet nu waren de drie grote evangeliepredikers daar tezamen, al predikende en

niemand durfde hen te hinderen.

De ambassadeur van Bern eiste dat Pater Furbity voor de Raad zou geleid worden, om zich te verantwoorden over zijn boze woorden. Dit geschiedde de negende januari. De ambassadeur ging op zijn gereserveerde plaats zitten met aan zijn zijde Farel, Viret en Froment. De pater werd nu binnengebracht. Het bleek, dat hij weigerde op de gestelde vragen te antwoorden en een verklaring te geven van zijn woorden en daden. De ambassadeur van Bern, hierover ontstemd, eiste dat de Raad hem strafte op grond van minachting voor het gezag. Ook eiste de ambassadeur een kerk op voor het prediken van het evangelie en als u dat weigert, dan is ons bondgenootschap verbroken. Hier zijn de betreffende brieven, neem ze terug.

De Raad durfde de verzoeken van de ambassadeur niet te weigeren en de zaak werd aldus geëindigd, dat Furbity beloven moest, dat hij op 29 januari met Farel een openbaar twistgesprek in het raadhuis houden zou. Tot zolang moest de pater gevangen gehouden worden.

Het zou te ver voeren om een verslag van dit twistgesprek te geven, enkele aanhalingen mogen voldoende zijn.

Farel bleef op het standpunt staan, dat de Bijbel en de Bijbel alleen het enige gezag is voor de leer en de praktijk en zei voorts, dat alle Christenen verplicht waren, de Bijbel naarstig te lezen en zich in alle zaken, het geloof en de wandel betreffende, aan de Bijbel alleen te onderwerpen.

Furbity zei, dat het alleen de priesters waren, die de Bijbel mochten lezen en aan het volk verklaren, volgens de mening door de concilies er aan gegeven. Verder trachtte Furbity te bewijzen, dat het gezag in de bisschop blijft. Om dit te bewijzen haalde hij een vers aan, maar bij vergissing las hij een vers op, dat zegt, dat een bisschop de man behoort te zijn van één vrouw; en om te verklaren, dat er bisschoppen met gezag over bisdommen moeten zijn, was hij eveneens ongelukkig in het aanhalen van een vers, namelijk: dat zijn bisdom aan een ander gegeven worde. Wat die goede bisschop Judas betreft, waarnaar u verwijst, antwoordde Farel de pater, die Judas, die de Zaligmaker en de wereld verkocht, helaas hij heeft maar al te veel opvolgers gehad, die in plaats van het woord van God te prediken, de buidel dragen.

Het twistgesprek duurde verscheidene dagen, na afloop ervan werd pater Furbity naar de gevangenis teruggeleid. De priesters waren al die tijd niet ijdel gebleven. Sommigen onder hen preekten ijverig tegen de ketters; anderen gingen rond om vreemde verhalen te vertellen, om op die manier alle Christenen, tegen de drie duivelen, Farel, Viret en Froment te waarschuwen. Het is duidelijk, zo zeiden de priesters, dat Farel een duivel is, want hij heeft geen licht in zijn ogen, zijn baard is rood en stijf en er is een duivel in iedere haar van zijn baard hij heeft hoornen en verdeelde klauwen als een stier; bovendien is hij de zoon van een Jood. De waard van Het Zwarte Hoofd, waar de predikers logeerden, deed zijn best, om deze verhalen de stad rond te strooien. Deze man had twee vrouwen; één van hen was de dienstbode, die op de predikers bleef wachten. Het viel Anthony op, dat de waard en de meid lelijke gezichten naar elkander trokken toen ze naar het gesprek, dat gedurende het eten gehouden werd, luisterden. Het moet voor hen zeer onplezierig geweest zijn, de predikers te horen spreken over God en Zijn Woord.

Ik zou liever zien, zei de waard, dat zij ons verlieten zonder hun rekening te betalen, als ze alleen maar ver weg gingen en nooit meer terug kwamen. “Maar denk eens in,” zei de meid, “ik volgde hen op zekere avond naar boven toen zij naar bed gingen. Ik loerde door een opening in de deur en wat zag ik? Ze waren duivels aan het voeren.” De priesters, blij zulke verzonnen verhaaltjes te vernemen, vertelden het aan iedereen, die maar luisteren wilde en voegden er aan toe wat zij maar wilden.

De Hugenoten gaven niets om dit zotte geklap. Maar juist toen er een twistgesprek in het

stadhuis aan de gang was, werden ze opgeschrikt door het nieuws, dat een paar roomsen twee Hugenootse burgers op straat met een mes gestoken hadden: de ene was gevaarlijk gewond, de ander, een achtenswaardig zakenman, werd gedood. Geen van beiden had enige aanleiding gegeven voor deze moordaanslag. Een groot aantal Hugenoten stelde zich op rond het stadhuis; vier van hen begaven zich naar de raadskamer, waar zij de ambassadeur van Bern aantroffen. Hij was juist gearriveerd om de Raad te waarschuwen, dat een bloedbad ieder ogenblik kon verwacht worden. De vier Hugenoten nu, brachten de zelfde tijding: zij zeiden dat de priesters besloten waren een ander oproer te veroorzaken. De Raad zond onmiddellijk dienaren uit om de moordenaars te arresteren, maar waar waren ze? “Die worden natuurlijk in het paleis van de bisschop verborgen gehouden,” zeiden de Hugenoten; “het allerwaarschijnlijkste is, dat hij de aanstichter van het hele complot is. De magistraten bevelen nu, dat de deuren van het paleis zouden geopend worden. Men onderzocht het huis van zolder tot kelder, maar van de moordenaars was geen spoor te bekennen. Nu ging men ergens anders zoeken, een wacht van Hugenootse soldaten in het huis achterlatend. Een paar uur later, toen het al geheel donker was en de Hugenootse soldaten in een zaal van het paleis zaten te wachten, hoorden zij door het sleutelgat een zachte stem. Het was iemand, die van de zijde van de straat tot hen sprak. Eén van de soldaten legde zijn oor aan het sleutelgat en een stem herhaalde de naam van één van de meiden. De Hugenoot bootste een vrouwenstem na en zeide: Wat wil je? Ik wil een paar sleutels, was het antwoord, ik wil ze voor Portier en Claude Pernet afhalen. Portier was de secretaris van de bisschop, dezelfde die een jaar geleden de jonge Hugenoot in de kathedraal had doodgestoken en Pernet was één van de moordenaars in het huidige geval.

“Wat wil je met de sleutels doen,” vroeg de Hugenoot. “Ik wil ze naar de St. Pieterskerk brengen, waar de mannen verborgen zitten,” antwoordde de stem door het sleutelgat.

Dit was juist wat de Hugenoten wilden weten. Zij gooiden de deur open en de spreker door het sleutelgat bleek een priester te zijn. Toen hij een gewapend man inplaats van de meid op zich zag aankomen, vluchtte hij verschrikt weg. De magistraten, die dit nieuws spoedig vernamen, begaven zich in eigen persoon naar de kerk, een groot getal gerechtsdienaren met zich mede nemend, welke dienaren lichtfakkels met zich meedroegen. Na drie uur vergeefs zoeken besloten zij de trappen op te gaan in de toren. De dienaar, die de torenspits het eerst bereikte, ontdekte in een donkere hoek een paar fonkelende ogen, welke in het licht van zijn fakkel schenen.

Pernet en zijn medeplichtige Portier zaten gebogen in de hoek, bevende en sidderende van top tot teen. Het duurde dan ook niet lang of zij waren opgesloten in de gevangenis in het stadhuis. De soldaten der Hugenoten, die in het paleis waren achtergebleven, praatten en maakten grapjes met de dienaren van de bisschop: zij hadden het over Portier en maakten meerdere opmerkingen over hem, die niet getuigden van veel respect. “Portier is niet zo onbeduidend als u veronderstelt,” zeiden de dienaren van de bisschop, “hij heeft vertrouwelijke brieven van de bisschop en van de Hertog van Savoye bij zich.”

“U wilt ons toch niet doen geloven dat zulke hoge personen zich zelf de moeite geven om Portier te schrijven,” antwoordden de Hugenoten, “dat zult u wel gedroomd hebben.”

“Er zijn brieven in zijn kast,” was het antwoord van de dienaren, “en als u het niet gelooft, dan kunnen wij naar die kast toegaan om die brieven te zien en het grote zegel van de Hertog ook.”

De Hugenoten sprongen nu op en in een ogenblik was de kast opengebroken, de brieven er uit genomen en naar de Raad gebracht. Groot was de afschuw en verbazing van de burgers van Genève, toen deze opzienbarende brieven werden voorgelezen; nu zagen zij de vreselijke put, op welks rand zij gestaan hadden: de bisschop had namelijk in één van zijn brieven aan Portier een gouverneur aangesteld, die de absolute macht in Genève hebben zou: hij kon ter

dood brengen wie hij wilde en was niemand verantwoording schuldig dan aan de bisschop. Ten einde dit complot uit te voeren had de bisschop een overeenkomst gesloten met zijn oude vijand, de hertog van Savoye. Portier had nu genoeg te verantwoorden, hij werd gevangen gehouden in afwachting van zijn onderzoek. Pernet, die de zakenman vermoord had, werd onmiddellijk voorgeleid en ter dood veroordeeld.

HOOFDSTUK 49

WALTER FAREL

Laten wij thans luisteren naar twee brieven, die Willem Farel in het voorjaar 1534 geschreven heeft.

“Genade, vrede en barmhartigheid van God onze Vader door onze Heere Jezus, de enige Zaligmaker en Verlosser, Die voor ons gestorven is en Die in de heerlijkheid van de hemel regeert, waar wij Hem zoeken moeten, want Hij alleen is onze ware hemelse schat, welke, indien we ze door het ware geloof mogen bezitten, niet van ons kan worden weggenomen, al zouden allen tegen Hem opstaan. Dit ondervinden wij dag bij dag, naar mate het de eeuwige Vader behaagt de deur voor ons te openen en Zijn Zoon te verklaren. En als God onze moed vermeedert, dan zouden wij nog meer zien, maar wij hebben zovele wederspannige paarden, die inplaats van vooruit achteruit gaan; niet alleen zelf onbruikbaar maar anderen hinderend, zodat het mij voorkomt, dat de woorden van de Heere Jezus zijn vervuld, welke Hij tot de Farizeërs sprak, namelijk dat zij de sleutel van de wijsheid wegnemen en dat zij hen, die wilden ingaan verhinderen. Maar wat het kruis en de hindering ook zijn moge, God zal Zijn werk niet onvoltooid laten; Hij zal Zijn heilige wil volmaken en de goddeloze aan het licht brengen. De vijand houdt niet op nieuwe, uitvindingen en vervalsingen te beramen maar God zal alles tot hun verwarring omkeren, want de leugen kan de waarheid niet overwinnen. Het licht zal tenslotte schijnen en de donkerheid er plaats voor inruimen. u weet hoe de Heere mijn huis bezocht heeft en toegestaan heeft dat mijn broeders, in hoofdzaak die ene broer, die jonger is dan ik, beproefd zijn. Hij is veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf en verlies van al zijn goederen.”

Deze broeder was Walter. Hij en zijn vrouw hadden beiden Christus openlijk beleden, Zijn gevangenneming, welke te Gap geschiedde, veroorzaakte Willem groot verdriet, niet alleen om Walter zelf maar vooral om zijn oude moeder, die weduwe was.

In een andere brief zegt Willem Farel:

“Barmhartigheid en vrede van God onze goede Vader door Zijn enige Zoon Jezus, onze zaligheid en ons leven, Die de Steen des Aanstoets is en tegen Wie de wereld van het begin af aan de strijd heeft aangebonden, beide in Zijn eigen persoon en in Zijn leden; en zo doet ze nog en zo zal ze blijven doen, maar alles tevergeefs, want er is geen raad, geen plan noch wijsheid tegen God en wanneer de goddelozen hun horens opsteken, dan is het opdat zij gebroken mogen worden. En wat de rechtvaardige ook overkomen moge, laat hem de moed niet verliezen, laat hem met de heilige profeet in volle geloof en verzekering zeggen: de Heere is mijn Helper, ik zal niet vrezen, wat kan de mens mij doen?

O, wat is de mens gelukkig, die de Heere Zijn genade schenkt, hoe edel gaat alles voort als alles verloren is wat de wereld aangaat, dan ervaren we de kracht van God, Die de Zijnen met macht helpt, wanneer zij in niemand anders dan in Hem hun vertrouwen stellen. Maar wanneer we naar Egypte gaan en op mensen vertrouwen, dan toont God waar te zijn door ons te laten voelen wat mensen zijn. Deze ervaring heb ik opgedaan in verband met mijn broer, die lang in gevangenschap geweest is. Hij verlangde door sommigen geholpen te worden en ik dacht, dat zij naar wie hij uitzag,

betere vrienden waren dan ze zijn. Maar God zij geloofd en moge Zijn wil gedaan worden. Indien de gezegende Vader naar Zijn eigen wil begeert hem vrij te maken dan heeft Hij alle macht in handen en zal Hij het doen. En indien Zijn weg anders is, laat het dan zijn naar wat goed is in Zijn ogen, maar ik zal niet ophouden Hem voor mijn broer te bidden gelijk de getrouwe deed toen Petrus in de gevangenis zat en evenmin zal ik de middelen die Paulus gebruikte veronachtzamen.

En mogen wij God eren en aanbidden, zuiverder dan wij tot hiertoe gedaan hebben, en de Heere meer vrezen dan tot hiertoe, en moge alle mensenvrees van ons worden weggeworpen; mogen wij staan in de vreze van de vloek van God, die op allen valt die hun vertrouwen niet in God maar op iets anders zetten; en mogen wij met beide handen de zegen ontvangen, die gedaan wordt voor hen die om Jezus' wil lijden. En o, dat het de Heere behaagde dit aan de arme gevangene, mijn broer Walter, duidelijk te tonen, zodat hij, hebbende de volledige kennis, naar voren mag komen en verklaren wat van de gezegende Zaligmaker kan verklaard worden. Want wat mij het meeste bezwaart is, dat hij nog niet goed onderwezen is en ik vrees, dat hij nog maar weinig verstaat. En de arme weduwe, de arme verdrietige moeder, laat haar in uw gebeden niet vergeten worden en moge Hij, Die alle dingen doen kan, alles regelen tot Zijn eigen heerlijkheid en ons door Zijn Heilige Geest leiden en mogen wij gewillig zijn door de Geest geleid te worden, opgeveende alle andere voorzichtigheid, alle andere wijsheid, alle andere leiding, zodat alles, dat in ons is, alle gedachten, alle daden en alle woorden mogen strekken tot de eer van God en voortgang van Zijn Heilig Woord.”

HOOFDSTUK 50.

LICHT EN DONKERHEID

Toen Farel bovenstaande brieven schreef, nam een andere dienstknecht van de Heere in waarheid met beide handen de zegen, welke geschonken wordt aan hen, die om Jezus' wil lijden. Alexander, die uit Genève verdreven was, had zich naar Lyon begeven om aldaar met grote zegen het evangelie te prediken. Eens, na de preek, verborg hij zich in het huis van enige evangeliebelijders en verscheen weer om in een ander gedeelte van de stad te prediken. Maar een week na Pasen vonden de priesters hem. Met kettingen aan handen en voeten gebonden werd hij, bewaakt door soldaten, naar Parijs gezonden, om aldaar onderzocht te worden. Terwijl zij deze reis maakten, sprak Alexander van de liefde van Christus, met het gevolg, dat de kapitein en enige andere soldaten tot de Heere bekeerd werden. Ook in de herbergen, welke aangedaan werden, werden door de predikaties van Alexander velen tot God bekeerd.

In Parijs aangekomen werd hij gepijnigd totdat hij zeer kreupel was. Daarna werd hij veroordeeld om levend verbrand te worden. Alexanders gezicht straalde van vreugde bij het vernemen van dit vonnis, dat hem van de pijnigingen en godslasteringen van de priesters, in de tegenwoordigheid van zijn geliefde Heere Jezus, zenden zou; hij predikte, tot het laatste ogenblik. Een monnik riep hem toe: Herroep uw beweringen, of houd uw mond, waarop Alexander antwoordde: Ik wil Jezus niet opgeven, Vertrekt van mij, verleiders der schare! Toen de monniken naar zijn as keken, zeiden sommigen: als Alexander niet zalig is, wie zal dan zalig warden? Ondertussen hadden de priesters van Genève zich onledig gehouden naar het zoeken van een nieuwe prediker, die de plaats van Pater Furbity kon innemen. De Berners, die zich door Furbity's preken, persoonlijk beledigd achtten, bleven er bij dat hij gevangen gehouden zou worden.

Er was een Franciskaner monnik, Courtelier genaamd, een man van grote reputatie te Chambéry, die nu uitgenodigd werd om te Genève in de kerk van het Franciskaner klooster de predikaties gedurende de vastentijd te houden. Deze Franciskaner behoorde tot hen die het iedereen naar de zin willen maken, waarom hij lieve woordjes sprak en de priesters zowel als de belijders van het evangelie complimenten maakte. Hij deed zelfs een poging om het evangelie te prediken, maar hij sprak zich zelf in iedere zin zo tegen, dat zijn preek buitengewoon verward werd.

“U kunt de waarheid niet onderwijzen, zei Farel, plotseling opstaande, tot de nieuwe monnik, “want u kent de waarheid niet.”

De afgezanten van Bern, vroegen tevergeefs een kerk voor Farel. De Raad had steeds één of ander excuus klaar. “U klaagt,” zeiden de afgezanten, “dat onze predikanten in hollen en hoeken als varkenshokken, prediken. Geef ons een kerk, en als u er niet heengaan wilt, dan behoeft u dat niet te doen, maar dan zijn allen eerlijk behandeld.” Maar de Raad antwoordde, dat de Hervormden geen recht op de kerken hadden, omdat zij het eigendom van de bisschop waren.

Op een zondag in maart, toen pater Courtelier zijn predikatie juist beëindigd had en het volk de kerk verliet, stond onze vriend in het midden van het volk op om mede te delen, dat Willem Farel aldaar die zelfde dag zou prediken en dat de kerkklokken zouden geluid worden om dit over de gehele stad bekend te maken. De monniken stonden als geslagen, maar Baudichon en zijn vrienden liepen naar het klokkenhuis en luidden de klokken gedurende een uur, terwijl de Hugenoten intussen de kloostergangen bij de kerk in bezit namen. Na een uur waren deze gangen met Hugenoten zowel als met roomsen bezet. Tot grote verbazing van de roomsen, verscheen Farel, van wie zij zulke vreemde verhalen hadden gehoord, in gewone

kledij. De dienst begon nu. Onder de aanwezigen bevond zich ook een Franciskaner monnik. Er was haast geen bitterder vijand tegen de waarheid dan hij. Maar het behaagde de Heere om, door middel van de prediking van het Woord, ook de ogen van deze monnik, Jacob Bernard genaamd, te openen. Hij was de broer van Claude Bernard, de Hugenoot van wie we voorheen reeds gehoord hebben.

De volgende dag verschenen de priesters en hun vrienden voor de Raad om zich te beklagen over de vreemde gebeurtenissen in de kloosterkerk. Tegelijkertijd verschenen in de raadskamer de gezanten van Bern. “Wij hebben lang genoeg om een kerk gevraagd,” zeiden zij, “en nu is ons een kerk gegeven zonder dat wij er onze hand in hadden. Ziet toe dat u Farel niet hindert.” En de Raad vond het het beste de zaak te laten zoals zij was. De Raad van Freiburg, die, zo we weten, nog rooms was, zond nu op zijn beurt afgezanten naar Genève, want zij waren bitter gegriefd over het welkom, dat Willem Farel bereid was. Maar deze klacht veranderde de toestand niet en de heren keerden onverrichterzake naar Freiburg terug, verklarende, dat het verdrag tussen Freiburg en Genève, verbroken was. Het evangelie werd rijkelijk gezegend en dagelijks werden er toegedaan tot de gemeente die zalig wordt. De priesters waren nu ten einde raad, maar zij waren nog niet aan het eind van hun grote voorraad van hun zogenaamde wonderen. Een groter wonder dan ooit te voren werd nu door de straten van Genève aangekondigd. De maagd Maria in eigen persoon, geheel in het wit gekleed, was aan één van de priesters verschenen. Zij had hem meegedeeld, dat er een grote processie in Genève en in de omliggende dorpen moest gehouden worden. Als deze niet gehouden werd, zo zei de maagd Maria, dan zou de stad verdelgd worden en als ze spoedig gehouden werd, dan zouden de lichamen van de ketters in het midden openbarsten, gelijk Judas. Maar de Hugenoten besloten de hand te leggen op de “mooie dame in het wit”. Ze was spoedig gegrepen en nu bleek het de dienstbode van de priester te zijn. Maar het onwetende volk geloofde toch in “het wonder” en de processie werd gehouden. Pelgrims van alle delen van Savoye kwamen naar Genève. Enige Hugenoten, die al deze afgoderij zagen en geprikkeld waren over deze daden, waarbij Christus naar de Kroon gestoken wordt, begaven zich 's nachts naar de Franciskaner kerk, braken de beelden en andere heiligen af en wierpen de stukken in de bron van St. Clara.

Op een zondag in mei werd het avondmaal bediend in dezelfde Franciskaner kerk. Tot hun grote verbazing zag men, dat ook een priester in zijn prachtige kledij aan de tafel kwam en terwijl alle verwonderde blikken op hem geslagen waren, ontdeed hij zich van zijn koormantel en andere roomse kledingstukken. Hij wierp ze op de grond en was nu in een gewoon burgerlijk pak gekleed en zich nu tot de mensen richtend, zei hij: “Ik heb de oude mens afgeworpen en sta hier als een gevangene door het evangelie van de Heere. Broeders, om Christus' wil, ik wil met u leven en sterven.” De mensen keken de priester aan met tranen van blijdschap in hun ogen en Farel reikte hem nu het brood en de wijn toe en samen prees men de Heere voor Zijn genade en goedertierenheid. Deze priester was een andere broeder van Claude Bernard, namelijk Lodewijk. Waren de Bernards geen bevoorrecht geslacht? De Heere heeft deze familie grotelijks gezegend. Ook Claude's jonge dochter, slechts zeven of acht jaar oud, gaf zulke duidelijke bewijzen, dat God Zijn genade in haar verheerlijkt had, dat zij vele ouderen tot jaloersheid verwekte, terwijl de priesters verklaarden, dat zij van de duivel bezeten was. Maar och, wat hindert het schelden van de vijand als God op zulk een krachtige wijze werkt? Drie broers, alle drie predikant en een jonge dochter. Was het geen gelukkig huisgezin?

Lodewijk Bernard begaf zich nu in het huwelijk en dit jaagde bij de roomsen veel stof op: “Lodewijk Bernard, de priester, heeft het aangedurfd om een weduwe te trouwen,” zo riepen de priesters en hun vrienden. Maar de Hugenoten antwoordden hun: “Nu Lodewijk Bernard

een wettige vrouw neemt, schreeuwt u moord en brand; maar u zwijgt over de priesters, die een groot aantal onwettige vrouwen hebben. Daarover schijnt u niet verbaasd te staan.” Het kon ze ook nauwelijks verbazen, omdat de pausen zelf het voorbeeld gaven. Het was in ditzelfde jaar, dat de paus Clemens stierf en opgevolgd werd door Paulus III. Deze Paulus III heeft zichzelf, terwijl hij kardinaal was, vermomd in een leek om maar in staat te zijn een dame van Bologne te trouwen. Een roomse schrijver deelt ons het volgende over hem mede. “De kardinaal had twee kinderen, een Zoon en een dochter. Zijn moeder, zijn zuster, zijn zoon en zijn schoonzoon stierven allen, onder verdenking door “de heilige vader” vermoord te zijn.” “Hij was het meest goddeloze monster van zijn tijd,” zegt dezelfde schrijver. “Hij porde de keizer en de koning van Spanje en Frankrijk aan om de protestanten te verbranden en weigerde de misbruiken, de slechtigheden en misdaden af te schaffen.”

HOOFDSTUK 51.

DE WOLF EN DE SCHAAPHERDERS

De bisschop van Genève was aan zijn verlaten kudde blijven denken, maar hij dacht er aan als de wolf en niet als de schaapherder. Op zekere nacht in juni werd de voorzitter van de Raad, die juist naar bed gegaan was, door zijn knechten gewekt, omdat een vreemdeling hem over een zaak wenste te spreken, die geen uitstel lijden kon. Deze vreemdeling was een aanhanger van het evangelie van Dauphiné. “Het zou me smarten,” zei hij, “wanneer Genève en het evangelie vernietigd werden; het leger van de Hertog van Savoye is reeds voor de stad aangekomen en de bisschop heeft Chambéry vanmorgen heel vroeg verlaten om met behulp van de Savoyaarden zich met geweld toegang tot de stad te verschaffen.”

Het nieuws, was maar al te waar; de vijand lag reeds aan de stadspoorten, terwijl de bisschop en zijn gevolg, nog twee mijl van Genève verwijderd, had halt gehouden. De roomsen in de stad, die reeds in het complot betrokken waren, hadden alles in gereedheid gebracht om de vijand te ontvangen. Zij hadden ondermeer 300 Savoyaarden in verschillende roomse huizen ondergebracht en er stond een smid gereed om de stadspoorten te openen. De roomsen zouden aan hun vrienden buiten de stadspoorten te middernacht een teken geven door brandende fakkels van de daken van de huizen heen en weer te bewegen en een groot kanon zou in Molard afgevuurd worden als een teken voor de gewapende priesters in de stad om zich te verzamelen. Vóór de morgen aanbrak, zou Genève overgegeven worden aan de Hertog en de bisschop. Deze vreemde tijdingen klonken als een donderslag in de oren van de magistraat. De gehele stad was spoedig te wapen. De priesters, die gereed stonden om de rode vlag het teken voor de moord op de Hugenoten, te ontplooiën, vluchtten om zichzelf in hun huizen te versteken. De troepen buiten de stadspoorten wachtten met ongeduld op de lichten en op de brandende fakkels, die een teken zouden zijn, om tot de aanval over te gaan. Plotseling verscheen er een groot licht, maar het rees al hoger en hoger, veel hoger dan het dak van het grootste huis in Genève, om tenslotte stil te houden, op de spits van de grote kathedraal. “Het is het licht van de stadswacht,” zeiden de Savoyaards, die Genève kenden. “Wij zijn ontdekt!” In een ommezien was het leger met een paniek geslagen en gaven de twee generaals het teken om terug te trekken. De bisschop, die het vreemde licht had opgemerkt, wist niet wat hij ervan denken moest, maar enige soldaten snelden naar hem toe om hem het alarmerende bericht te brengen. Ontsteld sprong hij te paard en reed zo snel mogelijk in galop weg. Toen de zon op kwam was er geen vijand meer te zien. God had Genève gered. Welk een blijdschap en dankbaarheid vulden de harten van de Hugenoten. Een maand later hadden zij opnieuw reden om de Heere te danken.

Baudichon, die door de roomsen te Lyon met een andere Hugenoot gegrepen was en al die tijd gevangen gezeten had, was door de aartsbisschop veroordeeld om levend verbrand te worden. Maar juist na het terugtrekken van de legers van de Savoyaarden van Genève af, had Bern enige ambassadeurs naar Frans I, koning van Frankrijk gezonden, om over enige zaken te onderhandelen. Zij grepen de gelegenheid aan, om de bevrijding van Baudichon te vragen. En daar Frans I zijn eigen redenen had om op goede voet met de Zwitsers te staan, zond hij orders naar Lyon om Baudichon en zijn medeburger vrij te laten. Geen wonder, dat zij hartelijk door de Hugenoten van Genève verwelkomd werden.

Maar de donkere dagen waren nog niet over. Nieuwe tijdingen bereikten Genève, en wel dat Frankrijk en Bourgondië beloofd hadden de Hertog en de bisschop te helpen bij een nieuwe aanval op Genève. Deze aanval werd spoedig verwacht en alle burgers werden te wapen geroepen. De roomsen, die een vorigmaal bijna de stad hadden verraden, werden nauwkeurig

bewaakt, om te voorkomen, dat zij vijanden binnen de stadsmuren brengen zouden. Maar de roomsen besloten ditmaal de stad te verlaten en zich te voegen bij de troepen van de Hertog en de bisschop. Behalve de priesters bleven er weinig roomsen in de stad achter. De Hugenoten verheugden zich over het vertrek van de roomsen. De Raad besloot nu, om te voorkomen, dat de voorsteden buiten de stadsmuren in vijandelijke handen vielen, dat de huizen, kloosters en kerken van deze voorsteden zouden worden afgebroken. En dit werk werd onmiddellijk uitgevoerd, met het gevolg, dat 6000 inwoners dakloos werden; de Hugenoten binnen de stadsmuren deelden hun laatste brood met hen, die geen brood meer hadden.

Het bleek al spoedig, dat het laatste brood in menig huis werd aangesneden, De bisschop had van uit zijn woning in Savoye orders gegeven, aan alle steden en dorpen rond Genève, dat geen proviand aan opstandige burgers zou worden verstrekt. Een hongersnood dreigde. Fruit en groenten waren op en de soldaten hadden de stad van alle zijden bezet, zodat aanvoer niet mogelijk was. De bisschop sloeg zijn tenten op te Gex, ongeveer tien mijl van Genève verwijderd. Daar besprak hij met zijn raadgevers de maatregelen: die zouden worden genomen. Hoewel er donkere wolken boven de stad hingen, bleven de Hugenoten onwrikbaar. Dagelijks werden er mensen tot God bekeerd en de predikanten konden ongehinderd in de bediening van het Woord voorgaan. Terwijl 's nachts de soldaten aan de stadspoorten en op de stadswallen de wacht hielden, werden zij door de predikanten bezocht; hun werd het kruis en de heerlijkheid van Christus voorgehouden en het behaagde God deze gesprekken te zegenen aan het hart van menig krijgsknecht. De Hertog bood ondertussen vredesvoorwaarden aan. Hij zou de inwoners van Genève alles vergeven onder voorwaarden, dat zij alle predikanten zouden wegzenden en ze niet meer toestaan in hun stad te prediken; dat zij de bisschop weer zouden terugnemen en in het geloof van de Heilige Moeder de kerk leven.

In Genève, dat twee jaar geleden nog, Farel uit zijn midden had verdreven, heerste nu een andere geest. En het antwoord van de Raad op de vredesvoorstellen was het volgende:

U vraagt ons het evangelie van Jezus Christus uit ons midden weg te doen, maar wij zouden liever onze vader en moeder, vrouw en kinderen verlaten, dan deze eis in te willigen en liever zouden wij onze goederen en ons leven verliezen en eerder zullen wij de vier hoeken van onze stad in brand steken, dan de predikanten, die ons het woord van God verkondigen, heen zenden.

De Hertog en de bisschop waren over dit antwoord niet weinig verbaasd en ontstemd.

De omstandigheden waarin Genève verkeerde, werden nog verzaamd door het feit, dat Bern ditmaal niet alleen niet aan de zijde van Genève stond, maar eiste, dat de eisen van de bisschop zouden worden ingewilligd. Bovendien kwam het nieuws, dat de grote keizer Karel V ook komen zou om Savoye te helpen. Was niet de Hertogin van Savoye Karel V's schoonzuster? En toch Genève, dat nu zijn hoop op God had leren stellen, gaf niet toe.

Op het antwoord van Genève kwamen enige andere vredesvoorwaarden. Maar ook deze konden onmogelijk door de Raad van Genève worden ingewilligd. Het antwoord is waard gelezen te worden, vandaar, dat wij het hier afdrukken.

I. Wat het eerste artikel betreft van de voorwaarden aan ons gedaan, namelijk dat elke partij rustig blijven moet en geen verdere stappen moet nemen, daarop antwoorden wij, dat wij niets liever wensen dan vrede en liefde voor iedereen.

II. Het tweede artikel, luidende, dat de "predikers van het nieuwe geloof" het zwijgen moet worden opgelegd, hetzij ze spreken in het openbaar of niet en dat zij uit Genève verbannen moeten worden, antwoorden wij, dat wij geen nieuwe predikers van het nieuwe geloof in Genève meer hebben, die niet zijn uitgeworpen, want van de twee die

hier gedurende het afgelopen jaar gepredikt hebben, zit er één gevangen, namelijk pater Furbity, omdat hij niet terug wou nemen wat hij overeenkomstig de opvattingen van het nieuwe geloof en tegen het oude geloof en de kringen van Jezus Christus gepredikt had. Hij heeft namelijk gezegd, dat niemand de hemel kon ingaan, dan door middel van de paus en de priesters en dat vlees eten op dagen waarop dat door de paus en zijn kerk verboden is, een even grote zonde is, als moord en diefstal. Hij had meer dergelijke nieuwigheden, die hij uit de Heilige Schrift en de oude leer van Jezus Christus niet bewijzen kon, maar alleen uit de geschriften van de nieuwe leraars als Thomas van Aquino en anderen, die slechts 400 jaar geleden leefden, en die uit andere dingen leren dan Christus ons geleerd heeft.

De andere prediker was een priester van St. Gervais, die, omdat hij niet bewijzen kon uit de oude en heilige schriftuur, de dingen die hij predikte, is weggevlucht zonder dat wij hem verdreven hebben, en trok zich terug op Peney, waar hij zijn verblijf hield met de verraders en uitgeworpenen van Genève.

En dus hebben wij geen prediker van liet nieuwe geloof te Genève meer over. En ook is het door onze huidige wetten verboden iets anders te prediken dan de oude leer van Jezus Christus.

III. Wat het derde artikel betreft, dat iedere partij gedurende de wapenstilstand van twee maanden zeker moeten zijn van hun personen en goederen op het gebied van de andere, antwoorden wij: wij hebben nooit iemand ons gebied ontzegd, noch zijn wij een oorlog begonnen, zodat wij geen wapenstilstand te sluiten hebben.

IV. Uw vierde artikel, dat geen enkele partij proviand aan de andere partij in ruil voor geld mag weigeren, noch de proviandering stop zetten, beantwoorden wij als volgt: wij hebben nimmer proviand geweigerd of stopgezet en evenmin lag dat in onze bedoeling. Wèl is het de Hertog, die zulks jegens ons gedaan heeft.

V. Op het vijfde artikel: Indien iemand gedurende de wapenstilstand de voorwaarden niet nakomt, hij dan flink gestraft zal worden, antwoorden wij: wij hebben geen gevangenen in onze hand dan dieven en verraders; evenmin hebben wij ze ooit bezeten. Maar de Hertog houdt in het Kasteel van Peney zes gevangenen vast, drie kinderen en drie oude mensen, omdat zij naar de prediking van het evangelie geluisterd hebben en overeenkomstig dit evangelie trachtten te handelen. Voor geen andere misdaad zitten zij gevangen.

Wat de bisschop aangaat, dat is een geheel andere zaak. Hij heeft zich zelf weggejaagd en inplaats van een bisschop of herder is hij een wolf voor zijn schapen, hetwelk wij gaarne bereid zijn, op de juiste plaats en ter rechtertijd te bewijzen, daar iedereen weet wat hij gedaan heeft. Het zijn de wolven, die met de schaapherders en de schapen een wapenstilstand willen sluiten.

De ambassadeur van Genève voegde hier een eigen zin van zijn stad aan toe.

“De Meester van de schaapskooi, die schaapherders uitgezonden heeft om zijn schapen van de wolven te bevrijden, is getrouw en sterk en kan alle dingen doen. Moge God hun genade, moed en krachten geven, om de wolven te weerstaan en pal te staan voor Zijn eer en heerlijkheid.”

Tot zover het antwoord van Genève.

Het kasteel Peney, in bovenstaande brief genoemd, was een sterke vesting, die aan de bisschop van Genève toebehoorde en was een paar mijl van Genève afgelegen in de richting van Lyon. De bisschop nu, had in dit kasteel een garnizoen geplaatst, samengesteld uit niets ontziende en de schoftigste roomsen, die uit Genève gevlucht waren. Dit rovershol werd in die

tijd de gevangenis en het graf van menig dienstknecht van God.

Dag aan dag ging het vernietigingswerk in de voorsteden van Genève voort. Delen van de gebouwen werden gebruikt als vestingen. Alle handel met Genève was stopgezet en gebrek was op ieders gezicht te lezen. “Laat gebeuren wat wil.” zei Willem Farel, “maar let op geen dreigementen of bevelen, die u van de Heere Jezus en Zijn woord afleiden, maar kleef er aan met uw ganse hart ten koste van uw leven en van het leven van hen die u lief hebt, of met het verlies en vernietiging van alles wat u bezit. Laat niet een van deze dingen u beletten de Heere Jezus te volgen, want niets kan beter besteed worden en geld brengt geen betere rente op, dan wanneer het verloren gegaan is, ten behoeve van het evangelie, want u hebt er ’s Heeren Woord voor dat het zal beloond worden, niet alleen in dit leven maar ook in het toekomstige.” Zo ging de winter in Genève voorbij. Menigeen had veel van de dingen van deze wereld verloren. Maar zij hadden gewonnen aan de dingen die het Koninkrijk van God aangaan. En voor hen, voor wie dat waarheid was, was deze tijd gelukkiger dan ze ooit te voren gekend hadden, en zij zagen met medelijden hun vijanden aan Dit deed ook Willem Farel.

HOOFDSTUK 52.

NAUWELIJKS ONTKOMEN

Het was winter toen een vreemdelinge werd opgemerkt onder de Evangelische vergaderingen en zij woonde die vergaderingen trouw bij. Na een wijle vertelde zij haar vriend Claude Bernard, dat zij verplicht geworden was Frankrijk te verlaten, omdat zij het voor het evangelie had opgenomen. Nu had zij haar toevlucht te Genève genomen, maar ze had alles verloren en niets meer over om van te leven.

De goede Claude Bernard was door het verhaal van deze vrouw aangedaan en blij te zien, dat zij veel belangstelling had, om het evangelie te horen. Hij huurde haar als zijn dienstmaagd, want nu hij drie predikanten bij zich in huis had, kon hij wel werk vinden voor een extra meid. Deze vrouw, wier naam was Antonia Vax, had nu tot taak in hoofdzaak de predikanten, die een kamer voor zichzelf hadden, te verzorgen.

Op zekere dag in maart, bracht Antonia het eten voor Farel Viret en Anthony binnen, zoals gewoonlijk. Ze had dikke spinaziesoep gemaakt; Farel keek er naar en maakte de opmerking, dat hij aan de dunne soep de voorkeur gaf: daarom wilde hij dezelfde soep, die het gezin Bernard at. Anthony Froment zou juist de spinaziesoep nemen, toen op hetzelfde moment een persoon binnen kwam, om hem mede te delen, dat zijn vrouw en kinderen zojuist in Genève waren aangekomen. Zonder te wachten om ook maar een mondvol van die soep te eten, liep Anthony haastig weg om zijn vrouw en kinderen te vinden. Peter Viret, die van de messteken, die hij gekregen had, nog niet hersteld was, begon te eten, Antonia vertelde hem, dat ze deze sterke dikke soep speciaal gemaakt had om hem goed te doen. Maar nauwelijks had hij er van gegeten, of Antonia snelde wild en opgewonden kijkend de kamer in. Zij gaf hem een kopje water en zei hem, dat hij dit onmiddellijk drinken moest, zonder dat ze hem wenste te vertellen, waarom hij dit drinken moest. Peter dronk het water op en werd weldra ernstig ziek. Claude Bernard had over het gebeurde groot verdriet en het was nu voor de eerste keer, dat hij ontdekte dat verschillende artikelen die hij miste, gestolen waren door Antonia. Zo kwam het hem plotseling voor de geest, dat Antonia Peter vergeven moest hebben. Hij vroeg naar haar, maar ze was nergens te vinden. Enige personen in het huis hadden haar naar de herberg zien lopen, waar haar kinderen waren; deze had ze haastig naar de oever van het meer gebracht en zo was ze in een boot vertrokken.

Claude sprong met enige vrienden in een boot om haar te achterhalen. Ze werd ingehaald omstreeks 9 mijl van Genève verwijderd. Claude vertelde haar zijn achterdocht niet, maar bracht haar en haar kinderen in zijn boot terug. Antonia zag er zeer wit en verschrikt uit. Toen zij de landingsplaats bereikten, klom ze de boot uit, en terwijl Claude de kinderen uit de boot nam, verdween ze. Iemand heeft haar een donkere laan in zien hollen, en een ander persoon heeft haar het huis van een priester zien binnen gaan. De magistraten zonden dienaren om het huis te onderzoeken en ziet, in een donkere ondergrondse kelder werd Antonia gevonden. Ze werd gevangen genomen en op de 13e april voorgeleid om verhoord te worden. Zij beled haar misdaad, maar deelde mede, dat ze er toe gekomen was, op aanhitsen van de priesters. De priesters die zij noemde, werden gegrepen en gevangen genomen. Het was de eerste keer in Genève dat priesters door gearresteerd en geoordeeld werden volgens de gewone wet. Antonia werd veroordeeld om onthoofd te worden. Naar het schavot gebracht, nam ze geen notitie van de grote menigte, die haar omgaf. Maar terwijl ze haar ogen op een paar voorwerpen hield, die door de dienaren, die haar begeleidden, niet gezien werden, wuifde ze met haar hand en zei, neem ze weg! neem ze weg! Wie moet worden weggenomen? vroegen de ambtenaren. Neem ze weg! herhaalde Antonia. Neem weg die rondmutsen (de priesters), want

zij zijn de oorzaak van mijn dood. Toen de bijl opgeheven werd, riep ze nog eens: Neem ze weg, en haar hoofd viel.

Kort na de terechtstelling van Antonia werd in de stad verteld, dat deze poging tot moord, slechts een gedeelte is van het complot van de priesters. Het was hun bedoeling ook geweest het brood en de wijn aan 's Heeren Avondmaal te vergifigen en zo de Hugenoten om te brengen.

Peter Viret verkeerde gedurende lange tijd in groot levensgevaar. Tenslotte herstelde hij, maar de gevolgen van de vergiftiging heeft hij zijn leven lang gevoeld.

Het was in het zelfde voorjaar van het jaar 1533, dat Jacobus Bernard besloot een openbare vergadering te houden, teneinde het geloof, in het gezicht van de priesters en monniken, die het zouden wagen hen tegen te spreken, te verdedigen. Het was geen gemakkelijke taak een roomse te vinden, die naar voren wou komen. De één na de ander weigerde. Tevergeefs beval de Raad dat de monniken verschijnen zouden. Zij weigerden niet tegenwoordig te zijn, maar zeiden dat zij niet geleerd genoeg waren om te spreken, wat ongetwijfeld waar was. Tenslotte verscheen een Doctor van de Sorbonne, Caroli genaamd. Hij was van Parijs gekomen, zo hij zei en was bereid om te disputeren, maar het scheen hem niet erg duidelijk, welke zijde hij nemen zou. Aan het volk deelde hij mede, dat hij een bisschop was, en dat hij in Parijs aan de zijde van het evangelie tegen Bediér gedisputeerd had. U zult u deze naam nog wel herinneren. Lang geleden was hij de vijand van Meester Faber. Ook zei hij, dat Margaretha van Navarra in zijn onderhoud voorzien had.

Dit alles klonk zeer vreemd in de oren van de Geneefse bevolking. Maar Farel had van deze man meer gehoord en ging naar zijn herberg, waar hij Caroli aan het ontbijt trof.

Farel verspilde geen woorden aan de doctor van Parijs en begon onmiddellijk met de volgende opmerkingen: "U zegt dat u uit Frankrijk omwille van het geloof verbannen bent. Het is waar dat u dat niet verdiend hebt, want u hebt niets gedaan, dat de paus onwaardig was, of dat waarde had in de ogen van Jezus Christus." De doctor was door deze woorden vanzelfsprekend beledigd. Hij antwoordde niet, maar ging voort met in stilte zijn ontbijt te gebruiken. Tenslotte vond hij het 't beste om een poging te doen Farel tot betere gedachten omtrent hem te brengen. Caroli bood Farel enig geld aan, dat hij, naar hij zei, van Frankrijk verwachtte om de arme belijders van het evangelie te Genève te helpen.

God, zei Farel, zal nooit falen de armen of ons te helpen en het is onze taak het brood des levens te geven. Caroli werd opnieuw stil.

De Raad bracht alles in gereedheid voor de discussie. Een menigte volks werd verwacht en kwam ook. Bernard en de drie predikanten hadden hun plaats ingenomen, maar de plaatsen van de tegenpartij waren leeg. Tenslotte verschenen twee kampioenen van de paus. De één was een dominicaner monnik, de ander was Caroli.

Het komt ons niet nodig voor een verslag van dit dispuut te geven. Het eindigde er mee, dat Caroli de zaak van het pausdom alleen had te verdedigen. Maar hij was zo met stomheid geslagen door de argumenten van Peter Viret (die zijn ziekbed juist verlaten had), dat zelfs de roomsen toegaven, dat de Hugenoten hun punt bewezen hadden. Verscheidene personen zijn door dit dispuut tot God bekeerd. Het woord van God had nu zijn vrije loop. En tegelijkertijd werd het geloof van de Hugenoten op de proef gesteld als nooit te voren. De bisschop, die zijn volkje verboden had Genève binnen te gaan, verbood hun nu met de burgers, die het land ingingen om zich van proviand te voorzien, handel te drijven. Geen eieren, geen boter, geen kaas, geen vlees, kon er gekocht worden. De mensen gingen 's nachts naar de dorpen, waar ze van hun vrienden brood of koren terugbrachten. En het was juist in deze tijd, dat verscheidene onder hen geroepen waren, om de dood te sterven, om Christus wil. De troep rovers, die nog steeds de wacht hielden op het kasteel van Peney, deden dagelijks aanvallen op de voorbij-

gangers, die er van verdacht waren met Genève handel te drijven. Menigeen werd op deze manier gegrepen en in de kerkers van het kasteel geleid. Sommigen werden gemarteld, anderen opgehangen of ledemaat na ledemaat afgerukt, doordat ze aan paarden op de binnenplaats werden vast gebonden.

Het is ondoenlijk in deze korte historie u alle bijzonderheden van de ervaringen van de Hugenoten te Genève gedurende het jaar 1533 mede te delen. Veel minder is het doenlijk, om u van de droeve, maar mooie geschiedenis van de Gereformeerden in andere plaatsen te verhalen. Maar ik wilde u nog mededelen, dat gedurende de winter en voorjaar, die nu achter lagen, Willem Farel tijdingen bereikten van zijn geliefd Frankrijk, welke tijdingen hem met vreugde maar ook met droefheid vervulden Met vreugde, omdat het goede zaad in de gelukkige dagen van Meaux en door de colporteurs van Lyon gezaaid, zulk een heerlijke oogst van gelovige mannen en vrouwen had voortgebracht; maar smart vervulde hem vanwege de verschrikkelijke storm van vervolgingen, die over hen in de herfst van 1534 was losgebarsten. Dit laatste was naar aanleiding van de woede van Frans I over enige plakaten, die in Parijs en zelfs in zijn eigen paleis waren aangebracht, waarin de mis als afgoderij veroordeeld werd, en waarin in woorden, die ongetwijfeld waar, maar heftig waren, van, de afschuwelijke corruptie van de kerk van Rome werd gesproken. En omdat deze plakaten te Neufchatel gedrukt waren, veronderstelde men lange tijd, dat zij door Farel geschreven waren. Maar door nieuw ontdekte brieven is het gebleken, dat Farel er niets mee te maken had, maar zij waren geschreven door een Hugenoot van Neufchatel, zeer waarschijnlijk Anthony Marcourt.

Frans I, opgehitst door de priesters, besloot de ketteren ineens uit te roeien. Tussen 10 november 1534 en 3 mei 1535 werden er niet minder dan 24 protestanten te Parijs alleen, verbrand, terwijl elders velen eveneens de dood vonden. Deze slachting begon met een plechtige processie door de straten van Parijs. De bisschop liep voorop, zoals ons verteld werd en hield het heilige sacrament in zijn handen, aan zijn zij liepen de drie prinses. De koning besloot de processie. Hij had een kaars in zijn hand en liep tussen twee kardinalen. Iedere keer, dat men halt hield, overhandigde de koning de kaars aan de kardinaal van Lorraine, vouwde zijn handen samen en viel nederig op zijn gezicht, terwijl hij de kardinaal de goddelijke barmhartigheid voor zijn volk smeekte. De koning keek op en zag, dat zes Hugenoten tegelijk levend geroosterd werden. Velen, die niet verbrand werden, werden gemarteld en gevangen genomen. Een paar dagen voor de processie werd de koning door de geestelijkheid overgehaald om een wet te bekrachtigen, waarin bepaald was, dat in zijn ganse rijk het drukken zou worden afgeschaft, omdat het leidde tot het verspreiden van "nieuwe opinies". Maar een maand later schaamde de koning zich over zulk een uiting van dwaasheid en de wet werd niet bekrachtigd.

De moord op de heiligen in Frankrijk werd bedreven gedurende de gehele zomer en herfst van dat donkere jaar. En gedurende dat zelfde jaar begon de ongelukkige koning, op aandringen van de nieuwe paus, Paulus III, een vervolging tegen de Waldenzen, welke vervolging een tiental jaren heeft geduurd en in welk laatste jaar, namelijk 1545 drie waldenzer steden en 22 dorpen werden verwoest; 763 huizen, 89 veeschuren en 31 korenschuren werden verbrand, terwijl 3252 personen in kouden bloede gedood en ongeveer 700 als slaven naar de galeien gezonden werden en een aantal kinderen verkocht om ze op te voeden bij aanhangers van de roomse godsdienst.

U zult zich herinneren, dat Walter Farel onder de vervolgte personen in Frankrijk zich bevond en dat hij gevangen gezet is in Dauphiné. Niet lang daarna werd hij vrij gelaten, zeer waarschijnlijk door middel van koningin Margaretha, maar in deze zomer van 1535 werd hij opnieuw gegrepen. Hij en zijn broeder Claude hadden een poging gewaagd om naar Genève

te gaan, ten dele om hun broer Willem te zien en gedeeltelijk naar het scheen om zich van kleine bijbels, Nieuwe Testamenten, concordanties en andere boeken te voorzien. De Waldenzer bijbel was intussen vertaald en gedrukt met welk werk Robert Olivetanus zich belast had. De dag dat Walter en Claude Genève weer verlieten in gezelschap van Anthony Saunier, waren zij met Willem gegaan naar een vriend. Zij vonden hun vriend aan een diner en een van de gasten was rooms, Roceau genaamd. Willem en Saunier argumenteerden met deze Roceau, die dit naar het scheen welwillend opnam. Hij kwam mede uit de deur om Walter bij het bestijgen van zijn paard behulpzaam te zijn, maar nauwelijks hadden de twee broeders en Anthony Saunier zich op weg begeven, of Roceau reed in galop naar het kasteel te Peney om de soldaten van de bisschop te waarschuwen, dat een partij Lutheranen op weg waren. Nog zeven andere reizigers hadden zich bij Walter, Claude en Saunier gevoegd. De kapitein van Peney liet geen tijd verloren gaan. Spoedig had hij het kleine gezelschap ingehaald. Allen werden gegrepen en in de gevangenis van Faverges, een stad in Savoye, geworpen. Anthony echter slaagde er in om te ontsnappen en na zich in een haverveld verborgen gehouden te hebben, keerde hij terug naar Genève. Walter en Claude met de andere gevangenen slaagden er eveneens in weldra te ontsnappen, na hun gevangenebewaarders voor de ontsnapping te betalen. Zij namen de toevlucht tot de Waldenzen in Italië, waar Anthony Saunier zich bij hen voegde. Het duurde echter niet lang of hij werd gegrepen en in de gevangenis van Turijn, op last van de Hertog van Savoye, geworpen. De Berners eisten, dat hij zou vrij gelaten worden. Maar de Hertog antwoordde, dat hij een gevangene van “de heilige vader,” de paus, was en dat hij geen macht had hem vrij te laten.

HOOFDSTUK 53.

VOORTGAANDE REFORMATIE

Wij lezen dat gedurende de zomer van 1535 regelmatig predicaties gehouden werden, niet alleen in de huizen maar ook in de kerken. De burgers vroegen Farel om in de ene kerk na de andere te prediken en tenslotte in de kathedraal zelf. Ook lezen we van het verbreken van de beelden door de burgers, een werk, dat door kinderen begonnen was. Enige kinderen begaven zich naar de kathedraal, terwijl de priesters op een avond de 114e psalm aan het opdreunen waren. Naar het scheen herinnerden sommigen de woorden van die psalm, want een stem uit het volk riep overluid: Zij zingen vloeken op hen, die afgoden maken en vertrouwen op hen, maar zij laten de afgoden rustig staan en in een ommezien snelden de kinderen op de beelden toe en verbraken ze op het trottoir. De burgers waren niet bereid om dit vernielingswerk te doen ophouden voordat ieder beeld vernield was. Zij gingen van kerk tot kerk, van klooster tot klooster, zodat geen één over bleef. Het is Gods werk zeiden ze en we moeten het doen. De priesters echter waren woedend.

De Raad van Genève had de vernieling van de beelden niet bevolen; integendeel, zij hadden zelfs het prediken in de kerken verboden, daar zij vreesden, dat de aanhangers van het evangelie te ver gingen. De Raad wenste namelijk dat alle veranderingen geleidelijk zouden plaats vinden. Maar ziende dat de gehele stad de zijde van het evangelie koos, beval de Raad dat de priesters zouden gedagvaard worden. “Spreekt nu, heren,” zo zeiden de raadsleden tot de priesters, “en bewijst ons uit de Bijbel, dat de beelden en de mis, juist zijn. Indien u dit bewijzen kunt, dan zullen wij elk beeld weer oprichten en zal de mis bevolen worden; kunt u het niet, dan moeten wij aannemen, dat onze burgers het recht aan hun zijde hebben.” De priesters antwoordden, dat zij maar eenvoudige mannen waren, die niet konden argumenteren, maar slechts wensten te leven, zoals hun vaders het gedaan hadden. De Raad vatte dit vanzelfsprekend niet als een bewijs op en beval in Augustus dat de mis in Genève tot nader orders niet meer zou worden bediend. Ook het verbreken van de beelden door het volk bleef voortgaan. “Op zekere dag had er een verschrikkelijke gebeurtenis plaats voor de nonnen,” schreef zuster Jane. Onder leiding van Baudichon verbraken de gewapende mannen, wier wapenen in hoofdzaak uit bijlen bestonden, al de beelden, crusifixen en kruisen en namen, de misboeken in bezit en deelden tenslotte de nonnen mede, dat, indien zij hun vrijheid terug wilden hebben, zij die konden krijgen. Iedere non, die het klooster wenste te verlaten, zou beschermd worden. Het gevolg was, dat vele nonnen besloten Genève te verlaten, en het klooster viel de Raad in handen. De Raadsleden waren verwonderd over het vinden van niet minder dan 1700 eieren en drie grote vaten fijne bloem en olie. Dáárom waren de heren zo verbaasd, omdat, de nonnen altijd beweerd hadden, dat zij van de ene dag in de andere leefden, terende op de aalmoezen van de getrouwen. De eieren en de bloem werden onmiddellijk aan het uitgehongerde volk van Genève uitgedeeld.

De vijanden van Genève waren intussen hun laatste slag, die ze slaan zouden, aan het voorbereiden. Keizer Karel V had vele soldaten onder de wapenen geroepen, teneinde de roomse kantons van Oost-Zwitserland, waar zijn zwager, de Hertog van Savoye, zijn scepter zwaaide, te hulp te komen. De Hertog kon eveneens op zijn neef, de koning van Frankrijk, rekenen en rond de gehele stad waren de Savoyaarden bereid om ieder ogenblik, wanneer het commando daartoe gegeven werd, Genève in te sluiten en de zaken in eigen hand te nemen, door middel van zwaard, vuur, moord en plundering.

Dat deel van Zwitserland, dat langs de noordelijke kusten van het meer van Genève ligt en nu het kanton het Waadland vormt, was enige tijd geleden het eigendom van de Hertog van

Savoye en de hoofdstad van Waadland, Lausanne, was zo u herinneren zult het bolwerk van het pausdom.

Aan alle zijden waren de vijanden van het evangelie en van Genève dus aanwezig, doch boven hen allen stond God. Slechts een kleine troep van 900 man onder Jacobus Wildermuth, afkomstig van Neufchatel en omgeving, maakte zich gereed om Genève de behulpzame hand te bieden. Zij vielen het eerst de Savoyaarden aan. Na enige tijd stand gehouden te hebben, moesten de Savoyaarden in grote verwarring vluchten. Een honderdtal priesters werd dood op het slagveld gevonden. Wildermuth, bedrogen als hij was, liet zich overhalen om huiswaarts te keren, daar er inmiddels vrede gesloten zou zijn. Dit was echter niet waar en de 1e november was Genève ingesloten door de legers van Savoye. De dorpen rond Genève werden geplunderd en verbrand. Genève verkeerde in een zeer wanhopige toestand; voedsel en brandstof waren moeilijk te bekomen. De priestergewaden en altaarkleren werden uit de kerken genomen en hiervan werden kleren voor de armen gemaakt.

HOOFDSTUK 54.

DE BEVRIJDING VAN GENÈVE

Farel bad en predikte intussen en Baudichon, die in de omgeving van Bern verkeerde, keek naar iemand uit die de zaak van de vervolgde stad Genève zou ter hand nemen. “Geloof mij,” schreef hij aan de Raad van Genève, “God wil ons uit de handen van de vijanden bevrijden: wees niet ontmoedigd over het lange uitstel, u zult weldra wonderen zien en weet hoe God ons helpen kan. Wees daarom op uw hoede en stem niet in met voorwaarden, die niet in de eerste plaats tot eer van God en van Zijn heilig evangelie zijn en zie toe dat het woord van God niet gebonden wordt.”

De Raad was van dezelfde gedachte als Baudichon. Zij riepen de priesters, die in Genève achtergebleven waren (een dertigtal priesters uit de 900, die ten tijde van de bisschop aldaar hun woningen vonden), tezamen. “Wij hebben u drie maanden tijd gegeven,” zei de Raad, “om bewijzen te vinden dat de mis en de beeldendienst overeenkomstig Gods Woord zijn, laat ons nu horen, wat u te zeggen hebt. Een priester, Dupant genaamd, antwoordde voor alle anderen en zeide:

“Wij zijn niet zo vrijpostig te denken, dat wij die dingen, die door onze geestelijke vaders geleerd zijn en besloten door onze kerk, kunnen verbeteren. Maar wat betreft hetgeen u van ons vraagt, wij hebben noch de macht noch de geleerdheid die vereist zijn.”

Wij zijn dan besloten, zo zei de Raad, dat van heden af de mis niet meer mag bediend worden; inplaats hiervan wordt u verplicht de predikaties aan te horen, opdat u leren mag, wat God wil dat u doen zult. Sommige priesters besloten Genève te verlaten; anderen waren bereid om de orders van de Raad op te volgen. Deze laatsten mochten in de stad blijven, onder voorwaarde, dat zij zich overeenkomstig de wetten gedroegen. Zij mochten dus geen priesters meer zijn.

Nu was de daad verricht, waarop Farel zo lang tevergeefs bij de Raad had aangedrongen. De Raad had tenslotte dus openlijk voor het evangelie stelling genomen.

Spoedig kwam er hulp opdagen. Soldaten van Bern hadden zich meester gemaakt van Waadland en kwamen al strijdende Genève te hulp. De 2e februari 1536 trokken zij de stad binnen en in hetzelfde jaar was Genève bevrijd van zijn vijanden.

Gedurende het voorjaar 1536, temidden van de vreugde van de bevrijding van de stad, bereikten Farel enige droeve tijdingen, meester Faber was gestorven, bijna 90 jaar oud. Farel verhaalt ons het volgende van zijn oude vriend Faber.

Onze geachte meester was gedurende enige dagen zo verslagen over de gedachte aan het oordeel van God, dat hij niet ophield te zeggen: het is met mij gedaan; ik heb de eeuwige dood verdiend, omdat ik de waarheid voor de mensen niet durfde te belijden. Nacht en dag was Faber aldus aan het klagen en wenen. Gerard Roussel, die hem nooit verliet, trachtte hem vergeefs moed in te spreken, en al zijn vertrouwen op Christus te stellen, maar Faber antwoordde, ik ben verdoemd door het rechtvaardig oordeel van God, omdat ik de waarheid heb achter gehouden inplaats van die voor mensen uit te dragen.

Het was een droevig gezicht de godvruchtige oude man te zien, overgegeven aan zulk bitter verdriet en aan zulke ontzettende vrees over het oordeel van God, maar tenslotte behaagde het de Heere, Faber van zijn vrees te verlossen en hij ontsliep vredig in de boezem van Christus. Het was in het kasteel van Nérac, waar meester Faber zijn laatste dagen sleet. Margaretha, koningin van Navarre, betreurde het verlies van Faber oprecht. Zij zorgde dat zijn lichaam gelegd werd in de kerk van Nérac.

HOOFDSTUK 55.

WERKEN VAN BOETVAARDIGHEID

Gedurende dat zelfde voorjaar 1536 moest er in Genève veel gedaan worden. Alles moest overeind gezet worden; de scholen werden geopend, de gewoonten moesten verbeterd; buitensporigheden, dronkenschappen en wanordelijkheden van alle soort waren in de dagen van het pausdom maar al te veelvuldig voorgekomen. Het huis van de vicaris van de bisschop was het toneel geweest van slechtigheid en losbandigheid, welke de corruptie niet alleen onder de priesters, maar ook onder velen van de stedelijke bevolking had in de hand gewerkt. De Raad begeerde nu, dat het leven van de burgers het evangelie eer zou aandoen.

Vete waren de moeilijkheden, die zich voor Willem Farel opdeden. De belijders van het evangelie waren slechts onvolledig in Gods woord onderwezen en velen, die het evangelie slechts verstandelijk aanhingen, meenden dat de bevrijding van de priesters slechts betekende te doen, wat zij wilden. Gaarne gaven zij de vastendagen en boetedoeningen er aan om in ruil daarvoor te kunnen feesten en drinken, waarin zelfs de heidenen zich zouden vermaakt hebben en het was naar hun idee, niet volgens de rechten van een vrij burger, dat Willem Farel tegen zweren, kaartspelen en maskerades preekte. Het was een zwarte dag voor dezulken, toen de Raad, geadviseerd door Willem Parel, al deze dingen verbood en een trompetter door de stad zond om alle caféhouders te waarschuwen, dat indien vloeken, eden, slechte taal, kaarten of dobbelspelen, dansen of goddeloze liederen in hun huizen gehoord werden, zij door de wetten van Genève zouden worden gestraft. Evenmin hielden zij ervan te horen, dat alle herbergen op zondag moesten gesloten worden en ook op wekdagen gedurende de uren, dat er gepredikt werd.

Velen begonnen nu te denken, dat op die manier het evangelie een grotere tyrannie was dan de regels van de Hertog en de bisschop. Vrijheid om God te dienen is geen vrijheid om de zonde te dienen. De gedachte van de onbekeerde over vrijheid is de dienst van satan.

Ook van andere zijde kwamen spoedig klachten binnen. De koning van Frankrijk, die enig gezag opeiste in het kleine gebied van de staat Genève, vernam, dat de inwoners opgeroepen waren, om een eed van gehoorzaamheid af te leggen op de nieuwe wetten. Hij schreef twee brieven aan de Raad van Genève. De ene hield in dat de Raad geen nieuwe praktijken op godsdienstig gebied meer invoeren zou; de andere eiste bevrijding van pater Furbity uit zijn gevangenis.

Maar de Raad antwoordde, dat in het gebied waar wij zeggenschap hebben, wij niet van plan zijn, enige nieuwe praktijk in te voeren, welke indruist tegen de eer en de heerlijkheid van God. Wij zijn er zeker van, zo gingen zij voort, dat God in Zijn genade en barmhartigheid ons bevrijd heeft van hen, die een nieuwe religie leerden en wij dringen er bij uwe Majesteit nederig op aan ons elk getal, dat u maar wilt van de meest uitmuntende en wijze en geleerde doctoren te zenden, die ons zouden kunnen aantonen met de woorden van de Heere Jezus Christus, Zijn profeten, apostelen, evangelisten en dienstknechten, die in Zijn heilig woord gesproken hebben, in welke zaken van de Christelijke leer wij in praktijk zijn afgeweken. Als dit bewezen is zijn wij bereid overal bevelen te geven, en te doen zoals het woord van God beveelt en ook hen te straffen, die het tegendeel zullen leren.

Wat pater Furbity betreft. De Raad besloot hem vrij te laten, als hij bereid was, zijn slechte woorden terug te nemen. Daarom werd hij uit de gevangenis gehaald en zei prompt: Edele en geachte heren, het is waar dat toen ik in, deze stad kwam, ik de stand van zaken niet kende en ik heb dingen gezegd, die u mishagden en welke verkeerd waren. Daarom heb ik geleden volgens Gods wil. Ik vraag u vergiffenis en ik beloof u dat ik pogen zal in de toekomst een

beter leven te leiden en de waarheid beter te prediken dan ik tot nu toe gedaan heb.

Na deze nederige toespraak werd pater Furbity toegestaan in vrede te vertrekken en hij verliet de stad Genève met blijdschap.

De 21e mei riep de Raad van Genève alle burgers tezamen. Na met Willem Farel overleg gepleegd te hebben had de Raad besloten de inwoners de vraag voor te leggen of zij nu wensten te kiezen voor het pausdom of voor het evangelie. De algemene Raad zou daarom voor de bewoners spreken. Zij kwamen samen in de kathedraal van St. Pieter. Claude Savoye stond op en sprak de menigte aan Hij herinnerde hen aan de vlucht van de bisschop, de aankomst van het evangelie te Genève, de glorierijke bevrijding van de stad, om er met een stem, die tot in het schip van de kerk klonk, aan toe te voegen: Burgers, begeert u volgens het evangelie en het woord van God, zoals dat ons heden ten dage gepredikt wordt, te leven. Verklaart u, dat u geen missen, beelden of afgoden meer hebben wilt. Dat u met het pausdom gebroken hebt? Indien iemand iets weet of iets tegen het evangelie, dat nu onder ons gepredikt wordt, begeert te zeggen, laat hem zulks doen.

Voor een ogenblik heerste er een diepe stilte. Daarop antwoordden de burgers met een luide plechtige stem: Wij allen eenstemmig begeren met Gods hulp te leven, naar het geloof van het heilige evangelie en volgens Gods woord, zoals het ons gepredikt is. Daarna hief het volk de handen op en zei: Wij zweren zulks te doen, wij willen zo doen, God helpe ons. De Raad beval dat er een opschrift boven één van de stadspoorten zou worden aangebracht en naderhand boven de ingang van het stadhuis, opdat iedereen zou mogen zien, wat het geloof was, dat Genève had omhelsd. Dit opschrift behelsde het afwerpen van het juk en de tyrannie van de roomse antichrist; het afschaffen van haar bijgelovigheden in het jaar 1535 en het herstellen van de zuivere godsdienst. Voorts herinnerde dit opschrift aan het op de vlucht drijven van de vijand en de bevrijding van de stad als door een wonder en deelde voorts mede, dat dit monument door de senaat en het volk van Genève is opgericht als een eeuwig gedenkteken, om in de komende eeuwen van hun dankbaarheid jegens God te getuigen.

HOOFDSTUK 56.

JOHANNES CALVIJN

Farel was meer dan bezet met werk. Niet alleen was de stad Genève hem op het hart, gebonden, maar zijn tegenwoordigheid was in vele andere plaatsen noodzakelijk. Zo vroeg Fabri, die aan 's Heeren kant streed te Thonon, dringend om Farel's hulp; doch terwijl hij daar was, werd hij weer door de Raad van Genève terug geroepen, omdat er niemand was, die in de stad zijn plaats kon innemen.

In het voorjaar 1536 had Farel een boek gelezen, dat zojuist in het Frans verschenen was, getiteld "De Christelijke institutie". De schrijver van dit boek was een jonge man van Picardie in Noord-Frankrijk, wiens naam was Johannes Calvijn.

Op een avond in de maand juni van datzelfde jaar kwam een jonge Fransman, die in Genève woonde, in grote haast naar Farel's woning. "Johannes Calvijn is in de stad," zei hij. "Hij is in een koets van Frankrijk gekomen en blijft de nacht over in een herberg, om morgen weer naar Straszburg te reizen."

Farel stond onmiddellijk op en begaf zich naar de herberg, waar hij de jonge, 27-jarige, bleke, magere en ernstig uitziende jongeman aantrof. Hij scheen een slechte gezondheid te bezitten en was verlegen, bedeesd en terughoudend.

"U moet niet naar Straszburg gaan," zei Farel, "blijf hier en help me." De jongeman weigerde zonder zich te bedenken en had vele redenen voor die weigering. Hij was geen onderwijzer, maar had juist behoefte om te leren. Zijn gezondheid was slecht en hij moest rust houden; hij was van nature van vreesachtige en bedeesde aard, hij was helemaal de man niet voor actief werk.

Farel keek de jonge Calvijn gestreng aan. "Jona wenste ook van het aangezicht van de Heere weg te vluchten," zei Farel, "maar de Heere wierp hem in de zee."

Maar Calvijn antwoordde: "Ik kan niet blijven, ik heb rust nodig en ik moet studeren, waar ik niet gestoord word. Ik kan het in Straszburg doen, maar niet in Genève."

Toen sprak Farel met een donderende stem, terwijl hij zijn ogen, die aan ballen vuur deden denken, op de jongeman gericht hield en terwijl hij zijn handen op zijn hoofd legde: "Moge God uw rust en uw studies vervloeken, indien u terwille van uw rust en terwille van uw studies het werk ontvlucht, dat God wil dat u doen zult."

Calvijn beefde en zat sprakeloos. Het scheen hem dat de hand van God van de hemel was uitgestrekt om beslag op hem te leggen en hem te verbinden, of hij wilde of niet, aan de plaats die hij met zulk een spoed had willen verlaten. Eindelijk sprak hij: "Ik zal te Genève blijven; ik geef mijzelf aan Gods welbehagen over."

Calvijn verliet Genève voor een korte tijd om zijn familiebetrekkingen te Bazel een bezoek te brengen. Naar Genève teruggekeerd werd hij enige tijd ziek. Zodoende was zijn werk nauwelijks begonnen, toen een grote gebeurtenis, die wij u nu gaan verhalen, plaats vond.

HOOFDSTUK 57.

HOE LAUSANNE VAN DE ROOMSE KETENEN WERD BEVRIJD

Mogelijk herinnert u u nog hoevele malen Willem Farel vergeefs gepoogd heeft, om Lausanne binnen te trekken. De oude stad met zijn trotse bisschop en zijn grote kathedraal, haar leger met dweepzieke priesters en onwetende monniken, had haar stadspoorten steeds weer voor het evangelie gesloten, Maar nu Waadland in de handen van Bern was, was de bisschop van Lausanne gevlucht.

Bern had namelijk verklaard, dat er in Lausanne geen bisschop meer nodig was én de inwoners van Bern trokken de stad triomfantelijk in en namen ze in bezit. Lausanne was nu evenals Genève een vrije stad.

De Raad van Bern besloot dat de priesters van Lausanne persoonlijk met Willem Farel, Peter Viret en enige andere aanhangers van het evangelie, die verslag konden doen van de hoop die in hen was, zouden kennis maken. Farel had naar deze gelegenheid verlangd en had de Raad hiervan kennis gegeven, alsmede van zijn wens, dat er in het openbaar een twistgesprek plaats vinden zou. Dit gebeurde en de Raad stelde de datum vast op 1 oktober, teneinde de priesters genoegzame tijd te geven om bekwame sprekers te vinden. Keizer Karel V schreef de Raad van Lausanne en de Raad van Bern vergeefs om deze handelwijze te voorkomen. De kleine Zwitserse steden gaven de keizer, die Europa aan zijn voeten had liggen, geen gehoor en de keizer was juist toen te druk met zijn inval in Frankrijk om in staat te zijn aan zulke kleine zaken als oneerbiedigheid van Bern en Lausanne, zijn aandacht te schenken.

Laten we nu een reis maken naar de prachtige oude stad, gelegen op de met wijnstokken begroeide heuvels van Waadland, van waaruit we een gezicht hebben op het blauwe meer van Genève ver onder ons. Kijken we naar boven, de groene heuvels op, dan zien we de torens van de grote kathedraal. Overal rond de kathedraal zien we de oude gebouwen, waar de bisschop, de priesters en de monniken “hun goede sier” maakten, en bedreigingen en moord tegen de Lutherse ketteren hadden geklonken. We zien kerken en kloosters boven de typische steile daken aan de zijde van de heuvels uitsteken. In een van deze kloosters had Peter Viret een paar maanden geleden het woord van God gebracht, want de Heeren van Bern hadden dit van de Raad van Lausanne geëist. Als we de stille wateren van het meer van Genève overzien, dan bemerken we de blauwe bergen met hun sneeuwtoppen, rij na rij, totdat zij verloren gaan in de witte wolken en we de wolken van de sneeuw niet meer kunnen onderscheiden. En aan de voet van de steile heuvels zien we de zonnige wijngaarden en groenige beschaduwde weiden.

In de donkere hoek van een van de steile kronkelende straten staan een paar guur uitziende mannen te wachten op de ketteren van Genève. Ze zijn daar neergezet door de priesters om deze ketteren te vermoorden, maar de ketteren kwamen in zulk een groot getal, dat de moordenaren hen niet durfden aanvallen. Bovendien, toen hun complot bij de Raad bekend werd, werden zij gearresteerd en gevonnisd.

Op een zondagmorgen, 1 oktober, was de grote kathedraal van Lausanne tot in de uiterste hoeken gevuld. Stellages werden overal gebouwd om de ontelbare menigte een plaats te verschaffen. Aan iedere zijde was een verslag te lezen van de disputen, die gehouden stonden te worden. Het eerste verslag luidde: de Heilige Schrift leert ons geen andere weg om gerechtvaardigd te worden, dan door het geloof in Jezus Christus, die één keer geofferd is en nimmer meer geofferd zal worden, en hij, die enige andere voldoening voor de vergeving van zonden leert, schaft de waarheid ten enenmale af, die Christus geopenbaard heeft.

Willem Farel stond op en zei dat de Heere Jezus Christus in een ellendige wereld was

gekomen, opdat wij de zaligheid en het leven, door Hem verkrijgen zouden. Tot dat einde is Hij gestorven opdat Hij de uitverkorenen van God bijeen zou zamelen. Het is Satans werk nu, om de schapen te verstrooien. Hierop bad Farel, dat de waarheid alleen mocht triomferen en dat de zwakte en de waarheid van hen, die de waarheid spreken, niemand moge beletten, om deze te omhelzen. Hierop scheidden de vrienden van elkander om de volgende morgen weer samen te komen. Om zeven uur 's maandags was de kathedraal opnieuw vol: Farel, Viret, Calvijn, Marcourt en Caroli zag men in het midden van de kathedraal. Caroli had zich, aan de zijde van de Hervormers geschaard, hoewel Farel met wantrouwen jegens hem vervuld was. Tegenover hen waren ongeveer 174 priesters en monniken opgesteld. Farel stond op en las: de hemel en de aarde zullen vergaan, maar Mijn woorden zullen geenszins voorbij gaan, naar aanleiding van welke woorden hij de gemeente toesprak. Op zijn verzoek werd daarna door iemand anders Hebrëen 11 en Handelingen 15 gelezen. Hierop werden de priesters uitgenodigd om hun antwoord te geven. Een priester rees op om namens de anderen het woord te voeren. "De Schriften bevelen vrede en verbieden disputeren," zo zei hij. "Een dispuut is daarom zondig en een daad van ongehoorzaamheid." Farel nam, nadat de priester was uitgesproken, opnieuw het woord en hoewel hij verscheidene malen door een nijdige monnik werd geïnterrumpeerd, sprak hij, zijn ogen strak op de monnik gevestigd houdend: Nu is het uw beurt, sta op en bewijs, dat wat u gedurende de afgelopen vasten hier in Lausanne gepredikt hebt, de waarheid is. De monnik antwoordde, dat hij zulks niet doen wilde, tenzij voor bevoegde rechters, waarop Peter Viret de opmerking maakte, dat het woord van God de beste rechter is. De Monnik antwoordde hier weer op, dat de kerk boven de Bijbel staat en dat de Bijbel geen gezag hebeën zou, als hij niet door de kerk was goedgekeurd.

Dat betekent zoveel, zei Viret, als te zeggen, dat God niet geloofd kan worden, zolang Hij niet door mensen is goedgekeurd. En welke rechter kunt u beter wensen dan Hij, Die onfeilbaar is. Het is God, Die in Zijn woord spreekt.

Dat is geen antwoord, zei de monnik, iedereen kan de Bijbel aanhalen; u verklaart hem op uw wijze en ik op de mijne. En wie heeft het bij het goede eind. Ook de duivel beriep zich op de Schrift, toen hij Jezus verzocht. Men moet, zo ging de monnik voort, de Schrift niet alleen zuiver aanhalen, maar ook op de juiste wijze verklaren.

Viret antwoordde weer, dat de beste uitlegger van de Schrift, de Schrift zelf is en dat de juiste uitlegging altijd die is, welke Christus de eer geeft en niet wat de mens eert en bovendien zijn zak met geld spekt. En wat u zegt, dat de duivel de Schrift gebruikte, dit is juist een wapen, dat u mij in de hand geeft om u te slaan. Want de Heere Jezus verachtte daarom de Schrift niet, maar beschaamde Satan, door hem uit de Heilige Schrift te antwoorden. En indien de Heere aldus deed, dan behoeft u niet te weigeren ons te antwoorden.

Maar de monnik bleef er bij, dat hij niet wenste te disputeren met ketteren, omdat de kerk dit verboden had en de kerk moest volgens hem gehoorzaamd worden. De vergadering werd nu verdaagd tot dinsdag. Op die dag kwam men weder in groten getale tezamen. Nu voerden niet de priesters maar een geneesheer het woord en verkondigde vele ketterijen, ondermeer over de rechtvaardigmaking, of die uit het geloof of uit de werken is. Met deze leerzame maar soms heftige disputeren, waarin deze dokter van zijn ongelijk overtuigd werd, was de gehele dag gevuld en werden de debatten 's woensdags, de derde dag, voortgezet. Nu voerden de priesters het woord. Zij hadden deze stelling, dat indien het waar is, dat de mens gerechtvaardigd wordt om niet, en dus de vrije vergiffenis van zijn zonden verkrijgt zonder dat hij deze verdient, dan, zo zeiden de priesters, worden de mensen aangemoedigd in de zonden te leven en er zou een einde komen aan al het goede werk en heilig leven; want waarom zou er nog iemand zijn, die er zich om bekommerde goed of kwaad te doen.

Farel diende de priesters van antwoord en zei: Wat uw rampzalige consequenties betreft, ik

wilde wel dat de kanunniken, de priesters en de monniken niet meer schandaal door hun woorden en daden veroorzaakt hadden, dan deze gezegende waarheid, maar Farel klopte aan dovemans oren. Zo gingen de twistgesprekken voort. Aan het einde daarvan werden de priesters door de kanselier van Bern aangesproken. Hij opende de gelegenheid voor die priesters, die van de waarheid overtuigd waren, in het koor van de kathedraal hun namen te zetten. Zij, die dit deden, mochten de kathedraal verlaten en het bleek dat veler ogen waren geopend voor Rome's ketterijen.

Nadat Farel en Calvijn het woord gevoerd hadden volgde er een stilte. Een monnik stond op en sprak: Mijn geliefde broeders, in Matth. 12 staat geschreven over de zonde tegen de Heilige Geest, waarvoor geen vergeving is en aangezien ik deze zonde, die bestaat in het weerstaan van de waarheid, niet wens te begaan, belijd ik hier, dat ik voor lange tijd blind en verleid geweest ben. Ik meende, dat ik God diende maar ik diende slechts mensen. En nu weet ik, dat ik geen hoofd erken, dan Jezus alleen. Ik vraag God vergiffenis voor al het zondige, dat ik bedreven heb en vraag U vergeving omdat ik U zo slecht onderwezen heb. Vergeef me, zo vroeg hij, want ik heb vergeving van node. En terwijl hij nog sprak, wierp hij zijn monnikskleren af, om ze nooit weer aan te trekken. Farel, opstaande, sprak: O hoe groot en hoe wijs is God, Die met medelijden heeft neergezien op dit arme schaap, die zijn weg in de wildernis verloren had, maar God heeft het weer tot Zijn kudde teruggebracht.

Deze gebeurtenis maakte grote indruk op de geneesheer en de priesters en daar de priesters weigerden om te disputeren, bleef de dokter alleen over. Dit was, zo hijzelf verklaarde, boven zijn macht. Ook de priesters begonnen ongeduldig te worden. Zij klaagden over de rekeningen in de herbergen, die zo hoog liepen, en dat het toch weinig nut had langer te blijven, omdat zij toch niet geleerd genoeg waren om te disputeren.

Het bleek, dat het God behaagd had door deze twistgesprekken velen tot Hem te bekeren. Ook was er een groot aantal personen, die uitwendig overtuigd waren van Rome's afgoderij en het bleek dat ook Lausanne voor het evangelie gewonnen was. Altaren, beelden, heilige vaten van de priesters, ambtsgewaden van de priesters en juwelen werden uit de kathedraal en de kerken verwijderd, daar men over deze afgoderijen zeer verontwaardigd was; de beelden en crusifixen werden in stukken gebroken. Ook het grote beeld, door de priesters "onze maagd van Lausanne" genoemd, maar door de Gereformeerden de Diana der Efeziërs geheten, werd totaal vernield.

Laat ons nu met Farel naar Genève terugkeren.

HOOFDSTUK 58.

EEN DROEVIGE GEBEURTENIS

Waarschijnlijk verwacht u nu dat er in Genève gelukkige dagen en een tijd van rust, vrede en zonnenschijn was aangebroken. Immers, de Hertog, de bisschop, de monniken en de priesters waren verdwenen als sneeuw voor de zon. Het evangelie werd er gepredikt, de Bijbel gelezen en zij, die het evangelie beleden, werden niet langer meer, vervolgd. Maar helaas, waar God Zijn kerk bouwt, bouwt de satan zijn kapel. Aanvankelijk was Farel meer bezorgd over de steden en de dorpen van Waadland dan over Genève. De Raad van Bern had voor Lausanne niet de achtenswaardige Peter Viret als leraar te Lausanne gekozen, hoewel Viret er gedurende een gehele zomer reeds gepredikt had en er werkzaam geweest was, maar de valse, ijdele, hebzuchtige Caroli, Viret zou slechts nederige helper mogen zijn.

De Raad van Bern wenste dat Farel predikanten en herders voor de overige steden en dorpen in het Waadland vinden zou. Maar Farel wist al lang, dat de oogst groot was en de arbeiders weinige. Helaas, zei Farel, de meesten van hen, die de waarheid verstaan, sterven liever in het land van Egypte, dan manna te eten in de woestijn.

Intussen predikte Calvijn in de kathedraal van Genève. Eerst schonk men niet veel aandacht aan Calvijn. Maar na enige maanden wilde de Raad van Genève op Farel's aanbeveling, dat Calvijn voorgoed in Genève bleef, om het volk regelmatig te onderwijzen. In korte tijd bleek Calvijn meer te zijn dan een leraar, want zijn woord werd wet voor de Raad en voor het volk. En het moet erkend, voor Farel ook. De oude man Farel zat bijna als een discipel aan de voeten van de jonge doctor Calvijn.

Ongetwijfeld was Calvijn een buitengewone man. Hij bezat een geestelijke macht en sterkte van wil, die de mensen leidde. En hij bezat speciale gave: zijn zeldzaam talent om te organiseren. Calvijn had een kerk-idee ontworpen, welke de plaats van het pausdom zou innemen. Farel was overal heen getrokken om het verstand met de kandelaar van het woord te verlichten. Het was nu noodzakelijk de zielen, die aldus verlicht waren, samen te binden. Maar het zal spoedig blijken, dat God hem dit werk nog niet had toevertrouwd. En als de Geest die eenheid niet verwekt, wat zou een mens dan vermogen? Toch deed Calvijn wat zijn hand vond om te doen. Calvijns eerste stap naar de vervulling van zijn taak was een geloofsbelijdenis te schrijven, die door iedere inwoner moest worden ondertekend. Een deel van deze belijdenis legde ieder de verplichting op, de tien geboden te houden. En Farel bood dit, op Calvijns verzoek, de Raad van Genève aan opdat de Raad het de burgers zou laten tekenen: Maar het bleek, dat de burgers hierover zeer ontstemd waren. Sommigen zeiden, dat zij nimmer beloven zouden de tien geboden te houden, daar zij zulk een belofte toch niet na komen konden. Ook Anthony Saunier protesteerde tegen deze nieuwe order, maar de Raad bleef er bij en hij, die de belijdenis niet wilde ondertekenen, moest de stad verlaten. Maar velen weigerden om te tekenen, maar ook om de stad te verlaten.

Einde 1537 werd een tweede poging aangewend om de weerspannige personen te laten tekenen. Maar vergeefs. En zij, die de vrijheid wensten om te drinken en voor buitensporigheden, te vloeken en te dobbelen, waren het luidst in hun protest tegen Calvijn en Farel. Zij vormden een oppositie-partij en werden Libertijnen genoemd.

In 1538 werden de zaken nog verslechterd door een order van Bern. Tot nu toe hadden de Gereformeerden geen andere heilige dagen gehouden dan Gods dag; ook hadden zij gewoon brood gebruikt aan het avondmaal des Heeren en voor de doop hadden zij gebruikt een vat van geschikte afmeting, maar nu beval de Raad van Bern, dat in Genève en in de steden van Waadland vier feestdagen zouden gehouden worden, namelijk Kerstmis, Nieuwjaarsdag;

Maria boodschap en Hemelvaart. Ook moest er bij het avondmaal ongezuurd brood worden gebruikt en stenen vonden voor de doop.

Farel had het volk tot nu toe geleerd, dat indien iemand zulke dagen als deze wenste te houden, dit aan zijn eigen consciëntie werd overgelaten en hij moest het een ander niet opdringen. En nu Bern deze order had gegeven, staken de Libertijnen de kop op en eisten ook dat deze dagen in Genève zouden gevierd worden. Waarom waren de Libertijnen zulke voorstanders van deze dagen? Omdat zij onder een godsdienstige dekmantel een verontschuldiging zouden hebben voor het zich vermaken en feesthouden, dansen en andere buitensporigheden. De Raad van Genève liet nu Calvijn en Farel bij zich komen en begeerde, dat zij zich overeenkomstig de bevelen van Bern zouden gedragen. Maar de predikanten stonden op hun stuk en toen de Raad er opnieuw op aandrong, dat zij ongezuurd brood bij het avondmaal zouden gebruiken, gaven zij de Raad te verstaan, dat, aangezien de burgers van Genève niet in een geschikte conditie waren om aan de tafel des Heeren te komen, er de volgende zondag in het geheel geen avondmaal zijn zou. De Raad verbood Calvijn en Farel nu om te prediken, maar zij luisterden naar dit gebod niet, maar deelden de bevolking mede, waarom zij er niet in toe konden stemmen avondmaal te houden. De stad verkeerde onmiddellijk in een staat van opstandigheid. De Raad ontbood Calvijn en Farel en beval hen onmiddellijk de stad te verlaten. “Goed,” antwoordde Farel, “God heeft het gedaan,” en zo, zien we de twee dienstknechten van God door de straten van Genève wandelen, gevolgd door de oproermakers. Kreten werden overal gehoord: Naar de Rhône, naar de Rhône. Precies zoals in de oude roomse dagen, zes jaar geleden.

Zo werden Farel en Calvijn uit het protestantse Genève verbannen. Genève, dat voor Farel dierbaarder was, dan iets anders op aarde, Genève was een roede van kastijding geworden in Gods hand en Farel, maar ook Calvijn, werden waardig geacht smaadheid en schande te lijden voor de zaak des Heeren. Liever een uitgeworpene uit Genève, hoewel dit als het ware Farel's rechterhand afkapte of Farel's rechteroog uitplukte, dan God ongehoorzaam te zijn. Zij konden dit doen, omdat Christus hun dierbaarder was dan Genève.

HOOFDSTUK 59

EEN VREEMDELING EN EEN PELGRIM

Het was eind april 1538, dat de twee predikanten uitgeworpen waren. Waren er geen personen in Genève, die over hun vertrek verdrietig waren? Er moeten er zeer velen geweest zijn. Gedurende zekere tijd, scheen alles in wanorde te zijn. En toen de predikanten vertrokken waren was Genève, voor zover men kon zien, voor kortere of langere tijd in de macht van een vijand, die dodelijker en machtiger was, dan de Hertog van Savoye. Alles was in wanorde; godslastering, opstootjes, dronkenschappen en gevechten waren er overal. Farel voelde Genève als een last, welke hij geheel op de Heere werpen mocht. Hij besloot alle herinneringen aan de verschrikkelijke dagen, die hij doormaken moest, uit zijn hart te verdrijven en op Christus te zien, Hem smekend om Zichzelf te verheerlijken en iets goeds voort te brengen uit de ellende en het verderf. Van tijd tot tijd schreef Farel aan de kleine kudde, in welke brieven hij geen melding maakte van zijn eigen lijden, maar drong er op aan zich voor God te vernederen, opdat Hij hen verhogen en zegenen mocht.

Na lange wandelingen kwamen Farel en Calvijn nat en vermoeid te Bazel aan, waar Farel een onderkomen vond bij een drukker. Voor de eerste keer voelde hij behoefte aan rust. Maar zijn rust was van korte duur. In juli schreven zijn oude vrienden te Neufchatel hem, of hij bij hen wilde komen, om onder hen te wonen. Hun aanhankelijke brieven beurden hem op en vertroostten hem, hoewel hij nog niet besluiten kon de herder van de kleine kudde te Neufchatel te zijn, tenzij hij vrij was om te gaan, wanneer de Heere hem riep. Dit stond Neufchatel hem toe en zo zien we dat Farel naar deze rustige stad terug keerde, waar hij hartelijk welkom geheten werd, waar hij zich volkomen gelukkig voelde, was het niet dat de gedachte aan Genève hem kwelde.

Na drie jaar verbannen te zijn, werd Calvijn naar Genève teruggeroepen, om aldaar de Geneefse republiek te voltooien. De geschiedenis van Genève heeft nu opgehouden de geschiedenis van Farel te zijn en dus moeten we Genève laten liggen. Alleen in één of twee gevallen moeten we er op terugkomen. In 1542 treffen we Farel te Metz aan waar hij voor drieduizend mensen op het kerkhof van de dominicaner monniken preekt. De monniken luidden de klokken en trachtten opstootjes te verwekken, maar vergeefs. De stem des donders kwam boven het gelui van de klokken uit. Het was juist in die tijd, dat de pest te Metz uitbrak. Velen van het volk vluchtten weg maar voor Farel was het juist een reden om te blijven. Te midden van ziekte en dood, belediging en vervolging zette hij zijn werk voort. Ongeveer in deze zelfde tijd wordt ons verhaald, dat Farel door enige vrouwen bijna geworgd werd in de omgeving van Metz. Spoedig daarna werd hij aangevallen door enige gewapende mannen, terwijl hij het brood brak met 300 gelovigen. Bij deze gelegenheid werd Farel zo ernstig verwond, dat hij voor een tijd in Straszburg verpleegd moest worden, voor hij zich weer bewegen kon. Vervolgens treffen wij Farel in Genève aan voor een bezoek aan Calvijn. De tijden waren veranderd in Genève. Calvijn was niet alleen een prediker van het evangelie, maar hij was bijna de bestuurder geworden van de republiek, die geëerd en gehoorzaamd werd door de ordelijksten onder de burgers.

Farels verschoten kleren, die bovendien gescheurd en versleten waren, toonden aan de hardheid en de armoede, die hij te doorstaan had. De Raad beval dat hem een nieuw stel kleren zou gegeven worden. Maar Farel wenste onafhankelijk te zijn van de Raad en de burgers. Hij wenste vrij te zijn, te zeggen wat hem op het hart lag, koste wat het kost; daarom weigerde hij die kleren beleefd. Calvijn bewaarde de kleren en schreef Farel later, dat het pak bij hem thuis bleef tot iemand kon gevonden worden, die het aannemen wilde. Ook had

Calvijn gaarne gezien, dat Farel zich weder in Genève vestigde, maar de Heere had duidelijk een andere weg voor Zijn knecht uitgestippeld, een weg, welke minder de aandacht van de mensen trok en welke hem in de schaduw liet, terwijl Calvijn een naam verkreeg, die zelfs die van Luther overtrof. Er bestond ware vriendschap tussen Calvijn en Farel. Nu het onmogelijk bleek om Farel in Genève terug te zien, hoopte hij dat de Raad van Bern Farel professor te Lausanne maken zou. Dan zouden de twee vrienden dicht bij elkaar zijn en Farel zou een erepost bekleden. Maar Bern zag met koelheid op Farel neer. Bern was namelijk nog niet vergeten dat Farel het besluit van de heilige dagen, de doopvonten en het brood had weerstaan. De jaren schreden voorbij en Farel ging voort met zijn werk. We horen van hem te Montbeliard, weer te Metz en dan te Genève; dan weer was hij in Duitsland. dan in verschillende Franse steden, nabij de Frans-Zwitserse grens, totdat tenslotte in 1553 Calvijn te Genève de tijding vernam, dat Farel stervende was te Neufchatel, in de leeftijd van 64 jaar. Calvijn hield zo vurig veel van hem, dat hij zich haastte hem nog te zien, voor hij stierf. Calvijn bleef enige dagen bij hem, maar verliet hem weer, omdat hij zijn vriend niet kon zien sterven. Echter het behaagde, de Heere de gebeden van zijn volk te horen en Farel herstelde weer. In de herfst van dat jaar 1553 smeekte Calvijn hem opnieuw om naar Genève over te komen. Het was naar aanleiding van een droef en smartelijk geval. Een Spanjaard, Servet genaamd, had gedurende enige jaren gepreekt en ook in geschriften de meest godslasterlijke dwalingen verkondigd. Onder andere leerde hij, dat de Heere Jezus zelf geen God was en het bleek, dat Servet vele Libertijnen van Genève aan zijn zijde had. Zij waren namelijk blij een gelegenheid te vinden om Calvijn tegen te spreken en stelling tegen hem te kiezen, die zo scherp tegen de verschrikkelijkste godslasteringen van Servet zijn stem verheven had. Hij eiste dat kettters en godslasteraars ter dood gebracht moesten worden overeenkomstig Leviticus 24. En hij oordeelde dat de Raad van Genève verplicht was, om deze gevaarlijke ketter en godslasteraar Servet ter dood te veroordelen. Het vonnis van de Raad luidde, dat Servet levend zou verbrand worden. Calvijn heeft de Raad verzocht Servet te onthoofden i.p.v. te verbranden, maar zijn verzoek werd afgewezen, en Calvijn drong er nu bij Farel op aan, dat hij zou overkomen om een laatste poging, te doen om de ellendige man Servet tot berouw te brengen. Farel kwam. Hij bezocht Servet in zijn gevangenis en trachtte Servet er toe te bewegen Christus als God te erkennen, maar verstokt als deze ketter was, weigerde hij dit.

Ook Farel verzocht bij de Raad van Genève, evenals Calvijn gedaan had, Servet op een barmhartiger wijze ter dood te brengen, maar de Raad weigerde dit opnieuw. Op Farel rustte nu de verschrikkelijke taak aan de zijde van Servet naar de plaats van executie te wandelen. Weer sprak Farel tot Servet over Christus, die hij verloochende, maar Servet bleef in zijn dwaling volharden tot dat hij niet meer spreken kon. Farel keerde bedroefd naar Neufchatel terug. Dit gebeurde in 1553.

De Libertijnen grepen de dood van Servet aan om een nieuwe klacht tegen Calvijn in te dienen. Het liep zo hoog, dat Calvijn op het punt stond de stad te verlaten. Ook Farel hoorde van de storm, die op kwam zetten. De oude man spoedde zich nog eens naar Genève en sprak woorden van bestraffing, waarin hij niets en niemand ontzag. Hierna keerde hij weder naar Neufchatel terug. De Raad van Genève telde in haar midden de woedendste leiders van de Libertijnen. De Raad moest aan hun eisen toegeven, in zoverre, dat Farel voor zijn vermetelheid zou gestraft worden. Daartoe zonden zij een brief naar de Raad van Neufchatel. In deze brief werd geeist, dat Neufchatel de leraar zou afstaan en naar Genève zenden, voor een gerechtelijk onderzoek. De Libertijnen hoopten, dat hij veroordeeld zou worden tot de dood. Calvijn nu zond een waarschuwing aan Farel, waarin hij hem op de hoogte bracht van de plannen van zijn vijanden. Maar de oude dienstknecht begaf zich onmiddellijk op weg naar

Genève en te midden van storm, wind en regen verscheen hij aldaar uit eigen beweging om voor zich zelf te antwoorden. Een scène volgde, die zijn bezoek aan Genève, meer dan 20 jaar geleden, in zijn herinnering moet hebben teruggeroepen. Opnieuw bevond hij zich te midden van woedende vijanden, die even bitter waren als de priesters in de raadskamer van de pauselijke vicaris. Opnieuw kon hij niet gehoord worden, vanwege hun schreeuwen en groep om wraak. Naar de Rhône, klonk het van alle zijden in de raadszaal. De voornaamste onder de vijanden was Perrin, dezelfde die jaren geleden naar het huis van de vicaris gegaan was om hem uit te dagen om de preken van Froment te weerleggen.

Toch was er nog een overblijfsel in Genève gelaten, een overblijfsel naar de verkiezing der genade. Zij verzamelden zich rond hun oude leraar.

Farel mocht nu enige woorden tot zijn verdediging spreken. Zulk een macht was er in zijn woorden, dat het de harten van zijn vijanden, ook zelfs van Perrin, raakte. De Raad luisterde met grote eerbied en ontzag naar Farel.

Toen hij geëindigd had te spreken, verklaarde de meerderheid van de Raad, dat Farel onschuldig was van al de beschuldigingen die waren ingebracht. Zij zeiden, dat hij slechts gehandeld had als een trouw dienstknecht van God, en zij aanvaardden zijn berispingen en waarschuwingen. Zelfs Perrin erkende dat Farel in zijn recht stond, waarop allen hem de hand drukten, ten teken van verzoening. Zij nodigden hem zelfs uit met de burgers in het openbaar te dineren, ten teken van vriendschap, voor hij de stad verliet.

Hierna braken er betere dagen voor Genève aan. Het licht kreeg de overhand en verdreef het duister. Genève werd voor vele Gereformeerden en vervolgden een toevluchtsoord. Onder hen bevonden zich niet weinig Engelsen en Schotten, die gedurende de regering van Maria Stuart, bijgenaamd “Maria de Bloedige”, hun vaderland moesten verlaten.

HOOFDSTUK 60.

ZEVEN GEBEURTENISVOLLE JAREN

Het was in het jaar 1558, dat we van Farel iets vernemen, dat we niet zouden gedacht hebben. In de herfst van dat jaar trad hij in het huwelijk met een vervolgte Hugenote, Marie Torel genaamd. Zij en haar oude moeder hadden Frankrijk verlaten en zich te Neufchatel gevestigd. Vijf of zes jaren na hun huwelijk wordt hun een zoon geboren, die Johannes genaamd wordt, naar Johannes Calvijn. In 1560 of 1561 begeeft zich Farel op weg voor een gevaarlijke reis, want gedurende bijna 40 jaar had hij dag en nacht gewerkt onder de bevolking van de bergen en valleien van Zwitserland; hij heeft mogen zien, dat geheel Frans Zwitserland, een paar dorpen uitgezonderd zich van de afgoden tot de levende God bekeerd hadden. Maar onder al zijn werk en te midden van al zijn lijden had hij zijn oude woning op de Franse Alpen niet vergeten. Sinds de tijd, dat hij daar als een jongeman het woord van God gepredikt had en na de gelukkige dagen van Maux, waren er velen geweest, die zich beijverden het woord van God te verspreiden onder het roomse volk. En de Bijbels, die Farel naar de Franse dorpen gezonden had, door middel van colporteurs, waren niet vergeefs gelezen.

In het jaar 1560 kwamen enige mensen uit Gap te Neufchatel aan en verzochten hem om nog een keer naar hen over te komen. De oude man begaf zich op reis met een Bijbel en staf en predikte weldra bij de heuvels in, velden, straten en op markten. Na enige tijd op de marktplaats te Gap gepredikt te hebben, werd hij uitgenodigd in een grote kapel op te treden. Spoedig echter werd er door de Franse regering een edict uitgevaardigd, waarin zulk prediken verboden werd, uitgezonderd in huizen. Maar daar de kapel de enige plaats was, geschikt om de vele mensen te bevatten, die naar hem kwamen luisteren, predikte Farel toch in de kapel. Nu werd er een bevel gezonden naar de ambtenaar van de koning, belast met de handhaving van de orde, om de ketterse prediker te grijpen, maar deze ambtenaar had zelf geloofd in de gezegende tijdingen van de liefde van God en hij weigerde om de hand aan Farel te slaan. Een ander ambtenaar werd naar Gap gezonden met een aantal officieren en gewapende sergeanten, die zich naar de kapel begaven, waar Farel predikte. De sergeanten klopten luid op de deur, maar deze was op slot. Toen niemand open deed, werd ze verbroken en men zag dat de kapel van begin tot eind vol mensen was. Iedereen bleef naar Farel kijken; niemand bewoog en Farel ging voort met prediken. De sergeanten baanden zich een weg door de menigte, liepen naar de preekstoel en grepen Gods knecht. Met de Bijbel in zijn hand werd Farel weggevoerd en in een donkere kerker opgesloten. Het gelukte de aanhangers van het evangelie om Farel te bevrijden en hij werd terwijl het nacht was weggevoerd, door donkere straten naar de stadswallen en daar in een mand neergelaten. Andere vrienden wachtten reeds op hem en zo werd Farel veilig naar Neufchatel teruggebracht.

Maar het volgende jaar zien wij hem weer in de heuvelen van Dauphiné. Na zijn predikatie, gehouden op de heuvel van Talard, gebeurde het dat de oude bisschop van Gap opstond en zijn mijter, die hij gedragen had en zijn bisschopsstaf, die hij gedurende 35 jaar gedragen had, op de grond wierp. Hij vertrapte ze onder zijn voeten en zei, dat hij met Willem Farel de Heere Jezus wenste te volgen. Spoedig werd zijn geloof op de proef gesteld. In de nabijheid van Gap hadden verschrikkelijke moorden op de Gereformeerden plaats gehad. Zo zelfs, dat de kleine kudde samen kwam en besloot hun huizen te verlaten en naar een veiliger plaats zich te begeven. Aan het hoofd van deze kudde liepen twee oude mannen, Willem Farel en Gabriël de Clermont, voormalig bisschop van Gap. Maar het zaad dat gezaaid was, sprong op en tot op de huidige dag is het licht in Farels geliefd Dauphiné nimmer geheel uitgeblust.

Toen Farel naar Neufchatel terugkeerde, begaven Fabrie, die gedurende enige tijd Farels

mede-arbeider aldaar geweest was, met Peter Viret zich naar Dauphiné. Daar predikten zij het woord van God en onderwezen het volk en gingen zelfs naar Lyon. Farel's werk was nog niet beëindigd, maar dat van Johannes Calvijn zou spoedig ophouden. In het voorjaar 1564 werd Farel een brief gebracht van zijn geliefde vriend Johannes Calvijn.

“Vaarwel,” schreef Calvijn, “vaarwel mijn beste en meest getrouwe broeder. Sinds het des Heeren wil is, dat u mij overleven zult, vergeet onze vriendschap nooit, welke, voor zover zij nuttig geweest is voor Gods kerk, vruchten dragen zal in eeuwigheid. Ik verzoek u, vermoei u zelf niet, met naar mij toe te komen. Ik haal met moeite adem en ik verwacht ieder ogenblik, dat ik van hier zal moeten vertrekken. Ik leef en sterf in Christus.”

Farel begaf zich toch op weg naar Genève: hij vond Calvijn nog in leven, nog eenmaal spraken zij samen van de Heere, Die zij beiden door genade hebben lief gekregen. Een paar dagen later was Calvijn niet meer, maar hij is opgenomen in heerlijkheid, om altijd bij de Heere te wezen.

Ook Farel's taak was bijna geëindigd, hij was nu 75 jaar oud.

Zijn onvermoeide werkzaamheden zouden menig sterkere man hebben uitgeput, maar tot op het ogenblik, dat zijn Meester hem opriep, wilde hij werken.

Toen Calvijn heengegaan was maakte Farel zijn laatste reis naar Metz. Het was nog met levensgevaar, dat hij daar heenging, om “zijn onkruid te zaaien,” zoals de bisschop van Metz het noemde, Maar Farel was als steeds zonder vrees. Zijn prediking te Metz was machtig en fris en vrolijkte de vervolgde kudde op en bemoedigde ze. Na één van deze predikaties zonk Farel uitgeput ineen. Alles wat zijn vrienden konden doen was hem naar Neufchatel terug te dragen. Daar lag hij gedurende enige tijd neder, te zwak om zich te verroeren. Maar zijn kamer werd verdrongen door hen, die hem om zijn werk lief hadden en nu nog eens kwamen kijken naar hun geliefde leraar om zijn laatste woorden te beluisteren.

13 september 1566 nam God hem op in de gewesten der eeuwige heerlijkheid. Het was 15 maanden na de dood van Calvijn, hij was bijna 76 jaar oud. Hij werd begraven op het kerkhof te Neufchatel, maar zijn graf is onbekend, behalve voor Hem, die eerlang in de dag aller dagen ook hem zal opwekken. Er was groot verdriet over. Vader Fabrie bleef te Neufchatel om voor de kudde, die Farel zo dierbaar was, te zorgen. De kleine Johannes Farel stierf 2 jaar na zijn vader.

En nu nemen we afscheid van die stem, die zo welbekend was en gedurende 50 jaar geklonken heeft. De dag aller dagen zal openbaren voor hoevelen Farel het middel in Gods hand geweest is om arme zondaren het evangelie te verkondigen tot hun eeuwig behoud en heerlijkheid van Gods Naam.

EINDE